

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

NATO HAREKÂTLARINDA İSTİHBARATIN YERİ: AFGANİSTAN'DA
KÜLTÜREL İSTİHBARAT

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Yusuf ÖZER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA

ANKARA – 2014

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 03.11.2014

TEZİN TİPİ : Doktora Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : NATO Harekâtlarında İstihbaratın Yeri: Afganistan'da Kültürel İstihbarat

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : –

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : Bu çalışmanın temel amacı; kültürel istihbarat kavramının Uluslararası İlişkiler literatürü dâhilinde tartışılmasıdır. Çalışmanın hipotezi; “uluslararası arenada farklı kültürlerin var olduğu ortamlarda barışı korumadan savaşa kadar değişebilen tüm askeri harekâtların başarısı için kültürel istihbaratın varlığına ihtiyaç duyulur” şeklindedir. Bu hipotezi sınamak amacıyla, ilk olarak mevcut literatür araştırılmış, takiben NATO'nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı ve Afgan kültürünün analizini içeren örnek uygulama çalışması gerçekleştirilmiş, son olarak kültürel farkındalıkla ilgili ihtiyaçları tespit etme kapasitesine sahip toplam 45 kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeden elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER : NATO, Güç, Sert Güç, Yumuşak Güç, Akıllı Güç, İstihbarat, Kültürel İstihbarat, Afganistan, İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi

SAYFA SAYISI : 298

GİZLİLİK DERECESESİ : Tasnif Dışı

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**NATO HAREKÂTLARINDA İSTİHBARATIN YERİ: AFGANİSTAN'DA
KÜLTÜREL İSTİHBARAT**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Yusuf ÖZER**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA**

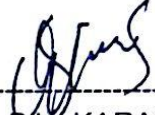
ANKARA – 2014

KARA HARP OKULU

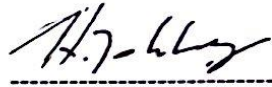
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yusuf ÖZER'in, "NATO Harekâtlarında İstihbaratın Yeri: Afganistan'da Kültürel İstihbarat" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Anabilim Dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç.Dr. Bilal KARABULUT

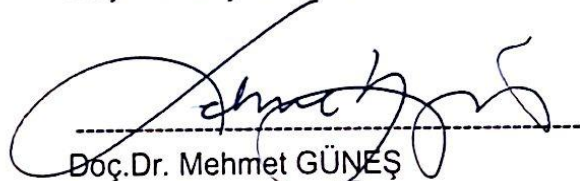
Üye

Doç.Dr. Haldun YALÇINKAYA
(Danışman)

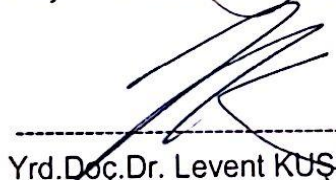
Üye

Doç.Dr. Kürşat TURAN

Üye

Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Üye

Yrd.Doç.Dr. Levent KUŞOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

12/11/2014

Ö.Haluk TEKBAŞ
Prof.Dr.Müh.Alb.
Svn.Bil.Enst.Md.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında, sadece benim değil, birçok kişinin emeği bulunmakta. Doktora eğitim sürecinde bana verdikleri akademik, moral ve sosyal destekleri için değerli hocalarım, arkadaşlarım ve aileme minnettarım.

Öncelikle her türlü konuda bana yol gösteren ve kendisinden çok şey öğrendiğim tez danışmanım Doç. Dr. Haldun Yalçinkaya'ya teşekkür ediyorum. Tezin başından itibaren yapıcı eleştirileriyle beni yönlendiren hocalarım Doç.Dr.Mehmet Güneş,Yrd.Doç.Dr.Evren Çelik Wiltse, Doç.Dr. Nil Şatana, Doç.Dr. Memet Erkenekli ve Yrd. Doç.Dr. D. Arıkan Açar'a; tez jürimde yer alan hocalarım Doç.Dr.Bilal Karabulut, Doç.Dr.Kürşad Turan ve Yrd.Doç.Dr.Levent Kuşoğlu'na, idari ve akademik desteklerini esirgemeyen Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürü Prof.Dr.Haluk Tekbaş, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı Yrd.Doç.Dr. Ertan Erol ve çalışma arkadaşlarına; tezin şekillenmesinde katkıları bulunan arkadaşlarım Dr.Engin Avcı, Abdullah Uşan, Nihat Taşbaş, Cengiz Mesut Bükeç ve Merve Seren'e şükranlarımı sunuyorum.

Öte yandan, bana Türk Silahlı Kuvvetlerinin güzide eğitim kurumlarından biri olan Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsünde eğitim fırsatını sunan Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığına, eğitim aşamasında desteklerini esirgemeyen sıralı komutanlarıma ve mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Son paragrafı aileme ayırmak istiyorum. Doktora eğitiminin başlangıcından bitimine kadar zor zamanlarımız oldu. Bu zamanlarda her anlamda desteklerini hissettiğim eşim Yrd.Doç.Dr.Esin Özer ile kızım Birsu Özer'e sabır ve özverilerinden dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca benim bu günlere gelmemde büyük emekleri bulunan rahmetli babam Asım Özer ve bu dönemde ağır bir tedavi sürecine giren ama ümidini hiç kaybetmeyen annem Makbule Özer'e şükranlarımı sunuyorum.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ANKARA 2014

NATO HAREKÂTLARINDA İSTİHBARATIN YERİ:
AFGANİSTAN'DA KÜLTÜREL İSTİHBARAT
DOKTORA TEZİ

Yusuf ÖZER

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı; "güç", "istihbarat" ve "kültür" kavramları temelinde, "kültürel istihbarat" kavramının Uluslararası İlişkiler literatürü dâhilinde tartışılmasıdır. Çalışmada öne sürülen bu kavram, NATO bakış açısıyla tartışılmış ve Afgan kültürünün analizi ile desteklenmiştir.

Çalışmanın hipotezi; “uluslararası arenada farklı kültürlerin var olduğu ortamlarda barışı korumadan savaşa kadar değişebilen tüm askeri harekâtların başarısı için kültürel istihbaratın varlığına ihtiyaç duyulur” şeklindedir.

Bu hipotezi sınamak amacıyla öncelikle, kuramsal çerçeve içerisinde “güç”, “istihbarat” ve “kültür” kavramları açıklanmış, daha sonra Uluslararası İlişkiler literatüründe eksik olduğu değerlendirilen “kültürel istihbarat” kavramı ortaya konulmuştur. Bu kavram, NATO’nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı ile Afgan kültürünün analizini içeren örnek uygulama ve toplam 45 kişiden oluşan uzman grup ile yapılan görüşmeden elde edilen veriler ile desteklenmiştir.

Çalışma kapsamında, kültürel istihbaratın askeri harekâtlar içerisindeki rolünü ortaya koymak ve farklı kültürlerin yer aldığı harekât bölgelerine intikal edecek askerlerin kültürel farkındalık/eğitim seviyelerini belirlemek amacıyla, yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler, iki farklı uzman

grubu ile gerçekleştirilmiştir. Birinci grup; Afganistan harekâtına doğrudan veya dolaylı olarak katılım sağlamış 30 NATO personeli, ikinci grup ise; Afganistan harekâtına katılım sağlamayan ancak kültürel farkındalıkla ilgili ihtiyaçları tespit etme kapasitesine sahip 15 NATO dışı personelden oluşmuştur. NATO dışı personel, kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Görüşmeden elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

Çalışma sonucunda, literatür taraması ve uzman görüşlerinden elde edilen bulgular ışığında farklı kültürlerin var olduğu ortamlarda gerçekleştirilen askeri harekâtların başarısı için kültürel istihbarata ihtiyaç olduğu tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : NATO, Güç, Sert Güç, Yumuşak Güç, Akıllı Güç, İstihbarat, Kültürel İstihbarat, Afganistan, İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi

Tez Yöneticisi : Doç.Dr. Haldun YALÇINKAYA

Sayfa Sayısı : 298

T.R.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
SECURITY SCIENCES DEPARTMENT
ANKARA 2014

**INTELLIGENCE IN THE NATO OPERATIONS: CULTURAL
INTELLIGENCE IN AFGHANISTAN**

DISSERTATION

Yusuf ÖZER

ABSTRACT

The main aim of this study is to discuss the cultural intelligence on the basis of "power", "intelligence" and "culture" within the International Relations literature. The concept proposed in this study is examined from the view of NATO and supported by an analysis of the Afghan culture.

The hypothesis of the study is that : cultural intelligence is required for the success of all military operations ranging from peacekeeping to war in environments where there are different cultures.

In order to prove this hypothesis, first, the concepts of power, intelligence and culture are determined. Then, the concept of cultural intelligence, which is considered to be lacking in the literature of International Relations, is discussed. In order to support this concept, a total of 45 people, who are experts about cultural factors, are interviewed. In addition, a case study about NATO's comprehensive approach to intelligence and the analysis of Afghan culture is performed.

Within this study, structured interviews are utilized to discover the purpose of cultural intelligence in military operations and to find out the level of cultural education/awareness of soldiers who were deployed to the operation area. The first group consists of 30 NATO personnel who have

directly or indirectly taken part in the operation in Afghanistan. The second group consists of 15 non-NATO personnel who possess the capability to identify needs related to cultural awareness. Non-NATO people are identified to achieve control group. The data obtained from the interviews are analyzed by descriptive analysis methods.

As a consequence, in the light of literature review and expert opinions, it is concluded that cultural intelligence is crucial for the success of military operations carried out in an environment where there are different cultures.

Keywords : NATO, Power, Hard Power, Soft Power, Smart Power, Intelligence, Cultural Intelligence, Afghanistan, Human Terrain System

Advisor : Assoc. Prof. Haldun YALÇINKAYA

Number of Pages : 298

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖN SÖZ	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN TANIMI

1. GİRİŞ	8
2. ARAŞTIRMA PROBLEMİ	8
3. ARAŞTIRMANIN AMACI	9
4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	10
5. SINIRLILIKLAR	13

İKİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GİRİŞ	16
2. GÜÇ KAVRAMI.....	17
a. Giriş	17
b. Gücün Tanımı.....	19
c. Güç Çeşitleri	22
d. Gücün Üç Boyutu	32
e. Yumuşak Güce Teorik Yaklaşımlar	36
f. Sert Güç ve Yumuşak Güç Arasındaki Farklılıklar	41
g. Yeni Bir Güç Yaklaşımı: Akıllı Güç	45
h. Değerlendirme	47

3.	İSTİHBARAT KAVRAMI.....	49
a.	Giriş	49
b.	İstihbaratın Tanımı.....	49
c.	İstihbarata Neden İhtiyaç Duyulur?.....	53
d.	İstihbarat Çarkı	56
e.	İstihbaratın Sınıflandırılması	59
f.	Değerlendirme	73
4.	KÜLTÜR KAVRAMI	74
a.	Giriş	74
b.	Kültür Nedir?.....	75
c.	Kültürün Özellikleri.....	80
d.	Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kültür.....	84
e.	Askeri Harekâtlarda Kültür	86
f.	Kültürlerarası İletişim Kuramları.....	96
	(1) Hall'un Enformasyon Sistemleri Kuramı	98
	(2) Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı	102
g.	Değerlendirme	119
5.	KÜLTÜREL İSTİHBARAT KAVRAMI	122
a.	Giriş	122
b.	Kültürel İstihbarat Nedir?	124
c.	Kültürel İstihbarat Çarkı	135
d.	Değerlendirme	137
6.	KÜLTÜREL İSTİHBARAT UYGULAMA ÖRNEKLERİ	140
a.	Giriş	140
b.	Sivil Operasyonlar ve Devrimci Geliştirme Desteği.....	142
c.	Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi	143
d.	Kadın İşbirliği Ekipleri	146
e.	Kilit Lider İşbirliği Ekipleri	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜLTÜREL İSTİHBARATA ÖRNEK UYGULAMA: İSTİHBARATA
KAPSAMLI NATO YAKLAŞIMI VE AFGAN KÜLTÜRÜNÜN ANALİZİ

1.	GİRİŞ	149
2.	İSTİHBARATA KAPSAMLI NATO YAKLAŞIMI	150
a.	Giriş	150
b.	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	150
c.	NATO Harekâtları	155
d.	NATO'nun Askeri Yapısı	156
e.	NATO'nun Yeni Rolü: NATO Neden Afganistan'da?	159
f.	İstihbarata Kapsamlı NATO Yaklaşımı	161
g.	NATO'da Kültürel Eğitim	176
(1)	NATO Okulu	176
(2)	Müşterek Harp Merkezi	177
(3)	İnsan İstihbaratı Mükemmelliyet Merkezi	178
(4)	Sivil-Asker İşbirliği Mükemmelliyet Merkezi	180
(5)	Terörizmle Mücadele Mükemmelliyet Merkezi	181
(6)	Barış İçin Ortaklık Merkezi Komutanlığı	182
h.	Değerlendirme	184
3.	AFGAN KÜLTÜRÜNÜN ANALİZİ	186
a.	Giriş	186
b.	Afganistan'a Genel Bakış	187
c.	Afganistan'da Kültürel İstihbarat	188
d.	Afgan Kültürü'nün Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı Kapsamında Analizi	191
(1)	Güç Mesafesi	192
(2)	Belirsizlikten Kaçınma	197
(3)	Bireycilik-Toplulukçuluk: Etnik Gruplar	200
(4)	Erillik-Dişilik: Afganistan'da Kadın Olmak	212
e.	Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına göre Türkiye, Afganistan ve ABD'nin Karşılaştırılması	221
4.	GENEL DEĞERLENDİRME	227

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1.	GİRİŞ	230
2.	ARAŞTIRMA MODELİ	230
3.	ARAŞTIRMA GRUBU	231
4.	VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	233
	a. Görüşme Yöntemi.....	233
	b. Veri Toplama Süreci.....	234
	c. Verilerin Analizi.....	234
	d. Geçerlilik ve Güvenilirlik	236

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1.	GİRİŞ	238
2.	BULGULAR VE YORUM	238
	SONUÇ	265
	KAYNAKÇA	274
	EKLER.....	298

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo-1 : Ülkelerin Savunma Bütçeleri.....	25
Tablo-2 : Askeri Gücün Boyutları.....	25
Tablo-3 : Gücün Üç Boyutu.....	34
Tablo-4 : Gücün Üç Boyutuna Yönelik Örnek Bir Uygulama	35
Tablo-5 : Sert ve Yumuşak Güç Arasındaki Farklılıklar.....	42
Tablo-6 : Sert ve Yumuşak Güç Kıyaslaması.....	42
Tablo- 7 : Güç Unsurları.....	43
Tablo-8 : İstihbaratın Temel Prensipleri.....	56
Tablo-9 : İstihbarat Değerlendirme Kriterleri.....	58
Tablo-10: İstihbaratın Sınıflandırılması.....	60
Tablo-11: Kültürel Sınıflandırma.....	76
Tablo-12: Kültürel Bilginin Seviyeleri.....	88
Tablo-13: Tek ve Çok Zamanlı Kültür Özellikleri.....	101
Tablo-14: Yüksek ve Düşük Güç Mesafesine Sahip Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar	106
Tablo-15: Bireyci ve Toplulukçu Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar.....	109
Tablo-16: Eril ve Dişil Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar	111
Tablo-17 : Belirsizlikten Kaçınma Derecesi Düşük ve Yüksek Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar.....	114
Tablo-18 : Kısa ve Uzun Vadeye Uyum Arasındaki Temel Farklılıklar.....	117
Tablo-19 : Hoşgörölü ve Baskıcı Kültürlerin Temel Farklılıkları.....	118
Tablo-20 : Askeri İstihbarat ile Bilgi Geliştirme Arasındaki Farklılıklar.....	173
Tablo-21: Afganistan'da Yüksek Güç Mesafesi Özellikleri.....	196
Tablo-22: Afganistan'da Yüksek Belirsizlikten Kaçınma Durumu	199
Tablo-23: Kamu Sektörüne Kadın/Erkek Katkısı.....	217
Tablo-24 : Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına Göre Türkiye, Afganistan ve ABD'nin Karşılaştırılması.....	227
Tablo-25 : Görüşme Yapılan NATO Personeli.....	231
Tablo-26 : Görüşme Yapılan NATO Dışı Ülke Personeli.....	232
Tablo-27 : NATO Personeli Görev Durumu.....	233
Tablo-28 : NATO Dışı Personelin Görev Durumu.....	233

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil-1 : Veri, Haber ve İstihbarat.....	50
Şekil-2 : İstihbarat Çarkı.....	57
Şekil-3 : Soğan Diyagramı.....	79
Şekil-4 : Kültür Buzdağı Modeli.....	79
Şekil-5 : Askeri Harekâtlarda Kültürel Nitelikler.....	90
Şekil- 6 : Kültürel Farkındalık Süreci.....	93
Şekil-7 : Hofstede'nin Zihni Yazılım Boyutları.....	103
Şekil-8 : Klasik Savaş ile Savaş Dışı Harekât Ortamı Arasındaki Fark	125
Şekil-9 : Kültürel Farkındalık ve Beklenti Yönetimi.....	127
Şekil-10 : Kültürel İstihbarat Çarkı.....	137
Şekil-11 : NATO Yeni Operasyonel Askeri Komuta Yapısı	158
Şekil-12 : NATO Bilgi Merkezleri.....	171
Şekil-13 : NATO Sistem Analiz Süreci.....	173
Şekil-14 : Etki Diyagramı.....	185
Şekil-15 : Afganistan Etnik Grup Haritası.....	201
Şekil-16 : Güç Kullanımına İlişkin Oranlar.....	239
Şekil-17 : Kültürel Açından Askeri Harekâtı Başarılı Kılabilcek Önemli	
Konular.....	241
Şekil-18 : Görev Sonrası Kültürel Geri Besleme Araçları.....	251
Şekil-19 : Harekâtın Etkinliğini Engelleyen Sosyo/Kültürel Engeller	254
Şekil-20 : Afganistan'da Çatışma Çözümünde En Etkili Hareket Tarzları .	260
Şekil-21 : Harekâtın Etkinliği Açısından Kültürel Farkındalık/Kültürel	
İstihbarat.....	262
Şekil-22: Kültürel İletişim Modeli.....	270

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACO	:	<i>Allied Command Operations</i> (Müttefik Harekâtlar Komutanlığı)
ACT	:	<i>Allied Command Transformation</i> (Müttefik Dönüşüm Komutanlığı)
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKİS	:	Açık Kaynak İstihbaratı
AIRCOM	:	<i>Allied Air Command</i> (Müttefik Hava Komutanlığı)
AJP	:	<i>Allied Joint Doctrine</i> (Müttefik Müşterek Doktrin)
ARGE	:	Araştırma ve Geliştirme
ASCOPE	:	<i>Area, Structure, Capabilities, Organization, People, Events</i>
AYYOBO	:	Alan, Yapı, Yetenekler, Organizasyon, Bireyler, Olaylar
BG	:	Bilgi Geliştirme
BICES	:	<i>Battlefield Information Collection and Exploitation System</i> (Harekât Alanı Bilgi Toplama ve Dağıtım Sistemi)
BİDTS	:	Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi
BİDTE	:	Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Ekibi
BİOEM	:	Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi
BM	:	Birleşmiş Milletler
C2	:	<i>Command and Control</i> (Komuta Kontrol)
CAOC	:	<i>Combined Air Operation Center</i> (Birleştirilmiş Hava Harekât Merkezi)
CCIRM	:	<i>Collection, Coordination and Intelligence Requirements Management</i> (Toplama, Koordinasyon ve İstihbarat İhtiyaçları Yönetimi)
CIA	:	<i>Central Intelligence Agency</i> (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CIMIC	:	<i>Civil-Military Co-operation</i> (Sivil-Asker İşbirliği)

CNAD	:	<i>Conference of National Armaments Directors</i> (Ulusal Silahlanma Direktörleri Konferansı)
COMINT	:	<i>Communication Intelligence</i> (Mühabere İstihbaratı)
CORDS	:	<i>Civilian Operations and Revolutionary Development Support</i> (Sivil Operasyonlar ve Devrimci Geliştirme Desteği)
CSIS	:	<i>Center For Strategic and International Studies</i> (Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi)
DJHQ	:	<i>Deployed Joint Headquarters</i> (İntikal Edilebilir Müşterek Karargâh)
ELINT	:	<i>Electronic Intelligence</i> (<i>Elektronik İstihbaratı</i>)
FATA	:	<i>The Federally Administered Tribal Area</i> (Federal Yönetim Kabile Bölgesi)
FBI	:	<i>Federal Bureau Investigation</i> (Federal Soruşturma Bürosu)
FET	:	<i>Female Engagement Teams</i> (Kadın İşbirliği Ekipleri)
FISINT	:	<i>Foreign Instrumentation Signals Intelligence</i> (Yabancı Cihaz Sinyal İstihbaratı)
GÖRİS	:	Görüntü İstihbaratı
GZFT	:	Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler
HTS	:	<i>Human Terrain System</i> (Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi)
ID	:	<i>Intelligence Division</i> (İstihbarat Birimi)
IFC	:	<i>Intelligence Fusion Center</i> (İstihbarat Füzyon Merkezi)
IFOR	:	<i>Implimentation Force</i> (Uygulama Gücü)
IMINT	:	<i>Imaginary Intelligence</i> (Görüntü İstihbaratı)
İNİS	:	İnsan İstihbaratı
ISAF	:	<i>International Security Assistance Force</i> (Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti)
ISR	:	<i>Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance</i> (İstihbarat Keşif ve Gözetleme)
JFC	:	<i>Joint Force Command</i> (Müşterek Kuvvet Komutanlığı)

JP	:	<i>Joint Publication</i> (Müşterek Yayın)
KFOR	:	<i>Kosova Force</i> (Kosova Gücü)
KD	:	<i>Knowledge Development</i> (Bilgi Geliştirme)
KİE	:	Kadın İşbirliği Ekipleri
KLET	:	<i>Key Leader Engagement Teams</i> (Kilit Lider İşbirliği Ekipleri)
KLİE	:	Kilit Lider İşbirliği Ekipleri
LANDCOM	:	<i>Allied Land Command</i> (Müttefik Kara Komutanlığı)
LOCE	:	<i>Linked Operational Intelligence Center Europe</i> (Avrupa Bağlantılı Operasyonel İstihbarat Merkezi)
MARCOM	:	<i>Allied Maritime Command</i> (Müttefik Deniz Komutanlığı)
MASINT	:	<i>Measurement and Signature Intelligence</i> (Ölçüm ve İz İstihbaratı)
MNE	:	<i>Multinational Experiment</i> (Çokuluslu Deneme)
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MJO	:	<i>Major Joint Operations</i> (Büyük Müşterek Harekâtlar)
NATO	:	<i>North Atlantic Treaty Organizations</i> (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NGO	:	<i>Non-Governmental Organization</i> (Hükümet Dışı Organizasyonlar)
NWFP	:	<i>North-West Frontier Province</i> (Kuzeybatı Sınır Eyaleti)
OSINT	:	<i>Open Source Intelligence</i> (Açık Kaynak İstihbaratı)
OUP	:	<i>Operation Unified Protector</i> (Birleşik Güvenlik Gücü)
ÖLİZİS	:	Ölçüm ve İz İstihbaratı
PAESEA	:	Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal, Enformasyon ve Altyapı
PMESII	:	<i>Political, Military, Economical, Social, Infrastructure and Information</i> (Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal, Enformasyon ve Altyapı)
PRT	:	<i>Provincial Reconstruction Team</i> (İl İmar Ekibi)

SACEUR	:	<i>The Supreme Allied Commander Europe</i> (Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı)
SAİB	:	Sivil Asker İşbirliği
SFOR	:	<i>Stabilization Force</i> (İstikrar Gücü)
SHAPE	:	<i>Supreme Headquarters Allied Power Europe</i> (Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı)
SIGINT	:	<i>Signal Intelligence</i> (Sinyal İstihbaratı)
SİNİS	:	Sinyal İstihbaratı
SODGD	:	Sivil Operasyonlar ve Devrimci Geliştirme Desteği
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWOT	:	<i>Strenghts, Weaknesses, Opportunities, Threats</i>
TECHINT	:	<i>Technical Intelligence</i> (Teknik İstihbarat)
TEKİS	:	Teknik İstihbarat
TMMM	:	Terörizmle Mücadele Mükemmelliyet Merkezi
UNDPKO	:	<i>The United Nations Department of Peacekeeping Operations</i> (Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtları Departmanı)
UNODC	:	<i>United Nations Office on Drugs and Crime</i> (Birleşmiş Milletler Suç ve Uyuşturucu Ofisi)

ÖN SÖZ

Kültürel istihbarat ile ilgili bir çalışma yapmaya, 2004 yılında görev için gittiğim Afganistan'da karar vermiştim. Görev öncesinde eğitim aldım ancak Afganistan harekât alanına vardığımda aslında birçok konuyu bilmediğimi fark ettim. Görev yapacağım bölgeyi tanıımıyordum, bölge dilini konuşamıyordum ve karşılaşacağım insanların nasıl bir davranış tarzına sahip olduklarını bilmiyordum. Bana öğretilen, nereye gideceğim ve hangi görevi icra edeceğimdi.

Afganistan/Kabil'e ayak bastığımda ilk dikkatimi çeken, halkın farklı giyim tarzıydı. Değişik etnik grupların olduğunu biliyordum ancak özellikle erkeklerin giyim kuşamlarının bu denli ayırt edici olabileceğini düşünmemiştim. İlerleyen zamanda, halkın kendilerini Afgan olarak değil ait oldukları etnik kökene göre tanımladıklarını fark ettim ve her birinin kendine özgü bir kültürü olduğunu gördüm. Bu noktada Peştun halka olan yaklaşım ile Tacik halka olan yaklaşımın aynı olmaması gerektiği anlayışını kazandım. Bu anlayış bende, hem askeri hem de akademik alanda kültüre ilişkin bir çalışma yapmanın önemli bir ihtiyaç olduğu düşüncesini geliştirdi. Tez konusunu bu düşünceler doğrultusunda önerdim ve bu çerçevede çalışmamı şekillendirmeyi hedefledim.

Çalışmadaki başlangıç noktam, kültürel farkındalığı hangi faktörlerin sağlayabileceğini belirlemektir. Bu doğrultuda, "bilinmeyeni bilinir kılan" kavram olarak tanımlanan istihbaratın, kültürel faktörlerin anlaşılması ve kültürel farkındalığın sağlanmasında faydalı olacağını öngördüm. Var olan sınırlı sayıdaki çalışmaların (ABD tarafından Afganistan harekâtı sonrası yazılmış) kültürel istihbarat kavramını dolaylı olarak ortaya koyduğunu ancak doğrudan bir tanımlama yapmadıklarını, bu konuda bir eksikliğin var olduğunu ve bu eksikliğin giderilmesinin literatüre olumlu katkıda bulunacağını düşündüm.

Çalışmada; kültürel istihbarat kavramı, literatürde var olan "güç", "istihbarat" ve "kültür" kavramları temelinde tanımlanmış, NATO bakış açısı ve Afgan kültürünün analizi ile ilgili örnek uygulama çalışması

gerçekleştirilmiştir. Tanımı desteklemek maksadıyla toplam 45 kişiden oluşan uzman grup ile görüşmeler yapılmış, elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Bu çalışmalar sonunda temel olarak savaştan barışı korumaya kadar değişen harekât ortamlarında hedefe ulaşmak için kültürel istihbarata ihtiyaç duyulduğu tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte, kültürel istihbaratın, Uluslararası İlişkiler disiplindeki güç çeşitlerinden birisi olan yumuşak güç altında bir alt başlık olarak ele alınmasının ve İstihbarat disiplini içerisinde sosyal istihbarattan farklı bir uzmanlık dalı olarak değerlendirilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma aşamalarında; kaynak taraması, uygulama çalışması ve nitel araştırma yöntemlerinden görüşme metodu kullanılmıştır. Kaynak taraması esnasında başta Kara Harp Okulu olmak üzere diğer üniversitelerin kütüphanelerinden ve İnternet veri tabanlarından faydalanılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin seçiminde, kültürel farkındalıklarla ilgili ihtiyaçları tespit edebilme kapasitesine sahip uzman personelden oluşmasına dikkat edilmiştir.

Gerçekleştirilen bu araştırmanın İstihbarat ve Uluslararası İlişkiler literatürüne önemli bir katkı sağlayacağını umuyorum. Ayrıca, benimsenen kuramsal yaklaşım, örnek uygulama çalışması ve kullanılan yöntemden elde edilen sonuçların, alanda çalışacak diğer araştırmacılara rehberlik yapacağına inanıyorum.

GİRİŞ

Yalnız ufku görmek kâfi değildir, ufkun ötesini de görmek ve bilmek gerekir.

(Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK)

Bir toplumun başka bir topluma, istediğini benimsetme amacıyla tüm olanakları ve güçleriyle yaptıkları düzenli saldırı şeklinde tanımlanan savaş halinde (Uşaklı ve Alper, 2010:33), istediğini benimsetme düşüncesinin altında güç kullanımının yer aldığı ifade edilebilir.

Geçmişten günümüze savaş hali içerisinde bulunan devletlerin hayatta kalmalarının, sahip oldukları güç ile doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Savaşan devletlerin güç kapasiteleri, hayatta kalma sürelerini belirleyebilmektedir. Bu nedenle devletler öncelikli olarak, askeri ve ekonomik güce özel önem vermişlerdir. Askeri açıdan iki devlet arasındaki güç mukayesesi, devletlerin silahlı kuvvetlerinin envanterinde bulunan silah, teçhizat, asker sayısı ve sahip olduğu teknolojik imkân ve kabiliyet ile ölçülmüştür. Bir başka ifadeyle güç mukayesesi, devletlerin sert güç kapasitelerini vurgulamaktadır. Askeri ve ekonomik güçten oluşan (Nye, 2011) sert güce sahip devletler, her türlü harekâta askeri istihbarata sahip olabilmek için büyük çaba sarf etmişler ve bu yönde dikkate değer miktarlarda kaynak tahsis etmişlerdir. Bu durumun sadece devletler açısından değil aynı zamanda 28 üye ülkeden oluşan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) içinde geçerli olduğu söylenebilir. NATO'nun "Ulusal Silahlanma Direktörleri Konferansı-Conference of National Armaments Directors (CNAD)" olarak adlandırılan kurulun altında yer alan silahlanma gruplarının (hava, kara ve deniz silahlanma grupları) faaliyetleri, sert güce verilen önemin belirgin bir göstergesi olarak görülebilir. Olası tehditlere karşı hazır bulunmayı ve anında müdahale edebilmeyi hedefleyen tehdit algılaması, yerini risk algılamasına bırakmaya başlamış, olayın gerçekleşeceği anın değil olayın oluşmaya başladığı andaki şartların tespiti ve müdahale etme isteği ön plana çıkmıştır. Bu durum, önceden bilmeyi gerekli kılmıştır.

21'nci yüzyılın sonlarından itibaren savaşlar, Prusyalı General Carl von

Clausewitz'in (2007) tanımıyla çok boyutlu hale gelmiş, askerler kadar toplumları da yakından etkilemiştir. Clausewitz, kin ve nefreti halkla, ihtimal hesapları ve tesadüfleri orduyla ve politik araç kimliğini hükümetle ilişkilendirerek açıkladığı savaş halinde, zafere ulaşmak için her üç boyutun dengeli bir şekilde dağılım göstermesinin gerekliliğini ön plana çıkartmıştır (Clausewitz, 2007:30-31). Diğer bir ifadeyle, ordunun sahip olduğu sert güç ile toplumun ve hükümetin sahip olduğu yumuşak güç kapasitelerinin dengeli olmasını vurgulamıştır. Yalçinkaya (2010:15) tarafından da belirtildiği şekilde savaş, sadece askerlere, sadece halka veya sadece hükümetlere bırakılamayacak kadar önemli bir olgu olup bunların arasındaki denge bozulmamalıdır.

Geleneksel olarak devletler arasında gerçekleşen savaşlar zamanla yerini, devlet dışı aktörlerin yer aldığı savaş dışı harekâtlara bırakmaya başlamıştır. Özellikle Afganistan ve Irak savaşları ile birlikte, savaşın tanımında bir değişim yaşanmış, devletten devlete tehdit yerine asimetrik tehditlerin ortaya çıkması ile birlikte asimetrik savaş¹ olgusu ön plana çıkmıştır (Basım ve Şeşen, 2010:170). Bununla birlikte askerler; insani yardım, suni afet yardımı, güvenlik yardımı, uyuşturucu ile mücadeleyi destekleme, silahların kontrolü, mahalli sivil otoriteye destek, muharebe dışı tahliye ve barışı destekleme harekâtları gibi savaş dışı askeri harekâtlar içerisinde gittikçe artan bir oranda yer almaya başlamıştır (Yalçinkaya, 2010:27). Soğuk savaş sonrasında değişen tehdit algılamaları ile bu tür harekâtlar içerisinde aktif rol üstlenen önemli bir aktörün "NATO" olduğunu söylemek mümkündür. Savaş dışı harekâtlara yakın zaman içerisinde örnek olarak NATO'nun icra ettiği Bosna Hersek (1995), Kosova (1999) ve Afganistan (2001) harekâtları verilebilir.

Devletler arasında gerçekleştirilen geleneksel savaşların ötesinde toplumun yer aldığı savaş dışı harekât ortamlarında askerler, düşmanın yanı sıra farklı kültür ve değerlerle karşılaşmaya başlamışlardır. Bunun neticesinde intikal edilen ülkenin kültür ve değerlerini tam anlamıyla kestiremeyen askerlerin, Soydaş'ın (2010:140) tanımıyla kültürel şok durumu

¹ Asimetrik savaş, eş değer olmayan kuvvet unsurları arasında yaşanan savaştır (Toptaş, 2009:69).

ile yüzyüze geldikleri söylenebilir. Başka bir ülkede, farklı sosyal ilişki, işaret ve semboller ile karşılaşıldığında bireylerde ortaya çıkan endişe duygusu olarak tanımlanan kültürel şokun (Soydaş, 2010:140-141), icra edilen harekâtların başarısını olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir. Sadece bireyi değil aynı zamanda ait olduğu topluluğu da etkileme kapasitesine sahip kültürel şok hali, ülkede konuşulan dili bilmeme ve daha önceki yaşam tarzından farklı bir hayata alışamama gibi belirli bir süre devam edecek sorunlar meydana getirebilmektedir.

Harekât bölgesinde yaşanması muhtemel bir kültürel şokla baş edilebilmek için, bölgede var olan kültürlerin analizi bir ihtiyaç olarak görülmektedir. İnsanı diğer canlılardan farklı kılan kültür kavramı, toplum içerisinde büyüyerek öğrenilir ve öğrenilen kültür nesilden nesile aktarılır (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008:113). Kültür öğrenilen bir kavramdır, toplumsaldır, simgelere dayanır, tarihidir ve değişkendir (Güvenç, 2011:130-132; Haviland ve diğerleri, 2008:106-122). Dolayısıyla askeri harekâtlar için eğitilen her askerin farklı kültürlerin özelliklerini bilmesi, önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Güvenç (2011:404) tarafından belirtildiği şekilde, İkinci Dünya Savaşı esnasında sosyo/kültürel insan bilimi, askeri amaçlar için kullanılmış, ülkeler bir diğer ülkenin kültürüne yönelik topladıkları bilgileri savaş içerisinde aktif bir biçimde kullanmışlardır. Amerikalı antropolog Ruth Benedict'in (1946) "Krizantem ve Kılıç" adlı Japon kültürü incelemesi, bunun güzel bir örneğidir (McFate, 2009:115; Güvenç, 2011:404).

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, farklı kültürler arasındaki iletişimi oldukça hızlandırmıştır (Soydaş, 2010:9). Farklı kültürlerden insanların ortak değerler ürettiği sembolik bir süreç olarak tanımlanan kültürlerarası iletişim, küresel bir köy haline gelen dünyamızda savaştan barışa yaşamın her alanında varlığını açıkça göstermiştir (Soydaş, 2010:12).

Briceno'nun (2010) "eğer bir kimseyi tanımak istiyorsan, onun için önemli hususları bilmelisin, eğer bu kimse ile nasıl iletişim kuracağını bilmek istiyorsan, kendi değer ve kültürünü onunkilerle karşılaştırmalısın"

söyleminin, günlük hayatta olduğu kadar, özellikle askeri harekâtlarda elde edilecek bir başarının anahtarı konumunda olduğu söylenebilir. Karşı tarafın değer ve kültürünün bilinmesi, kültürlerarası iletişimin temelini oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, sağlıklı ve etkin bir kültürlerarası iletişim kurabilmek için “kendimizi nasıl görüyoruz”, “diğerleri kendilerini nasıl görüyor” ve “diğerleri bizi nasıl görüyor” sorularının cevaplarının bilinmesi önemlidir (Briceno, 2010:5). Tüm bu soruların en doğru cevabının, zamanında elde edilen ve kullanılan bir kültürel istihbaratın içerisinde saklı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, "güç", "istihbarat" ve "kültür" kavramları temelinde, "kültürel istihbarat" kavramının Uluslararası İlişkiler literatürü dâhilinde tartışılması hedeflenmiştir. Kültürel istihbaratın konu olarak belirlenmesinin nedeni, özellikle Türkiye’de bu konuda yapılmış bir çalışmanın bulunmamasıdır. Tarihe göz gezdirildiğinde, kültürel istihbaratın kullanıldığı birçok örneğe rastlamak mümkündür. Çalışma kapsamında hedeflenen, kültürel istihbaratın, hem İstihbarat hem de Uluslararası İlişkiler literatürüne bir kavram olarak kazandırılması ve savaştan barışı koruma harekâtlarına kadar geniş bir harekât alanında kültürel istihbarata olan ihtiyacın ortaya konulmasıdır.

Gerçekleştirilen literatür taramasında, dünyada ve Türkiye’de geleneksel İstihbarat disiplini ile ilgili çalışmalara sıkça rastlanırken, kültürel istihbarat ile ilgili bir çalışmaya rastlamak mümkün olmamıştır. Yapılan bu çalışmanın, Uluslararası İlişkiler alanına ve İstihbarat disiplinine kayda değer bir katkı sağlama potansiyelinin olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışma, beş ana bölüm ve bu bölümlere bağlı alt konu başlıklarından oluşmaktadır. Çalışmada mümkün olduğu kadar birinci el kaynaklara yer verilmiştir. Ancak yararlanılan kaynaklar içinde ulaşılması mümkün olmayan kaynaklara ikincil olarak atıf yapılmıştır. Bunun yanında süreli yayın ve İnternet kaynaklarından önemli ölçüde faydalanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın problemleri belirlenmiş, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları tanımlanmıştır.

Kuramsal çerçeveyi çizen ikinci bölümde; kültürel istihbarata temel altyapı oluşturduğu değerlendirilen kavram ve kuramlara ilişkin literatür araştırması yapılmıştır. İlk olarak güç kavramının farklı teoriler içerisindeki yeri ortaya konulmuş, devletlerin yıllar boyunca temel güç unsuru olan ve halen geçerliliğini koruyan sert güç, toplum merkezli harekâtların ortaya çıkmasıyla birlikte değer kazanan yumuşak güç ve her iki gücün koordineli kullanımını öngören akıllı güç (Nye, 2011) kavramlarının Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki yeri tartışılmıştır.

Gücün üç unsurunu etkinlikle kullanmak isteyen devletler veya örgütler, zamanında ve doğru olarak elde edilmiş istihbarata ihtiyaç duymaktadırlar. Sun Tzu (2004:83) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

"Bilge hükümdarla iyi bir komutanın, normal askerlere oranla kolaylıkla savaşı kazanıp zafere ulaşması, istihbarata bağlıdır. "

Bu tespit doğrultusunda, son yıllarda dünyada meydana gelen kriz ve çatışma ortamlarına paralel olarak Uluslararası İlişkiler alanında bir çalışma alanı olarak kendisine yer edinen İstihbarat disiplini ikinci bölüm içerisinde, süreç, sınıflandırma ve güç kavramı ile ilişkisi bağlamında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Bölümün devamında güç ve istihbarat arasındaki karşılıklı bağımlılık ortaya konulduktan sonra bu çalışmanın ana konusu olan kültürel istihbaratın temelini oluşturan kültür kavramının kapsamlı bir tanımı yapılmış, günümüz savaş dışı harekâtların başarısını olumlu yönde etkilediği değerlendirilen kültürlerarası iletişimden bahsedilmiştir. Briceno'ya göre (2008) bireyin veya devletlerin kültürlerarası iletişim becerilerini geliştirebilmesi için her şeyden önce; "kendimizi nasıl gördüğümüz", "başkalarının bizi nasıl gördüğü" ve "başkalarının kendilerini nasıl gördüğü" gibi hususların anlaşılması gerekmektedir. Koester ve Olebe'nin kültürlerarası iletişim becerilerine ilişkin öne sürdüğü sekiz iletişim davranışı² ile ilintili olarak Briceno'nun belirttiği üç

² Koester ve Olebe'nin sekiz iletişim davranışı şunlardır: a) Saygı gösterme, b) Bilgiye yönelme, c) Empati, ç) Görev rol tavırları, d) İlişkisel rol tavırları, e) Etkileşim yönetimi, f) Belirsizlik toleransı, g) Etkileşim duruşu.

yaklaşım, kültüre yönelik farkındalığın temelini oluşturmaktadır (Soydaş, 2010:144).

Bu bölüm içerisinde ayrıca, Edward T. Hall ve Geert Hofstede'nin kültürel iletişim kuramları, üçüncü bölümde incelenen Afgan kültürünün analizine temel teşkil etmesi açısından, ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Tezin ana konusunu oluşturan "kültürel istihbarat" kavramı, bu bölüm içerisinde incelenmiş ve kavrama ilişkin özgün bir tanımlama yapılmıştır. Yabancı literatürde genel olarak "kültürel zekâ-*cultural intelligence*" olarak yer bulan bu kavramın, kültürel ve sosyal yapıyı tüm ayrıntıları ile ortaya koyan ve bunun sonucunda taktik veya stratejik seviyede karar vericilere yön gösteren analiz edilmiş bilgiden oluştuğu söylenebilir. Kültürel istihbarat, kültüre ilişkin farkındalığın sağlanması yönünde, sahip olunması gereken bir araç olarak görülebilir. Yumuşak gücün merkezinde yer alan "kalpleri ve zihinleri kazanma" becerisinin, kültürün farkındalığı ile mümkün olabildiği ifade edilebilir (Duyvesteyn, 2011b:450). Bu durum ABD'nin Irak harekâtına katılım sağlamış bir komutanı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

"Mükemmel bir durumsal farkındalığa sahibiz. Eksik olan kültürel farkındalık. Talil/Irak'ta düşman tanklarının nerede konuşlandığını biliyordum. Tek problem, askerlerimin, yürüyerek veya araç üzerinde AK-47 ve RPG (*rocket-propelled grenades*) kullanan fanatiklerle savaşmış olmalarıydı. Teknik istihbarat mükemmel, düşman farklı" (Wunderle, 2007; Scales, 2004).

Elde edilen deneyimler sonucu belirtilen bu söylemi, asimetrik ve toplum merkezli gerçekleşen günümüz harekâtlarında klasik istihbaratın tek başına yeterli olmadığının, bununla birlikte kültürel istihbarat ihtiyacının ortaya çıkışının bir kanıtı olarak göstermek mümkündür.

Üçüncü bölümde; NATO'nun istihbarat yaklaşımı çerçevesinde Afgan kültürüne yönelik örnek uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, NATO hakkında bilgilendirme yapılmış, NATO harekâtları bağlamında kapsamlı yaklaşım stratejisi ortaya konulmuştur. İkinci olarak, NATO'nun kapsamlı yaklaşım stratejisini uyguladığı Afganistan harekât alanı genel hatlarıyla tanıtılmış ve bu harekât alanındaki kültürel istihbarat faaliyetleri değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son olarak Afgan kültürü, Geert Hofstede'nin

“Kültürel Boyutlar Kuramı”nda yer alan “Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Erillik-Dışılık” alt kuramları temelinde örnek bir uygulama olarak analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde; araştırmanın yöntemi anlatılmıştır. Çalışmanın araştırma modeli betimsel nitel araştırmadır. Çalışmada mümkün olduğu kadar birinci el kaynaklara yer verilmiş, süreli yayın ve İnternet kaynaklarından önemli ölçüde faydalanılmıştır. Çalışma içerisinde, stratejik ve taktik seviyede kültürel farkındalık/eğitim seviyesinin belirlenmesi ve kültürel istihbarata yaklaşımı değerlendirmek maksadıyla, açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı (Silverman ve Marvasti, 2008:195) yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011:163) kullanılmıştır.

Görüşmeler, iki farklı uzman grubu ile gerçekleştirilmiştir. Birinci grup; Afganistan harekâtına doğrudan veya dolaylı olarak katılım sağlamış 30 NATO personeli, ikinci grup ise; Afganistan harekâtına katılım sağlamayan ancak kültürel farkındalıkla ilgili ihtiyaçları tespit etme kapasitesine sahip 15 NATO dışı personelden oluşmuştur.

Beşinci bölümde; görüşmelerden toplanılan veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiş, analizin sonunda ulaşılan bulgular yorumlanmıştır. Son olarak, araştırmadan elde edilen sonuçlar yazılarak gelecekteki araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Gelecekte savaş ve çatışmaların bir daha yaşanmaması temenni edilmekle birlikte, gücü ele geçirmek için mücadele eden devlet ve devlet dışı aktörlerin var olduğu bir dünyada, bunun pek mümkün olması muhtemel değildir. Bu kapsamda istenen, şiddetin ve ölümlerin soğuk yüzünü gösterdiği savaşın ve çatışmaların ötesinde, huzur ve istikrarın sıcak yüzünü gösterdiği barışın kazanılması olmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TANIMI

Hiçbir problem kendisini ortaya çıkaran bakış açısı ile çözülemez; dünyayı yeni bir şekilde görmeyi öğrenmemiz gerekir (Albert Einstein).

1. GİRİŞ

Birinci bölümün amacı, tez çalışması kapsamında yapılan araştırmanın tanımlanmasıdır. Bu kapsamda, bölüm içerisinde beş ana başlık oluşturulmuştur. Birinci başlık altında bölüme giriş yapılmış, ikincisinde araştırmanın ana problemi ile alt problemleri ortaya konulmuştur. Üçüncüsünde, araştırmanın amacı belirlenmiş ve "neden" gerçekleştirildiği anlatılmıştır. Dördüncüsünde araştırmanın önemi vurgulanmıştır. Beşinci ve son başlık altında ise araştırmanın sınırlılıkları belirlenmiştir.

2. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Geleneksel savaşlardan barışı koruma harekâtlarına kadar değişebilen harekât ortamlarında farklı kültürlere sahip insanların bulunma ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü bir savaşın veya barışı koruma gibi savaş dışı harekâtların icra edilebilmesi için farklı iki devlete mensup insanların bu harekât alanında yer alması gerekmektedir. Dolayısıyla özellikle barışı koruma harekâtlarında dışarıdan gelen askerler için intikal edilen bölgenin sosyo-kültürel yapısının bilinmesi, olası bir başarısızlığın önüne geçilmesi açısından önemlidir. Bu tür harekâtlarda bölgenin sosyo-kültürel yapısının bilinmesi, muhtemel bir kültürel şokun önleyicisi olabilmektedir.

Harekât bölgesinin sosyo-kültürel yapısı nasıl ortaya çıkarılabilir? Düşmanın konuş kuruluğu, askeri yapısı ve muhtemel hareket tarzları gibi önemli analizleri yapan askeri istihbarat, kültürel yapının analizi için yeterli midir? Yoksa farklı bir istihbarat alanına ihtiyaç var mıdır? Muhtemel harekâtların öncesinde özellikle karar vericiler ve planlayıcılar için bu tür soruları çoğaltmak mümkündür.

Bu çalışmada çözüm aranan temel problem, askeri harekâtların gerçekleştirildiği bölgenin sosyo-kültürel yapısının anlaşılmasını öngören

amaç doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çalışmanın temel problemi, “savaşta barışı korumaya kadar değişen harekât ortamlarında hedefe ulaşmak için kültürel istihbarata ihtiyaç duyulmakta mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın temel problemine bağlı olarak geliştirilen alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

- a. İcra edilen bir harekât kapsamında sert, yumuşak ve akıllı güç, nasıl ve hangi seviyede uygulanmaktadır?
- b. Güç elde etmede istihbaratın rolü nedir?
- c. Kültürlerarası iletişimde yaşanan yanlışlıklar askeri harekâtları nasıl etkilemektedir?
- ç. Harekât alanına intikal öncesinde kültürel farkındalık neden gereklidir?
- d. Harekât alanında karşılaşılan kültürel şok nasıl atlatılabilir?
- e. NATO’nun, geçmiş harekâtlardan çıkartılan dersler doğrultusunda, kültürel istihbarata ilişkin uygulamaları nelerdir?

Araştırmada temel ve alt problemlerinin çözümü maksadıyla öncelikle güç kavramı incelenmiş, gücün uygulanabilmesi için gerekli olduğu değerlendirilen istihbarat kavramı tüm yönleriyle ortaya konularak kültürel istihbarata ulaşımı vurgulanmıştır. Ayrıca kültürel istihbaratın askeri harekâtlardaki rolünün anlaşılabilmesi amacıyla kültürel farkındalıklarla ilgili ihtiyaçları tespit edebilme kapasitesine sahip 45 kişilik uzmanlar grubu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın problemi, literatürde yer alan ve görüşmelerden elde edilen verilerin betimsel analizi ile çözüme ulaştırılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı; askeri harekâtların gerçekleştirildiği bölgenin sosyo-kültürel yapısının anlaşılmasını sağlayan “kültürel istihbarat” kavramının Uluslararası İlişkiler literatürü dâhilinde tartışılmasıdır. Çalışmada öne sürülen bu kavram, çok uluslu bir güvenlik örgütü olan NATO bakış açısıyla tartışılmış ve Afgan kültürünün analizi ile desteklenmiştir.

Çalışmanın hipotezi; “uluslararası arenada farklı kültürlerin var olduğu ortamlarda barışı korumadan savaşa kadar değişebilen tüm askeri harekâtların başarısı için kültürel istihbaratın varlığına ihtiyaç duyulur” şeklindedir.

Çalışmada kültürel istihbarat konusunun seçilmesinin ana nedeni, Uluslararası İlişkiler literatüründe bu kavramın eksikliğinin tespitidir. Bu eksikliği gidermek maksadıyla kültürel istihbarata uzanan güç unsurları (sert, yumuşak ve akıllı güç), istihbarat ve kültür kavramları mevcut literatür içerisinde incelenmiştir. Elde edilen verilerden yola çıkılarak kültürel istihbarat kuramına ulaşılmıştır. Bu kuramı desteklemek için NATO’nun Afganistan harekâtı ve Afgan kültürünü inceleyen örnek bir uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada neden NATO ve Afganistan harekâtı seçilmiştir? Örnek uygulama çalışması neden Afgan kültürü ile sınırlandırılmıştır? Birinci sorunun cevabı şu şekilde verilebilir. 1949 yılında kurulan NATO’nun 1952 yılındaki Kore savaşıdan yıllar sonra ilk kez Avrupa dışında (Birsell, 2012:115) icra ettiği ve tarihinde ilk kez Washington Antlaşmasının 5’inci maddesini uygulamaya koyduğu harekât (Yalçınkaya ve Açar, 2009; Yaman, 2006), Afganistan harekâtıdır. Bir başka ifadeyle Afganistan, NATO açısından ilklerin yaşandığı bir harekât alanı olarak görülebilir. Bununla birlikte, yakın tarihte başlayan ve halen devam eden bir harekât olması, bilgiye kolaylıkla ulaşılabilmesi ve Uluslararası İlişkiler alanında birçok tartışmanın burada çıkması, çalışmayı gerekli kılan hususlar arasında gösterilebilir. İkinci sorunun cevabı ise, tarihi boyunca işgalcilerle yaşamak zorunda kalan, birçok etnik kökenden oluşan ve hala ortak bir kimlik oluşturamamış Afgan toplumunun sosyo-kültürel özelliklerinin incelenmesi ve analiz edilmesinin önemli olduğu düşüncesinde yatmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüzde geleneksel savaşların ötesinde radikal dini gruplar, ulus ötesi tehditler ve devlet dışı aktörlerin yarattığı tehdit ortamının, devletlerin ve NATO gibi çok uluslu güvenlik örgütlerinin istihbarata olan ihtiyacını bir kat

daha arttırdığı söylenebilir. Devletlerin bugün, geçmiştekinden çok daha geniş kapsamlı güvenlik sorunları ile karşı karşıya bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Kitle imha silahlarının yayılması, balistik füze teknolojilerinin gelişmesi, siber saldırılar ve terörizm, devletleri karmaşık bir harekât ortamına sokmuştur (Schnaubelt, 2010:5). Devletler açısından bu karmaşık ortamda hayatta kalabilme şartlarından birisinin güce sahiplik olduğu söylenebilir. Buna paralel olarak gücün etkili kullanımı, doğru ve zamanında sağlanmış istihbarat ile mümkündür. Bir başka ifadeyle, güç ve istihbarat kavramları arasında doğru orantının ve karşılıklı bağımlılığın olduğunu söylemek mümkündür. Askeri ve ekonomik güç olarak tanımlanan (Nye, 2011) sert gücün kullanımı için arka planda etkin bir istihbaratın olması önemli bir etkidir.

Askeri istihbaratın kullanıldığı sert gücün, özellikle yakın tarihte gerçekleşen Afganistan ve Irak harekâtlarında kesin bir başarıyı getirebildiğini söylemek güçtür. Bununla birlikte başarısızlığın muhtemel nedenleri arasında, yumuşak gücün yeterince kullanılamaması sayılabilir. Ancak kabul edilmesi gereken önemli bir nokta, silahlı kuvvetlerin özellikle barışı koruma harekâtları ile birlikte taktik seviyede halkın arasına karışmaya başladığı gerçeğidir. Bir başka ifadeyle mücadele, halkın içinde ve halkın katılımıyla verilmeye başlanmıştır. Bu durum, sert gücün yok sayılabileceğini göstermemekle birlikte yumuşak gücün önemini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Silahlı kuvvetler, savaş dışı harekâtlarda, bir başka ifadeyle, barışı koruma ve istikrarı sağlama harekâtlarında farklı kültürler ile karşılaşmıştır. Afganistan özelinde yapılan literatür taraması ve görüşmelerden elde edilen veriler, askerlerin daha önce bilmedikleri bir kültür ile tanıştıklarında bilgisizlik ve farkındalık eksikliği nedeniyle kültürel şoka maruz kaldıkları bulgularını ortaya koymuştur.

Bununla birlikte harekât öncesi veya harekât esnasında elde edilen askeri istihbaratın, karşılaşılan bu kültürel şokun atlatılmasında kısmi bir fayda sağladığını söylemek mümkündür. Özellikle taktik seviyede kültürün göz ardı edilmesi, harekâta katılım sağlayan askerlerle birlikte yerel halkın da

tehdit altında kalmasına neden olduğu söylenebilir. Bu durum, olası bir harekâta katılım sağlayacak askerler açısından askeri istihbaratın yanı sıra kültürel istihbarat olarak tanımlanan bir başka istihbarat alanına duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, yumuşak gücün sert güçten ayrı olarak tek başına etkili olmayacağı değerlendirilmesi ışığında, sert ve yumuşak gücün koordineli bir şekilde birlikte kullanımını öngören, güçlü bir askeri yapıya olan ihtiyacın önemini vurgulayan, aynı zamanda da kalpleri kazanmayı hedefleyen bir yaklaşım olarak tanımlanan “akıllı güç” kavramı (Nye, 2009) uluslararası ilişkilerde ön plana çıkmıştır. Buna paralel olarak, askeri ve kültürel istihbaratın birlikte kullanımını öne çıkaran “akıllı istihbarat” kavramının da akıllı güç uygulamalarının başarısında kilit bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

Kültürel istihbarat kavramının konu olarak seçilmesinin nedeni, dünyada bu konuda tamamlanmış bir tez çalışmasının olmamasıdır. Akademik olarak istihbarata ilişkin birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Özellikle devletlerin istihbarat birimleri ile bireysel olarak Sherman Kent başta olmak üzere David Khan, Jeffrey Richelson ve Mark Lowenthal gibi istihbarat uzmanlarının yaptığı çalışmalar dikkat çekici bulunmuştur. Türkiye özelinde, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı İnternet sitesinde başlığında "istihbarat" kavramının geçtiği tezler tarandığında, ilk çalışmanın 1988 tarihli bir yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1988-2014 yılları arasında yapılan toplam tez sayısı 342.806'dır. Toplam sayının sadece 75'i istihbarat ile ilgilidir. 75 tezin 7'si doktora geri kalan kısmı ise yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır.³ Belirtilen bu tezler içerisinde "kültürel istihbarat" başlığı altında bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada araştırılan “kültürel istihbarat” kavramının, hem askeri hem de akademik alanda göz ardı edildiği değerlendirilmektedir. Yapılan literatür araştırmasında, bu kavram ile ilgili dünyada sınırlı sayıda çalışmanın var olduğu tespit edilmiş ve genel kabul görmüş bir literatüre ulaşılamamıştır.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>>, erişim tarihi: 16.04.2014.

Özellikle ABD kaynaklı çalışmaların, Vietnam, Afganistan ve Irak harekâtlarında elde edilen “öğrenilmiş dersler”den oluştuğu görülmüştür. Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Ekipleri (*Human Terrain Teams-HTS*), Kilit Lider İşbirliği Ekipleri (*Key Leader Engagement Teams-KLET*) ve Kadın İşbirliği Ekipleri (*Female Engagement Teams-FET*) bu tür çalışmaların sonucunda oluşturulmuş yapılardır. Bu ekipler vasıtasıyla elde edilen kültüre ait taktik bilgiler, stratejik ve taktik seviyede kullanılmak üzere karar vericilerin kullanımına sunulmuştur.

Tespit edilen bir diğer husus, kültürel faktörlerin harekât alanına ilişkin etkisini araştıran çalışmaların, NATO tarafından da sınırlı sayıda gerçekleştirilmiş olmasıdır. Hâlbuki NATO askerleri, 20 Aralık 2001’de Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin 1386 sayılı kararı gereği kurulan Uluslararası Yardım ve Güvenlik Gücü (ISAF) (NATO [Web], 2013a) vasıtasıyla halkın arasına karışarak kültürlerarası iletişim kurma imkânını elde etmiştir. NATO’nun önümüzdeki dönem içerisinde de bu tür harekât bölgelerinde yer alması muhtemeldir.

Bu değerlendirmeler ışığında çalışmanın, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat alanlarına önemli katkılar sağlama potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışmanın, İstihbarat disiplinine yönelik araştırma yapacaklar için detaylı bir kaynak olması beklenmektedir.

5. SINIRLILIKLAR

Çalışmada belirlenen temel amaç, "kültürel istihbarat" kavramının Uluslararası İlişkiler literatürü dâhilinde tartışılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda tanımlanan "kültürel istihbarat" kavramı, örnek uygulama çalışması ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden elde edilen veriler ile desteklenmiştir.

Literatür çalışması için süreli yayınlar ve İnternet kaynakları kullanılmıştır. Bu çalışmalar esnasında öncelikle ilk el kaynaklara atıf vermeye dikkat edilmiş, mümkün olmaması durumunda ikinci el kaynaklara atıf yapılmaktan kaçınılmamıştır. Literatür araştırması esnasında NATO arşivinden faydalanmak üzere yetkili makamlara müracaat edilmiştir. Ancak

NATO makamları tarafından öne sürülen zaman kısıtlaması ve tezin bitiminde üye devletlerin onayına sunulması gibi yaptırımlar nedeniyle arşivden yararlanılamamıştır. Çalışmada sunulan bilgiler tamamıyla açık kaynaklardan elde edilmiş bilgilerdir ve herhangi bir gizlilik derecesi taşımamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan kuramsal çerçeve içerisinde güç kavramı; "sert, yumuşak ve akıllı güç" kavramları temel alınarak tartışılmıştır. Yumuşak ve akıllı güç kavramlarını Uluslararası İlişkiler literatürüne kazandıran Joseph Nye'a göre (2005:20) bir ülkenin yumuşak gücü; siyasi değerler, dış politika ve kültür olmak üç kaynağa dayanmaktadır. Her üç kaynağın uluslararası ilişkiler açısından önem arz ettiği değerlendirilmiş olmakla birlikte çalışma, sadece kültürün incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, yumuşak güç kavramı, özgürlük ve işbirliğini savunan Liberalizm ile kimlik, norm ve kültüre yaptığı vurgular ile Konstrüktivizm teorileri kapsamında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde yer alan örnek uygulama çalışması, NATO, Afganistan harekâtı ve Afgan kültürü ile sınırlandırılmıştır. Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin en başında, NATO'nun çok uluslu bir örgüt olması ve yakın tarih içerisinde toplum merkezli harekâtlar içerisinde yer almasıdır. Ayrıca NATO'nun kültürel istihbarata olan ihtiyacının bu tür harekâtlar nedeniyle artış gösterdiği değerlendirilmektedir. Bir diğer neden, Afganistan harekâtının yakın bir tarihte başlaması ve 2014 yılı itibariyle hala devam etmesidir. Bu yüzden alanda yapılan birçok tartışmanın bu harekât üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Bu nedenle bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır. Diğer taraftan, Afgan kültürünün analizini içeren çalışma, Geert Hofstede'nin kültürel iletişim kuramları temelinde gerçekleştirilmiştir.

Dördüncü bölümde yer alan araştırmada, Neuman'ın (2013:320) "nitel araştırmalarda genellikle görüşme yapılacak bireylerin seçiminde evreni temsil etme güçlerinden çok araştırma konusuyla ilgili olmasının önemli olduğu" görüşü doğrultusunda görüşülen 45 kişinin, kültürel farkındalıklarla ilgili ihtiyaçları tespit edebilme kapasitesine sahip uzman personelden oluşmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler, NATO üyesi ülke personeli ve

NATO dışı ülke personeli olmak üzere iki grup halinde gerçekleştirilmiştir. Birinci grup; Afganistan harekâtına doğrudan veya dolaylı olarak katılım sağlamış 30 NATO personeli, ikinci grup ise; Afganistan harekâtına katılım sağlamayan ancak kültürel farkındalıkla ilgili ihtiyaçları tespit etme kapasitesine sahip 15 NATO dışı personelden oluşmuştur. NATO dışı personel, kontrol grubu olarak belirlenmiştir.

NATO dışı görüşme grubu ile yapılan görüşmelerin tamamı yüzyüze gerçekleştirilmiştir. NATO görüşme grubu ile yapılan görüşmelerde ise yüzyüze görüşmelerin yanı sıra elektronik posta da kullanılmıştır. Afganistan'da devam eden güvenlik sorunları nedeniyle yerel halk ile mülakat yapmak mümkün olmamıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

İnsanların çoğu duvar, çok azı da aralarında köprü kurarlar (Dominique PIRE)⁴

1. GİRİŞ

İkinci bölümde, araştırmanın kuramsal altyapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu maksatla "kültürel istihbarat"a temel altyapı oluşturduğu değerlendirilen kavram ve kuramlara ilişkin literatür araştırması yapılmıştır. Bölüm; "Giriş", "Güç Kavramı", "İstihbarat Kavramı", "Kültür Kavramı", "Kültürel İstihbarat Kavramı" ve "Kültürel İstihbarat Uygulama Örnekleri" olmak üzere altı ana başlıktan oluşmaktadır.

Birinci başlık altında bölüme genel bir giriş yapılmıştır. İkinci başlık altında; "güç" kavramı çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Öncelikli olarak "güç" kavramı tanımlanmış, uluslararası ilişkilerde sert ve yumuşak güç kavramları incelenmiş, "ikna ve cezbetme kabiliyeti" olarak değerlendirilen yumuşak güç kavramının Uluslararası İlişkiler teorileri içerisindeki yeri vurgulanmış, her iki güç arasındaki temel farklılıklar ortaya konulmuştur. Daha sonra, sert ve yumuşak gücün koordineli kullanımını öngören "akıllı güç" kavramı tanımlanmıştır. Gücü ortaya koyan bu bölüm, genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Üçüncü başlık altında; stratejik, operatif ve taktik seviyelerde "istihbarat" kavramı ele alınmıştır. Öncelikli olarak istihbaratın tanımı yapılmış takiben "istihbarata duyulan ihtiyacın nedeni" ortaya konulmuştur. Daha sonra istihbarat faaliyetlerinin belirli bir süreç doğrultusunda işletilmesini öngören istihbarat çarkı ile istihbarat sınıflandırmaları irdelenmiştir. Bu sınıflandırma içerisinde sosyo kültürel konuların anlaşılması üzerine odaklanan "sosyal istihbarat" alanına özel önem verilmiştir. İstihbarat kavramını genel hatlarıyla ortaya koyan bu bölüm, "kültürel istihbaratın", İstihbarat disiplini içerisinde "sosyal istihbarat"tan farklı bir uzmanlık dalı olarak dâhil edilmesinin uygun olacağı görüşünü içeren genel değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

⁴ TAYFUN, Recep. **Etkili İletişim ve Beden Dili**, Ankara, Nobel Yayın, 2009.

Dördüncü başlık altında; kültürel faktörlerin uluslararası ilişkiler içerisindeki önemini ortaya koymak ve kültürel istihbarata temel oluşturmak maksadıyla yumuşak gücün bir unsuru olarak "kültür" kavramı tanımlanmış, genel özellikleri ve askeri alandaki önemi vurgulanmıştır. Daha sonra, kültürel istihbarat temelli olduğu değerlendirilen kültürlerarası iletişim kavramı, Edward T. Hall ve Geert Hofstede'nin geliştirdiği kuramlar çerçevesinde incelenmiştir. Kültür ve kültürlerarası iletişimi ortaya koyan bu bölüm değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Beşinci başlık altında; çalışmanın ana amacını oluşturan "kültürel istihbarat" kavramı tanımlanmıştır. Yabancı literatürde genel olarak "kültürel zekâ-cultural intelligence" olarak yer bulan bu kavramın, kültürel ve sosyal yapıyı tüm ayrıntıları ile ortaya koyan ve bunun sonucunda taktik veya stratejik seviyede karar vericilere yön gösteren analiz edilmiş bilgiden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu düşünce ışığında, kültürel istihbarat sürecini ortaya koyan "kültürel istihbarat çarkı" anlatılmıştır. Altıncı ve son başlık altında; tarihsel süreç içerisinde kültürel istihbarata ilişkin uygulama örnekleri ortaya konulmuştur.

2. GÜÇ KAVRAMI

a. Giriş

Güç, Uluslararası İlişkiler disiplininde farklı boyutlarda tartışılan ancak tanımlama açısından üzerinde tam uzlaşa sağlanamamış bir kavramdır. Uluslararası İlişkiler literatüründe var olan bu kavram, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, özellikle devletlerin analiz düzeyinde özel bir yer tutmaktadır. Genel olarak realist yaklaşımla özdeşleştirilen güç kavramı, diğer teorilerin açıklanmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Özdemir, 2008:114). Uluslararası İlişkiler teorilerinin hemen hemen tamamı, gücün önemini kabul etmekle birlikte, farklı güç mücadelelerinden bahsetmektedirler. Örneğin Realizm, gücü zorlama ve kandırmalara dayalı sert güç olarak tanımlar (Nye, 2010). Bunun yanı sıra başta Liberalizm olmak üzere Eleştirel ve Feminizm gibi eleştirel yaklaşım sergileyen teoriler, gücü

kendi analiz düzeylerine göre tanımlamakta, sert güce alternatif olarak içinde fikir, ideoloji ve kültür gibi kavramların yer aldığı farklı yaklaşımların olduğunu ileri sürmektedirler (Aydın,1996).

Merkezi bir otoritenin olmadığı anarşi ortamında devletler, kendi bağımsızlıklarını sürdürebilmek için sahip oldukları güce güvenmek durumundadırlar. Realizme göre bu gücün temel aracı askeri güçtür. Bu yüzden savaş, yüzyıllar boyunca uluslararası ilişkilerin değişmez bir unsuru olarak görülmüştür (Nye, 2011:19). 17'nci yüzyılda, Thomas Hobbes'un (2012) doğal hal olarak vurguladığı uluslararası politika, ortak bir hükümdarın yokluğunda yapılan politika ve kendi başına ayakta kalma sistemidir. Bu doğal halde hayat; kötü, vahşi ve acımasızdır (Nye ve Welch, 2011:5). Hobbes (2012:99-100), doğal hal durumunu şu şekilde tanımlamıştır: a) İnsanlar doğuştan eşittir, b) Eşitlikten güvensizlik doğar, c) Güvensizlikten savaş doğar. Hobbes'e göre (2012:101) insan doğasında, rekabet, güvensizlik ve şan/şeref olmak üzere üç temel kavga nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi insanları kazanç için, ikincisi güvenlik için, üçüncüsü de şöhret için mücadele etmeye iter. Bu durumdan ortaya çıkan, korku altında tutacak genel bir güç olmadan, insanların devamlı savaş durumu içerisinde olacakları gerçeğidir. Bir başka ifadeyle, devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir (Hobbes, 2012:101). Devletin amacı, bireylerin güvenliklerinin sağlanmasıdır (Hobbes, 2012:133). Anarşi ortamında güvenliğin sağlanmasının en garanti yolu, devletlerin yeterince güçlü olmalarıdır (Donnelly, 2005).

Güç kavramı, Nye (2005) tarafından, başlangıçta sert ve yumuşak olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Daha sonra bu kategori içerisine akıllı güç eklenmiştir (Nye, 2011). Sert güç; kuvvet ve para gibi somut unsurları, yumuşak güç ise; fikirler, kurumlar, değerler ve kültür gibi soyut unsurları içermektedir. Diğer taraftan sert güç; itmek, yumuşak güç ise; çekmek şeklinde değerlendirilebilir. Bu durumda akıllı gücü de etkili bir strateji içerisinde sert ve yumuşak güç kaynaklarını birleştirme kabiliyeti olarak tanımlamak mümkündür (Nye, 2011:21-23).

Sert gücün hâkimiyeti, anarşik düzenin devam ettiği uluslararası politikada hala devam etmektedir. Devletler bir yandan sahip oldukları soyut kapasiteler ile iç ve dış politikada yumuşak güçlerini artırırken, diğer taraftan silahlanma gibi somut kapasitelere sahip olma çabası içerisindeyler. Özellikle simetrik savaşların yerini asimetrik savaşların aldığı günümüzde, devletler kadar terör örgütü gibi illegal grupların da gelişen teknolojiyi yakından takip ederek silahlanma ve savunma faaliyetlerine hız kazandırdıkları görülmektedir. Devletlerin savunma sanayilerine yaptıkları yatırımlar, sert gücün uzun bir müddet daha uluslararası ilişkilerin temel aktörü olmaya devam edeceğini göstermektedir. Ancak, 21'nci yüzyılda sert gücün politik bir araç olarak geçmiş yıllara nazaran daha az etkinliğe sahip olduğu söylenebilir. İç ve dış politikada yumuşak güç unsurlarının daha görünür hale geldiğini, işbirliği ve cazibe yoluyla etkilme kabiliyetinin, devletlerin ve hükümet dışı organizasyonların gündeminde yer almaya başladığını söylemek mümkündür.

İkinci bölümün "güç kavramı" başlığı altında; Uluslararası İlişkiler literatüründe var olan güç tanımları ortaya konulmuştur. Bu tanımlar doğrultusunda uluslararası ilişkilerde sert ve yumuşak güç kavramları incelenmiştir. Nye'a göre (2005:20) kültürün kaynak olarak içerisinde yer aldığı yumuşak güç kavramının, Uluslararası İlişkiler teorileri içerisindeki yeri vurgulanmış, her iki güç arasındaki temel farklılıklar ortaya konulmuştur. Daha sonra, sert ve yumuşak gücün koordineli kullanımını öngören ve güce kapsamlı bir yaklaşım sergilediği değerlendirilen "akıllı güç" kavramı tanımlanmıştır. Gücün anlatıldığı bu kısım, genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

b. Gücün Tanımı

Devletlerin tarihi, karşılıklı çatışma ve mücadeleler ile doludur. Bu mücadelelerin şekli, sahip olunan güç ile belirlenmekte, uluslararası sistemin işleyişi buna göre şekillenmektedir. Devletler, küresel sistemde varlıklarını sürdürmek amacıyla güç ve güvenlik arayışı içerisine girmektedirler (Aydoğan ve Aydın [web], 2011:10).

Uluslararası İlişkiler disiplini, cevaplanması bazen oldukça zor olan birçok sorunun cevabını bulmaya çalışan disiplinler arası bir bilim dalı olarak görülebilir. Aydın'ın (1996:75) belirttiği gibi, "Savaşlar neden çıkar? Bu nedenler milliyetçilik veya ideolojik midir? Veya bir diğer neden bir dünya hükümetinin olmaması mıdır? İnsanlar genetik olarak saldırgan mıdırlar?" şeklindeki soruların cevapları, Uluslararası İlişkiler disipliniinde var olan çeşitli teorilerle açığa kavuşturulmaktadır. Örneğin; realizme göre anarşi ortamında ayakta kalabilmek için birbirlerine karşı güç mücadelesi veren, liberalizme göre ise karşılıklı bağımlı halde bulunan devletlerin davranışlarının nedeni, yukarıda belirtilen soruların cevaplarında saklıdır.

Güç kavramının Uluslararası İlişkiler teorilerinin temelinde yer alması, bu kavrama yönelik ilgiyi artırmış ve birçok kişi tarafından farklı güç tanımları geliştirilmiştir. Ancak henüz ortak bir tanım üzerinde uzlaşıldığını söylemek pek mümkün değildir. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde güç kavramı, Hans J. Morgenthau tarafından "Uluslararası Politika" adlı eseriyle sisteme kazandırılmıştır (Yalçinkaya, 2004:15). Morgenthau'ya göre (1948:80-108) güç, sekiz unsur⁵ ile devletin kendi amaçlarına uygun olarak diğerlerinin davranışlarını etkileme, kontrol etme ve uyuşmazlıkları çözme yeteneğidir.

Joseph Nye tarafından (2005; 2008b; Nye ve Welch, 2011:55) hava durumuna benzetilen ve herkesin üzerinde çok fazla konuşup çok az kişinin nasıl işlediğini bildiği güç kavramı; hedeflere ya da amaçlara ulaşmak için, bir başka ifadeyle, arzulanan sonuçları elde etmek maksadıyla başkalarının davranışlarını; a) tehditle, b) para ödeyerek veya c) cezabetme, hayranlık uyandırma ve işbirliği yaparak etkileme kabiliyeti, Arı (2008:136) tarafından ise; kapasite, etki, politikanın amacı, karşılaştırıldığında bir anlam ifade eden görelî bir kavram veya amaca ulaşmada bir araç olarak tanımlanmıştır. Nye ve Welch (2011:56), devletlerin güce sahip olma durumunu, poker oyununda yüksek kartlara sahip olmaya benzetmişlerdir. Bu durumda elinde yüksek kartları, bir başka ifadeyle, gücü bulunduran oyuncular, kendilerini her zaman daha güvenli bir ortamda hissedecekler ve hamlelerini ona göre yaparak oyunu yönlendireceklerdir.

⁵ 1. Coğrafya, 2. Doğal Kaynaklar, 3. Endüstriyel Kapasite, 4. Askerî Hazırlık Derecesi, 5. Nüfus, 6. Ulusal Karakter, 7. Ulusal Moral, 8. Diplomasinin Niteliği.

Ahmet Davutoğlu (2011), güç kavramının Thucydides'ten İbni Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar birçok düşünür tarafından değişik şekillerde tanımlandığını belirterek, gücün Sabit Veriler (SV), Potansiyel Veriler (PV), Stratejik Zihniyet (SZ), Stratejik Planlama (SP) ve Siyasi İrade (Sİ) gibi temel kavramlardan oluştuğunu ifade etmiştir.⁶

Robert Dahl (1957:202–203) ile Nye ve Welch'e göre (2011:55) güç; aksi takdirde yapamayacakları şeyleri başkalarına yaptırma kabiliyetidir. Daha açık bir ifadeyle, “A” aktörünün yapamayacağı şeyi “B” aktörüne yaptırabilme kapasitesidir. Arı'ya (2008:137) göre ise güç; benzer bir yaklaşımla, “A” devletin “B” devletine karşı uyguladığı ve normal şartlarda yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlamaya dönük etkidir ve gücün istenilen etkiyi sağlayabilmesi için kullanılması veya kullanılma olasılığının yüksek olması gerekmektedir.

John Mearsheimer (2001:55) açısından güç; devletlerin askeri gücünü tanımlayan maddi değerler, Robert Gilpin (1981:13) açısından; devletlerin sahip olduğu askeri, ekonomik ve teknolojik kapasiteler, Kenneth Waltz (1979:113) açısından ise; devletlerin sahip olduğu arazi ve toplumun boyutu, kaynakların bolluğu, ekonomik ve askeri kapasitesi ile politik istikrarı oluşturan kapasitelerdir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde güç meseleleri ele alındığında temel analiz seviyesi olarak, aynen savaş durumunda olduğu gibi (Yalçınkaya ve Türkeş, 2008), devlet ele alınmaktadır. Realist bakış açısını yansıtan bu anlayış, devletlerin anarşik bir ortamda mücadele eden uluslararası sistemin temel aktörleri olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Thucydides ve Machiavelli gibi klasik realistlere göre güç, dünya politikasının en temel özelliğidir ve gücün kullanımında maddesel kaynaklar gereklidir (Nye, 2011:19).

⁶ Formülün açılımı şu şekildedir: SV ; Tarih (t) + Coğrafya (c) + Nüfus (n) + Kültür (k)
PV; Ekonomik Kapasite (ek) + Teknolojik Kapasite (tk) + Askeri Kapasite (ak)
Bu çerçevede Güç; $G = (SV + PV) \times (SZ \times SP \times Sİ)$ olarak formüle edilmiştir. Burada Sabit Veriler; ülkelerin mevcut parametreler içinde kısa ve orta vadede kendi iradeleriyle değiştirmelerinin mümkün olmadığı unsurlardır.

Uluslararası politikanın merkezinde gücün olduğunu ileri süren Morgenthau'ya göre, anarşi ortamındaki devletlerin izlediği politikanın temel amacı, güç elde etmek ve bu gücü ulusal çıkarları çerçevesinde kullanmaktır (Barnett ve Duvall, 2005:40; Bilgin ve Eliş [Web], 2008; Galloretti, 2011:27). Bu ortamda devletler, her an bir başka devletin güce başvurma ihtimaline karşı güvenliklerini sağlamak maksadıyla askeri güce özel önem vermektedirler (Nye ve Welch, 2011:5-6).

Nye'a (2003; 2008a; 2010) göre güç, üç katmanlı bir satranç oyununa benzemektedir. Birinci katman, askeri güçtür ve tek kutupludur; ABD bir başka ülkenin erişemeyeceği kadar büyük bir askeri güce sahiptir. İkinci katmanda ekonomik güç yer almaktadır ve çok kutupludur. Avrupa, Japonya ve Çin gibi ülkeler ana oyuncu, diğer ülkeler ise önem arz eden oyunculardır. ABD, hegemonya sahibi değildir ve diğer ülkeler ile ekonomik düzeyde ilişki içerisindedir. Bahse konu bu iki katman “sert güç” oluşturmaktadır. Üçüncü katmanda ise, uluslar ötesi (*transnational*) ilişkiler (iklim değişiklikleri, uyuşturucu ticareti ve terörizm vb.) ile hükümetlerin kontrolü dışında oluşan ilişkiler yer almaktadır. Hükümet Dışı Organizasyonlar, terörizm, iklim değişiklikleri, teknolojiye yaşanan devrimler, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, siber ortam ve kültür gibi kavramlar bu katmanın ana aktörleridir. Bu katmanda güç, dağınık bir yapıdadır ve askeri güç oldukça az bir role sahiptir. Üçüncü katman “yumuşak güç” oluşturmaktadır; devletler veya uluslararası kurumlar arasında işbirliği yapmak bir zorunluluk haline gelmiştir (Nye, 2003: 46–49; Nye, 2008a; Nye, 2010:2).

c. Güç Çeşitleri

Uluslararası sistemde yaşanan değişimlerle birlikte, aktör olarak devletlerin yanı sıra devlet dışı organizasyonların da ortaya çıkması, küresel medyanın gelişimi, bilgi ve savunma teknolojilerindeki gelişmeler, günümüzde “sert güç,” “yumuşak güç” ve en nihayetinde “akıllı güç” tartışmalarını gündeme getirmiştir (Aydoğan ve Aydın [web], 2011:3).

(1) Sert Güç Kavramı

Sert güç, Uluslararası İlişkiler teorileri içerisinde realist görüş ile özdeşleşmiş bir kavram olup bir devletin; a) zorlama, b) tehdit c) askeri güç kullanarak politik amaçlarına ulaşma kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle sert gücün hedefi, bir başka devletin tercihlerini askeri ve ekonomik yöntemler vasıtasıyla zorlama ve tehdit yoluyla değiştirmektir (Nye ve Welch, 2011:57).

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde sert güç kavramına ilişkin ilk çalışmalar, Thucydides'in (İ.Ö. 460-400) Atina ile Sparta arasında geçen Pelopenez Savaşını anlatan eseri ile başlamış, müteakiben birçok realist yazarın çalışmaları ile devam etmiştir⁷. Bu yazarlardan Machiavelli'ye göre (2009), devletler açısından, iyi ilişkiler kurmak yerine rakibini korkutmak çok daha önemlidir. Machiavelli (2009:21-27) ünlü eseri Prens'te şöyle demektedir:

"Güçlü bir yabancı, bir eyalete girdiğinde, yerli halktan güçlü kişilerin yerlerinden ettiği güçsüz olanların ona katılmaları eşyanın tabiatı gereğidir; bundan dolayı bu güçsüz hükümdarlara baktığımızda, işgalcinin onları ikna etmekte güçlük çekmeyeceği görülür; çünkü onların hepsi, işgalcinin ülkesiyle tek bir gövdede birleşmeye hemen hevesli olurlar."

"Başkasının güçlenmesine neden olan kaybeder; çünkü güçlenmekte olan, bu gücü ya hünerle ya da kuvvet yoluyla yaratır ve bunların her ikisi de güçlenmiş olanı korkutucu hale getirir."

Ancak Machiavelli (2009:21) bu gücün orantılı olması gerektiğini belirterek şöyle devam etmektedir:

"İşgalci yalnızca haddinden fazla kuvvet ve nüfuz kullanmamaya dikkat etmelidir; kendi kuvvetleriyle ve onların yardımıyla oradaki güçlü hükümdarları kolayca alaşağı edebilir; böylelikle de o eyaletin tümüyle efendisi olur."

⁷ Bu yazarlar arasında; Nicholo Machivelli, Thomas Hobbes, E. H. Carr, Hans Morgenthau, Reinhold Niebuhr, Gottfried-Karl Kindermann, Kenneth Thompson, George Kennan, Henry Kissinger, Thomas Schelling, Kenneth Waltz, Hedley Bull, Charles Jones, Richard Little, John Mearsheimer, John Lewis Gaddis, Charles L. Glaser ve Joseph Grieco öne çıkan realist yazarlar olarak sayılabilir.

Machiavelli'nin realist bakışı öne çıkaran güç analizi, insan üzerine odaklanmıştır. Ona göre insanlar; taklitçi, ikiyüzlü, nankör ve açgözlüdür, tehlike anında kaçarlar. Bu yüzden bir prens için sevimlikten çok korkulur olmak daha güvenlidir (Machiavelli, 2009:93). Prenslar, varlıklarını devam ettirmek için güçlü olmak zorundadırlar. Machiavelli'ye (2009:82) göre prensler, silahlardan çok, lüks yaşamla ilgilendikleri an, kendi konumlarını kaybederler. Machiavelli'nin prenslikler olarak tanımladığı devletler, kendi varlıklarını devam ettirmek için tehditlere dayalı sert gücün peşinde koşmaktadırlar. Bu görüşün, geçmiş dönemlerdeki kadar olmasa da günümüzde de geçerliliğini devam ettirdiği söylenebilir.

Sert güç zorlayıcı bir güçtür ve askeri müdahaleyi, baskı ve dayatmayı içermektedir (Aydoğan ve Aydın [web], 2011:3). Bir başka ifadeyle sert güç, Nye'in (2008b:29) söylemiyle, tehditlere (sopa) veya teşviklere (havuç) dayanmakta olup çoğunlukla başkalarının pozisyonunu değiştirebilecek kapasiteye sahiptir. Sert gücün niteliği hakkında kesin tanımlamalar yapmak mümkündür. Sert güç uygulamalarına dair örnekler, gazete, televizyon ve İnternet gibi yazılı ve görsel medyada sıklıkla yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle sert güç kaynakları; silah, uçak, tank ve gemi gibi somut özelliklere sahiptir. Devletler, güvenliklerini sağlamak ve varlıklarını sürdürebilmek için sert güce önemli miktarlarda kaynak tahsis etmektedirler. Başta ABD olmak üzere birçok ülkenin savunma harcamaları, yıllara sari bir yükselme göstermektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerin sert güce olan yatırımlarının belirgin bir göstergesidir (Tablo-1).

Tablo-1 : Ülkelerin Savunma Bütçeleri (Comparative Defence Statistics, 2011 ve 2012)

S/N	Ülkeler	Savunma Bütçesi (Milyar \$)			
		2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012
1	ABD	696.3	693.6	692.8	739.3
2	Çin	60.1	70.4	76.4	89.8
3	İngiltere	71.4	60.5	56.5	62.7
4	Japonya	46	50.3	52.8	58.4
5	Fransa	44.6	46	42.6	58.8
6	Almanya	43.3	43.5	41.2	44.2
7	S.Arabistan	38.2	41.3	45.2	46.2
8	Rusya	40.5	38.3	41.4	52.7
9	Hindistan	28.4	34.4	38.4	37.3
10	Brezilya	23.3	28.0	34.7	36.6

Sert gücün temel uygulayıcısı konumundaki askeri gücün kaynakları, Nye'a göre (2011:41) dört amaca hizmet etmektedir. Bunları; a) savaşmak ve yok etmek, b) tehdit ve zorlayıcı diplomasiyi desteklemek, c) barışı korumayı içerecek şekilde korumayı taahhüt etmek, d) diğer yardım unsurlarını sağlamak şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bu amaçlar doğrultusunda askeri gücün etkili kullanımı, hedefte istenilen değişikliklerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayabilecektir. Askeri gücü; davranış biçimi, uygulama tarzı ve kaynaklar olmak üzere üç temel başlık altında incelemek mümkündür. Buna göre askeri güç içerisinde, fiziksel zorlamadan yardıma kadar uzanan bir davranış biçimi görülebilir. Bu davranış biçimleri, savaşarak elde edilebileceği gibi zorlayıcı diplomasi, ittifaklar ve yardımlarla kazanılabilir. Askeri gücün kaynakları arasında, insan gücü, silah, diplomasi ve bütçe gibi somut unsurlar gösterilebilir (Tablo-2).

Tablo-2 : Askeri Gücün Boyutları (Nye, 2011:42)

	Emir ← → Yanına Çekme			
Davranış Biçimi	Fiziksel Zorlama	Zorlama Tehdit	Koruma	Yardım
Uygulama Tarzı	Savaşmak ve yok etmek	Zorlayıcı diplomasi	İttifak kurmak ve barışı koruma	Yardım etmek ve eğitim vermek
Kaynaklar	İnsan gücü, silah ve taktikler	Çevik diplomasi	Birlikler ve diplomasi	Organizyon ve bütçe

Devletler, bir diğerk devlete karşı zorlayıcı tedbirler alabilmek ve ulusal güvenliklerini sağlayabilmek için sert güce başvururlar. Realist bakış açısına göre anarşi ve güvensizlik ortamında güvenliğı sağlamanın tek yolu, güç ve kapasite artırımından geçmektedir (Sandıklı ve Emeklier, 2012:6). Bismarck'ın "politika, konuşmak ve şarkı söylemekle kazanılmaz, politika sadece askeri güç kullanmakla kazanılır" ifadesinin, Mao Zedong'un "gücün silahın namlusundan geldiğı" görüşünün ve Usame Bin Ladin'in "zayıf ve güçlü at arasında seçim yapmak zorunda kalan halkın güçlü atı seçeceği yönündeki" iddiasının, sert gücün önemini açıkça ortaya koyduğunu söylemek mümkündür (Cooper, 2004:168).

Devletler arasındaki ilişkilerde, sadece sert gücün varlığını kabul etmek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Bununla birlikte yumuşak güç adı verilen bir başka güç unsurunun varlığı ön plana çıkmaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, savaşı kimin kazandığının yanı sıra kimin hikayesinin de kazandığının önemli hale geldiğı söylenebilir (Nye, 2011:19).

(2) Yumuşak Güç Kavramı

Güç, uluslararası sistemde, her zaman eşit bir şekilde dağılmış değildir. Güç dağılımı, uluslararası düzenin yapısını yakından ilgilendirmektedir. Uluslararası sistemin temel aktörü kabul edilen devletlerin temel arzusu, sistemin bütünü üzerinde politik hâkimiyet kurmak ve bu hâkimiyeti korumaktır. Devletlerin bu arzusu, Aydın (1996:100) tarafından, hegemonya olarak adlandırılmıştır. Hegemonya kavramı, eleştirel teorisinin temel bir kavramıdır. Hegemonya ortamında devletler, güç odaklarını zorlama sonucu değil kendi rızaları ile kabullenirler (Çiftçi, 2009; Oktay, 2012). Rıza kavramı, hegemonyanın ön şartıdır. Joseph Nye (2011) tarafından Uluslararası İlişkiler literatürüne kazandırılan yumuşak gücün temelini "rıza"ya dayandığını söylemek mümkündür.

Yumuşak güç kavramı olarak ilk kez, Joseph Nye'in "*Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (1990)"⁸ isimli kitabında yer almıştır (Nye, 2005). Nye tarafından yazılan birçok makale ve kitapta (2002, 2003b, 2004, 2005, 2008a, 2008b, 2008c, 2009, 2011) bu kavram geliştirilerek Uluslararası İlişkiler disiplininin kullanımına sunulmuştur. Yumuşak güç kavramı, işbirliği ve cazibe gücü olarak, uluslararası ilişkilerin popüler konularından birisi olmuştur.

Soyut bir kavram olması nedeniyle güç tanımlamasında yaşanan sorunların, yumuşak güç için de geçerli olduğu söylenebilir (Tang, 2012). Nye'a göre yumuşak güç; ikna ve cazibe/kendine çekme kabiliyetidir. Bir başka deyişle yumuşak güç, işbirliği ve ikna yöntemlerini içermektedir (Nye, 2005; Fan, 2008; Tang, 2012). Yumuşak güç, zorlayıcı bir güç değildir. Örneğin; Çin gibi komünizm yönetim anlayışına dayalı bir ülke başta olmak üzere, hemen hemen tüm ülkelerde faaliyet gösteren Mc Donalds, Burger King ve KFC gibi restoranlar⁹ ve Hollywood filmleri, ABD'nin yumuşak gücünü oluşturmaktadır. Bir diğer örnek, Hindistan'ın, 2001 yılında Afganistan'a gıda ve silah yerine Bollywood film ve müzikleri göndermesidir (Nye, 2005:19). Yumuşak güç kaynakları, sert güce göre insanlara daha çekici görünmektedir. Bu durumun, yumuşak gücü etkin bir şekilde kullanan ülkelerin, diğer ülkeleri zor kullanmadan kültür ve politika vasıtasıyla ele geçirmesi anlamına geldiği söylenebilir.

Yumuşak güç; bir devletin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşacağı güçtür (Aydoğan ve Aydın [web], 2011:3). Devletlerin veya bireylerin, bir başka devleti veya bireyi izlemesinin temel nedenleri Nye (2008b:37) tarafından; a) geleneksel otorite

⁸ Joseph S Nye tarafından 1990 yılında yazılan bu kitabın hâlihazırda Türkçe çevirisi bulunmamaktadır.

⁹ 2012 yılında araştırmacı tarafından Çin'e gerçekleştirilen ziyarette; Pekin başta olmak üzere büyük şehirlerde KFC ve Burger King'in yaygın olarak hizmet verdiği görülmüştür. Özellikle genç nesil, ABD patentli başta "İpad ve Iphone" olmak üzere Apple'in ürünlerini kullanmakta, batı tarzı müzikler dinlemektedirler. Çin hükümeti tarafından Facebook ve Twitter tarzı sosyal paylaşım siteleri ile Yahoo ve Hotmail tarzı e-posta servis sağlayıcılarına erişimin yasaklandığı öğrenilmiştir. Çin Hükümeti, kendi sosyal paylaşım siteleri ve e-posta servis sağlayıcıları kurdurarak halkın erişimine açmıştır. Ancak bilgi teknolojilerine erişim yönünden oldukça kabiliyetli olan gençlerin, yasak yollarla ABD sosyal paylaşım sitelerine erişim sağladıkları gözlemlenmiştir.

altında izlenen ve kurallarına uyulan (kabile ağası, padişah, kral veya imparator), b) yasal otorite altında izlenen ve kurallarına uyulan (seçilen veya atanan başkan veya yönetici) ve c) karizmatik otorite altında izlenen ve kurallarına uyulan (kendisine has karizmaya sahip bir başka devlet veya insan) olmak üzere üç yöntemle açıklanmıştır. İlk iki yöntemde kurallara uyma, karşı tarafın sahip olduğu pozisyondan kaynaklanmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin genelinde yumuşak güce yer verildiği görülmektedir. Sert gücün temelini oluşturduğu değerlendirilen realizmin içerisinde bile yumuşak güç tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Örneğin; realist düşünür Machiavelli Prens'te (2009), fethedilen bölgelerin yönetimi ile ilgili olarak şöyle demektedir:

“Romalılar, fethettikleri bölgelerde bulunan durumları iyi idare ettiler; koloniler gönderdikleri için, oradaki çok güçlü olmayanların gücünü artırmadan onlara güler yüz gösterdiler, yardımda bulundular; güçlü olanların kibrini kırdılar ve güçlü yabancıların orada etkili olmasına izin vermediler.” (2009:22),

“Akıllı bir prens halkın teveccühünü birçok yoldan kazanır; halkın dostluğu bir prens için esastır. Aksi halde kötü zamanlarda çaresiz kalır.” (2002:59),

“Akıllı prensler nefret getirecek işleri başkalarına bırakırlar ama teşekkür getirecek olanları kendi üzerine alırlar.” (2009:105),

“Bir prensin en iyi kalesi, tebaalarının ondan nefret etmemesidir.” (2009:118).

Machieveli'nin söylemlerinde açıkça ifade edilmese de, devletin güvenliğinin sağlanması ve varlığının devamı için, sadece askeri güce başvurmak, ekonomik yaptırımlar sergilemek bir başka ifadeyle sert güç kullanmak yeterli değildir. Bununla birlikte devleti oluşturan toplumun fikirlerine ve kalplerine hitap etmek ve onları kazanmak gerekmektedir. Bir devletin diğer devletler tarafından değerlerine duyulan saygı ve hayranlık dolayısıyla izlenebilmesi, uluslararası politikada istediği çıktıları elde etmesine imkân sağlayabilmektedir. Bu kapsamda devletler, bir diğer devlete istediğini yaptırabilme kapasitesine sahip olmak için askeri ve ekonomik gücün yanı sıra cezbetme ve hayranlık oluşturma yollarına da başvurabilmelidirler (Nye, 2008c:94-95).

Sert güç tarafından “zorlama ve tehdit” ile elde edilmesi hedeflenen kabiliyet, yumuşak güç tarafından “ikna” ve “kendi gibi düşünmeye yöneltme” yöntemleriyle sağlanılmaktadır. Sert gücün temel aracı olan askeri güç, gerektiği durumlarda yumuşak güç aracı olarak kullanılabilmiştir (Yılmaz, 2008:42). Örneğin; Afganistan’da NATO ve Koalisyon Güçlerine ait askeri unsurlar, bir yandan Taliban ve El Kaide’ye karşı sert güç uygularken, diğer taraftan insani yardım maksatlı kullanılmıştır. Koalisyon güçlerinin eski komutanı General Stanley McChrystal, Afganistan savaşında dikkate alınması gereken hususun, "kaç insan öldürüldüğü, kaç bina ve köprü imha edildiği değil, algıların kazanılması ve yönetilmesi" olduğunu belirtmiş, bu savaşta verilmesi gereken en önemli mücadelenin Afgan halkının ikna edilmesi olduğunu ileri sürmüştür (Nye, 2011:43).

Yumuşak gücün en birincil hedefi, insanları dinlemeye, anlamaya ve desteklemeye yönelik ikna kabiliyetidir (Saydam, 2007:15). Yumuşak güç kullanımında, ne yapıldığından ziyade yapılanın “nasıl” algılandığı önemlidir (Saydam, 2007:39). Yumuşak gücün nihai hedefinin algıları yönetmek olduğu söylenebilir. Nathan Gardels’in ABD özelinde söylediği sözler, yumuşak gücün anlaşılması adına oldukça dikkat çekicidir. Gardels (1998:1-3) şöyle demektedir:

“Amerika’nın dünya çapında varlığını bir zamanlar, esas olarak komünizmin kuşatılması tanımlardı; şimdi ise eğlendirme tanımlıyor. MTV, CIA’in asla nüfuz edemeyeceği yerlere ulaştı. Bir zamanların yeşil berelileri ile çirkin Amerikalıların yerini, şimdi bir Dreamworks yapımı olan küçük askerler ve göz alıcı yıldızlar aldı. Jeopolitiğin çetin cevizi Henry Kissinger bile yumuşak süper güç Disney için çalışıyor.”

Meşruluk ve inanılır olmanın şart görüldüğü yumuşak güç (Oğuzlu, 2007:83), sadece devletler tarafından değil aynı zamanda kurumlar, hükümet dışı organizasyonlar ve bireyler tarafından da kullanılabilir. 2007 yılında, Çin Pekin Olimpiyatları esnasında, ABD’li film yönetmeni Steven Spielberg’in Çin Devlet Başkanı Hu Jintao’ya göndermiş olduğu mektup, yumuşak gücün etkisinin belirgin bir örneği olarak gösterilebilir. Spielberg tarafından gönderilen mektupta; BM Barışı Koruma gücünün Darfur’a kabulü yönünde Çin tarafından Sudan’a baskı yapılması talep edilmiştir. Uzun

süredir diplomasi yoluyla çözölemeyen konu, Spielberg'in gönderdiği mektup sayesinde, Çin hükümetinin harekete geçmesiyle çözüme ulaşmıştır (Nye, 2011:83). Çözümün gerçekleşmesinde, Spielberg'in ünü sayesinde elde ettiğı yumuşak gücünün rolünün büyük olduğunu söylemek mümkündür.

Soğuk savaş esnasında uluslararası ilişkilerde en etkin güç kaynağı olarak askeri ve ekonomik güç görülürken, günümüzde iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak bu etkinlik; kamuoyunu yönlendirme, kalpleri ve zihinleri kazanma, ikna ve pazarlık yeteneğine doğru yön bulmuştur. Bunun sonucunda zorbalığı reddeden ve yerine işbirliğini öneren yumuşak güç ön plana çıkmıştır (Aydoğan ve Aydın [web], 2011:6). Günümüzde yumuşak gücün hayatın her aşamasında yer aldığını söylemek mümkündür (Kearn, 2011:65). ABD Savunma eski Bakanı Robert M. Gates tarafından 2007 yılında ABD hükümetine yapılan; "Amerikan çıkarlarının tek başına ordu tarafından korunmasının mümkün olmadığı, diplomasi, ekonomik yardım ve iletişim gibi yumuşak güç araçlarına daha fazla kaynak ayrılması gerektiğı" yönündeki çağrı, yumuşak gücün önemini açıkça ortaya koymaktadır (Nye ve Welch, 2011:411).

Zbigniew Brzezinski (2005:64), ulusal zayıflığın gücü olarak tanımladığı asimetrik savaş ile bir nevi yumuşak gücün önemine dikkati çekmektedir. Brzezinski'ye göre 11 Eylül 2001 saldırıları, Amerikan dış politikasını askerileştirirken, fiziki olarak güçsüz ancak motive olmuş düşmana karşı ABD'nin nasıl mücadele edeceğine yönelik karşılaştığı ikileme dikkat çekmiştir. Brzezinski, saldırıları gerçekleştirenleri harekete geçiren güdülerin ortadan kaldırılmadığı sürece bu tür saldırıların engellenemeyeceğı ve yok edilmeyeceğini, nefretin her zaman yeni saldırıları beraberinde getireceğini ileri sürmüştür. Ona göre; ayakta durma gücünü inanç ve fikirlerinden alan bu tür düşmanlara karşı mücadele edebilmek için ABD, hegemonyasını sadece askeri güç ile devam ettirmemelidir; zira zor kullanma politikası daha çok düşman yaratabilecektir. Bu kapsamda, ülke dışındaki etkinliğinin meşruluğunu korumak zorundadır; bu ise müttefiklerle samimi bir işbirliği ile mümkün olabilmektedir (Brzezinski, 2005:65-69). Brzezinski'nin-ABD *perspektifinden*- bu yaklaşımının, küresel güvenliğin sağlanmasında sadece

askeri gücün değil aynı zamanda yumuşak gücün de gerekliliğini ortaya koyduğu söylenebilir.

Brzezinski (2005:218-221), ABD'yi dünyanın kültürel baştan çıkarıcısı olarak nitelerken, küresel kültürel devrim kapsamında dünyadaki genç nesillerin neredeyse tamamının törelerini, kültürel değerlerini, cinsel yaşamlarını, kişisel zevklerini ve beklentilerini yeniden tanımladığını ifade etmiş, ABD'yi bir kültürel ayartma aracı olarak tanımlamıştır. Ona göre, soğuk savaş sırasında Sovyet İstihbarat Teşkilatı KGB, Sovyet entellektüellerini yabancı doktrinlerin etkisinden korumaya çalışsa da Komünist Gençlik Örgütü'nün üyelerini kot pantolon giymekten ve gizlice caz müzik dinlemekten alıkoyamamıştır. Sovyet kontrolünün gevşemesiyle birlikte ABD taklitçiliği ve yasak olan herşey içselleştirilmiştir. Brzezinski (2005), ABD'nin; film, müzik, internet, markaların bilinirliği, dil ve mutfak vb. konularda dünyanın her yerinde egemen olduğunu ileri sürmüştü ve buna "ABD'nin acıtmayan gücü" olarak nitelemiştir. Brzezinski'nin bu tanımını, yumuşak gücün bir başka şekilde ifadesi olarak görmek mümkündür.

Nye ve Welch'e göre (2011:58) yumuşak güç, sert güçten daha etkin veya daha etik değildir. Cazibe yaratarak akıl çelmek, zor kullanmaktan daha iyidir önermesi doğru bir yaklaşım olarak görülmeyebilir. Zaman içerisinde dış politika tartışmalarının merkezine oturan yumuşak güç, her ülkeye aynı şekilde uygulanamayacağı açısından eleştiriye açık bir kavram olarak görülmektedir (Wilson, 2008:114).

Yumuşak güç, avantajlara sahip olduğu kadar dezavantajları da bünyesinde barındırmaktadır. Yumuşak güç ile elde edilecek başarı, daha çok karşı tarafın bir başka ifadeyle hedefin kontrolündedir. İkinci olarak, yumuşak güçte başarı uzun zaman alabilmektedir. Sonuçları, sert güç gibi kısa vadede anlık olarak görülmeyebilir. Bu durum özellikle politikacılar ve karar vericiler açısından sancılı bir süreç yaratmaktadır. Üçüncü olarak, yumuşak güç araçları, tam anlamıyla hükümetin kontrolü altında olmayabilir. Hükümetler her ne kadar politikayı kontrol edebilse de, kültür ve değerler, toplumlar tarafından kontrol edilmektedir. Dördüncü olarak ise, yumuşak güç her ne kadar ekonomik ve askeri güç kadar risk içermese de, kullanımı daha

zordur ve kaybedilmesi daha kolaydır. Yumuşak gücün en önemli çıktısı güvenilirliktir. Devletlerin güvenilirliklerini kaybetmeleri, yumuşak gücünde etkisini kaybetmesine neden olabilecektir (Nye,2011:83-84).

Soyut kaynaklara sahip olmasına rağmen yumuşak gücü ölçmek mümkündür. 2008 yılından beri devletlerin yumuşak güç kapasitelerini ölçen İngiltere merkezli Monocle dergisinin 2012 yılı araştırmasında, yumuşak güç sıralamasında; İngiltere birinci, ABD ikinci, Almanya üçüncü sırada yer alırken Türkiye ise bu sıralamada 20'nci sırada yer almıştır¹⁰. Türk Hava Yolları, bu araştırmada Türkiye'nin öne çıkan yumuşak gücü olmuştur (Monocle, 2012).

Devletlerin yumuşak güçlerinin ölçümünü yapan bir başka çalışma ise Ernst&Young tarafından gerçekleştirilen "Hızlı Gelişen Pazar Yumuşak Güç İndeksi-2012" dir. Bu indekse göre; devletlerin yumuşak gücünü etkileyen, küresel imaj, küresel bütünlük ve küresel entegrasyon olmak üzere üç kategoride sınıflandırılan 13 alan¹¹ tanımlanmıştır. Bu alanlarda yapılan araştırmalar sonunda ülkelerin yumuşak güç potansiyelleri ortaya çıkarılmıştır (Soft Power Index, 2012).

d. Gücün Üç Boyutu

Gücü üç boyutlu olarak kabul etmek mümkündür. Robert Dahl (1957) tarafından tanımlanan ilk boyutu zorlayıcıdır, ikinci ve üçüncü boyutu ise ikna ve etkileme kabiliyetine sahiptir (Nye, 2011:11). Dahl'a (1957:203) göre gücün birinci boyutu, aktörlerin davranışlarını neden-sonuç ilişkisi içerisinde incelemektedir. Birinci boyutta Dahl'ın varsayımı şu şekildedir: "A" devleti, "B" devletinin normalde yapmayacağı bir şeyi yapmasını sağlıyorsa, "A" devleti güçlüdür. Bu çerçevede "A" devleti, "B'nin davranışlarını

¹⁰ Monocle dergisinin yumuşak güç araştırmasında ülkelerin; diplomatik altyapısı, kültür alanında ortaya koyduğu ürünler, eğitim kapasitesi, iş dünyasındaki etkileyciliği, düşünce kuruluşlarının sayısı, İnternet kullanıcılarının sayısı, havayollarının kalitesi, son olimpiyatlarda kazanılan ödüller ve medyanın gücü alanları incelenmiş ve sıralama bu parametrelere göre yapılmıştır.

¹¹ Değerlendirmeye tabi tutulan 13 alan şunlardır: 1) Özgürlük İndeksi, 2) Seçime Katılım Oranı, 3) Hukuk Kuralları, 4) Karbondioksit Yayılımı, 5) Göç Oranı, 6) Turizm, 7) İngilizce Bilme Seviyesi, 8) Üniversite Sıralaması, 9) TIME 100 Oranı, 10) Medya İhraçları, 11) En Çok Beğenilen Şirketler Oranı, 12) Olimpiyatlar, 13) Dil İçin Kayıt Oranı. Değerlendirme her bir alan için yüzdelik dilimlerde yapılmıştır.

değiştirmek için tehdit veya ödöl yöntemini kullanır. “A” devleti aksi takdirde yapamayacağı şeyleri “B” devletine yaptırmaktadır. “B” devleti bu durumun farkındadır ve “A” devletinin sahip olduğu gücü önemsemektedir. Tanımlanan bu güç boyutuna Nye (2011:16), “komuta gücü”, bir başka ifadeyle “sert güç” olarak adlandırmaktadır.

Gücün ikinci boyutu, 1960 yılında Peter Bachrach ve Morton Baratz tarafından ortaya konulmuştur. Bachrach ve Baratz'ın (1962) varsayımları şu şekildedir: “A” devleti, “B” devletinin belirli bir davranıştan vazgeçmesini sağlayabilecek tarzda seçimlerini sınırlandırabiliyorsa “A” devleti güçlüdür. Ancak “B” devleti “A” devletinin gücünden haberdar olmayabilir (Bachrach ve Baratz, 1962; Lukes, 2005:20-21; Nye, 2011:12). Gücün ikinci boyutunda; aktörler üzerinde kolaylıkla gözlemlenemeyen yöntemlere vurgu yapılmakta, gündemin kontrolü, belirlenmesi, tartışılacak sorun ve konuların kısıtlanması, bir tarafa avantaj sağlayan ayrıcalıkların varlığı gibi kolayca izlenemeyen uygulamalar yer almaktadır (Özdemir, 2008:121).

Gücün üçüncü boyutu Sosyolog Steven Lukes tarafından tanımlanmıştır. Lukes'in (2005) varsayımı şu şekildedir: Dahl, Bachrach ve Baratz tarafından tanımlanan güç boyutları, sadece neden-sonuç ilişkisi içerisinde incelenmesinden dolayı güç kavramını tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Gücün tanımında fikir ve inançlar gibi soyut kavramlara da yer verilmelidir. Bu tür kavramlar sadece gündemi değil diğerlerinin tercihlerini de şekillendirmektedir. Nye (2011:13) gücün üçüncü boyutunu şu örnekle açıklamaktadır: “İnsanlar karşı cinsini etkileyebilmek için o anda moda olan bir tişörtü seçme konusunda oldukça dikkatli davranırlar. Ancak bu tişörtü moda haline getiren reklamcının farkında değillerdir. İnsanların tercihleri bilinmeyen bir güç tarafından şekillendirilmektedir”. Bir başka ifadeyle insanların algıları, başkaları tarafından farkında olmadan yönetilmektedir.

Gücün üç boyutunda birinci boyutun sert gücü, ikinci ve üçüncü boyutun ise yumuşak gücü temsil ettiğini söylemek mümkündür (Tablo-3). Görüldüğu üzere Dahl'ın tanımladığı birinci boyutta davranışların değiştirilmesi söz konusudur ve görünür bir özellik taşımaktadır. Bachrach ve Baratz ile Lukes

tarafından tanımlanan ikinci ve üçüncü boyutta ise gücün zorlayıcı yüzü daha az görülmektedir ve daha az görünür durumdadır (Nye, 2011:14).

Tablo-3 : Gücün Üç Boyutu (Nye, 2011:14)

Gücün Boyutları	Birinci Boyut	İkinci Boyut	Üçüncü Boyut
Bilim Adamları	Robert Dahl	Peter Bachrach ve Morton Baratz	Steven Lukes
Konsepti	“A”; “B”nin başlangıç tercihlerini ve stratejilerine karşı “B”nin davranışlarını değiştirmek için tehdit veya ödül kullanır.	“A”; “B”nin belirli bir davranıştan vazgeçmesini sağlayabilecek tarzda seçimlerini sınırlandırabilir. “B”; “A”nın gücünden haberdar olmayabilir.	“A”; “B”nin temel inanç, algı ve tercihlerinin oluşması ve şekillenmesi için yardımcı olur. “B” muhtemelen bunun farkındadır veya “A”nın gücünün etkisinin farkındadır.
Özelliği	Zorlayıcı	İkna ve etkileme	İkna ve etkileme
Güç Çeşidi Temeli	Sert Güç	Yumuşak Güç	Yumuşak Güç

Dahl, Bachrach ve Baratz ile Lukes tarafından tanımlanan gücün üç boyutuna günlük hayatın her safhasında rastlamak mümkündür. Örneğin bir bireyi sahip olduğu kötü alışkanlıklardan vazgeçirebilmek için gücün üç boyutu kullanılabilir. Gücün hangi boyutunun kullanılacağı ise gücü kullananın kararına bağlıdır (Tablo-4).

Tablo-4 : Gücün Üç Boyutuna Yönelik Örnek Bir Uygulama¹²

Örnek Olay: NATO istihbarat birimleri, Kabil/Afganistan'da NATO askerlerine yönelik intihar saldırısı düzenleneceği istihbaratını elde etmişlerdir. Bu istihbarata göre intihar saldırısını gerçekleştirecek şahsın Kasım isimli bir Afganlı olduğu, iki ay önce NATO güçleri tarafından düzenlenen hava saldırısında eşi ve çocuklarının öldürüldüğü öğrenilmiştir. Kasım'ın amacı NATO güçlerinden intikam almaktır. Sorun gücün üç boyutu çerçevesinde değerlendirilmektedir.

	Sert Güç	Yumuşak Güç
Gücün Birinci Boyutu (Dahl)	NATO birimleri, Kasım'ın bu saldırısını engellemek için güç kullanırlar ve onu cezalandırırlar.	NATO birimleri, saldırıyı engellemek ve Kasım'ın topluma yeniden kazandırılabilmesi için ikna yöntemini kullanırlar.
Gücün İkinci Boyutu (Bachrach ve Baratz)	NATO birimleri, Kabil'deki patlayıcı malzeme satışını engellemeye çalışır. (Kasım bundan hoşlanır veya hoşlanmaz)	NATO birimleri, intihar saldırılarının önüne geçebilmek için bir takım önleme çalışmaları yaparlar. Örneğin, halka açık yerlerde tehdit unsuru olabilecek konularla ilgili konferanslar düzenlerler, bildiriler dağıtırlar.
Gücün Üçüncü Boyutu (Steven Lukes)	NATO birimleri, Kasım'ın intikam alma yönündeki tercihini şekillendirmeye çalışırlar. Bunun için ona karşı güç kullanırlar.	NATO birimleri, Afgan hükümeti ile intihar saldırılarının önlenmesi konusunda işbirliği yaparlar. Aynı şekilde Afgan hükümeti de sivil ölümlere karşı NATO ile anlaşma yapar.
Temel Amaç	Saldırıların önlenmesi için tehdit, cezalandırma ve yaptırım gibi sert güç unsurlarını uygulamak	Saldırıların önlenmesi için toplumsal düzenlemeler yapmak, topluma karşı güven tesis etmek.

¹² Joseph Nye'in "The Future of Power" isimli kitabında yer alan örnekten uyarlanmıştır (Nye, 2011:90).

Gücün üç boyutunda aynı fiile karşı uygulanan yaptırımlar, gücün şekline göre farklılık göstermektedir. Her iki gücün temel amacı, örnek olay çerçevesinde öğrencileri, genel olarak ise yapının aktörleri üzerinde davranış değişikliği yaratabilmektir. 0

e. Yumuşak Güce Teorik Yaklaşımlar

Yumuşak güç kavramı, Uluslararası İlişkiler teorilerinin tamamında kendisine yer edinmiş olsa da bu çalışmada liberalizm ve konstrüktivizm teorileri kapsamında incelenmiştir. Özgürlük ve işbirliğini savunan liberalizm ile kimlik, norm ve kültüre yaptığı vurgular ile konstrüktivizm teorisinin yumuşak güç için önemli bir teorik altyapı sağladığını söylemek mümkündür.

(1) Liberal Yaklaşım

Devletler arası politikada işbirliği ve ticari ilişkileri savunan liberal yaklaşım, yumuşak güç analizinde önemli bir yer tutmaktadır. 14'ncü yüzyıldan beri kullanılan ve son zamanlarda sanayileşmiş Batının ideolojisi olarak ortaya çıkan (Heywood, 2011:43, Burchill, 2005:55) liberalizm; bireyin hak ve özgürlüklerini ön plana çıkarmaktadır. Temelinde işbirliği ve cazibe yaratmayı hedefleyen yumuşak gücün arka planında yatanın da bu anlayış olduğu söylenebilir. Bireyden başlayıp devlet düzeyinde analizler yapan liberalizm, devleti, realistlerin aksine uluslararası ilişkilerin tek aktörü olarak kabul etmemekle birlikte, hala en önemli aktörü olarak görmektedir. Devletlerin dış politikalarını sadece güvenlik konuları değil aynı zamanda ticaret, para, göç, sağlık vb. konular oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde sert gücün önemini ön plana çıkaran realizmin aksine, liberalizm için önemli olan bireylerin özgürlüğü, devletler arası serbest ticaret ve işbirliğidir (Burchill, 2005:63-66).

İki dünya savaşı boyunca ve iki savaş arası dönemde, ortak güvenliğin çökmesi ve barış çalışmalarının azalması ile birlikte liberal kuramlar, dikkate değer bir biçimde uluslararası ilişkilerdeki önemini yitirmeye başlamıştır. Ancak 1960'lı yılların sonrasında, devletlerarası karşılıklı ekonomik bağımlılıkların artması ve ticari ilişkilerin önem kazanması, liberal kuramın

yeniden canlanmasına neden olmuştur. Nye ve Welch (2011:85) liberalizmi, ekonomik, siyasi ve sosyal olmak üzere üç bölümde incelemiştir.

Liberalizme göre uluslararası ilişkilerde devlet, tek aktör değil ancak hala en önemli aktördür. Bununla birlikte devletlerin yanı sıra bireyler ve sivil toplum örgütleri de uluslararası ilişkilerde aktör olarak yer almaktadır. Liberaller için uluslararası çatışma yerine barış ve işbirliğini sağlamak, devletlerin varlıklarının sürdürülmesi adına önemlidir. Liberalizmde tek gündem güvenlik meselesi değildir. Ancak eğer güvenlik söz konusu ise devletlerin karşılıklı işbirliğinin güvenliği artırdığı ileri sürülmektedir (Burchill, 2005). Liberalizm'e göre uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliği önemlidir. Bahsedilen bu barış ve işbirliği, devletlerin uyguladıkları yumuşak güç vasıtasıyla gerçekleştirilebilmektedir.

Realist kuramın güç elde etme hedefi olarak gördüğü savaş kuramı, liberaller için vücutta bir kanser gibidir. Burchill'e göre (2005:59) bu hastalık, serbest ticaret ve demokrasi yoluyla tedavi edilebilmektedir. Devletler, ticaret vasıtasıyla savaşı önemsizleştirme gayreti içerisinde girmişlerdir.

Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından geliştirilen karşılıklı bağımlılık teorisinde, askeri gücün uluslararası ilişkilerdeki görece önemini yitirdiği vurgulanmaktadır (Aydın, 1996:98). Bu çerçevede liberal kurama göre devletler, sert güçten yumuşak güce bir geçiş süreci yaşamaktadır. Kurumsal bir yapı, demokratik bir yönetim ve serbestçe yapılan ticaret, sert gücün kullanımını zamanla kısıtlar hale gelmiş, ancak devletleri farklı bir güç kullanımı olan yumuşak gücün etkisi altına sokmuştur. Doyle'ın "demokratik devletler birbirleri ile savaşmazlar" teorisi, yumuşak güç uygulaması ile daha belirgin bir hale gelirken, diğer taraftan psikolojik bir savaşın başlangıcı olarak görülmektedir (Burchill, 2005).

(2) Konstrüktivist Yaklaşım

Konstrüktivizm, realizme alternatif bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Aktörün, uluslararası sistemi belirlediği yargısını eksik bulan bu yaklaşım, sistemin de aktörü etkilediğini ileri sürmekte, güç ve çıkar kavramlarını birlikte ele almaktadır. Genel olarak kimlik, norm, kültür, ulusal

çıkarlar ve uluslararası yönetim üzerine odaklanmıştır. Konstrüktivizm'e göre devletlerin davranışlarını sadece güç ve anarşi değil aynı zamanda başka faktörlerde yönlendirmektedir. Realistler, askeri güç dengesinin maddi yapısına vurgu yaparken, konstrüktivistler ise, ortak fikir, değer ve inançlar sisteminin yapısal karakteristiklere sahip olduğunu ve bu karakteristiklerin politik ve sosyal hareketler üzerinde kuvvetli bir etki yaptığını kabul etmektedirler (Reus-Smit, 2005).

Realizm ve liberalizm gibi hâkim teoriler, aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını dışsal birer veri olarak ele alırken, konstrüktivizm kimlik ve çıkarları değişmez bir bütün olarak ele almaktadır (Kaya, 2008:103). Wendt'e göre (1999:92) çıkarların temelini kimlik oluşturmaktadır. Kaya (2008:103), her kimliğin bir farklılığa işaret ettiğini belirterek, kimliklerin "ötekinin" rolünü keşfetmede öncü bir etmen olduğunu ileri sürmektedir. Konstrüktivizm, güç ve ticari ilişkileri konu alan realizm ve liberalizmden farklı olarak, fikirler üzerine yoğunlaşmış ve fikirlerin uluslararası politikadaki rolünü ortaya koymuştur (Wendt, 1999:2; Kaya, 2008:100). Bu noktada konstrüktivizmi, fikir, ideoloji ve kültürü ön planda tutan yumuşak gücün altyapısını oluşturan temel teori olarak görmek mümkündür. Nye'in (2005) vurguladığı şekilde, kültür, politik değerler ve dış politikadan oluşan yumuşak güç değişkenleri, konstrüktivizmin analiz düzeyinde yer almaktadır. Konstrüktivizme göre insanlar tarafından oluşturulan yapılar, maddi olmaktan çok kültüre dayanmaktadır.

Wendt'e göre (1999:1) konstrüktivizm, iki temel prensipten oluşmaktadır. Birincisi, beşeri yapılar maddi olmaktan çok sosyaldır ve ortak düşüncelerden oluşmaktadır. İkincisi, aktörlerin çıkarları ve kimliklerinin doğa tarafından verilmemiş olduğu, ortak düşünce ve fikirler tarafından inşa edildiğidir. Konstrüktivizm, insanların kimliklerinin, değerlerinin, amaçlarının neye göre ve nasıl şekillendiğini açıklamayı hedeflemekte, kimlik ile ulusal çıkar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Bu kuramın temel özelliği, sosyalliğe yaptığı vurgudur. Konstrüktivizme göre insan, çevresi ve doğa ile iletişim içerisinde olan sosyal bir varlıktır. Bu iletişim, belirli kurallar çerçevesinde çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Kaya,

2008:95). Uluslararası İlişkiler disiplininin hâkim teorileri tarafından gözardı edilen kimlik, fikirler, kültür ve söylem gibi birçok etken, konstrüktivizm sayesinde Uluslararası İlişkiler literatürüne dâhil edilmiştir (Kaya, 2008:100).

Reus-Smit'e göre (2005:196-198) modernist ve postmodernist olarak ikiye ayrılan konstrüktivistler, sosyal yaşam konusunda açıklama yaparken üç temel ontolojik savı göz önünde tutmuşlardır. Bunlardan ilki, yapının sosyal ve politik aktörlerin davranışlarını şekillendirdiğidir. Ayrıca normatif ve düşünsel yapıların da maddi yapılar kadar önemli olduğunu savunmaktadırlar. Realistler askeri güç dengesinin, marksistler ise kapitalist dünya ekonomisinin maddi yapısını vurgularlarken, konstrüktivistler, paylaşılan fikir, inanç ve değerler sisteminin yapısal özellikleri olduğunu ve bunların sosyal ve siyasi faaliyetler üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Yapıya bu kadar önem vermelerinin nedeni, kimliğe ilişkin bilgilerin, devletlerin çatışmacı veya işbirlikçi olmalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamasıdır. Devletlerin birbirleri hakkındaki düşünceleri yapının doğasını belirlemektedir (Reus-Smit, 2005:196-198).

İkinci olarak konstrüktivistler, maddi olmayan yapının aktörlerin kimliğini düzenlemede önemli olduğunu, çünkü kimliğin çıkarlar ve eylemler hakkında bilgi verdiğini savunmaktadırlar. Konstrüktivistlere göre aktörlerin çıkarlarının nasıl gerçekleşeceğinin anlaşılması, uluslararası politika olgularını açıklama açısından önemlidir (Reus-Smit, 2005:196-198). Üçüncü olarak ise konstrüktivistler, aktör ve yapıların birbirlerini karşılıklı olarak yarattıklarını savunmaktadırlar. Konstrüktivistlere göre, ulus-devletlerin tarihlerine dayalı olarak şekillenen kimlikleri, ülke çıkarlarını etkilemektedir. Bir başka ifadeyle devletlerin kimlikleri, çıkarlarını ve bunun sonucunda da eylemlerini yönlendirmektedir (Reus-Smit, 2005:197-198).

Konstrüktivizm, Kaya'nın (2008:100) belirttiği şekilde klasik Uluslararası İlişkiler teorilerindeki güç ve çıkar ilişkilerini gözardı etmemekle birlikte temelde fikir ve kimliklerin nasıl oluştuğu ve bunların devletlerin davranışlarını nasıl etkiledikleri gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bir başka ifadeyle, çıkar ve kimlik arasında bir bağ kurmaktadır. Wendt'e göre (1999:92) konstrüktivizm, uluslararası politikayı kimlik, ideoloji, söylem, kültür ve fikirler

bağlamında ele almakta, güç ve çıkar ilişkisini bu kavramlar yardımıyla açıklamaktadır.

Konstrüktivist yaklaşıma göre fikirler ve çıkarlar, devletlerin davranışlarını belirler ve şekillendirir. Burada sözü edilen çıkarlar, maddi olmaktan daha çok fikirler ve ideolojilerle ilişkilendirilmektedir. Konstrüktivistlere göre güç, çıkar dağılımı vasıtasıyla anlaşılabilir. Devletler, çıkarları ve sahip oldukları kimlikleri dolayısıyla bazı devletleri dost, bazılarını da düşman olarak algılamaktadırlar. Devletlerin bu algısı, savaş ve barışın temelini oluşturmaktadır (Özdemir, 2008:134).

Kearn'a (2011:68) göre yumuşak güç, Uluslararası ilişkiler teorileri arasında en çok konstrüktivizmden etkilenmiştir. Yumuşak gücün temelini oluşturan tercihleri belirleme yetisi, konstrüktivizmin vurguladığı kültür, ideoloji ve kurumlar gibi soyut güç kaynaklarıyla yakın ilişkilidir. Sosyal yapılar, insanların kimliklerini ve çıkarlarını şekillendirmektedir. Farklı iki coğrafyada yaşayan bireylerin fikir, ideoloji ve hedeflerinde farklılıkların olması normal kabul edilmektedir (Nye ve Welch, 2011:58).

Devletlerin kimlikleri ile kapasiteye önem vermeleri, güvenlikle ilişkilendirilmektedir. Örneğin; ABD'ye sınırı olan Kanada ve Küba'ya yönelik ABD yaklaşımının, basit askeri güç dengesi ile açıklanması zor görülebilir. Küba'nın düşman, Kanada'nın ise dost olarak algılanması, devletlerin kimlikleri, paylaştıkları değerler ve sistemin yapısı ile açıklanabilmektedir. Konstrüktivizme göre bu ülkeler arasındaki maddi güç dengesi, kimlik, ideoloji, dostluk ve düşmanlık üzerine kuruludur (Reus-Smit, 2005:196).

Konstrüktivizm, yumuşak gücün kimlik ve fikirlere dayalı anlayışını destekleyici bir bakışı vurgulamaktadır. Yumuşak gücün düşüncelere, kültüre, öğrenme ve diplomasiye verdiği önem, onu konstrüktivizm teorisine yakın kılmaktadır (Froh, 2010:35). Askeri, ekonomik ve coğrafi güçleri birbirine yakın iki devlete uygulanabilecek sert güç, paralel bir özellik taşıırken, yumuşak gücün uygulanması bağlamında aynı düşünceleri taşımanın mümkün olmadığı söylenebilir. Çünkü askeri, ekonomik ve coğrafi gibi somut özelliklere yönelik sert güç, her iki ülke açısından benzer nitelikler

taşıyabilmektedir. Örneğin; her iki ülke kara harekâtı ile işgal edilebilir, hava harekâtı ile bozguna uğratılabilir. Her iki ülkeye uygulanacak harekâtların nitelikleri benzer şekildedir. Ancak aynı iki ülkeye uygulanacak yumuşak güç, farklı özelliklere sahip olabilir. Afganistan gibi, coğrafi olarak tek parça olan bir ülkede bile farklı kimliklere sahip etnik grupların olduğu düşünüldüğünde, uygulanacak yumuşak gücün farklılıklar içermesi mümkündür.

Sonuç olarak konstrüktivistler, kimlik ve çıkar kavramlarının Uluslararası İlişkiler disiplininin merkezinde yer almasını sağlamışlar, dünya toplumu ve uluslararası ilişkiler analizlerine yeni bir teorik bakış getirmişlerdir. Bununla birlikte değerler, normlar, fikirler ve kültür gibi düşünsel faktörlerin devletlerarası ilişkiler bağlamındaki önemine yaptıkları vurgu ile yumuşak güce teorik bir altyapı kazandırmışlardır (Reus-Smit, 2005:205-211).

f. Sert Güç ve Yumuşak Güç Arasındaki Farklılıklar

Güç, her iki tarafı keskin olan çift yönlü bir kılıca benzetilebilir. İster yumuşak isterse sert olsun, kendisine karşı güç kullanılan hiçbir ülke bu durumdan memnuniyet duymaz. Her iki güç çeşidinde ortak amaç; insanların pozisyonlarında veya davranışlarında değişiklik yaratmaktır. Dolayısıyla özellikle yumuşak güç kullanımında halkın nabzının iyi tutulması ve kültürel hassasiyetlerinin iyi bilinmesi önemlidir.

Bir askeri harekât öncesinde düşman veya düşman olması muhtemel devletin sert güç imkân ve kabiliyetlerine yönelik stratejik/taktik/askeri istihbarat üretmek, harekâtın devamı açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte aynı harekât bölgesinde yumuşak gücün etkin kullanımının, düşman veya düşman olması muhtemel devletin sosyo-kültürel faktörlerini ortaya koyan bir istihbarata bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Sert ve yumuşak güç arasında ayırt edici bazı temel farklılıkların olduğu söylenebilir (Tablo-5). Öncelikle daha önce yapılan tanımlara paralel olarak sert güç, hedefin pozisyonunu kuvvet ve kandırma ile değiştirebilirken, yumuşak güçte bu durum cazibe, çekicilik ve işbirliği ile yapılmaktadır. Kullanım araçları açısından bakıldığında sert gücün, askeri ve ekonomik,

yumuşak gücün ise kültürel ve politik gücü kullanma eğiliminde olduğu görülmektedir (Fan, 2008:151).

Tablo-5 : Sert ve Yumuşak Güç Arasındaki Farklılıklar (Fan, 2008:151)

Sert Güç	Yumuşak Güç
Başkalarının pozisyonlarını kuvvet veya kandırma ile değiştirme kabiliyeti	Başkalarının tercihlerini çekicilik ve işbirliği ile şekillendirme kabiliyeti
Askeri ve ekonomik güç	Kültürel ve politik güç
Zorlama, kaba güç kullanma	İşbirliği, etkileme
Somut, kolaylıkla ölçülebilir, sonuçlarını tahmin etmek kolay	Soyut, ölçümü zor, sonuçlarını tahmin etmek zor
Devlet veya organizasyonlar tarafından kontrol edilebilen	Genellikle hükümet dışı organizasyonlar, kontrol edilmesi zor
Doğrudan, kısa dönem, anlık etkiye sahip	Dolaylı, uzun dönem ve ertelenmiş etkiye sahip

Bir başka ayırt edici özellik ise davranış şekillerindeki farklılıklardır (Tablo-6). Sert güç, emir ve zorlama olarak kabul edilebilir. Sert güçten yumuşak güce doğru yaklaştıkça ikna yöntemleri devreye girer (Nye, 2005:17).

Tablo-6 : Sert ve Yumuşak Güç Kıyaslaması (Nye, 2005:17)

	Sert Güç	Yumuşak Güç
Davranış Şekilleri	Emir Zorlama İkna	Gündemi Yaratma Cazibe Yanına Çekme
En Uygun Kaynaklar	Baskı Yaptırımlar Ödemeler Rüşvet	Kurumlar Değerler Kültür Politikalar

Nye'a (2005:37) göre her iki gücün ilişkisini, davranışlar, temel araçlar ve politikalar ortaya koymaktadır (Tablo-7). Askeri ve ekonomik gücü temsil eden sert gücün temel amacı zor kullanmadır. Bunu tehdit ve kaba kuvvetle yapar. Buna karşın yumuşak güç, cazibe yaratarak karşıdakini kendine hayran bırakmayı hedeflemektedir. Sert güçte uygulanan politika, zorlayıcı diplomasi, savaş veya yaptırım gibi zorlayıcı tedbirlerdir. Yumuşak güçte ise kamu diplomasisi, ikili veya çok taraflı görüşmeler ön plana çıkmaktadır (Nye, 2005:37).

Tablo- 7 : Güç Unsurları (Nye, 2005: 37)

		Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Sert Güç	Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
	Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet
Yumuşak Güç		Hayranlık Uyandırma Gündem Yaratma	Değerler, Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki ve çok taraflı diplomasi

Sert ve yumuşak güç arasında ortaya çıkan farklılıklardan birisi de her iki gücün uygulanmasında kullanılan araçların somut veya soyut özelliklere sahip olma durumudur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, sert gücün araçlarının tank, top, uçak gibi gözle görülür somut, yumuşak gücün ise kimlik, kültür ve fikirler gibi soyut olduğunu söylemek mümkündür. Ancak iki gücün, her zaman hedefin davranışlarını istenilen yönde değiştirebildiğini söylemek mümkün olmayabilir. Örneğin, modern silah teknolojileri ile donatılmış orduların her zaman savaşı kazanamadığı gibi film ve müzik sektörünün oluşturduğu popüler kültürün de her ülke açısından aynı algılanmadığı söylenebilir (Cooper, 2004:170). Bu açıdan bakıldığında Brzezinski'nin (2005:228) ifade ettiği şekilde ABD'nin her iki gücün uygulanışı açısından hem hayranlık duyulan hem de nefret edilen bir ülke olduğunu belirtmek mümkündür.

Sert ve yumuşak güç ayrımı, 1980'ler sonrası Uluslararası İlişkiler disipliniinde askeri-stratejik ve jeopolitik meselelerin yanında ekonomik, ticari, mali, kültürel, çevresel, teknolojik ve bilimsel konuların önem kazanmasıyla dile getirilmeye başlanmıştır. Askeri, siyasi ve ekonomik gücü simgeleyen sert gücün yanı sıra, yaşam tarzı, evrensel ve kültürel değerler, siyasal-demokratik normlar, liberal kurum ve kuralları niteleyen yumuşak güç, devletlerin güvenliklerinin sağlanmasında nitelik kazanmaya başlamıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2012:20).

Armitage ve Nye'a göre (2007) sert güç savaşın, yumuşak güç ise barışın kazanılmasına hizmet etmektedir. Her iki gücün uygulama süreci zor

olmakla birlikte insanları demokrasiye çekmenin bir başka ifadeyle yumuşak güç uygulamanın, onları zorla diğer bir deyişle sert güç kullanarak demokratik yapmaktan daha kolay olduğunu söylemek mümkündür. (Armitage ve Nye, 2007). Yumuşak gücü oluşturmak için kültür, siyasi değerler ve kurumlar ile ahlak temelli ve meşrutiyete dayalı politikalar üzerinde bir cazibe merkezinin oluşturulması ve bu merkezin başkalarının tercihlerini ikna yoluyla belirleyebilme yetisine ulaşması, Nye'a göre (2005, 2008a, 2008b, 2008c) temel bir ihtiyaçtır. Bu temel ihtiyacın karşılanmasında algılama yönetimi ve kamu diplomasisinin yumuşak güç açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır (Çetin, 2011).

İki güç unsuru arasındaki temel farklılıklardan bir diğeri, ölçümlerinin yapılabilme kapasitesidir. Somut ve maddi kaynaklardan oluşan sert güç, nicel olarak kolaylıkla ölçülebilirken göreceli ve soyut olan yumuşak gücün aynı kolaylıkla ölçülebildiğini söylemek zordur (Fan, 2008:150), Trevertan ve Jones'a göre (2005:17) nicel bir sonuç ortaya koymamakla birlikte yumuşak gücün ölçümünün “kendi ülkenizin dışında hangi ülkede yaşamak isterdiniz” sorusuna verilecek cevaplar ile mümkün olabileceği belirtilmektedir.

Bir başka farklılık, her iki gücün uygulama sonuçlarının ortaya çıkma zamanıdır. Sert gücün sonuçları kısa vadede doğrudan gözlemlenebilirken yumuşak gücün sonuçları ise daha uzun vadeli ve dolaylı olabilmektedir (Fan, 2008). Bununla birlikte güce sahip olma, kaybedilme ve yeniden kazanılma kapasitesi ve süreci önemli farklardan birisidir. Sert güce sahip olmak elde bulunan maddi kaynaklar ile doğru orantılıdır. Devletler maddi imkânları doğrultusunda özellikle askeri güce kolaylıkla sahip olabilirler. Sahip olunan bu gücün kaybı da zaman alabilmektedir. Bununla birlikte kaybedildiğinde maddi imkânlar doğrultusunda kısa vadede yeniden kazanılması mümkün olmaktadır. Ancak yumuşak güç için durum farklıdır. Yumuşak gücün tesisi oldukça uzun soluklu bir uğraşıdır. Ancak yumuşak güç açısından yapılan taktik bir hata stratejik sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle toplumlar üzerinde güven sağlama ve ikna etme konularında yapılan hataların düzeltilmesi uzun zaman almaktadır (Trevertan ve Jones, 2005:13).

g. Yeni Bir Güç Yaklaşımı: Akıllı Güç

21'nci yüzyılda devletler ve düzenli ordular, silahlı çatışmalardaki rollerinin azalması neticesinde, baskı ve güç uygulayan tek aktör olmaktan uzaklaşmışlardır. Çatışma çözümünün sadece askeri güç uygulayarak gerçekleşmeyeceği anlaşılmış, geleneksel savaşlar yerini, barışı koruma, demokrasinin tesisi, doğal afetlerde yardım vb. savaş dışı uygulamalara bırakmaya başlamıştır (Salmoni ve Holmes-Eber, 2008:1). Yeni dünya düzeninde tehdit algısı, düzenli ordulardan çok uluslararası faaliyet gösteren teröristler, ayaklananlar ve savaş ağaları üzerine yoğunlaşmıştır.

Savaşların geçirdiği evrim, savaşın uygulama şeklini de değiştirmiştir. Düşman merkezli savaşlar yerini, toplum merkezli savaş dışı harekâtlara bırakmaya başlamıştır. Bununla birlikte silahların yer aldığı askeri güçten, fikirlerin ve ideolojilerin yer aldığı yumuşak güce doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Ancak bu dönüşümün, sert gücün varlığını ortadan kaldırmadığını söylemek mümkündür. Nye'a göre (2011:33) savaş dışı harekâtlarda, ağırlık merkezi o bölgede var olan toplum olmuştur. Toptaş (2009:285) bu görüşü "halkın desteği olmadan hangi mücadele kazanılmıştır ki?" sorusu ile pekiştirmektedir. O'na göre savaşların ağırlık merkezi ordulardan halkın orduyu destekleme kapasitesine kaymıştır (Toptaş, 2009:285). Halk desteği, sadece savaşan yapının kendi halkını değil aynı zamanda mücadele eden düşman veya rakip halkları da kapsamaktadır. Kendi halkının desteğini korurken karşı tarafın desteğini veya sempatisini kazanmak kolay bir süreç değildir (Toptaş, 2009:287). Bu durum, fikirlerin ve algıların kazanılmasına yönelik mücadeleleri başlatmış, temel aktör olarak geleneksel ordular yerine düzensiz ve anlaşılması zor toplulukları ön plana çıkarmıştır. Bir başka ifadeyle savaşlar, ordular arasında değil "toplumların içerisinde" icra edilmeye başlanmıştır. Savaş alanında geleneksel silahların, düzensiz taktiklerin, terörizmin ve yasa dışı birçok hareketin görüldüğü bu tür savaşlar "hibrid savaş" olarak tanımlanmıştır (Salmoni ve Holmes-Eber, 2008).

Hibrid savaşın belirgin bir örneği olarak, 2006 yılında İsrail ile Hizbullah arasında yaşanan savaşı vermek mümkündür. Bu savaşta Hizbullah, halkın

arasına karışarak silahlı güç kullanmakla birlikte uluslararası alanda yoğun propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Bir başka örnek ise, 2008 yılında İsrail ile HAMAS arasında yaşanan hava ve kara destekli savaştır. Her iki savaşın ortak noktası, halkın yoğun olarak bulunduğu ortamlarda gerçekleşmiş olmasıdır. Hibrid savaşlar; geleneksel ve düzensiz birliklerin ayırt edilemediği, savaşanlar ile normal halkın birbirine karıştığı ve bilgi harbinin yoğun olduğu karmaşık bir ortamdır. Dolayısıyla hibrid savaşlar da başarı, ne sadece askeri güç ne de sadece yumuşak güç ile elde edilebilmektedir (Nye, 2011:31-33).

Klasik, düşman merkezli savaşlarda izlenen strateji, düşmanın aranıp, bulunması ve yok edilmesidir. Bu stratejinin temeli, askeri istihbarata dayalı silahlı gücün kullanımudur. Ancak, hibrid savaşların yaşandığı bir ortamda, düşmanın tespit edilmesinin oldukça zor olduğu söylenebilir. Çünkü düşman, arazide karşılaşılan değil, halkın arasında yaşayan ve tanınması güç bir topluluktur. Dolayısıyla düşmanın tespitinin, toplum ile düşman arasındaki bağın koparılması ile mümkün olabileceği değerlendirilmektedir. Bu tür savaşlarda temel hedefin, düşmanın imhası ile birlikte toplumun desteğinin kazanılması olduğu belirtilebilir. Bu çerçevede düşünüldüğünde, sert güç düşmanın imhasını, yumuşak güç ise toplumun desteğinin kazanılmasını hedeflemektedir. Örneğin; sert güç ile harekât bölgesinin terörist unsurlardan temizlenmesiyle birlikte bu bölgede, yumuşak güç unsuru olarak, okul, ibadet alanı, yol ve hastane gibi yaşam alanları inşa edilmektedir. Tüm bu uygulamalar esnasında sert ve yumuşak gücün koordineli kullanımındaki sorunlar, akıllı gücün ortaya çıkışını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda öne çıkarılan akıllı güç kavramı, her iki gücün senkronize bir şekilde kullanımını öngörmüştür (Nye, 2011:36-37).

Akıllı güç kavramı ilk kez, ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşu Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (*Center for Strategic and International Studies-CSIS*) bünyesinde yer alan "Akıllı Güç Komisyonu" tarafından 2007 yılında yayımlanan "Daha Akıllı, Daha Güvenli Amerika-A smarter More Secure America" başlıklı raporda, sert güç ile yumuşak gücün birlikte kullanımını öngören konsept olarak ortaya çıkmıştır (Armitage ve Nye,

2007:7; Aydoğan ve Aydın [web], 2011:4). Raporu hazırlayan Armitage ve Nye'a göre (2007:7) akıllı güç, sert ve yumuşak gücün ustaca birleşimidir. Bir başka ifadeyle akıllı güç, sert ve yumuşak gücün birlikte kullanımı ile hedefe ulaşmak için müşterek stratejiler geliştirmektir. Akıllı güç, etkin bir askeri yapının varlığının gerekliliğini vurgularken aynı zamanda her düzeyde güçlü ittifaklar, ortaklıklar ve kurumların varlığına ihtiyaç duymaktadır (Armitage ve Nye, 2007:7). Armitage ve Nye'in bu yaklaşımları, ABD'nin yakın dönem politik stratejisini oluşturmuştur. Akıllı güç kavramı her ne kadar Armitage ve Nye tarafından kurgulanmış olsa da Theodore Roosevelt'in "yumuşak konuş, büyük sopa taşı" söyleminin, 20'nci yüzyıl içerisinde adı konmayan bir akıllı güç sentezinin varlığını gösterdiği söylenebilir (Akçay ve Akbal, 2013:17).

Robert Couper (2004:167-180), sert güç ve yumuşak gücü, madeni bir paranın iki yüzü olarak tanımlamıştır. Couper'a (2004) göre yumuşak güç, eğer arkasında demir yumruk varsa işe yarayan kadife bir eldivendir. Bir başka ifadeyle Couper, her iki gücün birlikte kullanımını öngörmektedir. Akıllı güç uygulamasında denge, sert ve yumuşak güç araçları ve kaynaklarının sadece eşit bir şekilde kullanılması anlamına gelmemektedir. Bunun yanı sıra her çatışma durumunda hem sert hem de yumuşak gücün birlikte kullanılması da söz konusu değildir. Bir başka deyişle dengeli akıllı güç, hem sert hem de yumuşak gücün koordineli kullanımındır (CACI Symposium, 2009).

h. Değerlendirme

Gücün nerede, ne şekilde ve hangi durumlarda kullanılacağı sürekli üzerinde tartışılan bir konudur. Machiavelli'nin (2009) korkutmanın sevilmekten daha etkin olduğu söylemi ile Nye'in (2005; 2011) cazibe ve hayranlık uyandırarak kalpleri ve zihinleri kazanmanın önemini vurgulayan söylemi, gücün değişen doğasını ortaya koymaktadır.

Güç kavramı ilk olarak sert ve yumuşak olarak sınıflandırılmış olsa da dünyadaki hızlı gelişmeler, her iki gücün koordineli kullanımını öngören akıllı gücün bir kavram olarak ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Askeri ve ekonomik gücü içeren sert güç ile çekici olmayı ve cazibe yaratmayı vurgulayan

yumuşak gücün birlikte nasıl kullanılacağını açıklayan kavram akıllı güç olarak tanımlanmıştır (Nye, 2005:39).

Aslında tanımlanan her üç gücün temel hedefi, karşıdakini tehdit oluşturmayacak şekilde kontrol altına alabilmektir. Sert güç bunu "zor kullanarak", yumuşak güç ise "ikna ve cazibe" yöntemleriyle gerçekleştirmektedir. Akıllı güç ise bir yandan döverken diğer taraftan sevmeyi temsil etmektedir.

Nye'a göre (2005:11) güç bilgidен gelmektedir. Bir başka ifadeyle bilgi güçtür ve bilmek gücü elinde bulundurmaktır. Dolayısıyla uluslararası veya ulusal politikalarda devletler, savaş alanında ise ordular başarı sağlayabilmek için bilgiye sahip olmak durumundadırlar. Basım ve Şeşen'in (2010:168) ifade ettikleri gibi küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, devletleri birbirlerine eskisinden daha bağımlı kılmış, bununla birlikte sert güç kabiliyeti yerini yumuşak güce bırakmıştır. Dolayısıyla devletler, bilgiye sahip olan ve öğrenen birer organizasyon olmak zorunda kalmışlardır (Basım ve Şeşen, 2010).

Uluslararası politikada devletler, içte ve dışta gelişebilecek her türlü tehdide karşı ülke güvenliğini sağlayabilmek için hazırlıklı olmak durumundadırlar. Bu yüzden tehdit analizini yapabilmek ve bu tehditlere karşı hareket tarzları geliştirebilmek maksadıyla, öncelikle doğru ve zamanında elde edilmiş istihbarata ihtiyaç duyulmaktadır (Taylor, 2007:249). Milattan önce 500'lü yıllarda Sun Tzu'nun, istihbaratın devletlerin güvenliğine yönelik katkısını ele alan söylemlerinin bugün de hala geçerliliğini koruduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bilginin güç olduğunu ifade eden Nye'ın (2005) bu söyleminin bir adım daha ötesine gidilerek analiz edilmiş bilginin, bir başka ifadeyle istihbaratın, uluslararası politikada bir güç haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, tezin temel amacına uygun olarak "kültürel istihbarat"a temel oluşturması amacıyla, gücün nerede, ne şekilde ve hangi durumlarda kullanılacağını belirleme yetisine sahip olduğu değerlendirilen "istihbarat" kavramı incelenmiştir. Bu çerçevede, geleneksel

istihbaratı tanımlayan bir süreçten yola çıkılarak yenilikçi kültürel istihbarata ulaşmak hedeflenmiştir.

3. İSTİHBARAT KAVRAMI

a. Giriş

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin, terör örgütleri gibi yasal olmayan unsurlarca yakından takip edilmesinin ve bu unsurların yüksek savaş teknolojilerini kolaylıkla öğrenerek uygulama sürecine geçmelerinin, dünyanın daha istikrarlı hale gelmesi yönündeki beklentiyi azalttığını söylemek mümkündür. Bu durumun, uluslararası güvenlik alanında büyük endişelere yol açarak dünyayı potansiyel olarak daha tehlikeli bir hale soktuğu söylenebilir. Çizilen bu karamsar tablo içerisinde karşı devletlerin veya devlet dışı aktörlerin imkân kabiliyetleri ile niyetlerinin önceden anlaşılması ve öğrenilmesi güvenlik adına büyük önem taşımaktadır (U.S.Army Strategic Planning Guidance, 2012). Bu doğrultuda her türlü iç ve dış tehdidin imkân ve kabiliyetleri ile niyetlerinin bilinmesi, doğru ve zamanında elde edilen istihbarat ile mümkündür.

İkinci bölümün "istihbarat kavramı" başlığı altında ilk olarak, istihbaratın tanımı yapılmıştır. Daha sonra istihbarata neden ihtiyaç duyulduğu sorusuna cevap aranmış, istihbarat faaliyetlerinin tüm sürecini ortaya koyan "istihbarat çarkı" incelenmiştir. Bu süreç içerisinde istihbaratı; seviyelerine, toplama yöntemlerine ve alanlarına göre sınıflandırmak mümkündür. İstihbarat çarkından sonraki kısımda bu sınıflandırmalar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Özellikle çalışmanın nihai hedefi olan "kültürel istihbarat" kavramının ortaya konulmasında, alanlarına göre sınıflandırma içerisinde yer alan "sosyal istihbaratın" anlaşılmasının önemli olduğu değerlendirilmiştir. Son olarak değerlendirme ile bu kısım sonlandırılmıştır.

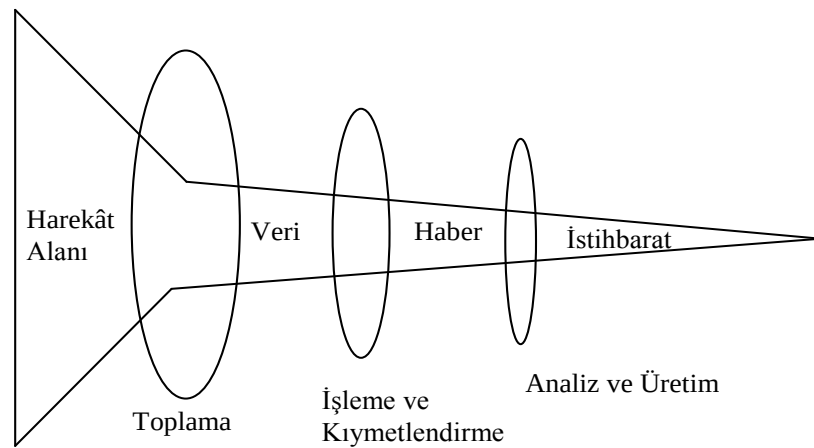
b. İstihbaratın Tanımı

Literatürde yer alan istihbarat tanımları incelendiğinde, terör ve terörizmin tanımlarına benzer şekilde üzerinde derin tartışmaların olduğu görülmektedir. İstihbarat alanında öncü çalışmaların yapıldığı İngiltere ve

ABD’de farklı tanımlara rastlamak mümkündür. ABD’de, süreçlerin sonunda elde edilen son ürün olarak tanımlanan istihbarat, İngiltere’de analiz sürecinde kullanılan spesifik bilgi olarak görülmektedir (Duyvesteyn, 2011a).

Kelime olarak Arapça’dan gelen "istihbarat"; Türk Dil Kurumu sözlüğünde "yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar" ve " bilgi toplama, haber alma" olarak açıklanmıştır (TDK [Web], 2014a). İstihbarat, istihbar, haber ve bilgi alma kelimelerinin çoğuludur (Özdağ, 2011:17). İngilizcede ise “*intelligence*” kelimesi ile eşdeğer olup akıl, anlayış ve zekâ gibi anlamlar ifade etmektedir. Her iki dilin anlamları birleştirildiğinde istihbaratı, akıl kullanılarak, yorumlanan ve analiz edilen haberler bütünü olarak görmek mümkündür.

Diğer taraftan istihbaratı, haber ve bilgi almanın ötesinde, elde edilen verinin işleme tabi tutularak yorumlanması sonucu ortaya çıkan ürün olarak gören tanımlar da mevcuttur (Joint Publication 2-0, 2007). İstihbarat, daha önce toplanan veri ve haberlerin işleme tabi tutulup analiz ve üretim safhalarından geçirilmesiyle elde edilmektedir (Şekil-1). NATO’nun İstihbarat Doktrini daha kapsamlı bir yaklaşımla istihbaratı, yabancı devletler, düşman veya muhtemel düşman kuvvetleri, harekât alanları veya muhtemel harekât alanları hakkında elde edilen bilginin işlenmesi ile elde edilen ürün olarak tanımlamıştır (NATO AJP-2, 2003).

Şekil-1 : Veri, Haber ve İstihbarat (Joint Publication 2-0, 2007:I-2)

Mark Lowenthal (2012:1) istihbaratı tanımlamadan önce, pek çok insana göre aynı anlama gelen bilgi ve istihbarat arasındaki farka dikkat çekmektedir. Lowenthal tarafından istihbarat, karar vericiler için elde edilen bilgi ve bunun işlenmesinden daha fazla bir anlama sahip ürün, politika yapıcıların ihtiyaçları için tanımlanmış, toplanmış ve analiz edilmiş bilgi olarak tanımlanmıştır. Lowenthal'a (2012:1) göre elde edilen istihbaratın içeriği bilgidir, ancak sahip olunan her bilgiyi istihbarat olarak algılamak yanlıştır. Burada önemli olan, elde edilen bilginin işleme tabi tutularak analiz edilmesidir. Analiz edilmemiş bilginin istihbarat değeri taşımadığını söylemek mümkündür.

Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) resmi İnternet sitesinde istihbarat, "devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlara karşılık olarak çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve dokümanların işlenmesi sonucu elde edilen ürün olarak" tanımlanmıştır (MİT [web], 2013). Daha geniş bir ifadeyle, MİT'e (2013) göre teknik olarak kullanılan istihbarat; "haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgi" olarak tanımlanırken devlet çapında kullanılan istihbarat ise; "devletin bütünlüğünü, rejimin emniyetini sağlamak için, milli politika tespit edilen milli hedefleri elde etmek üzere devlet organlarının yaptığı istihbaratın tümü, bir başka ifadeyle, milli güvenlik politikalarının oluşturulması ile gerekli bilgileri sağlayan ve ilgili bütün devlet istihbarat kuruluşlarının işbirliği ve koordinasyonu ile üretilen istihbarat" olarak ifade edilmektedir.

ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı'na (CIA) göre istihbarat, politika yapıcıların karar verme sürecini kolaylaştıracak bilgi ve ön bilgidir. CIA tarafından ortaya konulan farklı bir tanıma göre ise istihbarat, yabancı devletlerin niyetlerini anlamaya yarayan gizli devlet faaliyetleridir (Warner, 2006:2). Bu tanımların, iş dünyasından başlayıp spor, güvenlik ve politikacılar gibi çok geniş bir alana hitap ettiğini söylemek mümkündür.

ABD Federal Soruşturma Bürosu'na (FBI) göre istihbarat, politika yapıcılara karar verme sürecinde yardımcı olmak maksadıyla toplanan analiz edilmiş bilgilerdir (FBI [Web], 2014). FBI ve CIA gibi ABD'de faaliyet gösteren istihbarat birimlerine göre istihbarat üç başlık altında incelenmektedir:

* İstihbarat, karar vericilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere elde edilen bilgilerden oluşan üründür.

* İstihbarat, bilgilerin tanımlanıp, toplandığı ve analiz edildiği bir süreçtir.

* İstihbarat, karar verme sürecinde ham bilgileri, analiz edilmiş istihbarata dönüştüren bireysel organizasyonlara ve bu organizasyonların daha geniş topluluklarına hitap etmektedir (FBI [Web], 2014).

Loch K. Johnson (2006:1) istihbaratı, stratejik ve taktik olmak üzere iki şekilde tasnif ederek tanımlamıştır. Ona göre stratejik istihbarat, hükümetin karar verebilme ve harekete geçebilmesi için çevremizde olup biten hakkında sahip olunan analiz edilmiş bilgidir. Taktik seviyedeki istihbarat ise, belirli bir harekât alanındaki durumsal farkındalığı tesis etmek maksadıyla toplanan analiz edilmiş bilgidir.

İstihbaratı dış ve i istihbarat şeklinde tasnifleyerek tanımlayan bir başka yazar ise Richelson'dır. Richelson'a (2012:2) göre dış istihbarat, yabancı hkmetleri, grupları (terörist gruplar dâhil) veya bölgeleri içeren yabancı unsurlara yönelik kullanılabilir bilgilerin toplanması, işlenmesi, entegrasyonu, değerlendirilmesi ve yorumlanmasından elde edilen üründür. İ istihbarat ise benzer şekilde, yabancı unsurlar yerine i tehditlere yönelik yukarıda belirtilen süreçler sonunda sahip olunan üründür. ABD İstihbarat Talimnamesi (FM 2.0) benzer bir yaklaşımla istihbaratı, yabancı devletlere, düşmana, potansiyel düşman kuvvetlerine ve muhtemel harekât alanlarına yönelik bilgilerin toplanması, işlenmesi, entegrasyonu, değerlendirilmesi, analizi ve yorumlanmasından elde edilen ürün olarak görmektedir (Field Manual 2.0, 2010:1-3). Talimnamenin, Richelson'ın aksine, tanım içerisinde analize yer verdiği görülmektedir.

İstihbarat, tarih boyunca toplumların varlığının devamı açısından önemli bir rol üstlenirken, günümüzde bu rolün öneminin daha çok arttığını söylemek mümkündür. 21'inci yüzyılın başlarından itibaren istihbarat, ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması adına üzerinde en fazla tartışılan disiplinlerden birisi olmuştur. Özellikle, 11 Eylül saldırılarından sonra, uluslararası politikada bir yandan istihbaratın önemi artarken, diğer yandan istihbarat paylaşımı konusunda yaşanan zafiyetler, bu disiplinin sorgulanmasına yol açmıştır (Scott ve Hughes, 2009: 6). Cavelty ve Mauer'e (2009:123) göre istihbarat dünyasında hiçbir şey, beklenmedik bir baskını önlemekten çok daha önemli değildir. Bir başka ifadeyle istihbaratın özellikle askeri alandaki en temel görevinin, düşman baskınını önlemeye yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Aksi takdirde istihbarat zafiyeti olması halinde, olası bir baskını önleyebilmek pek mümkün görünmemektedir. Bu zafiyetlerin, genellikle istihbarat paylaşımı safhasında ortaya çıktığı söylenebilir (Cavelty ve Mauer, 2009: 124).

Sonuç olarak, yukarıda yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere, ham bilgilerin analiz edilmeden tek başına istihbarat olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. İstihbaratı, çeşitli toplama vasıtaları kullanılarak elde edilen ham bilgilerin, belirli bir süreç içerisinde analiz edilmesiyle elde edilen ve karar verme sürecinde kullanılan bir ürün olarak görmek mümkündür (Cox, 2009).

c. İstihbarata Neden İhtiyaç Duyulur?

İstihbarat tanımlarından yola çıkarak elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, istihbaratın temel amacının, mevcut veya potansiyel rakiplerin kısa veya uzun vadeli niyetlerinin anlaşılması, bu niyetlerini gerçekleştirebilecek imkân ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması olduğu söylenebilir. Bu kapsamda istihbarat, özellikle başta devletler olmak üzere özel şirketler, kurumlar, gruplar ve politika yapıcılar/karar vericilerin stratejik bir sürprizle karşılaşmalarının önlenmesine ve uzun vadeli bir öngörü ile politika oluşturma sürecine katkıda bulunmaktadır (Özdağ, 2011).

Devletlerin barış ve güvenliği sağlama yönündeki tercihlerindeki öncelik, savaşa engel olmak, mümkün olmaması durumunda ise savaşa hazır hale gelmektir. Bu maksatla, politika yapıcılar ile komutanlar, savaşta veya barışta, en doğru istihbaratı en kısa sürede elde etmek durumundadırlar. Politik karar vericiler ve komutanlar, barış zamanından itibaren istihbarat ihtiyacını tanımlamaktan sorumludurlar (Taylor, 2007:249).

Çinli askeri filozof Sun Tzu tarafından yaklaşık iki bin yıl önce yazılan “Savaş Sanatı” isimli eserde, istihbarata ilişkin söylemler dikkat çekicidir. Sun Tzu öncelikle, zeki bir hükümetin ve akıllı bir komutanın rakiplerini yenmesi ve başarı sağlamasının temel şartının ön bilgi sağlamak olduğunu belirtmiştir. Sun Tzu'ya (2004:83) göre bu ön bilginin sağlayıcısı, düşman saflarında yer alan veya düşmanın her şeyini bilen insandır. Ona göre düşmanın durumu ancak başka insanlardan öğrenilebilir.

Sun Tzu (2004:51), askeri harekâtın başarısı için istihbarata duyulan ihtiyacı şu sözlerle vurgulamıştır:

"Sonuçta, düşmanı ve kendinizi iyi biliyorsanız yüzlerce bile savaşa girseniz sonuçtan emin olabilirsiniz. Kendinizi bilip, düşmanı bilmiyorsanız, kazanacağınız her zafere karşın yenilgiyle de tanışabilirsiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı biliyorsanız, sizin için gireceğiniz her savaşta yenilgi kaçınılmazdır."

Sun Tzu'nun öğretilerine aynı eser içerisinde yorum yapan Zhang Yu, “düşmanı tanırsan ona saldırabilirsin, kendini iyi tanıyorsan kendini iyi koruyabilirsin” diyerek istihbaratın önemi konusunda Sun Tzu'yu desteklemiştir (Tzu, 2004:136). Zhang Yu'nun bu yaklaşımı, düşmana ait bilginin analizi sonucunda elde edilen istihbaratın ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yaklaşık ikibin yıl önce söylenen bu sözlerin günümüzün modern istihbaratının temelini oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Etkin, doğru ve zamanında elde edilen istihbarata, savaşın her safhasında ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. İstihbarat ve harekât birbirini tamamlayan iki önemli bileşendir. İstihbaratsız bir harekât, boş bir gayret sarfı olup kuvvet israfı ve yıpranmaya yol açmaktadır (Toptaş, 2009:316). Başarılı

harekâtların tümü istihbarat bileşeni barındırır, harekât alanındaki askerlerin tamamı istihbarat elemanıdır ve toplumla ilişkide bulundukları müddetçe istihbarat toplamakla yükümlüdür (Field Manuel 3-24, 2006:3-1).

Geleneksel savaşların bitmeye yüz tuttuğu günümüzde, özellikle terörizm gibi düşük yoğunluklu çatışmalarda¹³ toplum hayatını olumsuz etkileyen olayların önlenmesi ve teröristlerin niyetlerinin anlaşılmasına yönelik gerçekleştirilen çabalar, istihbaratı bir disiplin haline getirmiştir. Nitekim istihbarat, hem politik hem de akademik alanda kendisine dikkate değer bir yer edinmeye başlamıştır. Başta 11 Eylül saldırıları olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar sonunda, akademik alanda yapılan değerlendirmelerde, özellikle istihbarat eksikliğinin altı çizilmiş ve bu eksikliklerin giderilmesi yönünde alınacak tedbirler tartışılmıştır. Terörizmin yanı sıra nükleer silahların yayılmasına yönelik oluşan endişeler de istihbaratın gelişimine katkıda bulunmuştur (Scott ve Hughes, 2009: 654).

Geleneksel savaşlarda olduğu kadar asimetrik tehditlere yönelik mücadelenin başarısı, doğru bir istihbarat ve bu istihbaratın kullanıcılara zamanında ulaştırılması ile mümkündür. Doğru bilgiye dayalı istihbaratın tehditteki belirsizlikleri giderici etki yaptığı ve geleceği şekillendirdiği söylenebilir (Toptaş, 2009:305). Bu yüzden, karar vericilerin istihbarat ihtiyaçlarını doğru tanımlaması mücadelenin başarısını doğrudan etkileyebilecektir (Flynn, Pottinger ve Batchelor, 2010: 23).

İstihbaratın üretilmesi kadar, üretilen bu istihbaratın kullanılması da oldukça önemlidir. İstihbarat, öncelikle karar verici ve politika yapıcılara yol gösterici olmalıdır. İstihbarat birimlerinin rolü, ulusal ve uluslararası güvenliğin tesisi maksadıyla karar vericilere doğru ve zamanında bir istihbarat sağlamaktır. Karar vericiler için gerekli istihbaratın niteliğini zaman aralığı parametresi belirlemektedir; taktik istihbarat daha ivedi ve belirgin bir hedefe yönelik iken, stratejik istihbarat zaman içerisindeki politik ve ekonomik

¹³ Düşük yoğunluklu çatışma, siyasal, toplumsal, ekonomik veya psikolojik hedeflere ulaşmak için sınırlı bir politik askeri mücadeledir (Toptaş, 2009:85). Soğuk savaş sonrası ortaya çıkan düşük yoğunluklu çatışmaların en temel özelliği sınırlı olmasıdır (Yalçınkaya, 2004:135).

faktörleri içeren daha uzun bir istihbarat yöntemini ifade etmektedir (Gookins, 2008: 64).

Günümüzde devlet dışı aktörler geçmişte olduğundan çok daha etkin ve yoğun bir biçimde istihbarat faaliyetleri içerisinde yer almaya başlamışlardır. Terör örgütleri, tespit edilmeden eylem yapabilmek, devletin istihbarat birimleri ise, bu eylemleri önceden tahmin ve tespit edebilmek maksadıyla istihbarata ihtiyaç duyarlar (Gookins, 2008: 68).

d. İstihbarat Çarkı

İstihbarat çarkı, karar vericilerin diğer devletler veya küresel aktörler hakkında bilinmesine ihtiyaç duydukları konuların tanımlanması ile başlar. Empirik ve gözlemlenebilir bilgilerin yanı sıra düşman veya düşman olması muhtemel tehditlerin niyetlerini de içeren bu konular, devletin istihbarat birimleri tarafından önceliklendirilir. İstihbaratın sahip olduğu temel prensiplerin (Tablo-8) çarkın işleyişinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Belirtilen bu prensipler doğrultusunda elde edilen istihbaratın, güvenilirlik derecesinin daha yüksek olacağını değerlendirmek mümkündür (Özdağ, 2011; Joint Publication 2-01, 2012) .

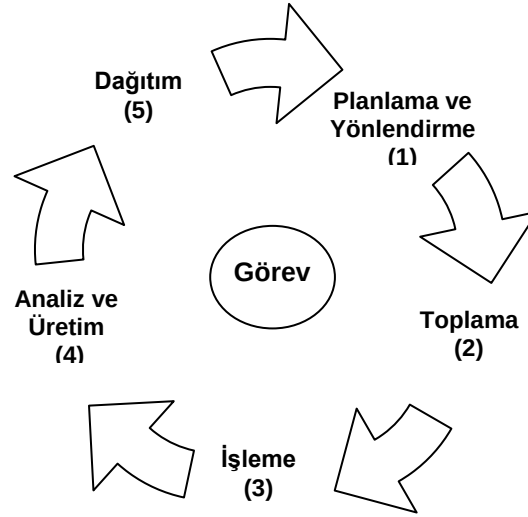
Tablo-8: İstihbaratın Temel Prensipleri (Özdağ, 2011; Joint Publication 2-01, 2012)

İstihbaratın Temel Prensipleri				
Sürat	Kesinlik	Doğruluk	Uygunluk	Esneklik
Uzmanlık	Süreklilik	Objektiflik	Tarafsızlık	Kullanılabilirlik
Ulaşılabilirlik	Gizlilik	Hazır Bulunuşluk	Elastikiyet	Yenilikçilik

İstihbarat çarkı, bilginin veya haberin istihbarata dönüştürülmesi ve kullanıcıların ihtiyacını gidermeye yönelik faaliyetleri tanımlayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Richelson, 2012:4). Klasik bir istihbarat çarkı, FBI'ya göre; planlama ve yönlendirme, toplama, işleme, analiz ve üretim ile dağıtım olmak üzere beş safhadan oluşmaktadır (FBI [web], 2013). MİT'e göre ise bu çark dört safhadan oluşmaktadır. Bunlar; istihbarat ihtiyaçların tespiti ve

yönlendirilmesi, haberlerin toplanması, haberlerin işlenmesi (değerlendirilmesi) ve istihbaratın yayımı ve kullanılması safhalarıdır (MİT [web], 2013).

Çalışma içerisinde açıklanan çark, "Planlama ve Yönlendirme, Toplama, İşleme, Analiz ve Üretim ile Dağıtım" olmak üzere beş safhadan oluşmaktadır (Şekil-2). Taylor (2007) istihbaratı, çarkın işleyişi kapsamında değerlendirerek potansiyel düşman devletler, gruplar, bireyler ve faaliyetler hakkındaki bilgilerin toplanması, analizi, üretimi ve kullanılması olarak tanımlamıştır. Bu tanım, istihbarat çarkının safhalarına yakın bir işleyişi ifade etmektedir.

Şekil-2 : İstihbarat Çarkı (Joint Publication 2-01, 2012)

Planlama ve yönlendirme safhasında; istihbarat ihtiyaçları belirlenmekte ve şu anki/geleceğe yönelik istihbarat harekâtı kapsamında bir yönlendirme yapılmaktadır. İhtiyaçlar önceliklendirilmekte ve göreve ilişkin istihbarata odaklanılmaktadır (Joint Publication 2-01, 2012).

Toplama safhası; istihbarat sürecinin temel taşı konumundadır. İstihbarat, en uygun toplama vasıtası/kaynağı kullanılarak elde edilmektedir. Bu toplama vasıtalarını; Teknik İstihbarat, Görüntü İstihbaratı, Açık Kaynak İstihbaratı, Coğrafi İstihbarat, İnsan İstihbaratı, Sinyal İstihbaratı ve Ölçüm/İz İstihbaratı olarak sınıflandırmak mümkündür (Lowenthal, 2012; Joint Publication 2-01, 2012). İstihbarat toplama vasıtaları, kapalı ve açık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Açık kaynak istihbaratı dışında kalan diğer toplama

vasıtaları, kapalı istihbarat toplama vasıtası olarak tanımlanabilmektedir (MİT [web], 2013).

İşleme safhasında toplanan bilgiler tasnif edilerek analiz edilebilir hale getirilmektedir. Sahip olunan haber, kriptoların çözümü, yabancı kaynakların tercümesi ve veri hazırlama şeklinde işlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, elde edilen ham bilgiler, analiz sürecinde kullanılmak üzere veritabanına uygun hale getirilmektedir (Joint Publication 2-01,2012; Richelson, 2012).

Üretim ve analiz safhasında haberin istihbarat değeri, haberin alındığı kaynağın güvenilirliği ve haberin doğruluk derecesi ile belirlenmektedir. Değerlendirilme; elde edilen haberin doğruluğunun ve bu haberi sağlayan kaynağın güvenilirliğinin belirlenmesini ifade etmektedir (Özdağ, 2011). Kaynağın güvenilirliği ve haberin doğruluğu, birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilir (Tablo-9). Alfanoerik tanımlama, kaynağın güvenilirlik derecesini göstermekte olup en güvenilir kaynağın dahi yanlış bilgi verebileceği unutulmamalıdır. Kaynağın uzmanlığı, motivasyonu ve ulaşılabilirliği, güvenilirliğini ve doğruluğunu artıracaktır (Joint Doctrine Publication 2-0, 2011: 3-20 ve 3-21).

Tablo-9: İstihbarat Değerlendirme Kriterleri (Joint Doctrine Publication 2-0, 2011: 3-20 ve 3-21).

Derece	Kaynağın Güvenilirliği	Derece	Bilginin Doğruluğu
A	Tamamıyla Güvenilir	1	Tamamıyla doğru, doğruluğu diğer kaynaklardan teyit edilmiş
B	Genellikle güvenilir	2	Doğru olması kuvvetle muhtemel
C	Güvenilir	3	Doğru olması mümkün
D	Genellikle güvenilmez	4	Doğruluğu şüpheli
E	Güvenilmez	5	Kuvvetle muhtemel doğru değil
F	Güvenilirliği hakkında hüküm verilemez	6	Doğruluğu hakkında hüküm verilemez

Değerlendirmeyi takip eden süreçte, elde edilen bilgiler yorumlanarak mevcut bilgiler ışığında geleceğe dair bir öngörü oluşturulur ve politika

yapıcılar ile komutanların kullanımına sunulur. Analiz, istihbarat sürecinin en önemli aynı zamanda en zor safhasıdır. Analizcilerin önüne gönderilen bilgi, bitirilmemiş veya ham bilgidir. Ham bilginin analiz sürecinden geçirilmesi ile istihbarat oluşturulmaktadır. Analizci tarafından, bir sonraki safha olan üretim safhasına, analiz edilmiş bilgi gönderilmektedir. Özellikle zaman hassasiyetli ve kritik bilgilerin karar vericilere hemen ulaştırılması, terörizmle mücadele veya diğer yasadışı faaliyetlerin sona ermesinin temel etkeni sayılabilir (Taylor, 2007; MİT [web], 2013; CIA [web], 2013; FBI [web], 2013; Richelson, 2012). Çarkın son safhası olan istihbaratın yayımı ve kullanılması, işlenmiş bilgilerin ihtiyaç makamlarına belirli bir formatta ulaştırılması işlemidir (Richelson, 2012).

İstihbarat süreci anlık kararların verilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sürecin etkin işletilebilmesi için çarkın kesintisiz çalışması gerekmektedir. Bu yüzden istihbarat çarkı, devamlı işleyen bir süreç olarak düşünülmeli, yeni bir ihtiyacın ortaya çıkması ile birlikte çarkın tüm safhaları tekrar edilerek kullanılabilir bir istihbarat elde edilmelidir. Ancak istihbaratın elde edilmesi için çarkın tüm bu safhalarının belirli bir sıraya göre işletilmesi beklenmemelidir.

e. İstihbaratın Sınıflandırılması

İstihbaratın konuları, bir başka ifadeyle istihbarata konu olan alanlar oldukça çeşitlidir (Çınar, 1997:115). Bu alanlardan birisi, istihbaratın askeri ve sivil maksatlarla kullanımınıdır. Askeri istihbarat, seviyelerine göre taktik, operatif ve stratejik istihbarat olmak üzere üç kategoride incelenmektedir (NATO AJP-2, 2003; Joint Publication 2-0, 2007). Schreier (2005), bir başka sınıflandırma yaparak askeri istihbaratı; stratejik, taktik ve psikolojik istihbarat olarak üç bölüm halinde incelemiştir. Schreier'e göre (2005) stratejik istihbarat; düşman veya düşman olması muhtemel tarafın yapılanması, liderlik yapısı, niyetleri, amaçları, hareket tarzları, finans kaynakları, silahları, yabancı istihbarat ajansları gibi dış güçlerle olan irtibatlarını ortaya çıkarmak amacıyla elde edilen istihbarat, taktik istihbarat; alanda faaliyet gösteren düşman veya muhtemel düşmanın belirli planlarına yönelik elde edilen önleyici istihbarat, psikolojik istihbarat ise; düşman veya

muhtemel düşmanın psikolojik durumu veya bunlar tarafından gerçekleştirilen psikolojik savaşa yönelik elde edilen istihbarattır (Schreier, 2005).

David Kahn (2002:6-8) istihbaratı, fiziksel ve sözel istihbarat olarak ikiye ayırmaktadır. Kahn'a göre (2002:6-8) fiziksel istihbarat maddi unsurlardan, sözel istihbarat ise yazılı veya sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiyi içermektedir. Çalınan gizli evraklar, birliklerin psikolojik durumları, harekâta dair planlar, verilen emirler ve siber güçler, sözel istihbaratın kaynakları arasında gösterilebilir. Kahn (2002), Birinci Dünya Savaşına kadar geçen sürede, bilginin daha çok fiziksel istihbarat vasıtasıyla elde edildiğini belirtirken, sözel istihbaratın yokluğu nedeniyle bu dönemde savaşların kazanılmasında istihbaratın etkisiz bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Birinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte kriptolu veya açıktan çekilen mesajların elde edilmesi ve telsiz konuşmaların tespiti ile başlayan sözel istihbarat faaliyetleri giderek gelişmiş, günümüzün siber savunma teknolojilerinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir (Kahn, 2002:6-8). Asimetrik savaşların yoğun yaşandığı 21'nci yüzyılda, sözel istihbaratın oldukça etkin bir rol üstlendiğini söylemek olasıdır.

İstihbarata konu olan alanların çeşitliliğine rağmen, genel olarak bu disiplini; seviyelerine, toplama yöntemlerine ve alanlarına göre olmak üzere üç şekilde sınıflandırmak mümkündür (Tablo-10) (Joint Publication 2-0, 2007; Sarı, 2003; Özdağ, 2011).

Tablo-10: İstihbaratın Sınıflandırılması (Joint Publication 2-0, 2007; Sarı, 2003; Özdağ, 2011)

Seviyelerine Göre İstihbarat	- Stratejik İstihbarat
	- Operatif İstihbarat
	- Taktik İstihbarat
Toplama Yöntemlerine Göre İstihbarat	- Görüntü İstihbaratı
	- Sinyal İstihbaratı
	- İnsan İstihbaratı
	- Açık Kaynak İstihbaratı
	- Teknik İstihbarat
	- Ölçüm ve İz İstihbaratı

Alanlarına Göre İstihbarat	- Askeri İstihbaratı
	- Ekonomik İstihbarat
	- Coğrafi İstihbarat
	- Ulaştırma ve İletişim İstihbaratı
	- Politik İstihbarat
	- Bilimsel ve Teknik İstihbaratı
	- Biyografik İstihbarat
	- Sosyal İstihbarat

(1) Seviyelerine Göre İstihbarat

İstihbaratı, kullanım seviyelerine göre stratejik, operatif ve taktik olarak üç boyutta incelemek mümkündür. Stratejik boyutta istihbaratın ilgi alanı artarken elde edilen detaylar azalmaktadır. Bununla birlikte istihbaratın seviyesi taktik alana doğru yaklaştıkça ilgi alanı azalırken elde edilen detaylar artmaktadır. Bu durumda, stratejik istihbaratı, etki alanı geniş, taktik istihbaratı ise detaycı istihbarat olarak tanımlamak doğru bir yaklaşımdır (NATO AJP-2, 2003; Joint Publication 2-0, 2007; Sarı, 2003).

(a) Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbarat, ulusal güvenlik tedbirleri kapsamında ulusal veya uluslararası düzeyde, diğer devletlere yönelik elde edilen istihbarattır. Bir başka ifadeyle, bir ülkenin ulusal hedeflerinin en yüksek seviyede elde edilmesi için gerekli bilgilerin toplanması ve milli güç unsurlarının en iyi şekilde kullanılması sonucu elde edilen istihbaratın üretilmesi ve analiz edilmesidir (Çınar, 1997:118). Stratejik istihbarat, hükümet, bakanlıklar ve silahlı kuvvetler seviyesinde, uluslararası durumu gözlemlemek, askeri planlar hazırlamak, kuvvet yapısını belirlemek, stratejik harekâtlar düzenlemek, ulusal strateji ve politika üretmek maksadıyla üretilmektedir (NATO AJP-2, 2003; Joint Publication 2-0, 2007).

Stratejik istihbarat, bir devlet için gelecekte ortaya çıkabilecek fırsatları ve tehditleri araştırıp tespit ederek ve öngörerek, karar alıcıların siyaset üretme sürecini daha doğru bir zemine çekmek için yapılan istihbarat olarak tanımlamıştır (Özdağ, 2011). Köseli'ye (2011) göre ise stratejik istihbarat, sivil ve askeri makamlarca devletin yüksek karar organlarının sevk ve

yönetiminde kullanılmak üzere hasmın imkân ve kabiliyetleri ile muhtemel hareket tarzlarını ortaya çıkarmak maksadıyla elde edilen analiz edilmiş bilgi bütünüdür. Diğer taraftan Loch K. Johnson (2006:1) stratejik istihbaratı, hükümetin karar verebilme ve harekete geçebilmesi için çevremizde olup biten hakkında elde edilen bilgi olarak görmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 29 Ekim 1933 yılında yaptığı bir konuşmasında yer alan şu söylemi, stratejik istihbarat analizi adına verilebilecek en güzel örneklerden birisidir.

“Bugün Sovyetler Birliği, dostumuzdur; komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bu günden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir....”
(T.B.M.M. [Web], 1999).

İngiltere Savunma Bakanlığına ait müşterek doktrinde stratejik istihbarat; ulusal ve uluslararası seviyede, askeri planlama ve politikanın oluşturulması ile ikaz ve emare sağlanması maksadıyla ihtiyaç duyulan istihbarat olarak tanımlanmaktadır. Doktrine göre stratejik istihbaratın sağladığı temel kazanımlar şunlardır (JDP 2-0, 2011) :

- Ulusal politika ve stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olur,
- Uluslararası durumların gözlemlenmesini sağlar ve küresel bir bakış açısı sunar,
- Durumsal farkındalık sağlar,
- Muhtemel düşmanları tanımlar,
- Çok uluslu ittifak ve stratejik ortaklığın sürdürülmesine yardımcı olur,
- Ulusal planlamalara destekleyici askeri planların hazırlanmasını sağlar,
- Düşman veya muhtemel düşmanın askeri kabiliyetlerinin ortaya konulmasını sağlar,
- Stratejik harekâtların gerçekleştirilmesine yardımcı olur.

Yukarıda belirtilen tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere stratejik istihbaratın, karar alıcıların ve komutanların ulusal hedefleri gerçekleştirmek maksadıyla sahip olmayı hedefledikleri ve devletin en üst seviyelerinde gerçekleştirilen istihbarat faaliyeti olduğunu söylemek mümkündür.

(b) Operatif İstihbarat

Operatif istihbarat, stratejik istihbarata benzer şekilde genel olarak düşmanın askeri imkân ve kabiliyeti ile niyetlerine odaklanır. Karar alıcı ile komutanların, ilgi alanlarında ortaya çıkan gelişmeler hakkında haberdar olmalarını sağlarken aynı zamanda düşmanın faaliyetlerinin ne zaman, nerede ve nasıl icra edileceğine ilişkin öngörülerini ortaya koyar. Özellikle terörizm ile mücadelede operatif istihbarat, barışı koruma ve istikrarı sağlama harekâtlarında kullanılırken politik, ekonomik ve sosyal faktörlere odaklanmaktadır (Joint Publication 2-0, 2007). Operatif istihbarat, içiçe geçmiş uyumlu taktik istihbarat eylemlerinden oluşmaktadır (Özdağ, 2011:153). NATO tanımına göre operatif istihbarat, müşterek karargâhlar seviyesinde üretilen ve müşterek harekâtları destekleyen bir istihbarat alanıdır (NATO AJP-2, 2003; Joint Intelligence Doctrine, 2003) .

İngiltere Savunma Bakanlığına ait müşterek doktrinde operatif istihbarat; operatif seviyede planlama ve uygulamada ihtiyaç duyulan istihbarat olarak tanımlanmaktadır. Temel kullanıcıları, belirli bir sorumluluk sahasıyla ilgilenen komutan ve karar vericilerdir. Doktrine göre operatif istihbaratın sağladığı temel kazanımlar şunlardır (JDP 2-0, 2011) :

- Müşterek harekât bölgesindeki düşman veya düşman olması muhtemel tehditlerin niyet ve askeri kapasitelerine odaklanır,
- Komutanın ilgi alanındaki olayların gözlemlenmesini sağlar,
- Müşterek harekâtların planlaması ve uygulanmasını sağlar,
- Düşman veya düşman olması muhtemel tehditlerin ağırlık merkezinin bilinmesini sağlar,
- Operasyonel güvenlik ve kuvvet korumayı destekler.

Yukarıda verilen tanımlar ışığında operatif istihbaratı, stratejik istihbarattan taktik istihbarata geçişi sağlayan bir ara kademe olarak görmek mümkündür.

(c) Taktik İstihbarat

Taktik istihbarat, karargâh ve daha alt seviyelerde planlanan ve kullanılan, ilgi alanı düşük ancak detaylı bir istihbarat alanıdır. Harekât alanındaki düşmanın tertiplenmesi, imkân ve kabiliyetleri hakkında harekâtı icra eden komutan ve karar vericilere yön gösterir (NATO AJP-2, 2003; Joint Intelligence Doctrine, 2003). Taktik istihbaratın hedefi, düşmanın fiziksel durumunun yanı sıra imkân ve kabiliyetleri, niyetleri ve kırılgan yönlerini de tanımlamaktır (Joint Publication 2-0, 2007).

İngiltere Savunma Bakanlığına ait müşterek doktrinde taktik istihbarat, taktik seviyedeki harekâtların planlanması ve uygulanması için ihtiyaç duyulan istihbarat olarak tanımlanmaktadır. Temel kullanıcıları, harekât alanındaki komutan ve karar vericilerdir. Doktrine göre taktik istihbaratın sağladığı temel kazanımlar şunlardır (JDP 2-0, 2011) :

- Harekâtların planlanması ve uygulanmasına destek sağlar,
- Komutanlara harekât alanındaki tehditlere ilişkin istihbarat desteği sağlar.
- Harekât bölgesindeki toplumsal yapının anlaşılmasını sağlar.

Taktik istihbarat, Köseli'nin (2009:60) söylemiyle önleyici istihbarattır. Özellikle terörizmle mücadelede taktik istihbaratın rolünün oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür.

(2) Toplama Yöntemlerine Göre İstihbarat

İstihbarat, çeşitli vasıtalarla toplanan veri, haber ve bilginin analiz edilmiş halidir (Richelson, 2012:4). Gelişen teknolojiye paralel olarak birçok toplama tekniğinden bahsetmek mümkündür (Özdağ, 2011:129). Çalışma kapsamında, toplama yöntemlerinden; görüntü istihbaratı, sinyal istihbaratı, insan istihbaratı, açık kaynak istihbaratı, teknik istihbarat ve ölçüm/iz istihbaratı incelenmiştir.

(a) Görüntü İstihbaratı (GÖRİS)/(Imagery Intelligence-*IMINT*)

Görüntü istihbaratı, kara, deniz, hava ve uzay platformlarında konuşlu keşif sensörlerinden elde edilen istihbarattır. Görüntü istihbaratı ile düşmanın imkan ve kabiliyetleri, konuş ve kuruluş bilgileri ve hareket tarzları belirlenir, düşman faaliyetleri gözlemlenir (Richelson, 2012:169-202). İstihbarat literatüründe yer alan “bir görüntü binlerce kelimeye bedeldir” sözü, görüntü istihbaratın önemini ortaya koymaktadır. Görüntü istihbaratı, uydu, uçak ve insansız hava araçları gibi hava platformlarından elde edilebilmektedir (Joint Intelligence Doctrine, 2003). Görüntü istihbaratı vasıtasıyla keşif ve gözetleme imkan kabiliyeti kazanılmaktadır. İnsansız hava araçları, uçaklar ve uydular, görüntü istihbaratının elde edilmesinde etkin bir şekilde kullanılan platformlar arasında gösterilebilir.

(b) Sinyal İstihbaratı (SİNİS)/(Signal Intelligence-*SIGINT*)

Sinyal istihbaratı, düşman veya düşman olması muhtemel devletlerin veya terör örgütlerinin elektronik muharebe düzenlerinin ortaya konulması maksadıyla muhabere ve elektronik sistemlerinden yayılan sinyallerin tespiti, kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması ile üretilen istihbarattır (Özdağ, 2011:135). Sinyal istihbaratını, en hassas ve en etkili toplama yöntemlerinden birisi olarak görmek mümkündür. Yabancı hükümetlerin ve kurumların sinyallerinin kestirilmesi ile diplomatik, askeri, bilimsel ve ekonomik kabiliyetler, ülkelerin planları ve kabiliyetleri ile terör gruplarının imkân ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir (Richelson, 2012:203-239).

Sinyal istihbaratı; Muhabere İstihbaratı (Communication Intelligence /*COMINT*), Elektronik İstihbarat (Electronic Intelligence/*ELINT*) ve Yabancı Cihaz Sinyal İstihbaratı (*Foreign Instrumentation Signal Intelligence-FISINT*) olmak üzere üç şekilde incelenmektedir (Joint Intelligence Doctrine, 2003).

I. Muhabere İstihbaratı (COMINT): Karşı tarafın telsiz, telefon, mors, telem, datalink vb. muhabere kaynaklarının dinlenmesi, kestirilmesinden elde edilen bilginin analiz edilmesiyle üretilen istihbarattır.

Muhabere istihbaratının hedefleri değişken olmakla birlikte en bilindik hedefleri arasında diplomatik konuşmalar gösterilebilir. Dinlemeyi yapacak olan personelin hedef ülke veya terör örgütünün kullandığı lisana hakim olması önemlidir (Richelson, 2012:203).

II. Elektronik İstihbarat (ELINT) : Muhabere dışındaki elektromanyetik ve radar yayılımının kestirilmesi ve analizi ile elde edilen istihbarattır. Hava, kara ve deniz platformlarında bulunan radar ve füze güdüm sistemleri elektronik istihbaratın temel kaynaklarıdır (Richelson, 2012:205).

III. Yabancı Cihaz Sinyal İstihbaratı (FISINT) : Askeri ve sivil uygulamalar kapsamında telemetrik, elektronik sorgulayıcılar, komuta kontrol sistemlerinin takip/güdümü ve video data linklerinden elde edilen istihbarattır (Richelson, 2012:203-209).

(c) İnsan İstihbaratı (İNİS)/(Human Intelligence-HUMINT)

İstihbarat toplama yöntemleri içerisinde en eski ve en etkin kullanılan yöntemlerden birisidir. Çok gizli bilgilerin yer aldığı birçok dokümana ulaşım ve bu tür dokümanlarda yer alan gizli bilgilere erişimin tek kaynağının insan olduğu söylenebilir (Richelson, 2012:292). İNİS'in temel amacı düşmanın gizli bilgilerinin dost veya karşı tarafa ait bir insanın kullanılmasıyla elde edilmesidir. İnsan istihbaratında kullanılan kaynağın, nüfuz edilecek hedefin dilini ve kültürünü bilmesi ve iyi analiz etmesi, elde edilecek istihbaratın doğruluğu ve güvenilirliği açısından önemlidir (Taylor, 2007). Düşman, dost veya tarafsız olsun, tüm insanları potansiyel birer istihbarat toplayıcısı olarak görmek mümkündür.

İnsan istihbaratı, hem açık hem de kapalı bilgileri toplamayı amaçlar. Yabancı ülkelerdeki diplomatların veya diğer devlet görevlilerinin elde ettikleri istihbarat, açık istihbarattır. Casusluk faaliyetleri gerçekleştirilerek hedef ülke veya terör örgütlerine yönelik elde edilen gizli bilgiler ise kapalı istihbarat olarak değerlendirilir (Özdağ, 2011:207; Richelson, 2007:293). Casusluk yapılarak elde edilen gizli insan istihbaratını, karar vericilerin veya komutanın taktik alanda kullanabilecekleri en etkin istihbarat çeşidi olarak görmek

mümkündür. Sun Tzu'nun (2004:83) casusluk ve istihbarat üzerine söylemlerinde insan istihbaratının önemi fazlasıyla vurgulanmıştır. Ona göre düşmanın durumu ancak başka insanlardan öğrenilebilir ve her iş için casus kullanılmalıdır (Tzu, 2004:83-84).

İnsan istihbaratının taktik alanda hedefe yönelik olması nedeniyle diğer toplama yöntemlerine göre daha etkin olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan bir araştırmaya göre, terörizmle mücadele kapsamında kullanılan istihbaratın yaklaşık %75'inin, uyuşturucu ile mücadelede %50'sinin ve ekonomik alanda elde edilen istihbaratın ise %33'ünün insan istihbaratı vasıtasıyla elde edildiği tespit edilmiştir (Richelson, 2012: 293).

(d) Açık Kaynak İstihbaratı (AKİS)/(Open Source Intelligence- OSINT)

Açık kaynak istihbaratı, televizyon, radyo ve gazeteler gibi medya araçları, internet, hükümet raporları, akademik çalışmalar, sempozyum, konferans, ticari değerlendirmeler vb. toplumun kullanımına açık her türlü kaynaktan elde edilen istihbarattır (Richelson, 2012:322-330). Açık kaynak istihbaratının temel kaynakları, iş adamları, diplomatik kaynaklar, medya çalışanları, basılmış dokümanlar, grafikler, turistler ve halktır. Açık kaynak istihbaratını, kaynaklarına kolay ulaşılabilmesi ve ucuz bir yöntem olması (Özdağ, 2011:338) nedeniyle etkin olarak kullanılan bir istihbarat çeşidi olarak görmek mümkündür (Joint Intelligence Doctrine, 2003).

Açık kaynak istihbaratı sayesinde; ülke ve terör örgütü liderleri ile kilit personelin biyografik özellikleri ve muhtemel krizler, hedef ülkeye ilişkin altyapı, demoğrafik ve coğrafi bilgi, iç ve dış politik değişimler, bilgi harekâtına yönelik yaklaşımlar, hedef ülkelerin askeri yapısı, teknolojik kazanımları ve imkan kabiliyetleri ile terör örgütlerinin imkan ve kabiliyetlerine yönelik bilgiler elde edilebilmektedir (Richelson, 2012:322-330).

(e) Teknik İstihbarat (TEKİS)/(*Technical Intelligence-TECHINT*)

Dünyada mevcut ve/veya gelişmekte olan teknolojiye ilişkin elde edilen istihbarattır. İkinci Dünya savaşına kadar teknik istihbarat, düşmanın silah sistemlerine yönelik toplanan istihbarat olarak tanımlanırken günümüzde teknik anlamda elde edilen tüm istihbarat gayretlerini ifade etmektedir. Kablolu ve kablosuz elektronik iletişim ile havacılık alanındaki gelişmeler elektronik istihbaratın ilgi alanları içerisinde yer almaktadır (Taylor, 2007). Kapsamı oldukça geniştir. Teknolojinin hâkim olduğu tüm alanlarda teknik istihbarat yapmak mümkündür.

(f) Ölçüm ve İz İstihbaratı (ÖLİZİS) (*Measurement and Signature Intelligence-MASINT*)

Sinyal istihbaratı ve görüntü istihbaratının dışında kalan tüm teknik toplama konularını içermektedir. Üst seviyeli ve uzmanlık gerektiren bir istihbarat toplama vasıtasıdır. Emisyon kaynakları ve cihazlarının tanınması için belirli teknik sensörlerden toplanan nitel ve nicel verilerin (metrik, uzaysal, dalga boyu, zamana bağımlı, modülasyon, plazma ve hidro manyetik analizlerinden sağlanan bilimsel ve teknik istihbarat bilgileridir (Joint Intelligence Doctrine, 2003). Radar (görüş hattı, bistatik), radyo frekansı (geniş band elektromanyetik titreşim), jeofizik (akustik, sismik ve manyetik), nükleer yayılma, multispektral, hiperspektral ve ultraspektral görüntüleri içermektedir (Richelson, 2012 :240).

(3) Alanlarına Göre İstihbarat

İstihbaratın seviyesine ve toplama yöntemlerine göre sınıflandırılmasının ardından üçüncü bir sınıflandırmanın toplama faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlara yönelik olmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında askeri, ekonomik, coğrafi, ulaştırma ve iletişim, politik, bilimsel ve teknolojik, biyografik ve sosyal istihbarat (Özdağ, 2011:66-67) alanları incelenmiştir.

(a) Askeri İstihbarat

Askeri istihbarat, ABD müşterek istihbarat doktrinine göre, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin muharebe düzeni, komuta ve kontrolü, silah sistemleri, eğitim, personel, doktrin, strateji ve taktikleri, lojistik, savunma sanayi ve savunma harcamaları vb. konuları inceleyen istihbarat çeşididir (Joint Intelligence Doctrine, 2003: 2-17). Askeri istihbarat, bir ülkenin askeri kapasitelerini, savaş yeteneklerini, çarpışma gücünü ve yeteneklerini anlamak amacıyla yapılan ve istihbarat faaliyetlerinin ağırlık merkezini oluşturan bir istihbarat alanıdır (Özdağ, 2011:81). Bu yaklaşım günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra asimetrik tehditlerin ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit etmeye başlaması ile birlikte, askeri istihbarat bu tehditlerin sahip oldukları silah sistemlerinin tespiti ve muharebe düzenlerinin anlaşılmasına yönelik kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bilgi teknolojilerindeki gelişim, siber alanın da askeri istihbaratın ilgi alanına girmesine neden olmuştur. Geleneksel savaşların yanı sıra asimetrik tehditlere karşı verilen mücadele ve siber savaşlar, istihbarat uzmanlarının bu alanlara yönelik çalışma yapmalarını gerekli kılmıştır.

(b) Ekonomik İstihbarat

Bir ülkenin; ekonomik durumunun, kaynaklarının, politikalarının, üretim ve tüketim mallarının, tarım, sanayi, ticaret vb. ekonomik faktörlerinin incelendiği istihbarat çeşididir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik istihbarat vasıtasıyla hedef ülkenin genel ekonomik yapısı analiz edilmektedir. Ekonomik istihbarat, düşmanın savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla yaptığı ekonomik gelişimlerin ve yatırımların analizinde önemli bir yer tutmaktadır (Özdağ, 2011: 93; Joint Intelligence Doctrine, 2003 : 2-17).

(c) Coğrafi İstihbarat

Bir ülkenin askeri harekâtı etkileyebilecek, coğrafi durum, sınır, arazi yapısı, iklim ve hava şartları, bitki örtüsü, nehir ve gölleri, ovalar ve dağları vb. her türlü fiziksel koşulların tespit ve analizine yönelik gerçekleştirilen çalışmalardır (Özdağ, 2011; Sarı, 2003). Bir ülkeye yönelik

gerçekleştirilen askeri harekâtlarda veya ülke içerisinde yapılan terörle mücadele harekâtlarında ilk karşılaşılabilecek engel, harekât düzenlenecek ülkenin coğrafyası veya teröristin kendisine güvenli bölge olarak gördüğü coğrafi alandır. Dolayısıyla hem geleneksel savaşlarda hem de terörle mücadele kapsamında hazırlanacak harekât planlarında ve harekât alanı istihbarat hazırlığı çalışmalarında, coğrafi istihbarata ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür.

(ç) Ulaştırma ve İletişim İstihbaratı

Ulaştırma istihbaratı; bir ülkenin kara, deniz ve hava yolları gibi genel ulaşım sistemi ve politikası hakkında elde edilen istihbarat, iletişim istihbaratı ise; radyo, televizyon, telefon ve internet gibi genel medya ve iletişim sistemlerine yönelik toplanan istihbarattır (Özdağ, 2011:110-116). Her iki istihbarat çeşidinin ortak amacı, düşmanın sahip olduğu ulaşım ve iletişim sistemlerinin güçlü ve zayıf taraflarını analiz edip kendi sistemlerimizle karşılaştırmamıza imkân tanımaktır.

(d) Politik İstihbarat

Yabancı bir ülkenin iç ve dış politik hedefleri, devlet yapısı, siyasi partileri ve seçim sistemi gibi siyasi yapısının incelendiği istihbarat çeşididir. Aynı zamanda politik istihbarat; bölgesel gruplaşmalar, çok taraflı anlaşmalar ve organizasyonlar, mevcut hükümet ve otoriteye karşı dış politik müdahaleler ile ilgili hususları da içermektedir (Joint Intelligence Doctrine, 2003: 2-17). Politik istihbarat, stratejik istihbaratın kalbi durumunda olup (Özdağ, 2011:68) bir ülkenin tarihi, anayasal yapısı, hükümetin etkinliği, dış politika, politik kültür ve politik partiler, seçim süreci, baskı grupları ile yıkıcı ve bölücü faaliyetleri hakkında analiz edilmiş bilgileri kapsamaktadır (Joint Intelligence Doctrine, 2003: 2-17).

(e) Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat

Bir ülkenin, mühendislik, üretim teknikleri, yeni teknolojiler ve silah sistemleri ve bu sistemlerin imkân ve kabiliyetlerini içeren uygulamalı bilimsel ve teknik araştırmaları ile bilimsel ve teknolojik altyapısını

konu alan istihbarattır (Joint Intelligence Doctrine, 2003: 2-17). Bilimsel ve teknolojik istihbarat vasıtasıyla düşmanın bilim ve teknoloji alanındaki imkan ve kabiliyetleri tespit edilerek ulusal güvenliğin sağlanması açısından gerekli tedbirlerin alınması mümkün olmaktadır (Özdağ, 2011:123).

(f) Biyografik İstihbarat

Stratejik istihbaratın önemli alanlarından birisi olan biyografik istihbarat ile, hedef ülkenin önemli şahsiyetlerinin kimlik bilgileri, davranışları, becerileri, ilişkileri, sağlık durumları, sosyal becerileri, halk üzerindeki etkileri vb. bilgiler elde edilmektedir (Joint Intelligence Doctrine, 2003:2-17). Romalı Polybius'un "Bir gemiyi baş dümencisinden mahrum bırakırsanız bu gemi bütün mürettebatıyla birlikte düşmanın eline geçer. Bunun gibi savaşta da bir ordunun komutanını zeka veya manevra alanında alt ederseniz çok kere bütün düşman ordusunu elinize geçirmiş olursunuz" sözü (Özdağ, 2011:117), biyografik istihbaratın lider kadroya yönelik toplanan istihbarat olduğunu ortaya koymaktadır.

Lider kadronun zafiyetleri, ailevi yapısı, kişisel sorunları, güçlü ve zayıf yönlerinin tespiti biyografik istihbaratın ilgi alanına girmektedir. Dolayısıyla bir hârekat öncesinde veya hârekat içerisinde karar vericilere yönelik sahip olunan bu tür bir istihbaratın, hârekatın başarısı adına önemli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Sun Tzu'nun (2004:84); "amaç ister bir orduyu vurmak, ister bir şehri zaptetmek isterse bir kişiye suikast düzenlemek olsun, komutanların, komutan yardımcılarını, kapı muhafızlarının, nöbetçilerin isimlerini öğrenmek özel öneme sahiptir. Casuslarımızın amacı bu bilgilere sahip olmalıdır" söylemi, bu görüşü destekler niteliktedir.

(g) Sosyal İstihbarat

İstihbarat alanlarının üzerinde en çok çalışılması gereken ancak bir o kadar da göz ardı edildiği değerlendirilen bir istihbarat alanıdır. Etkileri, askeri istihbarat kadar kısa sürede görülme de, uzun vadeli süreçte ortaya çıkmaktadır.

Sosyal istihbarat, hedef ülkenin sosyal yapısı ve kültürel alanlarına odaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, sosyal istihbaratın amacı, ülkelerin sosyolojik yapılarının çözümlenmesi için ihtiyaç duyulan veri toplama ve analiz sürecini ifade etmektedir (Özdağ, 2011:97). Kanada Silahlı Kuvvetleri Müşterek İstihbarat Doktrini sosyal istihbaratı; toplumun parametrelerini, etnik kökenleri, sosyal çatışmaları, toplumun düşüncelerini, eğitimi, din, sağlık, tarih, dil, değerler, algılar ve davranışlar gibi genel kültürel özellikleri içeren bir istihbarat alanı olarak tanımlamaktadır (Joint Intelligence Doctrine, 2003 : 2-17).

ABD Meskun Mahal Harekâtlarında İstihbarat Desteği Talimnamesinde (FM 2-91.4, 2008:1-18), meskun mahallerde icra edilen harekâtların ağırlık merkezinin "insan" olduğu vurgulanmıştır. Talimname'ye göre harekât ortamında toplumun desteği, elde edilecek başarının temelini oluşturmaktadır. Bu durumda, halkın arasında icra edilen bir harekâtın etkinliği, toplumsal yapı ile değerleri, ihtiyaçları, tarihi, dini, gelenek ve görenekleri içeren toplumsal kültürün anlaşılmasıyla doğru orantılıdır (FM 2-91.4,2008:1-18).

Sosyal istihbarata geleneksel savaşların yanı sıra savaş dışı harekâtlarda da yoğun olarak ihtiyaç duyulmaktadır (Taylor, 2007:250-267). Bu görüş, Jeffrey R. Cooper (2005) tarafından da desteklenmektedir. Cooper (2005:5), özellikle soğuk savaş zamanında geleneksel simetrik tehditlere yönelik gerçekleştirilen istihbarat toplama gayretlerinin, yeni ortaya çıkan asimetrik tehditler nedeniyle, grupların sosyal ve kültürel yapılarına odaklandığını belirtirerek, başarı için ihtiyaç duyulan toplumsal desteğin, sosyal istihbarat ile sağlanabileceğinin altını çizmektedir.

Harekât alanına yönelik istihbarat hazırlığının, askeri harekâtların etkinliği ve başarısı adına ihtiyaç duyulan bir çalışma olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu çalışmaların temelini, önceden yazılan doktrinlerin oluşturduğu söylenebilir. Begert ve Lindsay'a göre (2008) istihbarat doktrinleri genel olarak, arazi, hava ve düşmanın askeri imkân ve kabiliyetleri üzerine odaklanırken modern istihbarat doktrinlerinde toplumsal yapıların analizine de yer verilmeye başlanmıştır (Begert and Lindsay, 2008:133-143).

f. Değerlendirme

Devletler, ulusal ve uluslararası politikada varlıklarını sürdürebilmeleri için dünyada meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmek zorundadırlar. Bu doğrultuda, güvenliklerini sağlamak maksadıyla askeri, politik, diplomatik, ekonomik ve kültürel konulara yönelik kapsamlı bilgilere ihtiyaç duyarlar. Devletlerin varlıklarının devamlılığı, ihtiyaç duyulan bu bilgilerin önceden toplanması, değerlendirilmesi ve analiz edilerek iç ve dış politikasında kullanılmasıyla mümkündür. Devletlerin politika üretmek maksadıyla sahip oldukları ve kullandıkları analiz edilmiş bu bilgiyi istihbarat olarak tanımlayabiliriz.

İstihbaratı, insan yaşamının başladığı andan itibaren hem taktik hem de stratejik seviyede ihtiyaç duyulan bir kavram olarak görmek mümkündür. İstihbarat kavramının ilgi alanı oldukça geniştir ve birçok konuyu bünyesinde toplamıştır. Stratejik seviyede devletlerin, taktik seviyede ise orduların ilgi alanını oluşturan istihbarat faaliyetleri, akademik çalışmalar içerisinde de doğrudan veya dolaylı olarak yer almaya başlamıştır.

İstihbaratı seviyelerine, toplama yöntemlerine ve alanlarına göre üç ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Stratejik, operatif ve taktik seviyelerde başta askeri olmak üzere, ekonomik, coğrafi, ulaştırma, iletişim, politik, bilimsel, biyografik ve sosyal alanların anlaşılması adına ihtiyaç duyulan istihbarat, çeşitli yöntemler vasıtasıyla toplanmakta ve karar vericilerin kullanımına sunulmaktadır.

İstihbaratın stratejik, operatif ve taktik seviyede odaklandığı önemli konulardan birisi, devletlerin sosyal ve toplumsal yapısının anlaşılmasıdır. Bu yapının anlaşılması maksadıyla, istihbaratın konuları arasında sosyal istihbarat bulunmaktadır. Bu tez çalışmasının temel araştırma konusunu oluşturan kültürel faktörlere yönelik istihbaratın, genel olarak sosyal istihbarat altında incelendiğini söylemek mümkündür. Ancak kültürel faktörlerin başlı başına bir araştırma alanı olmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Kültürel faktörler sosyal istihbarat altında genel olarak incelenmekle birlikte

kültürel istihbaratın ayrı bir uzmanlık alanı olarak ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Özdağ, 2011:107).

Sonuç olarak, çalışmanın ana amacını oluşturan kültürel istihbaratın, İstihbarat disiplini içerisinde sosyal istihbarattan farklı bir uzmanlık dalı olarak yer almasının uygun olacağı, bu sayede mevcut İstihbarat disiplinine önemli bir katkı sağlanabileceği değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme ışığında, çalışmanın bundan sonraki kısmında, kültürel istihbarata temel oluşturan "kültür" kavramı incelenmiştir.

4. KÜLTÜR KAVRAMI

a. Giriş

Canlı doğanın bir parçası olan insanoğluna ilişkin verilere göre insanlık iki döneme ayrılmaktadır: tarih öncesi dönem (biyolojik) ve tarih sonrası dönem (kültürel). Tarih öncesi dönem de kendi içerisinde; taş devri, tunç devri ve maden devri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu dönemlerde insanoğlu, oldukça zor şartlar altında hayatını sürdürmüştür, belli çevre ve koşullarda yaşamaya şartlanmamış, kutuptan ekvatora hemen her türlü iklim ve coğrafyada yaşayabilme kabiliyeti kazanmıştır. Aynı şartlarda yaşayan diğer canlıların yeteneklerine sahip olmayan insanoğlu, ağır tüm iklim ve coğrafi şartlar altında yaşamayı nasıl başarabilmiştir? (Güvenç, 2013:9).

Güvenç (2013:10) bu soruyu yine kendisi şu şekilde cevaplamıştır: "İnsanoğlu kültürel bir varlıktır, diğer bir ifadeyle, hayatta yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayarak bir sonraki nesillere aktarma yeteneği ve becerisine sahiptir. Bu yüzden sahip olduğu kültür ile dünyaya hâkim olmuş ve diğer canlılar gibi yaşamını sürdürebilmiştir".

Kültür, yüzyıllar boyunca yapılan savaş ve çatışmaların temelinde yer almakla birlikte, askeri alanda gerçekleştirilen çalışmalarda kendisine çok fazla yer bulamamış bir kavramdır. Özellikle soğuk savaş öncesinde uygulanan askeri planlamalarda, kültür ve kültürel faktörlerin genellikle göz ardı edildiği söylenebilir. Bununla birlikte iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı değişimler, değişik bölgelerdeki kültürlerin keşfedilmesine olanak

sağlamış, çeşitli kültürleri keşfetme isteği, dünyayı iletişim ve ulaşım açısından ulaşılabilir bir şekilde küçültmüştür. Örneğin; hava yolu ulaşımı ile uzun mesafelere kısa bir süre içerisinde erişebilme kabiliyeti kazanılmış, balistik füzelerin okyanusları aşma süresi dakikalarla ölçülmeye başlamıştır. Ulaşım ve iletişimdeki hızın artışına paralel olarak maliyetler de bir o kadar azalmıştır (Nye ve Welch, 2011). Bahsedilen bu gelişmeler, dünyanın dört bir yanında varlığı bilinmeyen kültürlerle ulaşımı sağlamıştır.

Yukarıda belirtilen bu değerlendirmeler ışığında, bölüm içerisinde yer alan "kültür kavramı" başlığı; "kültür nedir?", "kültürün özellikleri", "yumuşak güç unsuru olarak kültür", "askeri harekâtlarda kültür", "kültürlerarası iletişim kuramları" ve "değerlendirme" olmak üzere altı ana başlık altında incelenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak kültürün tanımı yapılmış, özellikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra yumuşak güç kaynağı (Nye, 2005) olarak görülen kültür, yumuşak güç ve askeri alandaki uygulamaları çerçevesinde incelenmiştir. Takiben, kültürel istihbarat temelli olduğu değerlendirilen kültürlerarası iletişim kavramı, Edward T. Hall ve Geert Hofstede'nin geliştirdiği kuramlar çerçevesinde irdelenmiştir. Kültür ve kültürlerarası iletişimi ortaya koyan bu kısım genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

b. Kültür Nedir?

Kültürü, Uluslararası İlişkiler literatüründe yer alan güç, istihbarat ve güvenlik gibi kavramlara benzer şekilde farklı tanımlara sahip bir kavram olarak görmek mümkündür. Bir yandan belirli bir insan grubu tarafından paylaşılan inançlar, değerler, davranışlar ve maddi objeler olarak tanımlanırken diğer taraftan bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özellikler olarak görülmektedir. Toplumların kimliklerini oluşturan kültür kavramı, bir toplumu diğer toplumdan farklı kılan özellikler içerir ve toplumların yaşam biçimi ile düşünce tarzlarını oluşturur (Macionis, 1989).

Kültürün tek bir tanımı olmadığı gerçeği bugüne dek yapılan çalışmalardan açıkça görülmektedir. Amerikalı antropologlar Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn tarafından 1952 yılında yapılan çalışmada, kültüre ilişkin

164 farklı tanımın olduğu belirtilmiştir (Güvenç, 2011:121; Journet, 2009:15). Kültüre ilişkin çok sayıda tanımın bulunmasının nedenlerinden birisi Erkenekli'ye göre (2013:148); kültürün maddi-manevi, maddi-moral, açık-kapalı, görünen-görünmeyen, öznel-nesnel, soyut-somut şeklinde ikili ayrımlara sahip olmasıdır.

Kültür sözcüğü Latince “colere” kelimesinden türetilmiştir ve “sürmek”, “ekip, biçmek” anlamında kullanılmaktadır (Erkenekli, 2013:148). İlk kez Voltaire tarafından insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanılan (Güvenç, 2011:122; Demirkan, 2007:5) kültürün ilk bilimsel tanımı, 1871 yılında İngiliz antropolog Sir Edward Burnett Taylor tarafından “İlkel Kültür, *Primitive Culture* (1871)” adlı eserinde verilmiştir. Taylor’a (1871) göre kültür veya medeniyet; toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, sanat, moral, kanun, gelenek-görenek ve benzeri yetenek ve becerileri içeren karmaşık bir bütündür (Taylor, 1871:1). Türkiye’de kültür konularını ilk defa ciddi ve akademik olarak ele alan Ziya Gökalp’e (1995:11) göre insan toplumlarının bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki uyumu sağlayan kurumlar “hars” bir başka ifadeyle “kültür” kurumlarıdır. Kültür kavramı, Soydaş (2010:34) tarafından; yaygınlık, fonksiyonel, öğrenme zamanı, yerleşim yeri ve refah seviyelerine göre beş temel başlık altında altında¹⁴ (Tablo-11), Erkenekli (2013:149) tarafından ise betimleyici, tarihsel, normatif, yapısal, psikolojik ve genetik tanımlamalar şeklinde altı başlık altında sınıflandırılmıştır.

Tablo-11 : Kültürel Sınıflandırma (Soydaş, 2010:34)

Yaygınlık derecesine göre	Genel kültür
	Alt kültür
Fonksiyonuna göre	Maddi kültür
	Manevi kültür
Öğrenme zamanına göre	Sonradan oluşan kültür
	Birlikte oluşan kültür
	Önceden oluşan kültür
Yerleşim yerlerine göre	Köy kültürü
	Şehir kültürü
Refah seviyesine göre	Fakirlik, Zenginlik

¹⁴ Soydaş (2010), beş temel sınıflandırmanın yanı sıra genel olarak kültürün; Açık Kültür, Hayat Kültürü, Bireysel Kültür, Ulusal Kültür, Egemen Kültür, Seçkinler Kültürü, Utanç Kültürü, Kapalı Kültür, Ölüm Kültürü, Ortak Kültür, Evrensel Kültür, Karşıt Kültür, Popüler Kültür, Kitle Kültürü ve Suç Kültürü başlıkları altında da incelenebileceğini belirtmektedir.

Güvenç'e (2011:121) göre kültür soyut bir kavramdır ve bir toplumun ya da bütününün birikimli uygarlığıdır. Marx'ın "kültür, doğa'nın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir" şeklindeki kısa ancak oldukça kapsamlı bir tanımını veren Güvenç (2011:123), kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Buna göre bilim alanındaki kültür; uygarlık, beşeri alandaki kültür; eğitim sürecinin ürünü, estetik alanındaki kültür; güzel sanatlar, maddi (teknolojik) ve biyolojik alandaki kültür ise üretme, tarım, ekin, çoğalma ve yetiştirmedir (Güvenç, 2011:125). Güvenç'e (2011:130-132) göre kültürün öne çıkan özellikleri arasında, "öğrenilen, toplumsal, tarihi ve değişken" bir kavram olması sayılabilir.

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından verilen tanıma göre kültür; "toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü"dür. TDK'nın farklı bir tanımına göre kültür; "bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü" ve "muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin, öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş biçimidir" (TDK [web], 2014b).

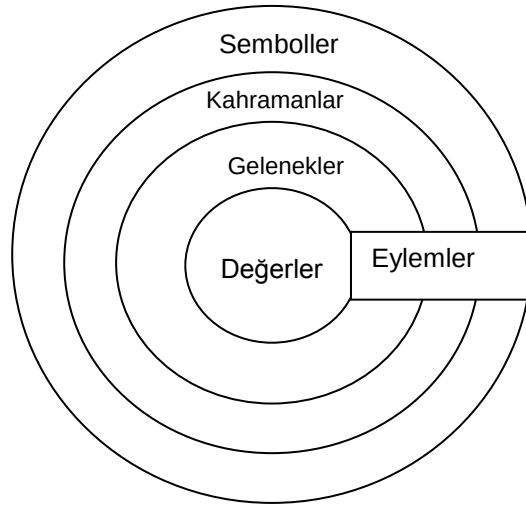
Macionis (1989:61) kültürü; "inançlar, değerler, davranışlar ve belirli insanlar tarafından paylaşılan maddi nesneler" olarak tanımlamaktadır. Macionis'in tanımında kültürün maddi bir unsur olması öne çıkarılmıştır. Koca (2010:88) daha geniş bir yaklaşımla kültürü; toplumun bireyleri tarafından kazanılan alışkanlıklar, değerler, idealler, gelenek, görenek, sosyal kurallar, ahlak kuralları, sanat, inanç ve inanış gibi kabiliyetler olarak tanımlarken ülkelerin sosyal genetiği/mirası olarak betimlemektedir.

Kültür, toplumların ortak davranışlarını, değerlerini ve davranış şekillerini ön plana çıkaran, bir başka ifadeyle, günlük hayatın içinde var olan davranış, görgü kuralları, kutlamalar, vücut dili, jest ve algılar gibi soyut, kılık kıyafet, folklör, genel görünüş gibi somut nesneleri içeren bir kavramdır (Macionis,1989).

Gavriel'e göre (2010:72) kültür, toplumun bireyleri tarafından paylaşılan değerler, beklentiler ve fikirler sistemidir. Gavriel tarafından insan bir bilgisayara, kültür ise o bilgisayarı çalıştıran bir yazılıma benzetilmiştir. Bilgisayarları çalıştıran farklı işletim sistemlerinin farklı işlemcilere sahip olması gibi kültürün de farklı coğrafyalarda farklı toplumların sahip olduğu değerler bütünü olduğunu söylemek mümkündür. Kültür, doğuştan kazanılan bir yetenek değildir, bir başka ifadeyle, sonradan öğrenilen ve toplumun bireyleri tarafından paylaşılan bir kabiliyettir. (Gavriel, 2010:72-73).

Haviland ve arkadaşlarına (2008:103) göre kültür, bir toplumun paylaştığı ve üyelerine yaydığı görüşler, değerler ve algılardır, bunlar insan davranışlarını yorumlamada kullanılır. Eagleton (2011:11) farklı bir yaklaşımla kültür kavramının, özgürlük ve determinizm, eylemlilik ve dayanıklılık ile değişim ve kimlik gibi kavramların açıklanmasında kullanıldığını vurgulamaktadır. Haviland ve arkadaşlarının (2008:102) belirttiği gibi her kültür, insanların karşılaştıkları sorunları çözmeye yardımcı olacak düşünce ve eylemler için bir kılavuz niteliğindedir.

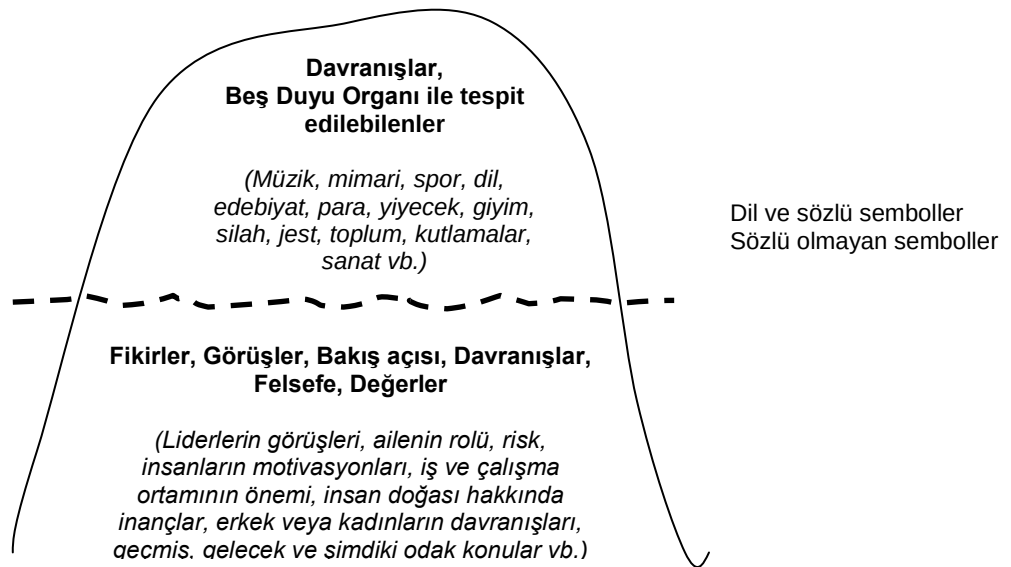
Milli ve kurumsal kültürler arası etkileşimler üzerine eserleri bulunan Geert Hofstede ve arkadaşları (2010:5), Gavriel'in (2010) işletim sistemi benzetmesine yakın bir şekilde kültürü, bir grup insanı diğerlerinden ayıran "zihinsel yazılım" olarak görmektedir (Hofstede, Hofstede ve Minkov, 2010:5). Bunun yanı sıra Hofstede ve arkadaşları (2010:7) kültür başlığı altında toplanabilecek faktörleri; semboller (ev, cami, araba, kitap, sakal, Boğaz Köprüsü vb), kahramanlar, önderler (Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Nasrettin Hoca vb.), gelenekler, adetler (sünnet, evlenme, kına gecesi vb.) ve değerler (namus, aile, çocuk, anne vb) şeklinde sınıflandırmıştır. Hofstede, sınıflandırdığı kültürel faktörleri soğan diyagramı adını verdiği bir model ile açıklamıştır (Şekil-3).

Şekil-3 : Soğan Diyagramı (Hofstede ve diğerleri, 2010:8)

Modele göre değerler, diyagramın çekirdek kısmında yer almaktadır. Semboller, kahramanlar, gelenekler gibi diğer faktörler ise soğanın kabuk kısmını oluşturmaktadır. Kültürün temelini teşkil eden değerlere ulaşabilmek için etrafını çevreleyen tabakaların analizine ihtiyaç duyulmaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010:7). Değer temelli bir başka çalışma Erkenekli (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Erkenekli'ye (2013:153) göre kültür alanında değerden bağımsız bir nesne yoktur ve kültür, değerlere yüklenen araçlar yoluyla anlaşılan bir gerçekliktir.

Kültür kavramı, Brooks Peterson (2004:21-22) tarafından bir buzdağı modeli ile açıklanmıştır (Şekil-4).

Şekil-4 : Kültür Buzdağı Modeli (Peterson,2004)

Buzdağı'nın görünen kısmının altında bulunan görünmeyenler gibi, kültür de görünenlerin ötesinde birçok görünmeyen bileşene sahiptir. Buzdağının görünen kısmı, her türlü araç-gereç, giysi, para, silah, eşya, moda, edebiyat, müzik vb. gibi kültürün sembolik ve maddi yönünü göstermektedir. Görünmeyen kısmı ise, topluma ait inançlar, gelenekler, normlar, düşünce biçimleri, fikirler ve değerler gibi soyut bileşenleri içermektedir. Bütün kültür öğeleri, güvenlik, emniyet, ait olma, saygı görme, yaratıcılık, iletişim vb. evrensel insan ihtiyaçları üzerine kuruludur. Bir üst katman, kültürel olarak paylaşılan gelenekler, inançlar, değerler, normlar ve sembolleri içermektedir. Anlamlı şeyleri ifade eden işaret, eser, kelime, jest veya davranış olarak tanımlanan sembolleri, somut veya soyut semboller şeklinde tasniflemek mümkündür (Ting-Toomey,1999:10; Peterson, 2004:21-22; Demirkan, 2007:8).

Kültür, bir toplumun yaşama, yeme içme ve giyinme biçimi, bir başka ifadeyle, günlük hayatın kendisidir (Soydaş, 2010:29-31). İnsan gelişimi, kültürün içinde gerçekleşmekte olup kültürden bağımsız hareket edilememektedir (Erkenekli, 2013:155). Kültürün öğrenilen bir davranış olması, onun içgüdüsel bir davranış olarak görülmesine engel olmaktadır. Kültür, paylaşılan görüş, değer ve davranışlar olsa da içindeki herşeyi aynılaştırmak mümkün değildir. Müslüman ve Museviler için yasak olan domuz etinin diğer dinlere mensup insanlarca yararlı bulunması, kültürün değişkenliğini ortaya koyan güzel bir örnektir (Soydaş, 2011:31).

c. Kültürün Özellikleri

Dünya üzerinde yaşayan her toplumun kendine ait bir kültürü vardır. Mekândan mekâna ve zamandan zamana değişiklik gösteren kültür, toplum içerisindeki gruplar veya belirli bir topluluktaki bireyler tarafından paylaşılan değerler zinciri olarak görülmektedir (Erkenekli,2013). Dünyada var olan kültürlerin aşağıda açıklanan ortak özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

(1) Kültür ğrenilir

Kültür, toplumdaki bireyler tarafından öğrenilerek kuşaktan kuşağa aktarılabilir (Soydaş, 2010:36). Antropolog Ralph Linton'un ifadesiyle kültür, biyolojik olarak kalıtım yoluyla aktarılmaz, öğrenilir. Bireyler, kültürü içinde yaşıyarak öğrenirler ve kültürün nesilden nesile aktarılmasına "kültürlenme" denir (Haviland ve diğerkleri, 2008:113). Kültür, kişinin yer aldığı çevreye ve ortama göre değışiklik göstermektedir. Değışik çevrelerde yaşıyan insanların değışik kültürlere sahip olma ihtimali hayli fazladır. Bir grubun yeleri tarafından paylaşılan ve öğrenilen kültür, gelecek nesillere sosyal miras olarak sunulmaktadır (Macdonis,1989).

(2) Kültür Sürekli dir

Tüm canlılar öğrenme yetisine sahiptir ve sürekli olarak öğrenme süreci yaşırlar. Ancak bu öğrendiklerini kendisinden sonrakine aktarabilen tek canlı İnsan'dır (Güvenç, 2011:130). Kültür, gelenek ve görenekler vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılabilir (Soydaş, 2011:37; USA Field Manuel 3-24, 2006).

(3) Kültür Toplumsal dır

Kültür, toplum içerisindeki insanlar tarafından yaratılır ve ortaklaşa paylaşılır (Güvenç, 2011:130-131). Bir toplumun yeleri tarafından paylaşılan alışkanlıklar, kabul edilen davranışlar, değıer ve tutumlar o toplumun kültürünü oluşturmaktadır (Soydaş, 2011:37).

(4) Kültür Sembollere Dayanır

Koca'ya göre (2010:87) insanlar belirli zaman, mekan ve şartlara göre kendi kültürlerini üretiler ve bunları eşıitli vasıtalarla diğerk insanlara aktarırlar. Bu vasıtalarla birisi de sembollerdir. İnsan davranışlarının biroğru, işaret, ses, amblem ve diğerk şeyleri anlamlı kılan sembollerle ifade edilmektedir (Haviland ve diğerkleri, 2008: 115). Örneğın; inançların, barışın, özgürlüğün vb. birçok davranışın kendine özgü sembolü bulunmaktadır.

Kültürel semboller, ortak kültüre sahip insanlar tarafından tanımlanan ve belirgin anlamlar taşıyan herşeydir (Macionis, 1989:64). Sesler, görüntüler, objeler ve insan hareketleri sembol olarak nitelendirilebilir. Örneğin; bir kâğıt üzerine yazılan harfler basit anlamda mürekkep olarak görünse de içerik olarak birçok şeyi ifade etmesinden dolayı sembol olarak tanımlanır. Semboller, kültürden kültüre farklılıklar gösterebilir ve her sembol kültürler arasında farklı anlamlar taşımaktadır. Bununla birlikte aynı toplum içerisinde bile sembollerin farklı anlamlar ifade ettiğini söylemek mümkündür. Semboller bir kültürün en küçük ve en basit birimleridir, zaman içerisinde değişiklik gösterebilir ve farklı anlamlar ifade edebilirler (Macionis,1989). Örneğin; ABD’de Blue Jean ilk üretildiğinde işçiler tarafından giyilen sıradan bir ürün iken, günümüzde her kesimin rağbet gösterdiği bir moda ikonu haline dönüşmüştür.

Dünya üzerindeki kültürler, sahip oldukları sembolleri dil ile ifade etmişlerdir. Dil, kültürler arasında iletişimi sağlayan önemli unsurlardan birisidir. Ortak inançlar, düşünceler ve hisler, kültürün temeli sayılmakla birlikte, bunların tümü dil sayesinde bir anlam kazanmaktadır. Toplumlar arasında veya toplum içerisinde kültürlerin geçişleri, dil sayesinde kurulan iletişim ile olmuştur (Macionis,1989:66-67). Ortak bir dile sahip olmayan devletlerin, ortak bir kültüre de sahip olamadığı, bu tür devletlerde farklı kültürler arasındaki iletişim eksikliğinden kaynaklanan sorunların çözüme ulaştırılamaması nedeniyle ülke içerisinde istikrarın sağlanamadığını söylemek mümkündür. Bu durumun belirgin bir örneği olarak Afganistan gösterilebilir. Birçok etnik gruptan oluşan Afganistan, farklı dillerin konuşulduğu, aynı ülkede yaşayan insanların birbirlerini anlamada güçlük çektiği ve dolayısıyla iç istikrarsızlığın eksik olmadığı bir ülke haline dönüşmüştür. Bu nedenle ortak bir kültür de oluşturulamamıştır. Sonuç olarak ortak bir dilin ülke içerisinde yaşanan istikrarsızlıkları önleyebilme kapasitesine sahip bir sembol olduğunu söylemek mümkündür.

(5) Kültür Paylaşılır

Kültür, paylaşılan görüşler, değerler ve davranışları simgeler, bireylerin grup içerisindeki davranışlarının anlamlı hale gelmesini sağlar.

Ortak bir kültürün oluşumu, insanların belirli koşullarda birbirlerine nasıl karşılık verebileceklerini belirlemektedir. İnsanlar ortak çıkarlar için bir arada toplanmakta ve kendi kültürlerini paylaşarak ortak bir kültür oluşturabilmektedirler (Haviland ve diğerleri, 2008:104). Kültür, toplum, örgüt ve küme gibi yapılanmalar içerisinde yer alan insanlar tarafından yaratılmakta ve paylaşılmaktadır (Güvenç, 2011:130).

(6) Kültür Değişkendir

Kültür zaman geçtikte, yeni ortaya çıkan ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak değişime uğrayabilmektedir (Soydaş, 2011:37). Örneğin, 1990'lı yıllarda kültürün birer parçası olan birçok sembol, 2000'li yıllarda değişime uğramış, popülerliğini ve önemini yitirmiştir. İnsanların sahip olduğu değerler, inançlar, semboller vb. kültürel faktörler, zamanla değişime uğramış veya unutulmuşlardır. Son zamanlarda Türkiye'nin geçmiş yıllarına yönelik çekilen televizyon dizilerinin (80'ler, 90'lar vb), unutulmaya yüz tutmuş kültürün yeni nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

(7) Kültür İnşa Edicidir

Evlilik, iktisat, hukuk, dil gibi sosyal kurumları kültür inşa etmekte ve yaşatmaktadır. Aynı zamanda kültür emredicidir, insanları, sahiplenme yoluyla kurallara saygı ve kabullenmeye yöneltir (Journet, 2009: 21).

(8) Kültür, dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir. İnsanların ayırt edici bir özelliğidir (Multinational Experiment 6.0, 2010).

Antropolojik açıdan kültürü fiziksel, sosyal ve inanç sistemleri olmak üzere üç boyutta incelemek mümkündür (Multinational Experiment 6.0, 2010). Fiziksel boyut kapsamında; insanoğlu, avlanma, yiyecek arama, yerleşik düzene geçme vb. faaliyetlerini hayata geçirebilmek için fiziksel çevre ile sürekli etkileşim halindedir. Kültürün anlaşılabilmesi için fiziksel çevreyi tanımak oldukça önemlidir. Kültürün gelişimi üzerinde fiziksel arazi özelliklerinin etkili olduğu bilinmektedir. Sosyal boyutlar kapsamında

incelendiğinde, insanlar arasındaki hiyerarşi ve etkileşim, kültürün gelişimini yakından ilgilendirmektedir. Örneğin, kadın-erkek ilişkileri, Afganistan ile Avrupa ülkelerinde oldukça farklıdır (Multinational Experiment 6.0, 2010).

İnanç sistemleri boyutuyla değerlendirildiğinde, farklı kültür gruplarının farklı inanç sistemine sahip oldukları görülmektedir. İnanç sistemleri, insanların dünyayı nasıl algılamaları gerektiği konusunda etkilidirler. Aynı zamanda insanların davranışları grupların inançlarını etkilemektedir. Geçmişten günümüze kadar geçen sürede inanç sisteminin kültür üzerindeki etkisi oldukça fazla olmuş, değişen inanç sistemleri insanların sahip oldukları kültürlerin de değişmesine öncülük etmiştir (Multinational Experiment 6.0, 2010).

Kültürü anlamaya yönelik yapılan çalışmaların, betimsel, psikososyal, tarihsel, yapısal ve kuralcı olmak üzere beş farklı alanda gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Betimsel alanda; insanoğlunun bilgi, sanat, dil, politika, ekonomi vb. konuları içeren yaşamsal konuları, psikososyal alanda; sosyalleşme süreci ve bireysel öğrenme, tarihsel alanda; değerler, gelenek, görenek ve sosyal miras konular yer almaktadır. Yapısal alanda ise kültürün nasıl oluştuğu veya oluşturulduğu ile ilgili soruların cevapları aranmakta, ortak değerler, sosyo ekonomik konular, tarihsel, genetik ve çevresel durumlar ele alınmaktadır. Son olarak kuralcı (*normative*) alanda; kurallar, sosyal rol modelleri ve değerler incelenmektedir (Multinational Experiment 6.0, 2010:37).

d. Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kültür

Uluslararası ilişkiler literatürüne yumuşak gücü kazandıran Nye'a (2005:20) göre bir ülkenin yumuşak gücü; siyasi değerler, dış politika ve kültür olmak üç kaynağa dayanmaktadır. Her üç kaynağın uluslararası ilişkiler açısından önemli olduğu değerlendirilmiş olsa da çalışma, sadece kültürün incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Edebiyat, sanat ve eğitimi içeren üst kültür ve eğlenceye dayalı popüler kültür olarak ikiye ayrılan kültür kavramı, bir ülkenin yumuşak güç yaratma açısından en etkin kaynaklarından birisi olarak görülmektedir (Nye, 2005).

Kültürü ABD perspektifinden değerlendiren Nye (2005), her ne kadar popüler kültürün her zaman yumuşak güç yaratma potansiyelinin olmadığını vurgulasa da, genel anlamda popüler kültür, ABD değerlerini “heyecanlı, egzotik, zengin, güçlü, moda yaratan yani modernliğin en uç noktası” olarak görünmesini sağlamaktadır. Birçok ülkede gösterilen ABD yapımı filmler, hayranlık yaratarak ABD’nin yumuşak gücünün etkisini pekiştirmektedir. Ancak popüler kültürün yarattığı etki, ülkeden ülkeye değişmektedir. Her ikisi de müslüman ülke olmasına rağmen ABD filmleri Suudi Arabistan’da hayranlık uyandırırken Pakistan’da nefretle karşılanabilmektedir (Nye, 2005:21). Bu ikilem, aynı ülke içerisinde bile farklılık yaşanabilmektedir. Çin örneğinde olduğu gibi ülke yönetimine ters düşen ABD popüler kültürü, özellikle genç nesillere çekici gelmektedir.¹⁵

Popüler kültür, ülkelerin dış siyasetlerindeki başarılarının, bir başka ifadeyle, yumuşak güçlerinin temel etki noktalarından birisidir. ABD’nin popüler kültürü, dış politika analizlerinde oldukça fazla kullanılmıştır. Hatta Nye’in (2005:55) iddiasına göre ABD, soğuk savaşı popüler kültürü sayesinde kazanmıştır. ABD’nin popüler kültüre dayanan yumuşak gücü Sovyet yönetiminin tüm engellerine rağmen halk üzerinde derin etkiler bırakmış, Sovyet sistemini içeriden yıpratmış, bir başka ifadeyle kaleyi içten fethetmiştir.

Çin’de ise durum çok farklı değildir. Çin hükümetinin tüm sansür uygulamalarına rağmen, özellikle İnternet ortamında, sosyal ağların kullanımına engel olunamamıştır.¹⁶ 2012 yılında yaşanan “Arap Baharı” hareketinin itici gücü olarak ABD kaynaklı sosyal medya araçlarını görmek mümkündür.¹⁷ Bu araçlar, bir taraftan ABD kültürünü yaymaya yönelik etkiler yaratırken diğer taraftan ülkelerin mevcut düzenlerinin sorgulanmasına yol

¹⁵ Araştırmacı tarafından 2012 yılında Çin’e gerçekleştirilen ziyaret esnasında bu durum açıkça gözlemlenmiştir.

¹⁶ Çin hükümetinin facebook, twitter ve youtube tarzı sosyal medya araçlarına yönelik koymuş olduğu sansür basında sıkça yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz : < <http://www.cfr.org/china/media-censorship-china/p11515>>, 05.04.2014.

¹⁷ Bu yönde yapılan açıklamalardan en dikkat çekici olanı, Gümrük ve Ticaret Bakanı Hayati Yazıcı’nın yaptığı açıklamadır. Yazıcı, “Bugün herkes hemfikirdir ki; Facebook, Twitter ve elektronik yazışmalar olmasaydı Arap Baharı olmazdı” sözleri ile sosyal medya araçlarının etkisini vurgulamaktadır. Söz konusu açıklamanın detayları için bkz : <<http://www.posta.com.tr/ekonomi/HaberDetay/Bakan-Yazici--Twitter-olmasaydi--Arap-Bahari-olmazdi.htm?ArticleID=140412>> , 05.04.2014.

açmış, halkların meşru yönetimlere karşı ayaklanması yolunda öncü kuvvet olmuştur. Çin yönetiminin özellikle İnternete yönelik koymuş olduğu sansür bu korkunun bir yansıması olarak görülebilir.

Bir diğer kültür çeşidi olan üst kültür, yumuşak gücün uygulanmasında daha etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Eğitim bu yöntemlerin en başında gelen, kültürün öğrenilmesi ve benimsenmesi açısından en etkili olanıdır. Bilimsel faaliyetleri, ülkelerin yumuşak gücünün artışına imkân sağlayan faaliyetler olarak görmek mümkündür. Örneğin, Erasmus tarzı ülkeler arası değişim programları, gidilen ülkenin kültürünün öğrenilmesi adına etkili bir yöntem olmaktadır. 1995 yılında Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kurulan ve kar amacı gütmeyen resmi bir kurum olan "Uluslararası Kültürel Değişim Programları Burs Vakfı", Türkiye'nin yumuşak gücüne örnek gösterilebilir. Vakfın amacı resmi İnternet sitesinde şu şekilde özetlenmiştir:

"Türkiye'yi, Türk toplumunu, tarihini ve kültürünü tanıtmak, Türkiye hakkında yabancı ülkelerde olumlu bir kamuoyu oluşturmak amacıyla yabancı orta ve yüksek öğrenim gençliğini Türkiye'ye davet etmek, Yüksek öğrenim Türk gençlerinin, kendi tarihi ve kültürel mirasını daha iyi tanımlarını sağlamak, onları öğrenimlerinde başarıya teşvik etmek, kendi aralarında sosyal ilişkilerini kuvvetlendirmek, birleşme ve kaynaşmalarını sağlamak, yurtdışında eğitim almak isteyen, yurtdışında tatil yapmak isteyen, yabancı dilini geliştirmek isteyen Türk gençlerine Vakıf senedinde belirtilen yardımlarda bulunmaktır."¹⁸

Diğer taraftan son zamanlarda Türkiye'de gündemde olan diziler, özellikle Arap dünyası başta olmak üzere birçok ülke için oldukça popüler olmuştur. Hemen hemen tüm Arap ülkelerinde Türk dizileri uydu vasıtasıyla izlenmekte ve beğenilmektedir.¹⁹ Tüm bu dizilerin, Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturduğunu söylemek mümkündür.

e. Askeri Harekâtlarda Kültür

Kültürün askeri harekâtlarda kullanılmasının, son zamanların önemli konularından birisi haline geldiği söylenebilir. Literatür araştırması

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz : <<http://www.icep.org.tr/turkish/amaclar.asp>>, 25.04.2014

¹⁹ 75 ülkede 400 milyon izleyiciye ulaşan diziler, Kuzey Afrika'dan Çin'e kadar geniş bir coğrafyada beğeniyle izlenmektedir. <<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turk-dizilerinin-rekoru>>, 21.02.2014.

esnasında kültürel faktörlerin askeri harekâtlarda kullanımına ilişkin Türkiye’de bir çalışmaya rastlanmamakla beraber özellikle Afganistan ve Irak harekâtları, ABD perspektifinden konuyu ön plana çıkarmış, askeri ve akademik alanda birçok çalışmanın öncüsü olmuştur. Bu noktada kültürü, düşman veya düşman olması muhtemel tehditler ile tarafsız halkın dünyaya bakış açısını ortaya koyan bir mercekle olarak düşünmek doğru bir yaklaşım olabilir. Bir başka ifadeyle kültürü, savaşın üzerindeki sis perdesini kaldırmaya yarayan ve istihbarat tahminlerini artırıcı etki yapan bir yaşam biçimi olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte din, dil, sembol, kural, gelenek ve görenekler ile değerleri içeren kültürel faktörleri, askeri harekâtların başarı veya başarısızlıklarını yakından etkileyen faktörler olarak görmek mümkündür (Gavriel, 2010).

Kültür, insanoğlunun kalbinde ve zihninde yer alan ortak bir anlayıştır ve problemlerin değişik açılardan çözülmesini ifade etmektedir. Kültürün anlaşılabilmesi için öncelikle insanların “kalpleri ve zihinlerini” anlamak ve küresel düşünüp yerel hareket etmek (Saydam, 2007:297) önemlidir. Ulusların karmaşık bir yapıda olması ve bünyelerinde farklı etnik grupların yer alması, o ülkenin kültürünü karmaşık bir hale getirmektedir (Danielsen, 2011). Ülke içerisinde var olan tüm değerler, kültürün birer parçasıdır ve dinamik bir yapıya sahiptir. Özellikle devleti oluşturan toplum, birbirlerini tanımasalar da ortak bir kültür etrafında birleşebilmektedir. Ortak bir kültür anlayışı etrafında toplanan ve hareket eden topluluğa verilebilecek en güzel örneklerden birisi olarak ülkelerin silahlı kuvvetleri gösterilebilir (Danielsen, 2011).

Silahlı kuvvetlerin yer aldığı simetrik harekâtlarda her iki taraf aynı veya benzer teknolojileri kullanmaktadır. Bununla birlikte teknolojik imkânların kullanıldığı günümüz savaşlarında karşı tarafın kültürü genel olarak göz ardı edilmektedir. İki büyük devlet arasında yaşanan soğuk savaş süreci, bu durumun bariz bir örneğidir. Bu süreçte ABD ve Sovyetler Birliği, sahip oldukları teknoloji doğrultusunda birbirlerini tehdit olarak kabul etmişlerdir. Ancak soğuk savaş sonrası ortaya çıkan terörizm gibi tehditlerle mücadele

kapsamında kültürel faktörlerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür (Field Manuel 3-24, 2006).

Harekât alanında var olan kültürel faktörlerin tanınmasına yönelik elde edilen bilgi, üç seviyeden oluşmaktadır (Tablo-12). Birinci seviyede; ne tür bir kültürün olduğuna dair kültürel farkındalığın yaratılması hedeflenmektedir. İkinci seviyede; algılar, davranışlar, inançlar gibi kültürel faktörlerin neden önemli olduğuna dair cevapları içeren kültürel anlayış yer almaktadır. Üçüncü seviyede ise kültürel faktörlerin harekâtın planlamasını ve harekât alanını nasıl etkilediğine ilişkin analiz edilmiş bilgileri sunan kültürel istihbarat bulunmaktadır. Belirtilen bu üç seviye ile harekât alanında kültüre ilişkin bilinmezlerin açığa çıkartılması hedeflenmektedir (Gavriel, 2010).

Tablo-12 : Kültürel Bilginin Seviyeleri (Gavriel, 2010:78)

Kültürel Bilgi	Kültürel İstihbarat	Peki sonra? Nasıl? - Harekât alanını, - Planlamayı, - Harekâtları nasıl etkiler?
	Kültürel Anlayış	Neden? - Algılar, - Davranışlar, - İnançlar.
	Kültürel Farkındalık	Ne? - Din, - Dil, - Yapılması ve yapılmaması gerekenler

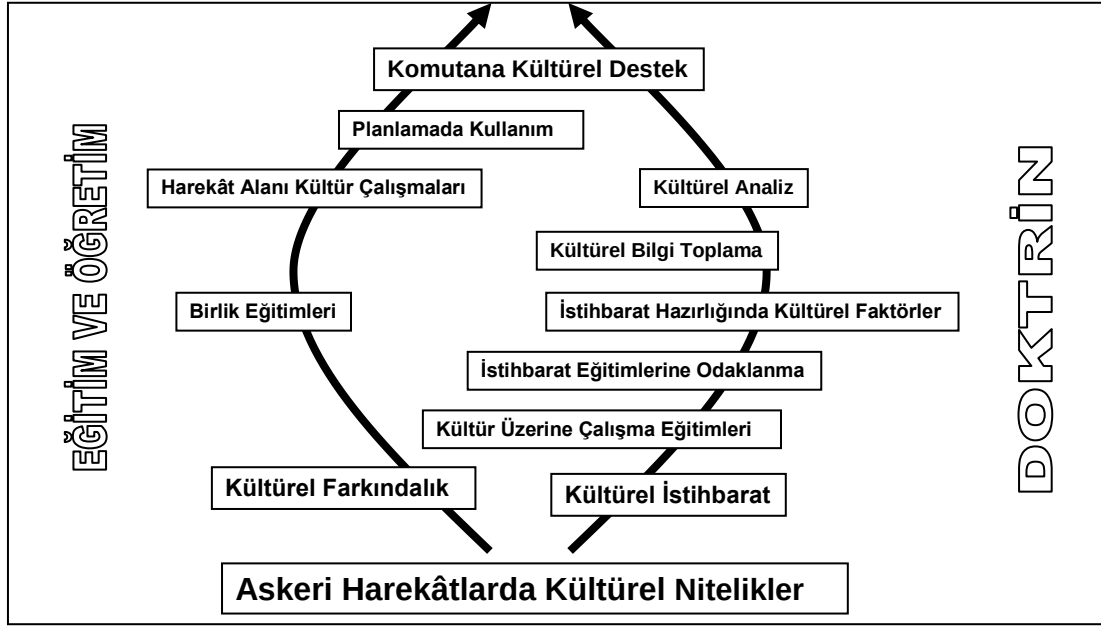
Askeri harekâtlarda kültürel faktörlerin analizi ve kültürel farkındalığın yaratılmasına dair bilimsel çalışmaların varlığı kabul edilmekle birlikte yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak literatürde yer alan çalışmaların ortak hedefinin, harekât alanına yönelik kültürün tanınması ve askerlerin bölge kültürüne ilişkin alması gereken eğitimler üzerine olduğu söylenebilir. ABD Silahlı Kuvvetlerinden emekli Albay Maxie McFarland'ın yaptığı çalışma, kültürün askeri harekâtlardaki önemini açıklaması açısından güzel bir örnektir. McFarland'a (2005) göre ABD Silahlı Kuvvetlerinin deniz aşırı bölgelere yönelik yapacağı/yaptığı harekâtlarda başarı sağlayabilmesinin temeli, bölge halkı ile nasıl iletişim kurulacağını

öğrenmesine dayanmaktadır. McFarland (2005), kültürel bilgiye sahip ve iyi eğitilmiş bir askerin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kültürün, kendi ve diğerlerinin davranış ve inançlarını nasıl etkilediğini anlar,
- Diğerlerinin düşüncelerini ve davranışlarını etkileyebilecek belirgin kültürel inanç, değer ve kırılganlıkların farkındadır,
- Kültürel farklılıkların ne olduğunu bilir,
- Sosyal, politik ve tarihsel güçler tarafından şekillendirilmiş tarihsel bilginin farkındadır,
- Diğer ülkelerin tarihinde önemli yer tutmuş olayları bilir ve bu olayların toplumun davranışlarını, inançlarını ve değerlerini nasıl etkilediğini analiz eder,
- Değişik kültüre sahip bireylerin benzerliklerinden ve farklılıklarından haberdar olur, davranışlarını bu benzerlik ve farklılıklara göre şekillendirir,
- Basmakalıp bilgilerin, önyargı ve etnik çatışma nedenlerinin farkındadır ve bu konuda oluşan hassasiyetlere göre davranış gösterir,
- Harekât alanında konuşulan dilleri bilir, anlar ve konuşur,
- Diğer kültüre sahip insanlarla iyi iletişim kurar ve pozitif bir yaklaşım gösterir,
- Bölgedeki kültürel farklılıkları bilir ve bunların askeri harekâtlar üzerindeki etkisini iyi analiz eder.

McFarland'ın çalışmasını destekler şekilde Wunderle (2005), kültürel faktörlerin, etki tabanlı harekâtlarda karar verme sürecinde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Şekil-5). Wunderle'nin (2005) önermesine göre, askeri harekâtlarda kültürel faktörler, kültürel istihbarat ve kültürel farkındalık ile birlikte komutana kültürel destek sağlayarak karar verme sürecini olumlu yönde etkilemektedir.

Etki Tabanlı Askeri Harekâtlarda Karar Verme Sürecinde Kültürel Faktörler

Şekil-5 : Askeri Harekâtlarda Kültürel Nitelikler (Wunderle, 2005; Wunderle, 2007)

Din, dil, sembol, etnik kimlik, değerler, gelenek ve göreneklerden oluşan kültürel faktörler, bir bölgenin kültürel çevresini tanımlamaktadır. Kültürel çevrenin tanınmasının temelinde kültür tabanlı eğitim yatmaktadır. Özellikle stratejik-taktik seviye planlamalar açısından oldukça önem arz eden kültürel bilginin aşağıda belirtilen konulardan oluştuğunu söylemek mümkündür (Kok Yee ve diğerleri,2005).

- Yerel bölgenin tarihi ve çatışmaların temelinde yatan nedenler,
- Kültürün, değerlerin, gelenek ve görenekler ile inançların bileşenleri,
- Dil eğitimi,
- Fiziksel coğrafya, iklim, topoğrafya ve ekonomik konular,
- Aile yapısı, etik konular ve değerleri içeren kültürel faktörler,
- Diğer ülkelerin insan bilimi (antropoloji) çalışmaları,
- Kültürel farklılıkların anlaşılması (birinin sahip olduğu kültürün diğer kültürü nasıl etkilediğinin anlaşılması),
- İhtikal öncesi ve sonrası harekât alanında yer alan kültürlerle yönelik askerlerin ve komutanların/karar vericilerin, kültürel normlar ve

değerler ile kültürel farklılıkların anlaşılmasına ilişkin eğitilmesi (Kok Yee ve diğerleri, 2005).

Toplum merkezli harekâtların başarısının, hem asker hem de sivil kayıplarının en az seviyede gerçekleşmesi ile ölçülebildiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda, yukarıda belirtilen konuların harekâta katılacak askerler tarafından ayrıntılı bilinmesi, kendi hayatlarının devamı kadar içinde bulundukları sivil halkın kayıplarının önlenmesi adına büyük önem taşımaktadır. Zira farklı bir bölgeye/ülkeye gerçekleştirilen harekâta yaşanan bilinmezlerin, askerler üzerinde kültürel şok olarak tanımlanan etkiyi yarattığı söylenebilir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında kültüre ilişkin; "kültürel şok, kültürel farkındalık, kültürel anlayış ve kültürel yetkinlik" kavramları tartışılarak kültürel istihbarata giden süreç tanımlanmıştır.

(1) Kültürel Şok

Bir insanın farklı bir ülkeye gittiğinde karşılaştığı farklı sosyal ilişkiler, işaretler, semboller vb. kültürel faktörler karşısında duyduğu endişe duygusu, "kültürel şok" olarak tanımlanmaktadır (Soydaş, 2010:140-141). Kültürel şok, hem günlük hayatta hem de askeri alanda görülen bir davranış şeklidir. Uzun bir süre için alışılmışın dışında bir kültür ile karşılaşan bireyler, büyük oranda kültürel şoku yaşamaktadırlar. Özellikle ilk günlerde, alışamama, geri dönme isteği, her şeyden duyulan rahatsızlık, karşı kültüre karşı yaşanan soğukluk, küçük görme, aşağılama duygusu veya tam tersi olarak, karşı kültürü ulaşılmaz görme, çekingenlik, aşağılık duygusu vb. tüm duygular kültürel şokun temel belirtileridir (Soydaş, 2010).

Kültürel şok iki yönlü olarak tanımlanabilir. Birincisi insanların bir başka ülkeye gittiklerinde, ikincisi ise kendi ülkelerine döndükleri zaman yaşanan durumdur. İkinci yaşanan şok, ters kültür şoku olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, özellikle ülkesinden farklı nedenlerle ayrılmış, uzun süre diğer ülkede yaşamış ve sonunda yeniden kendi ülkesine dönüş yapanlar için geçerlidir (Soydaş, 2010:140-141). Türkiye'den çalışmak amacıyla Almanya'ya giden

ve yıllar sonra yeniden Türkiye'ye dönen insanların yaşadığı durum, ters kültür şokunun belirgin bir örneği olarak gösterilebilir.

Kültürel şokun silahlı kuvvetlerin icra edeceği harekâtların başarısı açısından önemli bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Günümüz harekâtları, genellikle bir başka ülkede, halkın içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bir başka ifadeyle, farklı kültürler ile karşılaşmaktadır. Özellikle terörizm ile mücadele için bir ülkeye intikal edildiğinde, kültürel şok durumunun en çok terör örgütlerinin işine yarayacağı söylenebilir. Zira kültürün anlaşılamaması ve kültüre karşı saygısızlık, halkın terör örgütüne yaklaşmasını mümkün kılmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği, Afganistan harekâtında gözlemlenmiştir. Afgan kültürü hakkında bilgisi olmayan NATO veya Koalisyon gücü askerleri, kendi kültürel davranışlarını uygulamak istemeleri nedeniyle halk arasında "yabancı asker düşmandır" algısı yaratmışlardır.

Kültürel şoku kısa sürede atlatmak veya hiç yaşamamak için alınacak en birincil önlem, o bölgeye ilişkin detaylı bilgi edinmek ve kültürel farkındalık sağlamaktır. Bunun en kolay ve ulaşılabilir yolunun, kültüre ilişkin alınacak detaylı bir eğitimden geçtiğini söylemek mümkündür.

(2) Kültürel Farkındalık²⁰

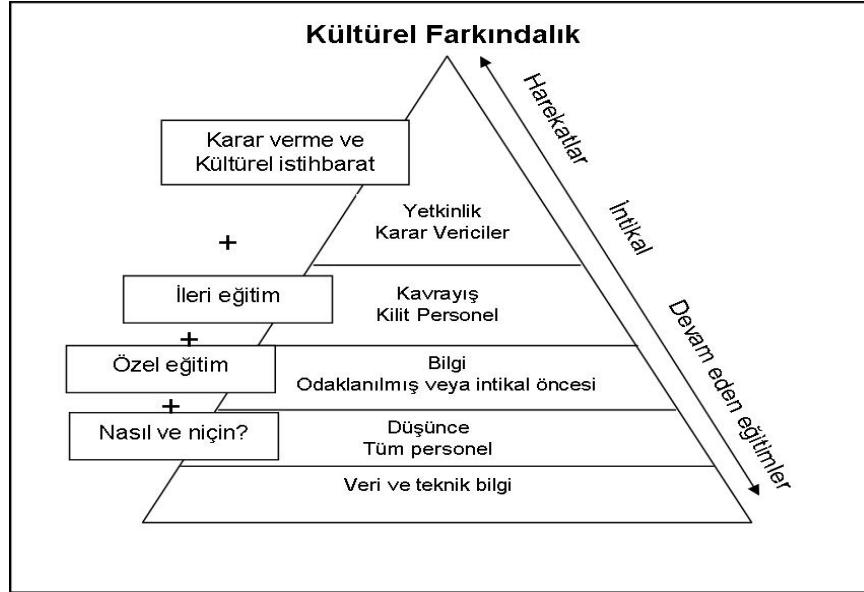
Farkındalık, insanoğlunun çevresinde olup biten hakkında bilgi sahibi olma kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, insanoğlunun dış dünya ile ilgili algılarını yöneten fiziksel ve zihinsel faaliyetler olarak da düşünülebilir. Kültürel farkındalık; kültürel değerler, inançlar ve algıların farkında olunması, kültürel konularda bilgi sahibi olunması, kültürün etkisinin ve öneminin kavranmasıdır (Multinational Experiment 6.0, 2010:18). Kültürel farkındalığı, kültürler arası iletişimde yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için gereken ilk adım olarak görmek mümkündür (Gaub, 2010:94).

Kalpleri ve zihinleri kazanma becerisi, yerel kültürün anlaşılması ve farkındalığı ile mümkün olmaktadır (Duyvesteyn, 2011b:450). ABD'nin Irak'ta

²⁰ Yabancı literatürde "*Cultural Awareness*" olarak geçen kavram, "Kültürel Farkındalık" şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

konuslu 3'ncü Piyade Tümeni eski komutanı tarafından, karşılaştıkları durumu açıklamak için söylenen “teknik istihbaratımız sayesinde mükemmel bir durumsal farkındalığa sahibiz. Ancak eksik olan kültürel farkındalık” (Scales, 2004; Wunderle, 2007) söylemi, kültüre ilişkin farkındalığın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Her türlü teknolojik imkâna ve anlık istihbarata sahip silahlı kuvvetlerin, Afganistan harekât alanında karşılaştığı sorun sahalarından birisinin, o bölgenin kültürü ve değerleri hakkında farkındalık eksikliği olduğu söylenebilir.

Kültürel farkındalık, diğerlerinin kültürünü kendi kültürümüzden farklı kılan nedir sorusunun cevabını ortaya koymaktadır. Kültürel farkındalık ile toplumun din, dil, tarih, ekonomi ve kültüre yönelik yapılması/yapılmaması gereken hususlar açığa kavuşmaktadır. Her seviyede verilecek eğitimler, kültürel farkındalığı artırmaktadır. Öncelikle en alt seviyede bulunan personele bu düşünce kazandırılarak komutanların doğru kararlar almaları sağlanabilmektedir (Şekil-6).

Şekil- 6 : Kültürel Farkındalık Süreci (Eldridge, 2008:20; Wunderle, 2007)

Kültürel farkındalığın daha iyi anlaşılabilmesi için karşı tarafın olduğu kadar kendi kültürümüzün de tanınması önemlidir. Bu kapsamda, değerlerimiz, inançlarımız ve algılarımızın neler olduğu, bu değerlere, inançlara ve algılara sahip olma nedenimiz, kendi kültürümüzün önemi ve ayrıcalığının farkındalığı ve kendi kültürümüzün diğerlerinden ayrılan

yönlerinin bilinmesi, kültürel farkındalık için öne çıkan konulardır (Multinational Experiment 6.0, 2010:18).

Kültürel farkındalık sağlayarak, toplumların kabile yapısı, din, dil, sosyal gelenek, görenekleri hakkında bilgi sahibi olmak ve toplumla sağlıklı bir iletişim kurmak mümkündür. Bu noktada kültürel farkındalığı terörizm ile mücadele için bir kuvvet çarpanı²¹ olarak görmek mümkündür (Lister [Web], 2011). Kültürel farkındalık, dini ve kültürel tansiyonların yükseldiği, milliyetçilik akımlarının arttığı bir dünyada daha önemli bir hal almıştır. Arthur Cebrowski'den aktaran Montgomery'e (2005:24) göre düşmanın kültürü hakkındaki bilgi, onun savaş düzeninden daha önemli hale gelmiştir.

Afganistan harekât alanı, kültürel farkındalık eksikliği açısından güzel bir örnektir. Afganistan'da askerlerin kültürel farkındalık eksiklikleri, birçok Afganlı açısından düşman algısının pekiştirilmesine neden olmuştur. Örneğin; Taliban militanlarının diz üstü çökertilerek secde vaziyeti aldırılmaları, ölü Taliban militanlarının üzerine tuvalet yapılması, kutsal kitabın yakılması ve bu olayların sosyal medyada paylaşılması²² yaratılan bu algıyı pekiştirici hareketler olarak görülebilir. Bu hareketlerin, ABD'nin yıllar boyunca uyguladığı yumuşak gücünün etkisini azaltıcı sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür.

Tarihte kültürel farkındalığın önemini ortaya koyan örneklerden birisi olarak Hindistan-Kuzey Batı Sınırı'nda görev yapan İngilizlerin faaliyetleri gösterilebilir. İngiliz askerleri bu bölgede yaşayan Peştun asıllı halk ile birlikte yaşayarak yıllarca bu halkın kültürünü ve davranışlarını gözlemlemişlerdir. Bu gözlemlerini dokümanlaştıran İngilizler, daha sonra Peştunlara karşı kültürel harekât düzenlemişlerdir. 1808 yılında Kabil'e diplomatik görevli olarak atanan ve Afganlıları, Fransızlara karşı örgütlemekle görevlendirilen İngiliz Mounstuart Elphinstone, Afgan kabile kültürü ve kuralları hakkındaki

²¹ Kuvvet çarpanı, ilave edildiğinde, muharip güçlerin muharebe edebilme potansiyelini artıran ve görevin başarısını daha mümkün kılan yeteneklerdir (Joint Publication 3-05.1, 2007).

²² Ayrıntılı bilgi için bkz : <http://www.youtube.com/watch?v=Jwmt0_oM8t8>; <<http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/03/us-troops-disciplinary-quran-burning>>, 25.10.2013.

mükemmel bilgisi ve farkındalığı ile görevini başarılı bir şekilde icra etmiştir (Randall, 2010:92).

Sonuç olarak kültürel farkındalık, dost kuvvetlerin hayatta kalması, asker ve komutanların görevlerini daha etkin yapabilmesi, uzun dönemli ilişkilerin geliştirilmesi, sosyal bariyerlerin azaltılması, harekât maliyetlerinin düşürülmesi ve kayıpların minimum seviyede tutulması açısından ihtiyaç duyulan bir davranış biçimidir (Bonvillain, 2007).

(3) Kültürel Anlayış²³

Kültürel bilginin bir üst seviyesidir. Kültürel farkındalık ile karşılaştırıldığında kültürel anlayış, kültür hakkında daha derin ve daha yüksek bir bilgi elde edilmesine imkân sağlamaktadır. Harekât ortamına intikal esnasında kilit roldeki personele ileri eğitimler verilerek sağlanmaktadır (Wunderle, 2007:62). Toplum kültürüne yönelik “neden” sorusunun cevabı kültürel anlayış ile verilebilmektedir (Multinational Experiment 6.0,2010:19). Kültürel anlayış, grubun davranışları ve değerlerinden oluşan algıları, davranışları, düşünce biçimleri ve inançlarına yönelik elde edilen bilgileri içermektedir (Gavriel, 2010:78).

Harekât alanının karmaşık olması nedeniyle, bazen kültürel faktörlerin boyutları birbirinden kolaylıkla ayırt edilememektedir. Kültürel farkındalık ile her bir faktör hakkında “ne, nasıl, nerede ve ne zaman” sorularının cevapları bulunurken kültürel anlayış ile değişimlerin “neden” olduğuna cevap aranmaktadır. Bu yüzden harekât alanındaki kültürel dinamiklerin anlaşılması ve sebep-sonuç ilişkisinin anlaşılmasına yönelik olarak kültürel anlayış kabiliyetinin kazanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Multinational Experiment 6.0, 2010:20).

²³ Yabancı literatürde “*Cultural Understanding*” olarak geçen kavram, “Kültürel Anlayış” şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

(4) Kültürel Yetkinlik²⁴

Kültürel yetkinlik, kültürü tanıma yeteneği olup kültürel bilginin en üst seviyesidir. Bir başka ifadeyle, kültürel bilgi hakkında elde edilen teorinin pratiğe dönüştürülmüş halidir. Askeri ve sivil unsurların harekât alanına intikal etmeden önce kültürel konulara yönelik kazanmaları gereken kabiliyet olarak tanımlanabilir. Kültürel yetkinlik, karşı tarafın motivasyonu, niyeti, isteği ve taktik metodlarından elde edilen bilginin sonucudur. Kültürel yetkinlik kazanmak, intikalden çok önce başlamalıdır (Wunderle, 2007). Harekât alanında bulunan askerlerin harekâtı destekleyebilmek için kültürel yetkinliğe ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bu sayede intikal edilen bölge hakkında, düşmandan daha önce düşünme ve hareket etme yeteneği kazanılmaktadır. Bununla birlikte karar verme sürecinde kültürel yetkinliğin önemli bir payının olduğu değerlendirilmektedir. Kültürel yetkinliği harekât alanında bulunan karar vericilerin sahip olması gereken önemli bir faktör olarak görmek mümkündür (Wunderle, 2007:62).

Kültürel yetkinlik iyi bir eğitim ile kazanılan bir kabiliyettir. Bu da yerel dilin bilinmesi ve bölgede görev yapmak ile mümkün olabilmektedir. Kültürel yetkinlik, sadece kültürel farkındalığın en üst seviyesi olmayıp aynı zamanda harekâta etki eden ve harekâta ilişkin kültürün değişik bakış açılarını anlama, kendi ve karşı tarafın kültürü üzerine etkisini tahmin etme kabiliyeti olarak görülebilir (Multinational Experiment 6.0, 2010:20). Çalışmanın konusunu oluşturan kültürel istihbaratı, kültürel yetkinlik kazanmanın temel aktörü olarak değerlendirmek mümkündür (Wunderle, 2007:62).

f. Kültürlerarası İletişim Kuramları

İletişim, günlük hayatımızın vazgeçilmez kavramlarından birisidir. Hemen hemen her canlı, kendi arasında farklı şekillerde iletişim kurmaktadır. İnsanlar arasındaki iletişim; sözlü, yazılı ve davranışsal özellikler göstermektedir. Soydaş (2010:21) iletişimi, kişiler arası bilgi, veri ve anlayış aktarımı olarak tanımlamaktadır. Samovar, Porter ve MacDaniel'e (2009:12) göre kültürlerarası iletişim, sembol ve kültürel algıları farklı olan insanlar

²⁴ Yabancı literatürde “*Cultural Competence*” olarak geçen kavram, “Kültürel Yetkinlik” şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

arasındaki etkileşimdir. Samovar ve arkadaşlarına (2009:16) göre iletişimin temel prensipleri şunlardır: a) iletişim dinamik bir süreçtir, b) iletişim semboliktir, c) iletişim bağlamsaldır, d) iletişim kendini yansıtır, e) iletişim öğrenilir, f) iletişim sonuçsaldır.

Günümüzde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, dünya üzerindeki insanları birbirlerine yakınlaştırmış, birbirlerinden her an haberdar olma kabiliyetini kazandırmıştır. 20'nci yüzyıl ve öncesi değerlendirildiğinde, kültürlerarası iletişim sürecinin uzun olduğu bilinmektedir. Devletler arasındaki iletişimin elçiler vasıtasıyla kurulduğu zamanlarda, toplumlar arası iletişimden bahsetmek pek mümkün değildir. Ancak 21'nci yüzyıla gelindiğinde, özellikle İnternetin yaygınlaşması kültürlerarası iletişimi hızlandırmıştır. Bununla birlikte küresel ekonomi, göç dalgası, teknoloji, ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerin, dünyayı küresel bir köy haline getirdiğini söylemek mümkündür (Ting-Toomey, 1999:3).

Haviland ve arkadaşlarına (2008:794) göre insan toplulukları, her zaman hareket halinde olmuştur. Günümüzde bu hareketlilik, gelişen teknolojiler sayesinde daha da hızlanmıştır. 1900'lü yıllarda, gelecekte homojen bir kültür inancının ortaya çıkacağı öngörüsü, iletişim, ulaşım ve ticaretteki gelişmelere bağlı olarak gittikçe gerçeğe dönüşmektedir. Hatta bazı antropologlar, 23'ncü yüzyılda dünyanın siyasi açıdan bir bütün olacağı tezini ileri sürmektedirler (Haviland ve diğerleri, 2008:796). Teknolojideki bu gelişmeler ile birlikte küreselleşme süreci içerisinde, dünyanın kültürel açıdan bir bütün olması mümkün görünmektedir. Ancak bu yayılmanın, kültürel direnişi de artırabilme ihtimali göz ardı edilmemektedir (Haviland ve diğerleri, 2008).

Kültürlerarası iletişim terimi, Edward Hall'un 1959 yılında yayımlanan "Sessiz Dil-*The Silent Language*" isimli kitabında kullanılmış ve bu alanda yapılan ilk çalışma olarak kabul edilmiştir (Hall, 1959:19; Sarı, 2004). Hall bu çalışmasında (1959:119) kültürü, öğrenilebilir ve aynı zamanda öğretilebilir bir iletişim kaynağı olarak görmektedir.

Soydaş'a (2010:12) göre kültürlerarası iletişimin diğer iletişim süreçlerinden farkı, farklı kültürler arasında gerçekleşmesidir. Kültürlerarası iletişimin en güncel örneği olarak NATO ve Koalisyon güçlerinin Afgan halkı ile kurduğu iletişim gösterilebilir. ISAF bünyesinde görev yapan 48 ülkeden yaklaşık 49.902 askerin (1 Haziran 2014 itibarıyla) (NATO [Web], 2014) Afgan halkı ile kurduğu iletişimin kültürlerarası iletişim problemlerini de beraberinde getirdiği tezi ileri sürülebilir.

Kültürlerarası iletişim sürecinde, birçok engel ile karşılaşmak mümkündür. Bu engellerden birisi, kendi kültürünü yüceltme, kendini önemseme ve diğerlerini küçük görme davranışdır (Güvenç, 2011:27). Bu davranış biçimi, bir başka kültüre karşı önyargılı davranmaya itmekte ve kültürlerarası çatışmanın temelini oluşturmaktadır.

Kültürlerarası iletişim alanında yapılan birçok araştırma, çeşitli kuramların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Bu kuramlar, kültürlerarası iletişim alanında çalışanlar için önemli birer altyapı oluşturmuştur. Bununla birlikte kültürlerarası iletişimde ortaya çıkan engeller, bu kuramlar vasıtasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Bu alanda ortaya konulan birçok kuram olmasına rağmen tez çalışmasında, Edward T. Hall tarafından geliştirilen "Enformasyon Sistemleri Kuramı" ile Geert Hofstede tarafından geliştirilen "Kültürel Boyutlar Kuramı" incelenmiştir.

(1) Hall'un Enformasyon Sistemleri Kuramı

Çalışma içerisinde Edward T. Hall'a yer verilmesinin temel nedeni, kültürlerarası iletişim kuramının ilk kez Hall tarafından yazılan "Sessiz Dil-The Silent Language" isimli kitapta yer almasıdır. Bu kapsamda, Hall'un "Temel Mesaj Sistemleri" ile "Yüksek ve Düşük Bağlamlı Kültürler" kuramları açıklanmıştır.

(a) Temel Mesaj Sistemleri (*Primary Message Systems*)

Edward T. Hall (1959:62), temel mesaj sistemleri olarak adlandırdığı insan davranışlarının tüm insanlarda ortak olduğu tezini ileri sürmüştür. Bu davranışlardan ilki olan "etkileşim", dilin kullanımını

gerektirmektedir. Diğer tüm davranışlar ise, iletişim kuramlarının sözsüz davranış biçimleridir. Hall tarafından tanımlanan temel mesaj sistemleri arasında, etkileşim, toplumsal yaşam, yaşamını sağlama, cinsiyet farklılığı, mekan ve zaman kullanma konuları yer almaktadır (Hall, 1959:61; Kartarı, 2013:47).

- Etkileşim: Hall, tüm canlıların çevresi ile etkileşimin birinci kuralı olarak uyarılmayı göstermektedir. Her canlının uyarılma biçimi ve verdiği tepkiler farklıdır. Bununla birlikte Hall, etkileşim olmadan diğer tüm davranış biçimlerinin ortaya çıkmayacağını öne sürmektedir (Hall, 1959:62, Kartarı, 2013:47). Etkileşimin temel aracı, “ses” ve “jest-mimiklerin” yer aldığı sözlü iletişimdir. Diğer bir etkileşim aracı ise, sembollerini içeren yazıdır. Zaman ve mekân, etkileşimi oluşturan boyutlar arasında yer almaktadır. Diğer taraftan etkileşim, kültürün merkezinde yer alarak diğer davranış türlerinin gerçekleşmesinin ön koşulu sayılmaktadır.

- Toplumsal yaşam: İnsanların ortak davranışlarından birisidir. Topluluklar halinde yaşayan insanların toplumsal yaşam kuralları, kültürden kültüre değişim göstermektedir (Kartarı, 2013:48). Farklı bir ülkede, alışılmışın dışında bir toplumsal yaşam ile karşılaşan bireylerin kültürel şok yaşamaları mümkündür. NATO ve koalisyon güçlerinin, Afganistan’a intikalleri sonrasında yaşadıkları durum, kültürel şokun anlaşılması adına güncel bir örnektir.

- Yaşamını sağlama: İnsanların yaşam mücadelesi, var olduğu günden beri devam eden bir davranış biçimidir. Yaşam mücadelesinin temelinde beslenme gelmektedir. Bunun yanı sıra barınma, örtünme vb. davranışlar, diğer fonksiyonlar arasında sayılabilir. Yaşamını sağlama fonksiyonları, her ne kadar ortak bir davranış şekli olarak görülse de, kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir (Hall, 1959:64-65; Kartarı, 2013:49). Örneğin; Müslüman ve Yahudiler için dini yasak sayılan domuz eti, Hristiyanlar için lezzetli bir besin kaynağı olarak görülmektedir.

- Cinsiyet farklılığı: Tüm kültürlerde erkek ve kadının rolü ve kültür tarafından uygun görülen davranış şekilleri, küçük yaşlardan itibaren

öğretilmektedir. Her iki cinsin davranışları, kültürler tarafından belirlenmiş durumdadır. Genel olarak toplumsal roller belirlenmiş olsa da, cinsiyetlerin önemi, toplum içindeki yeri ve rolleri kültürden kültüre değişmektedir (Hall, 1959:66-67; Kartarı, 2013:49-50). Örneğin; Afganistan'da erkek baskın bir kültürden söz edilirken, ABD'de eşitlik ilkesi söz konusudur. Bununla birlikte, toplumlarda cinsiyete bağlı işbölümü, gruptan gruba farklılıklar göstermektedir. Toplumsal işler, belirli bir cinsiyete uygun olacak şekilde sınıflandırılmaktadır. Örneğin; ev ile ilgili ve fiziki güç gerektirmeyen işler kadınların işi olarak görülürken, fiziki güç, hız ve hareket gerektiren ve evden uzak mesafelerde yapılan işler erkeklerin işi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir (Haviland ve diğerleri, 2008:367).

- Mekanı Kullanma: İletişimde kişilerarası mekan duygusunu, görsel, işitsel, devinimsel, kokusal ve ısısal gibi birçok duyumsal verilerin bir sentezi olarak gören Hall (1959:68-69), bunların ilgili kültürün etkilerine bağlı olarak şekillenen karmaşık sistemler olduğunu ileri sürmektedir (Oksaar, 2008:62).

İletişim esnasında bireyler arası mesafe ile ilgili olarak kültürlerle özgü davranış kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar otomatik olarak uygulanmaktadır. Hall (1990), mekânı kullanma ile ilgili ayrımı, kişisel ve egemenlik mekânı olarak sınıflandırmıştır. Kişisel mekân, bireyin kendinden başka kimsenin izin vermediği mekân olup kültürden kültüre değişmektedir. Kişisel mekan mesafesi, bazı kültürler için birkaç santimetrelik, bazı kültürler içinse 50-60 santimetrelik bir alan olarak belirlenmiştir. Örneğin; Asya ve Arap ülkeleri için kişisel mekân mesafesi kısa iken, Avrupa ve ABD için daha uzak olduğu söylenebilir. Avrupa ülkeleri için kişisel mekana saygı göstermemek nezaketsizlik sayılmaktadır (Hall and Hall, 1990:11; Oksaar, 2008:64; Kartarı, 2013:50). Bununla birlikte egemenlik mesafesinin genişliği de kültürden kültüre değişmektedir. Bireylerin toplum içerisindeki yeri ve hiyerarşik durumları egemenlik mesafesinin genişliğini belirleyen önemli etkenler olarak görülmektedir (Kartarı, 2013:50).

- Zamanı Kullanma: Hall'a göre zamanı kullanma; tek zamanlılık (*monochronic*) ve çok zamanlılık (*polychronic*) olmak üzere iki şekilde incelenmiştir. Kişinin, zamanı kültürel kalıplara uygun biçimde algılaması ve kullanmasını ifade etmektedir. Tek zamanlı algılama, eylemleri belirli bir zaman dilimi içerisinde ve birbiri ardına gerçekleştirme, çok zamanlı algılama ise birçok eylemi verilen toplam zaman içerisinde gerçekleştirme anlamında kullanılmaktadır (Hall ve Hall, 1990:12-13; Demirkan, 2007: 22; Kartarı, 2013:51-52; Soydaş, 2010:53-54).

Hall'a (1990:13) göre tek zamanlılık, zaman ve para gibi harcanabilir, tasarruf edilebilir, kaybedilebilir ve boşa kullanılabilir bir maddi varlıktır. Çok zamanlı kültürlerde ise insan ilişkileri çok daha önemlidir (Tablo-13).

Tablo-13 : Tek ve Çok Zamanlı Kültür Özellikleri (Hall, 1990:15; Soydaş, 2010:54)

Tek Zamanlı	Çok Zamanlı
Sabırlı	Sabırsız
Tek zamanda tek iş	Tek zamanda çok iş
İşe bağlı	İnsanlara ve insan ilişkilerine bağlı
İşe odaklı	Kişi odaklı
Planlara uyan	Planları değiştiren
Düşük bağlamlı ve bilgiye ihtiyaç duyan	Yüksek bağlamlı ve bilgiye sahip
Başkalarını rahatsız etmemek, kişisel kurallara riayet	Kişiselden ziyade yakın ilişkilere (aile, arkadaş vb) yatkın
Kişisel haklara saygı, nadiren borç alır ve verir	Sık sık borç alır ve verir
Dakiklik	Dakik olmayan
Kısa dönem ilişkilere odaklı	Yaşam boyu süren ilişkilere odaklı

Belirtilen bu özellikler kültürden kültüre farklılık gösterse de dünya üzerindeki tek ve çok zamanlı kültürlerin ortak özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür.

(b) Yüksek ve Düşük Bağlamlı Kültürler

Hall'a (1990:6) göre bağlam, olayları çevreleyen ve anlam kazandıran bir bilgi ağıdır. İnsanlar, hangi kültür çevresi içerisinde yer

alırlarsa alsınlar iletişimi belirli bir bağlamda gerçekleştirirler. Kaldırabileceklerinden daha fazla bilgi yüküne maruz kaldıklarında insanlar, sahip oldukları bilgiyi önem sırasına göre önceliklendirirler.

Yüksek bağlamlı kültürlerde bilgi, halihâzırda insanlarda mevcuttur. Bu kültürlerde elde edilen bilgi sınıflandırılır ve gerektiğinde kullanılmak üzere belleklerde saklanır. Bu nedenle, yüksek bağlamlı kültürlerde çok miktarda tamamlanmamış bilgi mevcuttur (Kartarı, 2013:56). Bu tür kültürlerde bilgilerin çok azı kodlanmış olarak gönderilmektedir (Hall,1990:6). “*Leb demeden leblebiyi anlamak*” deyimini yüksek bağlamlı kültürler için söylenebilecek güzel bir örnektir (Kartarı, 2013:56). Yüksek bağlamlı kültürlerde yüksek düzeyde bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır, bilgi yalnız kelimelerle değil aynı zamanda ses tonu, beden dili ve göz teması ile aktarılır.

Düşük bağlamlı kültürlerde ise sınırlı sayıda bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. İşler genel olarak kişisel ilişki gerektirmez, iletişim kelimeler ile kurulmaktadır (Soydaş, 2010:52). Düşük bağlamlı kültürlerin üyeleri, detaylara inmekten hoşlanırlar, çok soru sorarak derinlemesine bilgi edinmeye çalışırlar (Kartarı, 2013:56). Yüksek bağlamlı kültürlere örnek olarak Japon, Çin, Arap ve Türk kültürü, düşük bağlamlı kültürler ise İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD gösterilebilir (Demirkan, 2007:19; Soydaş, 2010:52).

Yüksek bağlamlı kültürlerin genel özellikleri arasında, insan odaklı ve gruba yönelik olmaları ile dolaylı iletişim kurmaları gösterilebilir. Diğer taraftan düşük bağlamlı kültürler ise iş odaklıdır, bireye yöneliktir ve doğrudan iletişim kurarlar (Hall,1990; Soydaş,2010).

(2) Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı

Kültürel boyutlar kuramı, ulusal kültür ile örgütsel kültür arasındaki etkileşimleri inceleyen Hollandalı sosyal psikolog Geert Hofstede tarafından geliştirilmiştir (Erkenekli, 2011:2; Preda,2012:62; Kartarı,2013:57). Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı araştırması ve sonuçları, kültür konusunda çalışan birçok bilim adamı tarafından kullanılan bir rehber haline

gelmiştir (Soydaş, 2010:55). Erkenekli'ye (2011:2) göre Hofstede, son otuz yılda bilimsel atıf sayısı bakımından en önemli 10 yazar arasında yer almıştır.

Hofstede, alan çalışmasını farklı coğrafyalarda faaliyet gösteren çok uluslu bir şirkette (IBM) yürütmüştür. IBM'in ortak bir iş değerlendirme sisteminin oluşturulması amacıyla başlatılan araştırma, 70 ülkede, yüz binden fazla denek üzerinde uygulanmıştır (Soares, Farhangmehr ve Shoham, 2007:280; Erkenekli, 2011:2). Araştırma sonucunda, işle ilgili değer ve tutum farklılığının, meslek, yaş ve cinsiyetten değil ulusal kültür farklılıklarından kaynaklandığı tespit edilmiştir (Erkenekli, 2011:2).

Hofstede ve arkadaşlarına göre kültürün önemli bir bölümü, öğrenme ve uyum sağlama açısından en uygun dönem olarak görülen çocukluk çağında ve aile ortamında kazanılmaktadır (Hofstede, Hofstede ve Minkov, 2010:5). Hofstede ve arkadaşları kültür kavramını, "zihinsel yazılım-*mental software*" adını verdiği bir yazılım yaklaşımıyla tanımlamıştır (Şekil-7). Onlara göre belirli düşünme, hissetme ve eylem modelleri, bilgisayar programlamaya benzer şekilde insan zihnine yazılım şeklinde işlenmektedir. Zihni yazılım, ailede başlamakta, okul, işyeri ve evlilik gibi sosyal kurumlarda devam etmektedir.

Şekil-7 : Hofstede'nin Zihni Yazılım Boyutları (Hofstede ve diğerleri, 2010:6)

Hofstede ve arkadaşlarına (2010) göre bütün insanlar, insan doğası olarak adlandırılan ve bilgisayarların işletim sistemine benzetilen ortak niteliklere sahiptir. İnsan doğası insanın genlerinde yaşamakta; korkmak, sinirlenmek, âşık olmak, sevinmek, şakalaşmak, üzüntü duymak ve utanmak

gibi ortak duygulardan oluşan fiziksel ve temel psikolojik fonksiyonları tanımlamaktadır. Tüm bu duyguların ifade biçimi, kültürler tarafından şekillendirilmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010:6-7).

Diğer taraftan kişilik, diğer insanlarla paylaşılmasına gerek duyulmayan bireyin kendine özgü duygu, tutum ve davranışlardır. Bireyin kişiliği, katılımsal olarak sahip olduğu nitelikleri ile sonradan edindiği niteliklere dayalı olarak gelişmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010:6-7). Hofstede tarafından ortaya konulan kültürel boyutlar ilk başta; “Güç Mesafesi, Bireycilik-Toplulukçuluk, Erillik-Dışılık ve Belirsizlikten Kaçınma” başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda kuram içerisinde, Zaman Yönelimi (Uzun-Kısa) ile Hoşgörü ve Baskı Boyutları yer almıştır (Ting-Toomey, 1999:66; Gaub, 2010:87; Erkenekli, 2011:6).

(a) Güç Mesafesi

Toplumu oluşturan insanlar arasında eşitsizlikler bulunmaktadır. Bazı insanlar daha büyük, bazıları daha güçlü, bazıları daha akıllı, bazıları ise daha zengindir. Bazı insanlar, toplumda daha fazla itibar görmekte iken bazıları daha iyi bir yaşam sürmektedir. Belirtilen bu “daha” kavramı eşitsizliği ortaya koymaktadır. Hofstede’ye göre “insanlar eşittir ancak bazıları diğerlerine göre daha fazla eşittir” (Hofstede ve diğerleri, 2010:54).

Güç mesafesi, örgütlerde ve kurumlarda daha az güç sahibi olan üyelerin, eşit olmayan güç dağılımını kabullenme düzeylerini ifade etmektedir. Gücün neden olduğu farklılıkların en az olduğu toplumlar, düşük güç mesafeli kültürü; gücün benimsendiği ve kurumsallaştırıldığı toplumlar ise yüksek güç mesafeli kültürü tanımlamaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010:61). Hofstede’ye göre güç mesafesi, toplumun temel yapıtaşını oluşturan aile içinde erken yaşlarda öğrenilmektedir. Güç mesafesi, otorite ile ilgili olup bir ülke içerisindeki bağımlı ilişkiler hakkında değerlendirme yapılmasına imkân sağlamaktadır. Sıgır ve Topçu’ya (2012:127) göre güç mesafesi değişken bir yapıya sahiptir.

I. Güç Mesafesinin Yüksek Olduğu Kültürler

Güç mesafesinin yüksek olduğu kültürlerde, üst ile ast arasında sınırlı bir ilişki bulunmaktadır. Eğer güç mesafesi büyükse, astlar statü değişimini kolayca kabul etmektedir. Bu toplumlarda otoriter davranışların görülmesi kaçınılmazdır. Ayrıca bu tür kültürlerde özel şirketler, örgütler ve kamu kurumlarında merkezi yönetim biçimi görülmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010).

Aile içerisinde hiyerarşi belirgindir, çocuklar büyüklerine karşı saygılıdır ve aile içi kurallara uygun hareket etmektedir. Bu kültürlerde güç tek elde toplanmaktadır. Bununla birlikte yüksek güç mesafesine sahip kültürlerin temelini; “haddini bilmek, yerini bilmek veya rütbesini bilmek” düşüncesi oluşturmaktadır. Özellikle Arap ve Asya kültüründe, aile içerisindeki en son kararlar, otorite olan baba tarafından verilmektedir. Bu kültürlerde her makam ve statü için ayrı iletişim davranışları bulunmaktadır. Toplum içindeki saygınlığı yitirmek, bu tür kültürler için en büyük ceza olarak görülmektedir (Kartarı, 2013:63).

Hofstede ve arkadaşlarına (2010) göre bu kültürlerde özgürlük sınırlıdır ve insanlar birbirlerine bağımlıdırlar. Sosyal sınıflar arasında eşitsizlik vardır, birbirlerini farklı kategorilerde görürler. Gücü elinde bulunduranlar ayrıcalıklı olarak görülmekte, güçsüzler ise kınanmaktadır. Sosyal bir sistemi değiştirmenin yolu, güç sahiplerini değiştirmektir. Güçlü ve güçsüzler arasında gizli bir çatışma bulunmaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010).

II. Güç Mesafesinin Düşük Olduğu Kültürler

Güç mesafesinin düşük olduğu kültürlerde, örgütsel yapıda merkezileşme azdır, alt kademelere danışılmakta ve yetki devri yapılmaktadır. Toplum, aile ve kurum içi ilişkilerde bireyler arasındaki hak ve yetkilerde çok büyük bir fark yoktur. Aile içerisinde kararlar ortak alınmaktadır. Eğitim alanında, eğiten ile eğitilen arasındaki fark yok denecek kadar azdır. Örgüt ve kurumlarda, ast ve üst arasındaki iletişim daha yakındır, astlar fikirlerini rahatça ifade edebilmektedir. Bu tür kültürlerde bireyler arasındaki eşitsizlikler en az seviyededir. Güç merkezi değildir,

dağıtık bir özellik taşımaktadır. Otoriter bir davranış biçimi görülmez. Düşük güç mesafesine sahip kültürlerde, iç politikada iletişim daha fazla, iç çatışma daha azdır (Hofstede ve diğerleri, 2010; Kartarı, 2013).

Her iki güç mesafesi arasında temel farklılıklar mevcuttur (Hofstede ve diğerleri, 2010:67-83). Örneğin, yüksek güç mesafesine sahip kültürlerde insanlar arasındaki eşitsizlikler fazladır ve bu durum kabul edilebilir görülmektedir. Bununla birlikte düşük güç mesafesine sahip kültürlerde ise eşitsizlikler az seviyededir, eşitsizlik kabul edilebilir bir durum değildir. Diğer taraftan yüksek güç mesafesine sahip kültürlerde güç tek elde toplanırken, düşük güç mesafesine sahip kültürlerde ise dağıtık yapıdadır. İki güç mesafesindeki farklılıkları ortaya koyan örnekleri çoğaltmak mümkündür (Tablo-14).

Tablo-14 : Yüksek ve Düşük Güç Mesafesine Sahip Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar (Hofstede ve diğerleri, 2010:67-83)

Yüksek Güç Mesafesi	Düşük Güç Mesafesi
İnsanlar arasındaki eşitsizlikler beklenen bir durumdur	Eşitsizlikler en az durumdadır
Güç tek elde toplanmıştır	Güç dağıtık bir yapıdadır
Bireyler arasındaki ilişkiler bağımlıdır	Bireyler arasındaki ilişkiler bağımsızdır
Otoriter yaklaşım vardır	Daha az otorite vardır
Ast-üst ilişkileri hiyerarşik ve bağımlıdır	Ast-üst ilişkileri daha düşük seviyededir
En üst ile en alt arasında maaş farkı fazladır	En üst ile en alt arasında maaş farkı çok yoktur
Yetenek, refah, güç ve statü bir aradadır	Yetenek, refah, güç ve statünün bir arada olma şartı yoktur
Orta sınıfın az olduğu çoğunlukla fakir ülkeler	Orta sınıfın çoğunlukta olduğu çoğunlukla zengin ülkeler
Güçlü olanlar ayrıcalıklara sahiptir	Herkes eşit haklara sahip olmalıdır
Güç, aileye, arkadaşlara, karizma ve güç kullanabilme yeteneğine sahiptir	Güç, resmi pozisyona, uzmanlığa ve yeteneğe bağlıdır
Politik sistemi değiştirmenin yolu, tepedeki insanları değiştirmektir	Politik sistemi değiştirmenin yolu kuralları değiştirmektir

İç politikada daha az iletişim, daha çok çatışma vardır	İç politikada daha az şiddet, daha çok iletişim vardır
Otokratik ve oligarşik hükümetler vardır	Çoğulcu hükümetler çoğunluğun oyuyla belirlenir

Hofstede'nin güç mesafesi indeksinde, yüksek güç mesafesinde Malezya, 76 ülke içerisinde 104 puanla ilk sırada yer alırken 11 puanla Avusturya son sırada yer almıştır. Türkiye, bu sıralamada 66 puanla 32-33'üncü sırada yüksek güç mesafesi sergileyen bir kültür olarak belirlenmiştir (Hofstede ve diğerleri, 2010:57-59).

Gaub (2010:87) tarafından NATO ülkelerine ilişkin yapılan güç mesafesi çalışmasında, Türkiye, Yunanistan, Fransa ve Belçika yüksek güç mesafesine, ABD, İngiltere, Almanya, Norveç ve Danimarka ise düşük güç mesafesine sahip ülkeler arasında gösterilmiştir. Gaub'a göre bu durum, NATO içerisinde kültürel sorunların yaşanmasına neden olabilecek kadar önemli bir sorundur.

(b) Bireycilik - Toplulukçuluk

Hofstede tarafından, "ben, siz ve onlar" olarak tanımlanan bireyci ve toplulukçu kültürlerde, bireyin rolü ile toplumun rollerinin farklılıkları ortaya konulmuştur (Hofstede ve diğerleri, 2010: 89). Sığı ve Topçu'ya (2012:218) göre bireycilik, şahısların kendilerini ön planda tuttuğu, toplulukçuluk ise sosyal ilişkilerin daha yoğun görüldüğü, kişilerin ait oldukları grupları (akrabalık, etnik köken, aşiret vb.) diğer gruplardan farklı görmesiyle ortaya çıkan davranış şekli olarak tanımlanmaktadır.

Hofstede ve arkadaşlarına göre (2010) göre bazı kültürlerde grubun veya toplumun çıkarları, bireylerin çıkarlarından daha ön plandadır. Bu tür kültürlerde, kişiler arası bağlar oldukça sıkıdır. Bireyci kültürlerde ise bu bağların gevşek olduğunu söylemek mümkündür.

I. Bireyci Kültürler

Bireyci kültürlerde, birey ön plandadır. Bireyciler, görevi birinci öncelikli, insan ilişkilerini ise ikinci öncelikli olarak görmektedir. Bireyci kültür içerisindeki insanlar, sosyal çevreden uzaktır ve sadece

kendilerini düşünürler. Her bireyin kendine özgü bir yaşam biçimi vardır ve bireyin çıkarları, toplumun çıkarlarından daha önce gelmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010; Kartarı, 2013:65, Gürbüz ve Bingöl, 2007:73)

Güç, bireyin kendisindedir. Bireyci kültürlerde “biz” kavramı yerine “ben” kavramı gelişmiştir. Bireyci kültürlerde genellikle çocuklar belirli bir yaşa gelince aileden ayrılmalar ve kendi başlarına bir yaşam sürerler. Bireyci kültürlerde iletişim, konuşma üzerine yoğunlaşmıştır ve insanlar, konuşarak iletişim kurmak isterler (Hofstede ve diğerleri, 2010:107–109).

II. Toplulukçu Kültürler

Toplulukçu kültürlerde, insan ilişkileri ve toplumun çıkarları ön planda tutulmaktadır. Bu tür toplumlarda, aile, örgüt ve kurum bağları oldukça sıkıdır, toplumun ihtiyaçları ve istekleri birincil önceliklidir. Toplulukçu kültürlerde, insanların kimlikleri ait oldukları gruba dayanmaktadır. Ortak çıkarlar, bireysel çıkarların önündedir, kişilerin özel hayatları grup tarafından kontrol altındadır. Aileler, toplumun temel taşı olarak kabul edilmektedir. Toplulukçu kültürler, çoğulcu bir aile yapısına, bir başka ifadeyle, çekirdek aile yapısından ziyade, büyükbaba, babaanne, amca, hala gibi aile büyüklerinin de yaşadığı kalabalık aile yapısına sahiptir. Bu tür kültürlerin temelini “biz” anlayışı oluşturmaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010:91). Toplulukçu kültürlerde insan ilişkileri, görevden öncelikli tutulmaktadır. Bu kültürlerde bireyler arasındaki ilişki, doğumdan ölüme kadar süren bir bağlılıkla devam etmektedir.

Toplulukçu kültürlerde toplumsal baskı ön plandadır. Bu baskının temel dayanağı, utanma duygusunun yaratılmasıdır. Bu tip kültürlerde birey, toplumun kararlarına uyar ve sıkı bir toplumsal örüntü içerisinde. İnsanlar kendi grupları ile diğerlerini ayrı tutma eğilimi içerisinde ve kendi grupları içerisindeki bireyler korunup kollanmaktadır. Ayrıca bireylerin davranışları toplumsal baskı yoluyla denetlenmektedir (Korkmaz, 2009:41).

Bireyci ve toplulukçu kültürler arasında temel farklılıklar mevcuttur (Tablo-15). Örneğin; bireyci kültürlerde “ben” duygusu ön planda iken, toplulukçu kültürlerde “biz” duygusunun daha önemli olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, bireylerin yaşam tarzı, iletişim teknikleri ve davranış biçimleri gibi temel standartları bağlamında her iki kültür arasında belirgin farkların olduğunu söylemek mümkündür. (Hofstede ve diğerleri, 2010: 113; Kartarı, 2013:65). Bireyci ve toplulukçu kültür özelliklerinin, içerisinde bulunduğu ülkenin zenginliği ve coğrafi durumuyla yakından ilgili olduğu ifade edilebilir. Hofstede'ye göre zaman içerisinde zenginleşmedikçe, fakir ülkelerin bireyci ülke özelliği taşımaları oldukça zordur. Zenginlik, toplulukçu kültürden bireyci kültüre geçişi hızlandırmaktadır. Ülkeler zenginleştikçe bireyci-toplulukçu özellikler arasındaki farkların arttığı değerlendirilmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010:134).

Tablo-15 : Bireyci ve Toplulukçu Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar
(Hofstede ve diğerleri, 2010: 113, Kartarı; 2013:65)

Bireyci Kültürler	Toplulukçu Kültürler
Bireyler, çekirdek ailede yaşarlar ve hayatlarını kendi kendilerine idame ettirebilirler	Bireyler, kendilerini sürekli koruyan bir grup ve aile içerisinde yaşarlar
“Ben” duygusu ön plandadır. Özgüven önemlidir	“Biz” duygusu ön plandadır. Bireyler arası güven duygusu önemlidir
Değerler standarttır ve herkese uygulanabilir şekilde evrenseldir	Değer standartları grup içinde ve dışında değişir
Bireyler sahip olduklarını kendilerine saklarlar ve çocuklarıyla bile paylaşmazlar	Sahip olunanlar, aile ve akrabalarla paylaşılmalıdır
Yetişkinler ayrı evde yaşarlar	Büyük bir aile yapısı vardır, tüm aile fertleri birlikte yaşarlar
Düşük bağlamlı iletişim vardır	Yüksek bağlamlı iletişim vardır
Evlilikler önceden yapılandırılmış özellik taşımazlar	Evliliklerde gelinin yaşı küçük olmalıdır
Kızların rol modelleri üzerinde erkek arkadaşlarının etkisi vardır	Kızların rol modelleri üzerinde kız arkadaşlarının etkisi vardır
Bireyler dışa dönük ve bağımsız davranış gösterirler	Bireyler içe dönük ve bağımlı davranış gösterirler
Yarışma, büyük pay elde etme	Dayanışma, paylaşma
Bireysel yarışa dayalı oyun	Takım oyunu
Bireyler meslek seçiminde bağımsızdırlar	Oğullar, babalarının mesleğini devam ettirirler

Bireyci Kùltürler	Toplulukçu Kùltürler
Herkesin kendine özgü düşüncesi vardır	Düşünceler grup üyeleri tarafından önceden tanımlanmıştır
Bireysel çıkarlar önemlidir	Toplumun ortak çıkarları önemlidir
Devlet ekonomik sistemde sınırlı rol oynar	Devlet ekonomik sistemde baskın rol oynar
Herkesin kendine özgü bir özel hayatı vardır	Özel hayat, gruplarca belirlenir ve sınırlandırılmıştır
Kanun ve haklar herkes için aynıdır	Kanun ve haklar gruptan gruba değişir
Özerklik ideal düşüncedir	Vatanseverlik ideal düşüncedir

Hofstede tarafından yapılan çalışmada, bireycilikten toplulukçuluğa doğru sıralamada; ABD 76 ÷lke içerisinde 91 puanla ilk sırada yer alırken, Guatemala 6 puanla son sırada yer almıştır. Bu durum, ABD'de var olan kùltürlerin bireyci, Guatemala'nın ise toplulukçu özellikler taşıdığını göstermektedir. Türkiye, bu sıralamada 37 puanla 43'üncü sırada bulunmaktadır (Hofstede ve diğçerleri, 2010:95-97).

NATO'yu, hem bireyci hem de toplulukçu kùltürleri barındıran bir kurum olarak görmek mümkündür. Gaub'un çalışmasına göre (2010:91) Arap ÷lkeleri ve Afganistan toplulukçu kùltüre sahip ÷lkeler olarak tanımlanırken NATO üyesi ÷lkelerden ABD, İngiltere, Hollanda, Almanya, Fransa, Kanada ve İtalya gibi ÷lkeler bireyci kùltüre sahip ÷lkeler arasında gösterilmiştir. Gaub'a göre toplulukçu kùltüre sahip toplumlar arasındaki ilişki, bireyci kùltürlere göre daha sıkıdır. Bu yüzden özellikle NATO içerisindeki bireyci kùltürler tarafından, hem stratejik hem de taktik seviyede, bu tür toplulukçu kùltürlerin özelliklerinin bilinmesi özel bir önem taşımaktadır (Gaub, 2010:91).

(c) Erillik – Dişilik

Erillik ve dişilik boyutunda, cinsiyetlere yüklenmiş roller söz konusudur. Tüm dünyada erkek ve kadınların biyolojik ve fiziksel farklılıkları, hemen hemen aynı iken, sosyal roller kùltürden kùltüre değişmektedir. Sosyal kùltürler, kadın ve erkeğe farklı roller yüklemiştir. Erkekler; baskın, yarışmacı, korumacı ve egemen, kadınlar ise; eve bağılı ve

korunmasızdırlar. Çocukların eğitimi ve ev işleri kadının sorumluluğundadır. Hofstede ve arkadaşlarına (2010:140) göre eril kültür; cinsiyete dayalı rollerin belirgin olarak birbirinden ayrıldığı, erkeklerin kararlı, sert mizaçlı, egemen, maddesel konulara odaklı ve baskıcı olduğu, kadınların ise sade, alçakgönüllü, duyarlı ve yaşam kalitesi ile ilgilendiği kültürdür. Dişil kültür ise; cinsiyete bağlı rollerin örtüştüğü, kadın ve erkeğin sade, alçak gönüllü, uyumlu ve şefkatli olduğu kültürdür (Hofstede ve diğerleri, 2010:140). Eril kültürlerde bireyler, hırslı ve yarış halindedir. Dişil kültürlerin ise daha çok alçak gönüllü olmayı tercih ettiklerini söylemek mümkündür (Tablo-16).

Hofstede ve arkadaşlarına göre (2010:156) dişil kültür ile feminizm birbiriyle karıştırılmamalıdır. Feminizm, toplum içinde kadının rolünü değiştirmeyi hedefleyen bir ideoloji olarak görülürken, eril-dişil boyutu, bu ideoloji ile ilişkili bir kültür boyutu olarak algılanmaktadır. Araştırma yapılan ülkelerde, feminizmin eril ve dişil formlarına rastlanmıştır. Eril formda, kadınların erkekler ile aynı şart, hak ve özgürlüğe sahip olmaları hedeflenirken, dişil formda erkeklerin de yer aldığı toplumun değişimi öngörülmekte, sadece kadınların özgürlüğü değil erkeklerin de özgürlüklerinin sağlanması düşüncesi ileri sürülmektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010).

Tablo-16 : Eril ve Dişil Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar (Hofstede ve diğerleri, 2010: 113; Kartarı, 2013: 66–67)

Eril Kültürler	Dişil Kültürler
Rekabet, yarışma, kazanma, tanınma ve yükselme önemlidir	İlişki ve hayat kalitesi önemlidir
Erkekler iddialı, gösterişli, hırslı ve sert olmalıdır	Erkek ve kadınlar alçakgönüllü olmalıdır
Kadınların şefkatli olması, ilişki ve iletişime önem vermesi beklenir	Erkek ve kadınlar şefkatlidir, ilişki ve iletişime odaklanırlar
Ailede, babalar olaylar, anneler ise duygularla ilgilenir	Ailede, hem anne hem de baba, olaylar ve duygularla ilgilenir
Kızların rol modelleri, medya ve şöhretli insanlardır	Kızların rol modelleri, anne ve babadır

Eril Kùltürler	Dişil Kùltürler
Kız çocuklar ağlar, erkek çocuklar ağlamaz, erkekler kavga eder, kızlar etmez	Hem erkek hem de kız çocuklar ağlayabilir ancak kavga etmezler
Gelin iffetli ve hamarat olmalıdır, damat için böyle bir beklenti yoktur	Toplumda hem gelin hem de damat için aynı standartlar geçerlidir
Adalet önemlidir	Eşitlik önemlidir
Kadının özgürlüğünün sınırları, erkekler tarafından belirlenir	Erkek ve kadın, hem evde hem de işte, eşit haklara sahiptir
Ailede anne, çocukların ödevlerinde ve derslerinde yardımcı olur	Ailede, anne ve baba, çocukların ödevlerinde ve derslerinde yardımcı olur
İnsanlar çalışmak için yaşarlar	İnsanlar yaşamak için çalışırlar
Profesyonel işlerde kadınların katılımı azdır	Profesyonel işlerde kadınların katılımı fazladır
İdeal olan performans toplumdur. Güçlü desteklenir	İdeal olan refah toplumdur. Yoksullara yardım edilir
Düzeltilici toplum	Hoşgörölü toplum
Uluslararası çatışmalar, güç ve gövde gösterisiyle çözüme ulaştırılır	Uluslararası çatışmalar, görüşme ve uzlaşma yoluyla çözüme ulaştırılır
Kadınlar politikada nadiren yer alırlar	Kadınlar politikada sıklıkla yer alırlar

Hofstede tarafından yapılan çalışmada, en dişil kùltür özelliği gösteren ilk beş ÷lke sırasıyla; İsveç, Norveç, Letonya, Hollanda ve Danimarka'dır. En eril kùltür özelliği gösteren ilk beş ÷lke ise sırasıyla; Slovakya, Japonya, Macaristan, Avusturya ve Venezüela'dır. Türkiye, bu sıralamada 45 puanla 43-45'inci sırada yer almıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:141-143).

(d) Belirsizlikten Kaçınma

Belirsizliklerle dolu olan gelecek, insanlar için her zaman bir endişe kaynağı olmuştur. Toplumlar veya bireyler, geleceğe ilişkin bu belirsizliklerle mücadele edebilmek ve belirsizliklerden kaçınmak için, teknoloji, din, kanun ve kurallar gibi birçok farklı yola başvurmuşlardır (Hofstede ve diğerleri, 2010:189). Kartarı'ya (2010:68) göre belirsizliklerin

ana kaynağı, bilgi eksikliğidir. İnsanlar, belirsizliklerden kaçınmak için bilgi üretimi yoluna başvurmuşlardır.

Belirsizliklerden kaçınmayı, bir topluluktaki bireylerin belirsiz durumlarda duyduğu tedirginliğin derecesi ile bu tür durumlardan çeşitli şekillerde uzak kalma çabası olarak tanımlayan Sıgı ve Topçu (2012:216), Hofstede ve arkadaşlarının (2010) daha sonra bu terimi değişik olanın tehlikeli olarak görülmesi olarak özetlediğini belirtmiştir. Hofstede ve arkadaşlarına (2010:191) göre belirsizlikten kaçınma, bir kültüre ait insanların bilinmeyen veya belirsizliklere karşı duydukları korkunun derecesidir.

Triandis'e (2004:92) göre kültürler arasındaki farklılıklar, bu kültürlerin “sıkı” veya “gevşek” olmaları ile yakından ilgilidir. Sıkı olarak tanımlanan kültürlerde, doğru davranışın belirlenmesi ve uygulanması maksadıyla birçok kural, norm ve standart bulunmaktadır. Örneğin; toplum içerisinde nasıl davranılacağı, gülmek ve selamlamak gibi davranışların ne zaman ve nasıl yapılacağına ilişkin belirli kurallar bulunmaktadır. Bu kültür çeşidinde, kurallara uymayanlar, toplum tarafından uyarılmakta veya cezalandırılmaktadır. Gevşek kültürlerde ise kural, standart ve normlar daha azdır (Triandis, 2004:92).

Kültürlerin sıkı bir özellik göstermesi, homojen bir yapı ile doğru orantılıdır. Belirsizlikten kaçınma boyutu, kültürlerin sıkı bir yapı göstermesi ile yakından ilgilidir. Güçlü belirsizlikten kaçınma özelliği gösteren kültürler, yapıya sahip olmayı, gelecekte neler olacağını ve bunlara karşı nasıl davranacaklarını bilmeyi isterler (Triandis, 2004:92). Belirsizliklerden kaçınma derecesi yüksek olan kültürler, açıkça yazılmış talimat ve direktifler ile grup içerisinde işbirliğini tercih etmekte, belirsizlik yaratacak durumlara meydan vermemek için yaşamın bütün alanlarında kurallar belirlemektedir. Bu tip kültürlerin üyeleri, huzursuz, heyecanlı, aktif ve bazen de saldırgan davranışlar gösterirler (Kartarı, 2010:69). Belirsizliklerden kaçınma derecesi düşük olan toplumlarda ise, daha sakin ve kontrollü bir yaşam görülmektedir. Bu tür kültürlerde, yaşamın her alanında detaylı kurallar bulunmamaktadır. Örneğin, İngiltere’de günlük yaşam anayasa olmadan yürütülebiliyorken,

dünyanın birçok ülkesinde anayasa olmadan hiçbir işin düzgün yürümeyeceği anlayışı hâkimdir (Kartarı, 2010:69).

Soydaş (2010), belirsizlik ile risk arasında fark olduğunu belirterek, yüksek belirsizlikten kaçınan toplumlarda insanların, sadece alışılmamış riskler karşısında rahatsız olduğunu ileri sürmüştür. Düşük belirsizlikten kaçınan kültürlerde, bireylerin belirsizlik toleransı yüksektir ve bireyler bunu tehdit olarak algılamazlar. Belirsizlik, günlük yaşamın bir parçasıdır. Bu tür toplumlarda endişe düzeyi oldukça düşüktür (Hofstede ve diğerleri, 2010:196). Yüksek belirsizlik toleransına sahip kültürler, farklı düşünmeyi ve çatışmayı doğal ve yararlı bulurlar (Gaub, 2010:88).

Her iki kültür arasında temel farklılıklar mevcuttur. Örneğin; belirsizlikten kaçınma derecesi düşük olan kültürlerde belirsizlik gayet normaldir ve bu durum insanlar tarafından kanıksanmıştır. Bununla birlikte belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek olan kültürlerde belirsizlik yüksek stres kaynağıdır ve mücadele edilmesi gereken bir durumdur. İki kültür farklılıklarını ortaya koyan örnekleri çoğaltmak mümkündür (Tablo-17).

Tablo-17 : Belirsizlikten Kaçınma Derecesi Düşük ve Yüksek Kültürler Arasındaki Temel Farklılıklar (Hofstede ve diğerleri, 2010:203–223)

Belirsizlikten Kaçınma (Düşük)	Belirsizlikten Kaçınma (Yüksek)
Belirsizlik, hayatın normal bir özelliğidir	Belirsizlik durumu, mücadele edilmesi gereken bir tehdit olarak kabul edilir
Düşük stres, düşük endişe	Yüksek stres, yüksek endişe
Belirsizlik ve risk karşısında rahatlık	Bilindik risklere karşı rahat, bilinmeyen risk ve durumlara karşı korku ve endişe
Farklı olana merak duyulur	Farklı olan tehlikelidir
Aile ve iş yaşamında rahatlık tercih edilir	Aile ve iş yaşamı stres doludur
İnsanlar genel olarak mutludur, çok az kişi mutsuz hisseder	Çok fazla kişi mutsuzdur

Belirsizlikten Kaçınma (Düşük)	Belirsizlikten Kaçınma (Yüksek)
İnsanlar, sağlık ve para konusunda endişe yaşamazlar	İnsanlar, sağlık ve para konusunda endişe yaşarlar
Kaos ve belirsizliğe karşı tolerans	Kesinlik ve resmiyete ihtiyaç duyulur
Üst düzey yöneticiler strateji ile ilgilenir	Üst düzey yöneticiler cari işlerle ilgilenir
Karar verme süreci ile ilgilenilir	Karar verme içeriği ile ilgilenilir
Keşifte başarılı, uygulamada başarısız	Keşifte başarısız, uygulamada başarılı
Az sayıda genel kanun ve yazılı olmayan kurallar	Çok sayıda genel kanun ve yazılı olmayan kurallar
Kanunlara uyulmuyorsa değiştirilebilir	Kanunlara, uyulmuyorsa bile ihtiyaç duyulur
Hızlı yargılama süreci	Yavaş yargılama süreci
Vatandaşların protestosu kabul edilebilir	Vatandaşların protestosu kabul edilemez
Vatandaşlar politikacılara, kurumlara ve yasalara güvenirlir	Vatandaşlar politikacılara, kurumlara ve yasalara güvenmezler
Vatandaşlar politika ile ilgilidir	Vatandaşlar politika ile ilgili değildir
Dış gözlemciler, yozlaşmanın az olduğu algısına sahip olurlar	Dış gözlemciler, yozlaşmanın fazla olduğu algısına sahip olurlar
Aşırı fikir bile olsa yüksek tolerans	Aşırılığa karşı aşırı bastırıcı tutum
Gençlere karşı pozitif tutum ve davranış	Gençlere karşı negatif tutum ve davranış
Etnik kökene karşı tolerans	Etnik kökene karşı bastırıcı tutum
Yabancılar karşı pozitif veya tarafsız tutum	Yabancı düşmanlığı
Gruplarası çatışmalarda şiddet riski düşük	Gruplarası çatışmalarda şiddet riski yüksek
Bir dinin doğrularını diğerlerine kabul ettirme baskısı yok	Dini konularda tek bir doğru vardır ve herkes bunu kabul etmek zorundadır
Kimse inançlarından dolayı yargılanamaz	Dini, politik ve ideolojik konularda tolerans seviyesi düşük, aşırı tutuculuk

Hofstede tarafından yapılan çalışmada, belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek olan ilk beş ülke sırasıyla; Yunanistan, Portekiz, Guatemala, Uruguay ve Belçika'dır. Belirsizlikten kaçınma derecesi en düşük olan beş ülke ise sırasıyla; Singapur, Jamaika, Danimarka, İsveç ve Hong Kong'tur. Türkiye, bu sıralamada 85 puanla 23-25'inci sırada yer almıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:192–195). Hofstede'nin çalışmasında yer almayan Afganistan, Gaub'a (2010:89) göre belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek bir toplum olarak tanımlanmıştır.

(e) Uzun ve Kısa Vadeye Uyumlu Kültürler (Konfüçyan Dinamizmi Boyutu)

Hofstede tarafından yapılan ilk çalışmada tanımlanan dört boyuta sonradan eklenen zaman yönelimi boyutu, Kartarı'nın (2010:70) belirttiği şekliyle, kültürlerin zaman algılamaları arasındaki farklılıklara dayanmaktadır. Konfüçyan dinamizmi olarak adlandırılan bu boyut, filozof Konfüçyus'un öğretilerine dayanmaktadır. Konfüçyan dinamizmi; hizmet etmek, tutumluluk, beslenme, çok çalışma, liderlik, bireyin aileye adanması vb. birçok konuda temel kuralları içermektedir (Demirkan, 2007:29)

Hofstede ve arkadaşları (2010:239) tarafından beşinci boyut, uzun ve kısa vadeye uyum olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Uzun vadeye uyum sağlayan kültürler, geleceğe ilişkin öğretici erdemleri, süreklilik, tutumluluk ve değişen koşullara alışmaya teşvik ederler. Kısa vadeye uyum sağlayan kültürler ise, milli gurur, geleneğe saygı ve sosyal yükümlülükleri karşılama gibi geçmiş ve bugünle ilgili erdemleri teşvik etmektedir. Kısa vadeye uyumlu kültürler, geçmiş ve bugüne odaklı statik bir özelliğe sahipken, uzun vadeye uyumlu kültürler gelecekle ilgilenirler (Hofstede ve diğerleri, 2010:133).

Kısa ve uzun vadeye uyumlu kültürler arasında temel farklılıklar mevcuttur. Örneğin; kısa vadeye uyumlu kültürlerde bireylerin çabası dikkate değerdir ve hızlı çözümler üretilmesi beklenir. Boş zamanlar oldukça önemlidir. Bununla birlikte uzun vadeye uyumlu kültürlerde ise bireyler azim ve sebat duygusuna sahiptir, yavaş çözümlere odaklanılır. Boş zamanlar bu

kültür için önemli değildir. Her iki kültür arasındaki farklılıkları ortaya koyan örnekleri çoğaltmak mümkündür (Tablo-18) (Hofstede ve diğerleri, 2010:243).

Tablo-18 : Kısa ve Uzun Vadeye Uyum Arasındaki Temel Farklılıklar
(Hofstede ve diğerleri, 2010:243)

Kısa Vadeye Uyum	Uzun Vadeye Uyum
Harcamaya ilişkin toplumsal baskı	Azla yetinme, kaynakları idareli kullanma
Çabalar hızlı sonuçlar üretmeli	Azim, sebat, yavaş sonuçlara yönelik sürekli çaba
Geleneklere saygı	Şartlara saygı
Akrabalar ile yaşamak çatışma konusu	Akrabalar ile yaşamak normal bir davranış
Alçakgönüllülük, sadece kadınlar için geçerli	Alçakgönüllülük, erkek ve kadın için geçerli
Temel iş hayatı; özgürlük, insan hakları, başarı ve bireyin kendisini düşünmesi değerlerinden oluşur	Temel iş hayatı; öğrenme, dürüstlük, uyum, sorumluluk ve bireysel disiplin değerlerinden oluşur
Boş zamanlar önemlidir	Boş zamanlar önemli değildir
Yönetici ve çalışanlar, psikolojik olarak farklı kutuplarda yer alırlar	Yönetici ve çalışanlar, aynı duyguları paylaşırlar
Yeteneğe göre mevki, kabiliyete ödül	Geniş sosyal ve ekonomik farklılıklar istenmeyen durumdur
Eğer “A” doğruysa, karşıtı olan “B” yanlış olmalıdır	Eğer “A” doğruysa, “B” de doğru olabilir
Kendi ülkesiyle gurur duyma	Diğer ülkelerden öğrenme
Fakir ülkelerde yavaş ve hiç olmayan ekonomik gelişme	Fakir ülkelerde hızlı ekonomik gelişim

Hofstede tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Porto Riko, Gana, Mısır, Trinidad ve Nijerya kısa vadeye uyumlu ilk beş ülke olurken Güney Kore, Tayvan, Japonya, Çin ve Ukrayna ise uzun vadeye uyumlu ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye, bu sıralamada 47 puanla 47’nci sırada yer almıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:255-257).

(f) Hoşgörü ve Baskı Boyutu

Hoşgörülü kültürler; hayattan zevk alma ve eğlenmek ile ilgili doğal ve temel insan dürtülerinin göreceli memnuniyetine izin veren kültürleri, baskı gösteren kültürler ise, katı toplumsal kurallar tarafından ihtiyaçların tatminini bastıran ve onları düzenleyen kültürleri tanımlamaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010).

Her iki kültür arasında temel farklılıklar mevcuttur. Örneğin; hoşgörülü kültürlerde insanlar mutludur, boş zamanlar değerlidir, arkadaşlık önemlidir ve bireyler dışa dönük davranış gösterir. Bununla birlikte, baskıcı kültürlerde mutsuz insan sayısı fazladır. Boş zamanların bir önemi yoktur, arkadaşlık azdır, bireyler nevrotik kişilik özelliği gösterir. İki kültür arasındaki temel farklılıkları çoğaltmak mümkündür (Tablo-19).

Tablo-19 : Hoşgörülü ve Baskıcı Kültürlerin Temel Farklılıkları (Hofstede ve diğerleri, 2010:243-2)

Hoşgörülü Kültürler	Baskıcı Kültürler
Büyük oranda mutlu insanlar	Büyük oranda mutsuz insanlar
Bireysel yaşam kontrolü algısı	Acizlik algısı, "bir şey yapmazsam bana ne olur" düşüncesi
Boş zamanlar değerli	Boş zamanlar değersiz
Arkadaşa sahip olmak önemli	Arkadaşa sahip olmak önemli değil
Tutumlu olmak önemli değil	Tutumlu olmak önemli
Daha fazla dışa dönük kişilik	Daha fazla nevrotik kişilik
İyimserlik seviyesi yüksek	Kötümserlik seviyesi yüksek
Aile fertleri arasında ev işlerinin eşit paylaşımı	Ev işlerinde eşit paylaşım önemli değil
Konuşma özgürlüğü önemli	Konuşma özgürlüğü birincil öncelikli değil
Düzeni sürdürmek yüksek öncelikli bir konu değil	Düzeni sürdürmek birinci öncelikli konu

Hofstede tarafından yapılan çalışmada; hoşgörölü ve baskıcı kùltürler sıralamasında Venezuela, Meksika, Portekiz, El Salvador ve Nijerya en hoşgörölü ölkeler olarak ilk beş sırayı paylaşırken baskıcı ölkeler sıralamasında ilk beş sırada Pakistan, Mısır, Letonya, Ukrayna ve Arnavutluk yer almaktadır. Türkiye, 49 puanla hoşgöröden baskıcıya doğru yapılan sıralamada 37'inci sırada yer almıştır (Hofstede ve diğlereri, 2010:282–285).

g. Değerlendirme

Üzerinde fikir birliğine varılmış ortak bir tanım olmamakla birlikte kùltürü, insanoğlunun varoluşundan itibaren sahip olduğı herşey olarak görmek mümkündür. Bir başka ifadeyle kùltür, insanların veya grupların sahip olduğı maddi ve manevi kazanımlardır. İnsanoğlu kùltürel bir varlıktır, hayatta yaşayarak öğrendiklerini kùltüründe saklayarak bir sonraki nesillere aktarma becerisine sahiptir. İlk başlangıçtan itibaren insanoğlu, sahip olduğı kùltür vasıtasıyla dünyaya hâkim olmuş ve varlığını sürdürebilmiştir (Güvenç, 2013).

Kùltür çeşitli kategoriler altında sınıflandırılabilir. İngiltere Savunma Bakanlığı'nın "Kùltür ve İnsan Dokusunu Tanıma (*Culture and Human Terrain*)" başlıklı müşterek doktrininde bu sınıflandırma; sosyal yapı, politik yapı, ekonomik yapı, inançlar ve değerler ile etkileşimler olmak üzere beş ana başlık altında toplanmıştır. Sosyal yapı; toplumun temel yapı taşı olarak görölmektedir. Grup içerisindeki sosyal yapının analizi, bireylerin davranış şekillerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Akrabalık ilişkisi, etnik gruplar, ırk, milliyetçilik ve cinsiyet ayrımı gibi konular sosyal yapının analiz alanları arasında sayılabilir. Politik yapı; otoritenin tanımı, merkezi yönetim sistemi, liderlik sistemi, etnik ve kabile yapısı ve gücün kullanımı konularından oluşmaktadır. Ekonomik yapı ise; devletin resmi ekonomik yapısını ve bankacılık sistemini tarif etmektedir. Ancak her devletin kendine özgü farklı alternatif ekonomik sistemlerinin de bulunduğunu söylemek mümkündür. Değerler ve inançlar; din, yerel dini uygulamalar, ritüeller ve sembolleri içerir. Son olarak etkileşim, farklı kùltürlerin veya grupların diğlerleri ile kurdukları iletişim ve etkileşimi tanımlamaktadır. Fiziksel ve beden dili, etkileşimin temel unsurları arasında sayılabilir. Bununla birlikte

misafirperverlik, heyecan, his, duygu ve dürüstlük gibi kavramlar etkileşimin seyrini belirleyen konular arasında yer almaktadır (JDN, 2013). Kendi kültürümüzden farklı bir kültürü öğrenebilmek için, belirtilen bu beş alanın analiz edilmesine ihtiyaç duyulur.

Kültürü bir buzdağına benzetmek mümkündür (Peterson, 2004). Beş duyu organımızla hissedebileceğimiz ve görebileceğimiz somut kültürel faktörler buzdağının üst kısmında yer alırken, fikirler, görüşler, bakış açıları, davranışlar ve felsefe gibi soyut faktörler buzdağının görünmeyen bölümündedir. Dolayısıyla kültürün görünen yüzünün yanı sıra görünmeyen yüzünün de analizi, kültürlerin anlaşılması adına önemlidir.

Kültür, öğrenilen, paylaşılan, sürekli, toplumsal, sembollere dayalı, değişken ve inşa edici özelliklere sahip bir kavramdır. Bu özellikleri sayesinde nesilden nesile aktararak toplumsal hayatın anlaşılması adına değer taşıdığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan, 16'ncı yüzyılda Osmanlı Devletinin uyguladığı istimalet politikası (İnalçık, 2012:3), 20 ve 21'nci yüzyılda ise başta ABD olmak üzere birçok devletin başvurduğu yumuşak güç uygulamasında temel kaynak, kültür ve kültürün tanınması olmuştur. Kültürel faktörlerin analizi ile hedeflenen kalpleri ve zihinleri kazanma stratejisi, hem istimalet siyaseti hem de yumuşak güç uygulamalarının merkezinde yer almıştır. Dolayısıyla stratejik, operatif ve taktik alanda, kültüre ilişkin farkındalık kazanılması veya kültürün göz ardı edilmesinin, devletlerin varlıklarının devamını olumlu veya olumsuz etkileyebileceğini söylemek mümkündür.

Kültür, simetrik ve asimetric savaşların içiçe geçtiği, bir başka ifadeyle hibrid savaşların yaşandığı bir ortamda, önemli bir analiz konusu haline gelmiştir (Mccuen, 2009). Savaşın değişen yüzü, uluslararası ilişkiler ve dış politikada kültürün anlaşılmasını, tanınmasını ve uygulamaya yönelik hareket tarzları geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bozeman'a (2009:64) göre dünyada çok kültürlü yapının varlığı, farklı düşünme sistemi, değerler sistemi ve politik organizasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 21'nci yüzyılın çok kültürlü ortamında karar vericiler ve politika yapımcıların, bu farklılıkları analiz ederek anlamaya ihtiyaçları olduğunu söylemek

mümkündür (Bozeman, 2009:64). Aksi takdirde hem stratejik hem de taktik seviyede endişe duygusunu tanımlayan kültürel şok durumu ile karşılaşmaları muhtemeldir (Soydaş, 2010).

Kültür hakkında elde edilen farkındalık, devletler, toplumlar ve bireyler arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Kültürler arasında oluşturulan iletişim, sembol ve kültürel algıları farklı olan insanlar arasındaki etkileşim olarak tanımlanabilir (Samovar, Porter ve MacDaniel, 2009:12). Teknolojide yaşanan gelişmeler, kültürler arasındaki iletişimi hızlandırmış ve farklı kültürleri birbirine yakın kılmıştır. Ticari ilişkiler ve turizm gibi sivil maksatlı iletişimin yanı sıra askeri harekâtların meydana getirdiği iletişim ortamı, farklı kültürlerden insanları karşı karşıya getirmiştir. Bu iletişim ortamında insanlar, kendi kültürleri ile diğer kültürlerin özelliklerini karşılaştırma imkânı bulmuşlar, kültürel bilgidен yoksun olmaları halinde zaman zaman kültürel şok yaşamışlardır. Dolayısıyla kültürel şoktan kurtulabilmek ve sağlıklı bir iletişim kurabilmek maksadıyla kültürel bilgiye her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmuştur.

Sonuç olarak, stratejik seviyede devletlerin, taktik seviyede ise orduların kültürel farkındalık sağlayabilmelerinin temelinde, kültüre yönelik bilgilerin elde edilmesi ve bu bilgilerin analiz edilerek uygulamaya geçirilmesinin yer aldığı söylenebilir. Kültürel faktörlerin derinlemesine analiz edilerek uygulamaya dönüştürülmesi işleminin, doğru toplama vasıtaları ile sağlanan ve karar vericilere zamanında ulaştırılan kültürel istihbarat ile mümkün olacağını değerlendirmek mümkündür.

Bu değerlendirme ışığında çalışmanın bundan sonraki kısmında, yeni bir istihbarat alanı olmamakla birlikte, akademik literatürde pek fazla yer almadığı yönünde bulgulara sahip olduğumuz ve devletler, gruplar veya bireylerin kültürel yapılarındaki bilinmeyenleri bilinir kılmayı hedefleyen kültürel istihbarat kavramı tanımlanmış, süreci ortaya konulmuş ve bu kavrama ilişkin tarihsel örnek uygulamalara yer verilmiştir.

5. KÜLTÜREL İSTİHBARAT KAVRAMI

a. Giriş

Geleneksel istihbarat tanımlarından da anlaşılacağı üzere (Johnson, 2006; Cox, 2009; Lowenthal, 2012; Field Manuel, 2010; Richelson, 2012) istihbaratı, çeşitli toplama vasıtaları kullanılarak elde edilen ham bilgilerin belirli süreçlerden geçirilmesi ve analiz edilmesiyle ortaya çıkan ürün olarak görmek mümkündür. Çınar (1997:105), bir istihbarat tanımında; tehdit, devlet, gizlilik, toplama, analiz ve amaç kavramlarının bulunmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Çınar'a (1997:105) göre bu kavramların en önemlisi tehdittir, tehdit olmadan istihbarata gerek yoktur. Alan Breakspear (2013) farklı bir yaklaşımla istihbarat kavramına yeni bir tanım kazandırmayı hedeflemiştir. Breakspear'a göre (2013) istihbarat, zaman içindeki değişimleri tahmin edebilme yeteneğidir. Bu yetenek, öngörü ve içgörüyü içerir, fırsatı temsil eden olumlu ve tehdidi temsil eden olumsuz değişimleri tanımlamayı amaçlamaktadır (Breakspear, 2013:688). Bir başka ifadeyle istihbaratı, GZFT (SWOT)²⁵ analizi yapabilmek amacıyla yürütülen kolektif ve profesyonelce yapılan bir faaliyet olarak tanımlamak mümkündür.

Breakspear tarafından yapılan bu tanım, devletler bağlamında yeni istihbari yeteneklerin kazanılması ve farklı alanlara odaklanılmasına yönelik ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bunlardan birisi ve belki de en önemlisi olarak, fırsatları ve tehditleri oluşturabilme kabiliyetine sahip kültürel faktörleri göstermek mümkündür (Duyvesteyn, 2011a). Breakspear'ın (2013) söylemini destekler şekilde Hamilton Bean (2013:496), karar vericilerin belirsizliğini azalttığı öngörüsüyle, istihbaratın temel rolünün kültürlerin anlaşılması adına yeni bir pencere açmak olduğunu belirtmiştir.

Kültür, son zamanlarda sosyal bilimlerin birçok dalı içerisinde kendisine yer bulan bir kavram haline gelmiştir. Sosyal bilimlerin önemli bir konusu haline gelen kültürün rolünün ortaya konulması, Duyvesteyn'a göre (2011b:524) dikkatli bir istihbarat süreci ile mümkündür. Diğer taraftan Erik Nemeth (2011) farklı bir yaklaşımla, kültürel değerlerin ve sembollerin

²⁵ GZFT/SWOT (Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler/ Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)

korunması adına kültürel istihbarata ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. İstihbarat ile ilgili tartışmalarda kültür ve istihbarat üzerine odaklanmak önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir (Duyvesteyn, 2011a:524).

Kültürel faktörlere ilişkin istihbarat çalışmalarına iki farklı açıdan yaklaşıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi; Nemeth'in (2011) belirttiği şekilde, kültürel değer ve sembollerin korunmasına yönelik çalışmalardır. Taliban tarafından 1998 yılından beri ifade edilen, buna yönelik bir önlem alınmayan ve Şubat 2001'de yıkılan Budha heykelleri ile 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen saldırılarda yıkılan Dünya Ticaret Merkezi, kültürel istihbarat çalışmalarına verilen dikkat çekici örneklerdir (Nemeth, 2011:217). İkincisi ise kalpleri ve zihinleri kazanma stratejisine dayanmaktadır. Kalpleri ve zihinleri kazanma stratejisi, toplumun kazanılmasına odaklanan bir stratejidir (Duyvesteyn, 2011b:447). Bir başka ifadeyle kalpleri ve zihinleri kazanma stratejisi, yerel kültürün anlaşılması ve farkında olmayı öngörmektedir (Duyvesteyn, 2011b: 450). Bu tez çalışması, birinci konu göz ardı edilerek ikinci konu ile sınırlandırılmıştır.

Smith Rupert'e göre (2005) günümüzdeki savaşlar, istihbarat ve bilgi savaşları olarak gerçekleşmektedir. Özellikle toplumun kazanılmasının hedeflendiği harekâtlarda, en iyi istihbarat kaynağı toplumun kendisidir. Ancak, toplum kendisini güvende hissetmedikçe konuşmaz ve ihtiyaç duyulan istihbaratın elde edilmesi oldukça zordur. Nafiz Tok (2003) bu durumu, kültürün temel özelliklerinin bilinmesi ile ilişkilendirmiştir. Toplumun temel kültürel özelliklerinin bilinmesi ve bu yönde hareket tarzlarının geliştirilmesi, topluma kazandırılacak güvenin ön koşulu olarak görülebilir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, Breakspear'ın (2013) istihbarat tanımı ışığında, kalpleri ve zihinleri kazanmayı öngören ve kültürel farkındalık sağlamanın temelini oluşturan "kültürel istihbarat" kavramı tartışılmıştır. Öncelikle çalışma kapsamında "kültürel istihbarat nedir" sorusuna cevap aranmış ve mevcut literatürden yola çıkılarak özgün bir tanımın ortaya konulması hedeflenmiştir.

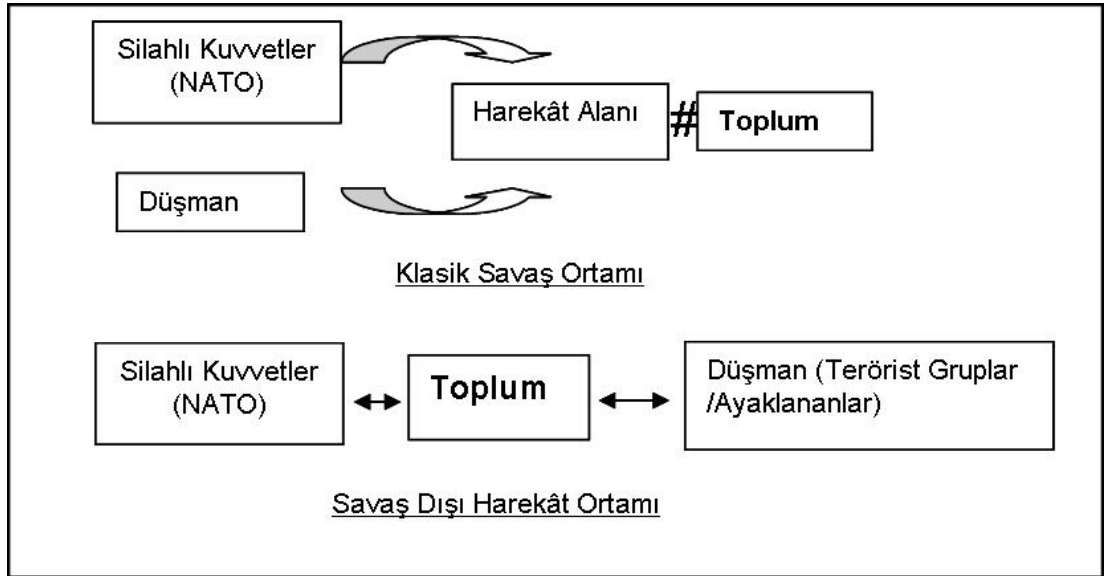
b. Kültürel İstihbarat Nedir?

Dünya üzerinde günümüzde ortaya çıkan savaş ve çatışmalar, bir önceki yüzyıla oranla daha karmaşık ve daha değişken bir hal almıştır (Danilsen, 2013). Ulusal ve uluslararası güvenlik algıları, geleneksel olmayan devlet dışı aktörlerin ve asimetrik tehditlerin ortaya çıkışıyla beraber karmaşık ilişkiler yumağına dönüşmüştür. Özellikle soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte savaşlar şekil değiştirmeye başlamış, devletler, “barışa destek” ve “insani yardım” gibi harekâtların içerisinde daha fazla, geleneksel savaşların içerisinde ise daha az yer almaya başlamıştır (Kok Yee ve diğerleri, 2005). Bununla birlikte yeni ortaya çıkan bu tehditlere karşı mücadele yöntemleri de değişim göstermiştir. Klasik tehdit algısı doğrultusunda devletlerin gayretleri, modern teknolojiye sahip orduların gelişimi üzerine odaklanırken yeni tehditlere karşı mücadele “insan doğasının karmaşıklığının” çözümü üzerine odaklanmayı gerekli kılmıştır (Spencer, 2011). Farklı kültürleri kapsayan bu karmaşıklığın çözümü, Spencer’a göre (2011), kültürel istihbaratın varlığına dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, insanlara ait paylaşılmış inançların, değerlerin, tutum ve davranışların anlaşılması kabiliyeti olarak tanımlanabilen bu bilginin insanın anlaşılmasına yönelik kullanımı oldukça önemlidir (Spencer, 2011:15).

Harekât ortamındaki değişimlere paralel olarak devletlerin istihbarat anlayışında yaşanan değişimler, bu disiplinin askeri alanın yanı sıra akademik alanda da önem kazanmasına öncülük etmiştir. Özellikle soğuk savaş öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında bu değişimi belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Soğuk savaş boyunca ABD ve Sovyetler Birliğinin istihbarat anlayışı, birbirlerinin askeri kapasitelerini elde etmeye odaklanmıştır (Schreier, 2005). Her iki ülkenin ortak hedefi, olası bir çatışmada birbirlerini karşılıklı olarak yok etmektir. Bu zaman içerisinde karşılıklı istihbarat gayretlerinin, kültürel faktörlerin anlaşılmasını içerdiğini söylemek pek mümkün değildir. Ancak soğuk savaş sonrası yeni ve farklı tehditlerin ortaya çıkması ve barışı destekleme harekâtları gibi savaş dışı harekâtlar içerisinde daha çok yer alınması, istihbarat anlayışının da değişmesine neden olmuştur. Daha önce düşmanın askeri kapasitesine

yönelik gerçekleştirilen istihbarat anlayışının, kültürel faktörlerin de anlaşılması yönünde bir dönüşüme girdiğini söylemek mümkündür (Franz, 2005).

Soğuk savaş öncesi devletlerin stratejik, operatif ve taktik seviyede kullandıkları klasik istihbarat yöntemleri, geleneksel savaşların başarısında önemli bir yer tutmuştur. Bununla birlikte “toplum-merkezli” çatışmaların yoğunlaşması ile birlikte kültürel faktörlerin varlığı ön plana çıkmaya başlamıştır (Şekil-8). Devlet yönetiminde ve/veya askeri harekâtlarda karar vericiler/komutanlar, askeri istihbaratın hedefini oluşturan oluşumlara önem verirken, bölgenin kültürel yapısını çoğunlukla göz ardı ettikleri söylenebilir. Hâlbuki, özellikle asimetrik tehditlere karşı verilen mücadelenin başarısının, harekât alanında bulunan tarafsız kamuoyu desteğinin elde edilmesi, bir başka ifadeyle kalplerin ve zihinlerin kazanılmasıyla yakından bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil-8 : Klasik Savaş ile Savaş Dışı Harekât Ortamı Arasındaki Fark (Multinational Experiment 6.0, 2010:5)

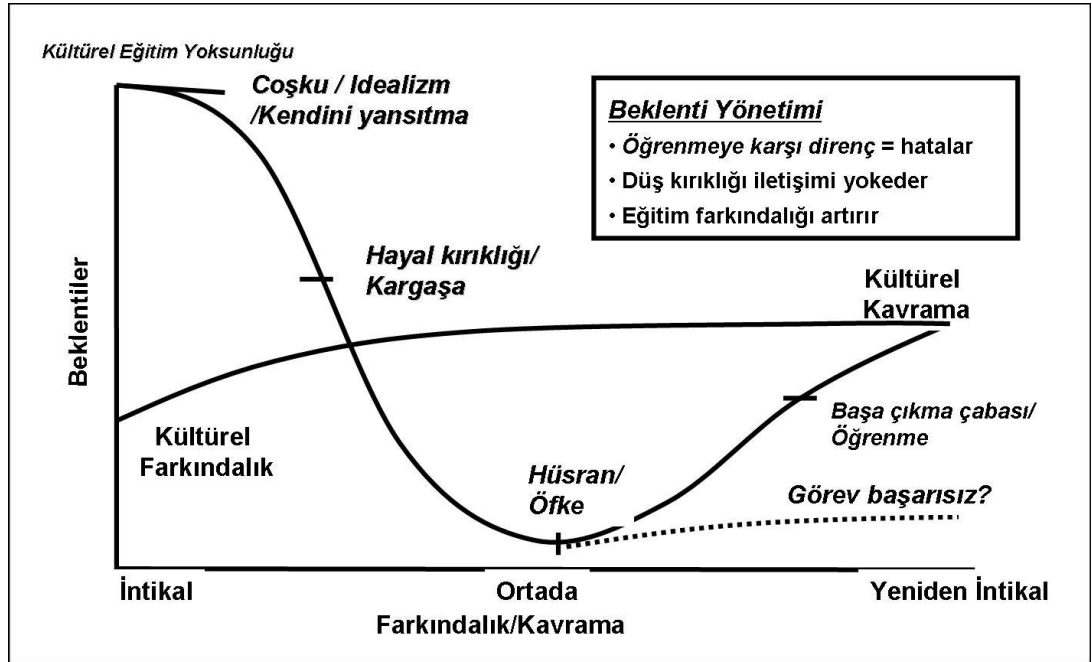
Spencer (2011:16), toplumun kalpleri ve zihinlerini kazanmak için, toplumu ve onun kültürünü anlamının önemine dikkati çekerken, toplumun inançlarını, değerlerini, tutumlarını ve dünya görüşlerini anlama yönünde yapılacak hataların, görevin başarısını olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir. Spencer (2011:16), bu tür hataların önüne geçebilmek için kültürel istihbarata

olan ihtiyacı vurgularken, kültürel istihbarat olmadan gerçekleştirilen harekâtların, başparmak kullanmadan bir evi inşa etmek kadar zor olduğunu ileri sürmektedir. Spencer'ın bu yaklaşımı, kültürel istihbaratın ayrı bir uzmanlaşma dalı olarak çalışılması yönündeki görüşü destekleyici niteliktedir.

Devletlerin yer aldığı geleneksel savaşlarda, düşmanın moral, motivasyon, savaşma azim ve iradesi sert güç ile kırılırken devlet dışı aktörlerin yer aldığı asimetrik savaşlarda yumuşak güç ile tarafsız kamuoyunun ikna edilmesi hedeflenmektedir. Asimetrik savaşların başarısı adına ikna metodlarının doğru bir şekilde kullanımı için kültürel hassasiyetlerin bilinmesi ve bu yönde davranış modellerinin geliştirilmesi önemlidir. Spencer ve Balasevicius'e (2009:44) göre, eğer bölgede yaşayan halkın dili, korkuları, istekleri ve motivasyonları tam olarak bilinmiyorsa o halkın ikna edilebilmesi oldukça zordur. İkna, yüksek derece güvene dayanır ve güvenin seviyesine göre ikna seviyesi artar veya azalır. Bu kapsamda kültürel istihbarat vasıtasıyla sağlanan kültürel farkındalığın, düşmanın davranış tarzlarının anlaşılması ve tarafsız halk ile iletişim kurulmasına imkân sağladığını söylemek mümkündür (Lister [Web], 2011). Briceno'nun (2010:31) deyiimiyle, devletlerin stratejik bir hata yapmasının engellenmesi, harekât bölgesine yönelik kültür harekâtının gerçekleştirilmesiyle doğru orantılıdır. Yerel halkın dininin, dilinin, politik ve sosyal yapısının bilinmesi, anlaşılması ve saygı duyulmasıyla, bölgede düşmanca bir çevre yaratılmasının önlenebileceği değerlendirilebilir (Clausewitz, 2007; Briceno, 2010:33).

Wunderle'ye göre (2007) intikalden başlayıp harekât sonuna kadar devam eden süreçte kurulacak iletişim ortamında, askerlerin beklentilerinin yönetilebilmesi için doğru ve zamanında elde edilen kültürel bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. ABD Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli kademelerinde görev yapan Wunderle (2007:58), kültürel eğitim almamış ve harekât alanı ile ilgili belirsizlik yaşayan bir askerin, intikal öncesinde idealistlik duygusuyla coşku içerisinde olduğunu ve kendisini gerçeğinden daha güçlü hissettiğini belirtmektedir. Harekât alanına intikali sonucunda, farklı kültürler ile karşılaşan ve kültürel şok yaşayan asker, bir müddet sonra ne yapacağını ve

nasıl davranacağını bilememenin etkisiyle hayal kırıklığı yaşamakta ve karmaşık duygular içerisinde girmektedir. Karşı taraf hakkında kültürel farkındalık eksikliği yaşayan askerler, öncelikle bu karmaşadan kurtulabilmek için, karşı tarafın kültürünü kendi kültürleri ile karşılaştırıp, davranışlarına kültürleri doğrultusunda şekil vermektedirler. Bu noktanın, hataların ortaya çıktığı ve çatışmaların başladığı yer olduğu söylenebilir. Asker, bilmemenin ve zor durumda olmanın verdiği bir duyguyla içinde bulunduğu duruma ve bölge halkına karşı öfke duymaktadır. Bir müddet sonra beklentilerini yönetmeye ve karşılaştıkları durumla başa çıkmaya alışan asker, yavaş yavaş kültürel faktörlere yönelik bilgi edinmeye başlamakta ve görevinin sonuna doğru, karşı tarafın kültürünü, davranış biçimlerini ve yaşam tarzlarını kavramaya ve ortama alışmaya başlamaktadır. Ancak bu süre içerisinde hem iş gücü hem de fiziksel kayıpların yaşanması muhtemeldir. Bununla birlikte, başlangıçta kazanılmayan kültürel farkındalık, görevin başarısız olmasına da yol açabilmektedir (Şekil-9). Gerçek bir harekât ortamında yaşanacak bu tür bir olayın önüne geçilebilmesi için, kültürel eğitimin verilmesi ve görev öncesi kültüre ilişkin zamanında, doğru ve yeterli bir istihbaratın sağlanması önemli birer faktördür (Wunderle, 2007).

Şekil-9 : Kültürel Farkındalık ve Beklenti Yönetimi (Wunderle, 2007)

Belirtilen bu bilgiler doğrultusunda, kapsamlı bir istihbarat yaklaşımını içeren kültürel istihbaratın önemi ve gerekliliği açıkça kendini göstermektedir. Kültürel faktörler, stratejik istihbarat altında genel özellikleriyle incelenmektedir (Özdağ, 2011:107). Ancak, kültürel istihbaratın önemi gereği, ayrı bir uzmanlık alanı olarak incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun temel nedeni, kültürel faktörlerin yeterli derecede stratejik bir değer olarak algılanmamasıdır. Kültür konusu, stratejik planlamalara yüzeysel olarak dahil edilmektedir (Özdağ, 2011:107). Bu değerlendirme ışığında kültürel istihbaratın, İstihbarat disiplini altında ayrı bir uzmanlık alanı olarak incelenmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Kültürel istihbarata ilişkin üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Bu yönde yapılan tanımlardan birisinin Erik Nemeth'e (2011) ait olduğunu söylemek mümkündür. Nemeth (2011:218) kültürel istihbaratı; şiddete karşı kültürel değerlerin/sembollerin korunması, güvenliklerinin sağlanması ve sömürülmesinin önüne geçilmesi amacıyla kullanılan istihbarat olarak tanımlamaktadır. Bu tez çalışması içerisinde yer alan kültürel istihbarat kavramı, Nemeth'in tanımlamasından farklı bir çerçevede tartışılmıştır.

İstihbarat ve kültür kavramlarının etkileşimi doğrultusunda kültürel istihbaratı; kültürel bilginin, düşman veya düşman olması muhtemel tehditler ile harekât çevresini nasıl etkilediğini ve harekât planlarını nasıl yönlendirdiğini analiz etmeyi hedefleyen bir istihbarat alanı olarak tanımlamak mümkündür (Cultural Intelligence [Web], 2013). Bir başka ifadeyle kültürel istihbarat, muhtemel bir harekât bölgesine gerçekleştirilecek harekât öncesinde veya harekât esnasında, o bölgede bulunan kültürün tanınması ve anlaşılması amacıyla toplanan kültürel bilginin tasnif edilmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesi neticesinde elde edilen bir ürün olarak tanımlanabilir (Wunderle, 2007; Gavriel, 2010). Askeri perspektiften değerlendirildiğinde, kültürel istihbaratın istikrar ve destek harekâtlarında, askeri olmayan unsurlar hakkında bilgi elde etmeyi hedeflediğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan kültürel istihbarat, istihbarat çarkı içerisinde yer alan süreç vasıtasıyla kültürel faktörlere yönelik elde edilen ve komutanın

karar verme sürecine destek sağlayan bir ürün olarak değerlendirilebilir. Kültürel istihbarat, kültüre yönelik elde edilen ham bilginin işlenerek pratiğe dönüştürülmüş hali olarak görülebilir. Ancak kültürel istihbaratın elde edilme ve uygulanma süreci, kapsamlı bir yaklaşımı ve tüm kaynakların kullanımını gerekli kılmaktadır (Wunderle, 2007:59).

Kültürel istihbarat, büyük askeri harekâtların, ulus inşası sürecinin ve diğer savaş dışı harekât süreçlerinin tüm safhalarını yakından destekleyici bir özelliğe sahiptir. Kültürel istihbarat ile desteklenmiş harekâtlarda, kaynakların daha etkin kullanılacağı ve zayıfların daha az olacağı değerlendirilmektedir. Savaş ve çatışmaların asimetrik bir hal aldığı günümüz tehdit ortamında istihbaratın hedefi “coğrafi harita”dan ziyade “insan haritası”nın ortaya çıkarılması olarak belirlenmiştir (JDN, 2013).

Gavriel'in (2010:77-78) söylemiyle kültürel istihbarata giden ilk yol, bilginin toplanması aşamasıdır. Bu noktada kültürel farkındalık yaratılmaktadır. Hem stratejik hem de taktik seviyede bu safha oldukça önemlidir. Daha sonra elde edilen ham bilgilerin anlaşılması ve uygulanmasına yönelik olarak kültürel anlayış kabiliyeti kazanılmaktadır. Kültürel farkındalık ve kültürel anlayış aşamalarında temel kültürel fikirleri tanıyabilme kabiliyeti elde edilmektedir. Her iki aşamada kültür, henüz işlevsel hale getirilmemiştir, bir başka ifadeyle henüz harekât alanına yönelik hazırlanmış değildir. Bir sonraki aşama, analiz safhasıdır. Kültüre yönelik elde edilen bilgiler tasnif edilerek analize tabi tutulmakta, analiz edilip değerlendirilen bilgi, ham bilgi olmaktan çıkarak harekât alanında kullanılabilir ve karar vericilerin/komutanların kararlarını etkileyen bir istihbarata dönüştürülmektedir. Bu safha, kültürel yetkinliğin kazanıldığı aşamadır. Bu aşamada kültüre yönelik analiz edilen bilgiler işlevselleştirilmiştir, bir başka ifadeyle harekât alanında kullanılabilir hale getirilmiştir. Bu safhada, kültürün nasıl kullanılabileceği bilinir hale gelmektedir (Gavriel, 2010:77-78).

Yukarıda belirtilen süreç, 2001 yılında başlayıp 2014'te de sürdürülen Afganistan harekât alanı için uygulanabilir durumdadır. Afganistan harekât alanında çatışmalar, askeri çevrenin alışkın olmadığı bir ortamda gerçekleşmektedir. İstihbarat birimleri bu ortamda, eylemlerin nerede ve nasıl

gerçekleşeceğini önceden bilmelerine rağmen, bu eylemi gerçekleştirenlerin psikolojik ve sosyolojik durumlarını anlamada güçlük çekmişlerdir. Bir insanın hangi motivasyonla ölüme gittiğini tahmin etmek ve anlamak konusunda klasik istihbaratın yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Harekât alanında karşılaşılan yeni kültürler, klasik istihbarat anlayışı ve tekniklerinde de dönüşüme yol açmıştır. Bu dönüşümlerden birisi ve belki de en önemlisi, yerel halkın kültürünü ve değerlerini tanımayı ve analizi öngören kültürel istihbaratın üretilmesidir. Karşı tarafın kültürünün anlaşılması ve analiz edilmesi istihbaratın yeni alanlarından birisi haline dönüşmüştür. Kültürün askeri harekâtlardaki öneminin artması klasik istihbarat süreci ve sistemlerinde değişimleri gerekli kılmıştır (Gavriel, 2010).

Gavriel'e (2010:74) göre kültürel istihbarat sürecinde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, kültürel bilginin nasıl ve ne şekilde kullanılacağı ve bu yönde gerçekleştirilen analiz işlemidir. Bu işleyişin iş yaşamındaki güzel bir örneği, Mc Donalds'ın değişik kültürlerle göre uyguladığı ödül sistemidir. Doğu kültürünü iyi analiz eden Mc Donalds yetkilileri, batıda uyguladıkları takdir ve ödül sistemini, doğu bölgelerde farklı bir formatta uygulayarak bu bölgelere yönelik etkin bir yumuşak güç sağlamaktadır. Pakistan'da kendini güçlkle kabul ettiren Mc Donalds, analiz ettiği doğu kültüründe aile reisinin ve aile bireylerinin önemini kavramıştır. Bu bağlamda, Mc Donalds yetkilileri, ayın personeli seçilen çalışanın evini ziyaret ederek özellikle aile reisi olan babaya teşekkür ederek ihtiyacı doğrultusunda hediyeler vermektedir. Burada dikkati çeken husus, Mc Donalds'ın Pakistan'da baba figürünün önemini ve rolünü kavramasıdır.²⁶ Mc Donalds tarafından elde edilen ham kültürel bilgi, süreç içerisinde analiz edilerek kültürel istihbarata dönüştürülmekte ve gerçek yaşamda başarıyla uygulanmaktadır.

Tamamlayıcı özelliğe sahip yeni bir kavram olarak değerlendirilen kültürel istihbaratın, stratejik seviyede devletlerarası ilişkiler ve ticari alandan başlayıp, taktik seviyede askeri alana kadar geniş bir perspektifte kullanılabildiğini söylemek mümkündür. Kültürel istihbarat, insanların bir

²⁶ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz : Inter-Culturally Intelligent Reward Systems for McDonald's in Pakistan, <<http://www.knowledgeworkx.com/blogs/knowledgeworkx/item/162-culturally-intelligent-reward-systems-for-mcdonalds-in-pakistan>> , 27.04.2014.

başka kültür ile karşılaştıkları zaman, bu kültürlere karşı nasıl bir yaklaşım sergileyeceği konusunda yol göstericidir (Brislin, 2006:40). Kültürel istihbaratın ilgi alanı, insanların davranışlarını analiz etmek ve davranış nedenlerini anlamaya çalışmaktır. Bir başka ifadeyle kültürel istihbarat, sosyal gruplara ait kültürün harekât çevresini nasıl etkilediği üzerine odaklanmış durumdadır.

Savaş alanında yer alan toplumun kalpleri ve zihinlerini kazanmak adına geliştirilen politikaların başarısı, doğru ve zamanında bir istihbarat ile mümkündür. Özellikle terörizmle mücadelede insan istihbaratının önemi oldukça fazladır. Duyvesteyn'e göre (2011b:453) kültüre yönelik istihbarat, en doğru ve en süratli şekilde insan istihbaratı vasıtasıyla elde edilebilmektedir. Bu görüş, Wunderle (2007:59) tarafından da desteklenmektedir. İnsan istihbaratı ile sağlanan bilgiler, uzman istihbarat yetkilileri tarafından analiz edildikten sonra kullanıma sunulmaktadır. Bununla birlikte kültürel istihbaratın, sinyal istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı yöntemleri ile toplanması da mümkündür (Wunderle, 2007:59).

David Kilcullen (2006), bir kültürü tanımadan önce o kültürün yaşadığı coğrafyayı tanımanın önemine dikkati çekmektedir. Bu kapsamda, bölgenin tüm köylerini, toprak alanlarını, toplumda yer alan grupları, dini ve kabile liderlerini tanımak, o kültürün tanınması açısından bir ihtiyaçtır. Sorumlu olunan bölgenin uzmanı olmak, etkin ve kullanılabilir bir kültürel istihbaratın elde edilme şartlarından birisidir.

Kültürel istihbarat, harekât alanına yönelik istihbarat hazırlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Klasik istihbarat sürecinde, karşı tarafın arazi yapısı, silah gücü, personel miktarı, zayıf ve güçlü tarafları ve altyapısı gibi bir çok konuda detaylı bir şekilde istihbarat elde etmek mümkündür (Gavriel, 2010:71; Wunderle, 2007:77). Elde edilen bilgiler, analiz ve değerlendirme sürecinden geçirilerek ürüne dönüştürülmektedir. Kültürel istihbarat faktörlerinin sürece eklenmesiyle birlikte, düşmanın yanı sıra dost ve tarafsız unsurlar hakkında daha kapsamlı bir analize ulaşmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Kültürel istihbarat, bireylerin ve organizasyonların etkinliklerini artırmaya yarayan kritik bir kabiliyettir, bireylerin kendi kültürlerinin farkında olmasını sağlar. Bireylerin çok kültürlü durumlar ile başa çıkabilmeleri, kültürel etkileşim kurabilmeleri ve gruplar arasındaki kültürel farklılıklarını anlayabilmeleri adına farklı bakış açısı sunmaktadır. Kültürel istihbarat süreci dinamik bir süreçtir. Belirli bir kültüre yönelik değildir ve belirli bir bölgeye yönelik odaklanılmaz. Onun yerine bu bölgelerde kültürel farklılıklar kapsamında daha genel kapasitelere odaklanır (Macionis, 1989).

Kültürel istihbarat, bir kültür içerisinde yer alan davranışsal farklılıkları anlamayı ve bu farklılıklar hakkında farkında olmayı sağlar. Kültür veya kültürlere yönelik elde edilen bilginin değerlendirilmesi, yorumlanması ve bunun askeri harekâtlara uygulanması sürecidir. Bunun yanı sıra, kültürel istihbarat vasıtasıyla elde edilen bu bilginin davranışlara neden uygulandığı ve bu davranışların algılar, inanışlar, değerler, gelenek ve görenekler ve dini etkiler tarafından nasıl harekete geçirildiğinin anlaşılması hedeflenmektedir (Sorrentino, 2011).

İnsanlar arasında kurulacak sağlıklı bir iletişim, karşılıklı değerlerin, fikirlerin ve ideolojilerinin bilinmesinin yanı sıra duygu ve düşüncelere duyulan saygı ile sağlanabilir. Belirtilen bu hassasiyetler devletler için de geçerlidir. Her kültür, kendi değerine sahiptir. Bu değerler sayesinde insanlar ve devletler, kendilerini tanımlarlar, hareketlerini yönlendirirler ve önceliklerini belirlerler (Briceno, 2010). Kültürler arasındaki iletişimi etkileyen faktörler arasında; din, aşiret ilişkileri ve milliyetçilik duyguları sayılabilir. Her üç faktör, kültürün analiz edilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel istihbarat, bahsedilen bu üç faktörün analizini gerçekleştirmeye çalışan bir araçtır.

Düşmanın ve yerel halkın kültürünün tanınması başlı başına bir İstihbarat disiplini veya tek boyutlu bir yaklaşım olmamakla birlikte, hedef bölgenin tüm imkân ve kabiliyetlerinin anlaşılmasına yönelik büyük resmi ortaya koyan sürecin bir elemanıdır. Kültürün, davranışları nasıl etkilediğini anlamak için, öncelikle dünyanın nasıl algılandığı, eylemlerin yapılma amacı ve şeklinin anlaşılması gerekmektedir. Örneğin, Japonların ünlü

kamikazelerini ölüme götüren motivasyon ile İslamiyetteki şehitlik mertebesine ulaşma isteğinin altında yatan mantığı klasik bir yaklaşımla anlamak oldukça zordur. Kültürel istihbaratı, normal düşünce tarzı ile anlaşılabilen bu tür davranışlara neden olan unsurların ortaya çıkarılması açısından önemli bir faktör olarak görmek mümkündür. Kültürel istihbarat ile;

- Toplumdaki temel grupların yapısı,
- Gruplar arasındaki ilişki,
- Grupların hikâyeleri ve ideolojileri,
- Grupların motivasyonları, ilgi alanları, çıkarları ve değerleri,
- Toplumdaki liderlik sistemi,
- Çatışmanın temel doğası ve farklılıkları,
- Harekât alanındaki aktörlerin rolleri hakkında bilgilere ulaşmak

mümkündür (Afghan Culture, 2010).

Kültürel istihbaratın rolü ve önemi, ABD tarafından Afganistan'a gerçekleştirilen harekât içerisinde açıkça görülmüştür. Kültüre değer verilmeden gerçekleştirilen Afganistan harekâtı, Amerikan karışıklığını o derece ileri bir seviyeye ulaştırmıştır ki, Arap American News'in yayıncısının belirttiği gibi "ABD, halkla ilişkiler görevini Hz.Muhammed'e verse bile yakın gelecekte bir sonuç alamayacak" duruma düşmüştür (Yılmaz, 2012:7). Afganistan'da Taliban tarafından yapılan "ABD'nin şeytan ordusu olduğu ve eninde sonunda yenileceği" yönündeki propaganda, bununla birlikte ABD'li askerlerin bu propagandayı pekiştirici davranışları, ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'da "yardım için buradayız" söylemini geçersiz kılan etkiler yaratmıştır. Tüm bunların temel nedeni olarak, ABD ve NATO askerlerinin Afganistan'da kültürel, sosyal ve dini faktörleri dikkate almadan hareket etmeleri gösterilebilir (Yılmaz, 2012:86). RAND Cooperation tarafından yapılan "2001-2010, Afganistan'da Askeri Bilgi Harekâtının Değerlendirilmesi" isimli çalışmada; harekâtın başarıya ulaşabilmesi için Afgan halkının desteğinin kazanılmasının önemi vurgulanırken, psikolojik harekâtların özellikle 2010 yılından sonra tanım, doktrin ve organizasyonel olarak değişime uğradığı belirtilmiştir (Munoz, 2012). Psikolojik harekâtlar ile bir yandan yerel halk ile yüzyüze temaslar kurularak halkın kazanılması sağlanırken, diğer yandan eğitimsiz ABD ve NATO askerlerinin bilinçsizce yaptıkları hareketlerin yarattığı olumsuz etkilerin azaltılması hedeflenmiştir.

Düşmanı bilmek, savaşın birincil hedeflerinden birisi olmasına rağmen (Clausewitz, 2007; Machiavelli, 2009), yabancı kültürlerle ait bilgi eksikliği nedeniyle askeri harekâtların istenilen etkiyi yaratamadığını söylemek mümkündür (Mcfate, 2009:107). Kültüre ilişkin stratejik seviyede yapılan hatalar terörizmi şiddetlendiren politikalar yaratabilir. Örneğin; 11 Eylül saldırılarından hemen sonra ABD eski başkanı George Bush'un "haçlı seferi" ilan etmesi, stratejik seviyede yapılan bir yanlış olarak görülebilir. ABD kültürünün bakış açısıyla herhangi bir yanlış anlamaya neden olmayan bu söylem, başta Afgan halkı olmak üzere dünyadaki tüm Müslüman kültürler üzerinde olumsuz bir algı yaratmıştır (JDN 2-0, 2013:2-2). Diğer taraftan taktik seviyede yapılan hatalar, kamuoyunda olumsuz algılara neden olmakta ve harekât alanındaki askerlerin hayatlarına mal olabilmektedir. Örneğin, Afganistan'da düğünlerde kutlama maksatlı gerçekleştirilen silah atışları, bu kültürel ritüeli bilmeyen ABD ve NATO askerlerince tehdit olarak algılanmaktadır. Afganlılar için kültürel gelenek olan bu uygulama, yabancı askerlerin müdahalesiyle silahlı çatışmaya dönüşebilmektedir (Karaşahan, 2003:44). Bir diğer örnek, Afgan kadınının toplum içerisindeki yerini bilmeyen ISAF komutanının iyi niyetle gerçekleştirdiği uygulamanın kötü şekilde algılanmasıdır. Afganistan'ın bir köyünde içme suyu, köyden uzak bir kaynaktan taşınarak evlere getirilmektedir. Söz konusu kaynak, kadınların sosyalleştiği ve birbirleri ile iletişim kurduğu tek yerdir. Bölgede ISAF emrinde görev yapan birimin komutanı, bu kaynağı köyün içerisine taşıyarak kadınların yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflerken aslında sosyalleşmelerinin önüne geçmiştir. Çünkü batı kültürünün aksine Afgan yerel kültüründe kadının dışarıda dolaşması pek mümkün değildir (JDN 2-0, 2013:2-6). Bu tür kültürel hatalara ilişkin örnekler farklı kültürlerin karşılaştığı tüm bölgelerde görülebilmektedir. Sonuç olarak, her seviyede gerçekleşebilecek kültürel hataların, daha önceden üretilecek kültürel istihbarat ve bu doğrultuda gerçekleştirilecek kültüre yönelik eğitimler ile önlenebileceğini söylemek mümkündür.

c. Kültürel İstihbarat Çarkı

Mevcut istihbarat yapılanmaları, genel olarak düzenli bir düşmana ve savaşa karşı odaklanmış durumdadır. Ancak hibrid tehditler nedeniyle hibrid savaşların yaşandığı günümüz şartlarında, istihbarat süreçlerinin etkin olarak işletilebildiğini söylemek pek mümkün değildir. Mevcut istihbarat süreçlerinin terörizm ve/veya ayaklanma gibi gayri nizami harekâtlara karşı yeniden düzenlenmesi önemlidir. Bu durumda yapılması önerilen ilk aşama, mevcut istihbarat çarkının kültürel faktörleri de içerecek şekilde yeniden şekillendirilmesidir (Multinational Experiment 6.0, 2010:63).

Klasik istihbarat çarkı; planlama ve yönlendirme, toplama, işleme, analiz ve üretim ile dağıtım safhalarından oluşmaktadır. Kültürel faktörlerin çarka dâhil edilmesiyle, çarkın işleyişini değiştirmemekle birlikte, çıktılarının etkisinin oldukça önemli olacağını söylemek mümkündür. Kültürel istihbarat çarkının işleyişi takip eden maddelerde açıklanmıştır (Şekil-10).

- Planlama ve Yönlendirme Safhası: İstihbarat ihtiyaçları ile toplama planının tanımlandığı ve önceliklendirdiği ilk aşamadır. Planlama ve yönlendirme, kritik bilgi ihtiyaçları formunun doldurulması ile başlar (JDP 2-0, 2011). Kültürel faktörler, stratejik seviyede karar vericilerin, taktik seviyede ise komutanın kritik bilgi ihtiyaçları formunda yer almalıdır. Bu sayede düşman, muhtemel düşman, dost kuvvetler ve tarafsız halka yönelik kültürel bilginin elde edilmesi sağlanabilecektir. Karar vericiler ve istihbarat uzmanları, kültüre ilişkin ihtiyaçları belirleyerek, hangi konulara ilişkin ve hangi vasıtalarla toplama faaliyetine ihtiyaç duyulduğunu belirleyeceklerdir. Bu safhada önemli olan, hangi tür kültürel bilgiye ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesidir (Multinational Experiment 6.0, 2010).

- Toplama Safhası: Kültürel istihbaratın üretilmesi için en uygun toplama yöntemlerinin; insan istihbaratı, sinyal istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı olduğu değerlendirilmektedir (Wunderle, 2007; Multinational Experiment 6.0, 2010). İnsan istihbaratının, kültürel istihbaratın elde edilmesinde en etkili yöntem olduğunu söylemek mümkündür. İnsan istihbaratında “insana güven” ön plandadır. İstihbarat uzmanları kaynağına

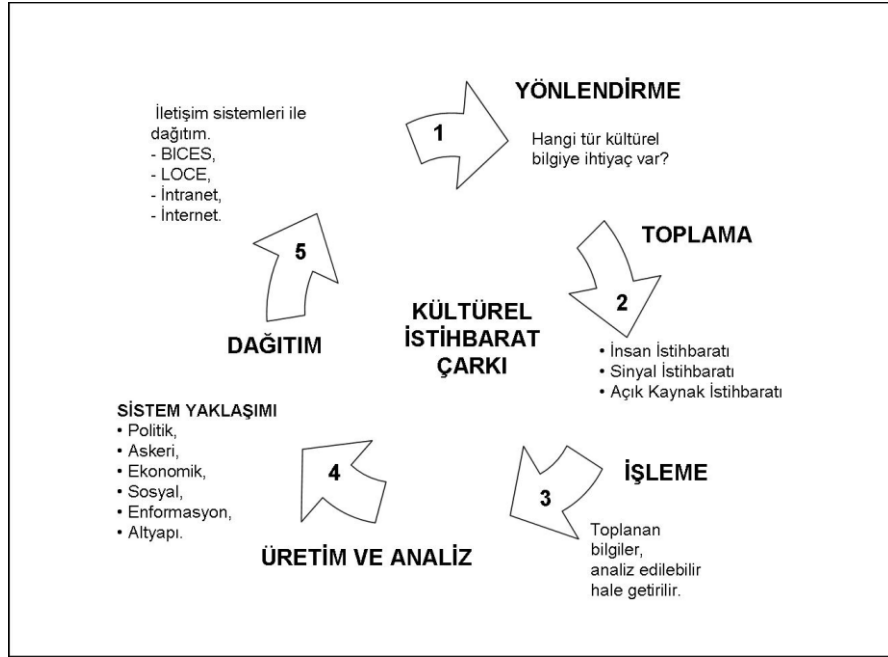
güven duymak zorundadır ve bu kaynakların doğru kullanılması önemlidir. İnsan istihbaratında yerel haber elemanlarına saygı gösterilmesi, güven tesisi açısından önemli görülmektedir. Aksi takdirde elde edilen bilginin yanlış ve yanlış olma ihtimalinin oldukça yüksek olabileceği söylenebilir (Wunderle, 2007).

- İşleme Safhası: İstihbarat çarkının üçüncü safhasıdır. İşleme safhasında toplanan bilgiler tasnif edilerek analiz edilebilir bir hale getirilmektedir. Sahip olunan haber, kriptoların çözümü, yabancı kaynakların tercümesi ve veri hazırlama şeklinde işlenmektedir. Diğer bir ifadeyle elde edilen kültüre ilişkin ham bilgiler, analiz sürecinde kullanılmak üzere veritabanına uygun hale getirilmektedir.

- Analiz ve üretim: Bu safha, toplanan ve tasnif edilerek işlenen kültürel ham bilgilerin analiz edilmesi sürecidir. Bu safha sonunda stratejik seviyeden taktik seviyeye kadar uzanan alanlarda karar vericilerin kullanabileceği bir ürün ortaya çıkartılmaktadır. Üretim ve analiz safhasında elde edilen istihbaratın değeri, haberin alındığı kaynağın güvenilirliği ve haberin doğruluk derecesi ile belirlenmektedir. Bu safhada analizciler, odak noktalarını askeri kabiliyetlerden daha çok kültürel konulara, sosyal ağlara ve insan ilişkileri üzerine yoğunlaştırmalıdır. İstihbarat süreçlerine kültürel faktörlerin dâhil edilmesinin en etkin yolu, sistem yaklaşımı içerisinde hareket etmektir. Sistem analizinin, AYYOBO (Alan, Yapı, Yetenekler, Organizasyon, Bireyler, Olaylar-ASCOPE) yaklaşımı ile PAESEA (Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal, Enformasyon ve Altyapı-PMESII) yaklaşımından oluşturulacak matris ile yapılmasının doğru bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir. Bu analizin, kilit ilişkilerin, bağımlılıkların, kırılma noktalarının tanımlanmasını, etki alanlarının, algıların, kapasitelerin, karar verme süreçlerinin ve davranışların belirlenmesini sağlayabileceğini ifade etmek mümkündür (Multinational Experiment 6.0, 2010:64-68).

- Dağıtım: İşlenmiş ve analiz edilmiş bilgilerin, ihtiyaç makamlarına belirli bir formatta ulaştırılması işlemidir. Bu aşamada analiz edilmiş kültürel bilgiler, stratejik seviyede karar vericilerin, taktik seviyede ise harekât alanında bulunan komutanların kullanımına sunulmak üzere çeşitli vasıtalarla

iletilir. Bu süreç sonunda elde edilen kültürel istihbaratın, kullanıma hazır bir ürün olduğu söylenebilir.

Şekil-10 : Kültürel İstihbarat Çarkı

Klasik istihbarat çarkına benzer işleyişe sahip kültürel istihbarat çarkı içerisinde belirlenen beş aşamanın, aynı anda paralel bir süreçte işletilebilmesi mümkündür. Bir başka ifadeyle, bir sonraki aşamanın başlaması için bir öncekinin sona ermesini beklemeye ihtiyaç duyulmayabilir. Örneğin, bir yandan planlama ve yönlendirme işleminin hazırlığı yapılırken diğer yandan hangi toplama vasıtasının kullanılacağı belirlenebilir. Bununla birlikte toplama vasıtalarından elde edilen bilgilerin aynı anda analize tabi tutulması da mümkündür. Her ne kadar çark, doğası gereği art arda devam eden bir süreç gibi değerlendirilmiş olsa da, istihbarat elde etme faaliyetinin sistem yaklaşımı içerisinde dinamik ve paralel bir süreç izleyebileceği göz ardı edilmemelidir.

d. Değerlendirme

Dünyada mevcut istihbarat sistem ve organizasyonlarının, stratejik, operatif ve taktik seviyelerde, halen geleneksel istihbarat elde etme yöntemlerini kullandıklarını ve bu doğrultuda yapılanmalarını sürdürdüklerini

söylemek mümkündür. Ancak savaşın değişen niteliği, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin barışı destekleme harekâtları gibi savaş dışı oluşumlar içerisinde daha fazla yer alması ve toplum merkezli yaklaşımının ön plana çıkması, geleneksel İstihbarat disiplini de değişim ve dönüşüm yaşanmasının önünü açmıştır. İstihbarat gayretleri, geleneksel harekâtlarda birliklerin muharebe düzeni, silah sistemleri ve düşmanın niyetleri üzerine odaklanırken, barışı destekleme harekâtı gibi savaş dışı harekâtlarda çatışmaların nedeni, liderlerin kişilikleri, tarafların kültürel özellikleri, örf, adet ve değerleri üzerine odaklanmıştır (JDP 2-0, 2011; JDN, 2013). Bu değişim ve dönüşümün, kültürün ayrı bir uzmanlık alanı olarak disiplin içerisinde yer almaya başlamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Kültüre yönelik istihbarat gayretlerinin, bir başka ifadeyle kültürel istihbaratın, dünyada var olan kültürlerin görünen ve görünmeyen yüzlerinin ortaya çıkarılması ve toplum merkezli uygulamaların karar verme sürecinin yönlendirilmesi açısından önemli bir girdi olduğunu söylemek mümkündür. Dünyada birçok kültürün bir başka ifadeyle farklı birçok düşünme ve davranış şekli ile değerler sisteminin varlığı kültürel istihbarata duyulan ihtiyacı bir kat daha artırmaktadır. Bozeman'a (2009:65) göre uluslararası ilişkilerin yürütülmesindeki başarının iki temel özelliği bulunmaktadır: birincisi toplumun iç düzenini sağlayan kanun, kural ve değerlere güven, ikincisi ise ulusal çıkarların yer aldığı dünyanın doğru algılanmasıdır. Bu yüzden karar vericilerin çok kültürlü bir dünyada, politik hassasiyetler kadar kültürel hassasiyetleri de tanıması ve analizi oldukça önemlidir (Bozeman, 2009:65).

Kültürel istihbarata duyulan ihtiyacı stratejik ve taktik olarak iki seviyede tasnifleyebiliriz. Aslında her iki seviyede yapılan hataların stratejik etkiler yaratabildiğini söylemek mümkündür. Devletler, hem sert hem de yumuşak güç bir başka ifadeyle akıllı güç uygulamalarında hata yapmamak için kültürel istihbarata sahip olmak durumundadırlar. Bu durumun güç uygulayabilme kapasitesine sahip NATO için de geçerli olduğu söylenebilir.

Stratejik seviyede sahip olunan kültürel istihbaratın ve bu sayede kurulan kültürlerarası iletişimin güzel bir örneği, olarak ABD Başkanı Barack Obama'nın 2009 yılında Kahire Üniversitesinde yaptığı konuşma

gösterilebilir. Obama konuşmasına, Mısır halkının konukseverliğini överek ve *"Esselamün aleyküm"* diyerek başlamış ve İslamiyetin önemini belirterek devam etmiştir. Konuşmada, Kur'andan alıntılar yapmış, kendisinin Hristiyan olmasına rağmen ailesinin Müslüman olduğu gerçeğini ön plana çıkarmış, Amerika'nın İslamla değil radikal dini gruplar ile savaştığını vurgulamış ve konuşmasını yine selam vererek bitirmiştir (Whitehouse [Web], 2009). Obama tarafından kültürel hassasiyetler gözetilerek yapılan bu konuşma, tek bir noktadan tüm dünya Müslümanlarına verilmiş bir mesaj niteliğindedir. Bir başka ifadeyle bilinçli bir şekilde hazırlanan bu konuşmayı, önceden elde edilen kültürel istihbarat sayesinde kurulan kültürlerarası iletişimin ve ABD'nin yumuşak gücünün belirgin bir örneği olarak görmek mümkündür.

Taktik seviyede kültürel istihbarat sayesinde kurulan kültürlerarası iletişimin örneği olarak, ABD ve NATO askerlerinin Afganistan'daki uygulamaları gösterilebilir. Afganistan'a intikal etmeden önce eğitim almayan veya aldığı eğitimi dikkate almayan askerler, Afgan kültürünün hassasiyetleri arasında yer alan din, dil ve aile yapısı konularında yaptıkları hataları, zaman zaman canlarıyla ödeyebilmektedirler. Özellikle çatışma dışı kayıpların, kültürel hassasiyetler ile ilgili farkındalık eksikliğinden ve toplumun değerlerine saygı gösterilmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Farklı bir kültür ile karşılaşıldığında yaşanan kültürel şok, askerlerin savaşma azim ve iradesini kırmakla birlikte motivasyonlarının da yok olmasına neden olabilmektedir. Çünkü kültürü bilmeyen asker, yiyemiyor, konuşamıyor ve kendi içerisinde belirsizlikler yaşamaya başlıyor. Bilgi eksikliği nedeniyle bu belirsizlikleri kendi başına çözemiyor. Askerlerin içinde bulunduğu bu durum nedeniyle yaptıkları taktik hatalar, dünya çapında stratejik hatalara neden olabiliyor. Örneğin, ABD'li bir kaç askerin eğlenmek maksadıyla, yakalanan Taliban mensuplarını diz üstü çöktürmeleri, ölümlerine kötü muameleleri ve bu davranışların sosyal medyada görüntülenmesi, ABD Başkanı Obama'nın oluşturduğu olumlu algının aksine, dünyadaki Müslüman kültürler üzerinde olumsuz algılar yaratabilmektedir. Kültürel istihbarat ile donatılan bir liderin aynı kültürler üzerinde yarattığı olumlu algı, aynı anlayışa sahip olmayan birkaç asker tarafından bir anda yok edilebilmektedir.

Sonuç olarak, stratejik ve taktik seviyede gerçekleştirilen yumuşak güç uygulamalarının ve farklı kültürler arasında kurulan iletişimin temel unsurunun kültürel istihbarat olduğunu söylemek mümkündür. Sistem analizi yaklaşımıyla elde edilebilecek olan kültürel istihbaratın, ayrı bir uzmanlık alanı olarak İstihbarat disiplini içerisinde yer almasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

6. KÜLTÜREL İSTİHBARAT UYGULAMA ÖRNEKLERİ

a. Giriş

Yumuşak güç uygulamasının üç temel kaynağından birisi olan kültürün, geçmişten günümüze kadar uzanan bir süreçte, stratejik seviyede devletlerin, taktik seviyede ise orduların davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koyan örnekleri gözlemlemek mümkündür. Örneğin, askeri stratejist Niccolo Machiavelli, 1513 yılında yazdığı ancak 1532 yılında basılabilen ünlü eseri Prens'te, halk desteğinden sıkça bahsetmiş, bir prensin başarılı olabilmesi için tüm gayretlerini halkın üzerine inşa etmenin gerekliliğini vurgulamıştır (Machievevelli, 2009:60). Ona göre güçlü bir prens, öncelikle halka ve sadakate güvenmelidir. Machievevelli'nin bu söylemi, yumuşak güç yaklaşımının ilk örneği sayılabilir.

Kültürün savaşın merkezinde yer aldığına ilişkin görüşler, Karl Von Clausewitz'in çalışmalarında da vurgulanmaktadır. Prusya ordusunda görev yapan ve 1812-13 yıllarında Fransızlara karşı düzensiz bir savaş için Prusya ordusunu hazırlayan Clausewitz, Napolyon komutasındaki Fransızların savaş stratejileri üzerine önemli araştırmalar yapmıştır. Almanlar kadar iyi teçhiz edilmemiş ve eğitilmiş orduya sahip olmayan Fransızların en önemli gelişme sahasının Fransız toplumu ve kültürü olduğunu tespit eden Clausewitz, Fransızların temel motive kaynağının milliyetçilik duygusu olduğunu gözlemlemiştir. Clausewitz'e göre bir düşmanı tanımak için, klasik askeri faktörlerin ötesinde, onun davranışını yönlendiren faktörleri de bilmek önemlidir. Bu faktörler, tarih, inançlar, ideolojiler, sosyal yapıdaki demografik değişimler ile çevresel ve fiziksel kaynaklar olarak sınıflandırılabilir. Clausewitz eserlerinde kültür kavramına açıkça yer vermese de, toplum, ordu

ve hükümet odaklı çalışmaların başarısının sağlanması adına önemli olduğunu ileri sürmüştür (Salmoni ve Holmes-Eber, 2008:5-6). Bir başka ifadeyle Clausewitz'in bu söylemlerinden akıllı güç kullanımını öngördüğü değerlendirilebilir.

Kültürün öğrenilmesi ve bunun uygulamaya geçirilmesine ilişkin, 1'nci Dünya savaşında İngiliz Albay T.E. Lawrence'in uygulamaları bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Lawrence'in Arap kültürünü en ince ayrıntısına kadar analiz ederek zafiyet noktalarını tespit ettiği ve bu sayede Arapları Osmanlı'ya karşı kışkırtma becerisini gösterdiği ifade edilebilir. Lawrence tarafından gösterilen bu çabanın, Osmanlı Devleti açısından stratejik etkiler yarattığı söylenebilir. Lawrence, Arapların coğrafi, kabile yapısı, din, sosyal gelenekler, dil ve yaşam standartları hakkında istihbarat elde etmiş ve bu istihbaratı Osmanlı'ya karşı kullanmıştır (McFate, 2009:107).

Günümüzde kültürel istihbarat uygulamaları genel olarak ABD temelli çalışmalara dayanmaktadır. Soğuk savaş zamanında iki süper güç, birbirlerini askeri ve politik olarak tanımaya çalışmış, tehdit algılamalarını bu yönde düzenlemişlerdir. ABD Ulusal İstihbarat Ajansı eski Başkanı Tümgeneral (E) Keith Alexander, ordu içerisindeki vizyon darlığına dikkat çekerek, askeri tedbirleri, düşman olarak gördükleri Sovyetler Birliği'ne göre geliştirdiklerini, düşmanı ve bu düşmana karşı nasıl savaşılmaması gerektiğini bildiklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte kültürel istihbarata olan ihtiyacı dikkate almayarak önemli bir hata yaptıklarını belirtmiştir (Anderson, 2004).

Kültürel istihbaratın elde edilmesi aşamasında özel kuvvetlerin rolünün önemli olduğunu söylemek mümkündür. Özel kuvvetler, küçük gruplar halinde kültürel farkındalık konusunda eğitilerek Gayri Nizami harp içerisinde bu görevi başarıyla yerine getirebilecek imkan ve kabiliyete sahip birliklerdir. Afganistan'a düzenlenen Sürekli Özgürlük Harekâtında özel kuvvetlerin kültürel istihbaratı kullanarak ilk başarıyı elde ettikleri söylenebilir (Spencer ve Balasevicius, 2009:41). Ancak ilk başarının ardından meydana gelen gelişmeler, bu konudaki eksikliği ortaya çıkarmıştır. ABD özel kuvvetlerine ait birlikler, El Kaide ve Taliban'a karşı direnen güçlerle yakın işbirliği içerisinde Kabil ve Kandahar'ı ele geçirmişlerdir. Bu başarıyı elde edebilmek için askeri

istihbaratın yanı sıra yerel halkı ve direnişçilerin özelliklerini anlamaya yönelik etkin bir kültürel istihbarata da ihtiyaç duymuşlardır. Askeri operasyonların “kalpleri ve zihinleri kazanmak” stratejisine odaklanması ile birlikte kültürel istihbaratın daha fazla önem taşıdığını söylemek mümkündür (Briceno, 2010:44).

ABD’den önce 1979 yılında Afganistan’ı işgal eden Sovyet ordusunun, Afgan kültürünü tanımadan gerçekleştirdiği harekâtın ardından, Sovyet Tümgeneralı Ruslan S. Aushev’in şu sözleri kültürel faktörlere yönelik farkındalığın önemini açıkça ortaya koymaktadır:

“Afganistan’a ilk girdiğimizde insanlar bizi büyük bir sevinçle karşılamışlardı. Bir yıl sonra % 40’ı, beş yıl sonra % 60’ı, çekilmeye başladığımızda ise % 90’ı bizden nefret ediyordu. Ve sonunda anladık ki biz insanlarla savaşıyorduk” (Hoffman, 2010:82).

Kültürel istihbarat üretmeye yönelik çalışmalar ve bu yönde geliştirilen oluşumlar, asimetrik savaşların içerisinde sıklıkla yer alan ABD merkezli olmuştur. Belirtilen çalışmalar, daha çok ABD’nin içerisinde yer aldığı Vietnam, Afganistan ve Irak gibi büyük çaplı harekâtlardan elde edilen geri beslemeler ve öğrenilmiş dersler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Kültürel istihbaratın üretilmesine ilişkin ABD tarafından gerçekleştirilen çalışmalar takip eden maddelerde açıklanmıştır.

b. Sivil Operasyonlar ve Devrimci Geliştirme Desteği (Civilian Operations and Revolutionary Development Support (CORDS))²⁷

ABD, Vietnam’da geleneksel ve gayri nizami olmak üzere savaşın iki yüzü ile karşılaşmıştır. Geleneksel askeri güce karşı sağlanan başarı, ayaklananlara karşı aynı oranda elde edilememiştir. ABD tarafından hem taktik hem de stratejik seviyede kültürel faktörlerin dikkate alınmaması, toplumu yönetme inisiyatifinin Viet Cong’lara geçmesine neden olmuştur. Bu durumun anlaşılması üzerine Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı (*Military Assistance Command-Vietnam (MAC-V)*) bünyesinde “Sivil Operasyonlar ve

²⁷ Yabancı literatürde CORDS (*Civilian Operations and Revolutionary Development Support*) olarak geçen kavram, SODGD (Sivil Operasyonlar ve Devrimci Geliştirme Desteği) şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

Devrimci Geliştirme Desteği- SODGD (*Civilian Operations and Revolutionary Development Support (CORDS)*) birimi oluşturulmuştur. 1966 yılında ABD devlet başkanı Johnson tarafından kurulan bu birimin temel amacı; askeri ve sivil harekâtlarda kültüre ilişkin istihbarat elde etmek olarak belirlenmiştir (Eldridge, 2008:9; Fawcett, 2009:19; Kipp, Grau, Prinslow ve Smith, 2009:145).

SODGD ile ekonomik ve sosyal programların gelişmesine öncülük edilmekle birlikte, kültürel istihbarat toplama faaliyetlerine de hız kazandırılmıştır. Söz konusu programın mimarlarından William Colby, ABD'nin Vietnam'da başarısız olmasının temel nedeninin SODGD programının tam anlamıyla uygulanamaması olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte halkın arasına karışarak gayri nizami harp taktikleri uygulayan düşmana karşı, ABD Silahlı Kuvvetlerinin klasik askeri strateji ile sert güç uygulama ısrarı bir diğer başarısızlık nedeni olarak gösterilmiştir (Kipp ve diğerleri, 2009:145). Bu noktada dikkat çekici olan, başarısızlıkta yumuşak gücün göz ardı edildiği gerçeğinin ortaya konulmasıdır. SODGD'a yönelik getirilen en önemli eleştiri, programın çok geç başlayıp erkenden bitirilmiş olmasıdır. Bununla birlikte söz konusu birim, kültürel istihbaratın elde edilmesi ve kullanılması açısından günümüz taktik ve operasyonel uygulamalarına yönelik önemli dersler çıkarılmasına imkân vermiştir (Eldridge, 2008; Fawcett, 2009; Kipp ve diğerleri, 2009).

c. Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi (Human Terrain System-HTS) ²⁸

ABD Savunma Bakanlığı tarafından 2005 yılında geliştirilen ve 2007 yılında uygulamaya konulan bir programdır. Bu programın amacı, askeri harekâtları desteklemek maksadıyla çevrenin kültürel hazırlığının yapılmasıdır. Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi (BİDTS), ABD Silahlı Kuvvetlerinin harekât icra edeceği bölgelere yönelik sosyo-kültürel bilginin elde edilmesi için gerekli askeri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla başlatılmış ve uygulamaya konulmuştur (Finney, 2008). Kipp ve arkadaşları

²⁸ Yabancı literatürde *Human Terrain System* ve *Human Terrain Teams* olarak geçen kavram, Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Sistemi ve Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Ekipleri şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

(2009:142) ise BİDTS'nin, taktik ve operasyonel seviyede, karar vericilerin sosyal, etnografik, kültürel, ekonomik ve politik konularda farkındalıklarının sağlanması maksadıyla oluşturulduğunu belirtmektedir.

Söz konusu program, özellikle kırsal kesimde harekât icra eden komutan ve askerlerin kültürel ve sosyal konulardaki farkındalıklarını artırmak maksadıyla uygulamaya konulmuştur. 2006 yılında Afganistan'da görev yapmış Tümgeneral (E) Benjamin C. Freakley'in belirttiği gibi kültürel farkındalık, düşmanın ne yapacağını bilmesinin yanı sıra onları nelerin motive ettiğinin, bölge halkı için nelerin önemli olduğunun, halkın desteğinin nasıl kazanılacağını veya en azından halkın düşmana olan desteğinin nasıl azaltılabileceğinin daha iyi anlaşılmasını sağlar (Kipp ve diğerleri, 2009:143). Bu kapsamda BİDTS'nin belirtilen bu farkındalığın oluşturulması adına önemli katkılar sağladığını söylemek mümkündür. BİDTS'nin odak noktası bölge halkı olmuştur. Afganistan ABD Kuvvetleri ve ISAF eski Komutanı Orgeneral (E) Stanley McChrystal, harekât alanındaki halkın anlaşılmasının önemine dikkat çekerek; uygulanacak stratejinin, araziye ele geçirip direnişçi güçleri yok etmekle birlikte halkın desteğinin sağlanması ve onların ihtiyaçlarının en iyi şekilde anlaşılması üzerine odaklanması gerektiğini belirtmiştir (HTS Report, 2009:7). McChrystal'ın bu tespitleri, BİDTS'nin temel görev alanını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

BİDTS programının temel yapı taşı, harekât alanındaki birliklerin içine gömülü olan Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Ekipleridir (BİDTE). Bu ekipler, beş ile dokuz arasında değişen sivil ve askeri personelden oluşmaktadır. Her ekipte; bir tim lideri, bir sosyal bilimci, bir araştırma personeli ve iki analizci bulunmaktadır. Bu personelden en az birinin kadın olmasına dikkat edilmektedir. Bunun yanı sıra, personelden en az birinin yerel dili bilmesi ve alan uzmanı olması şartı bulunmaktadır (Finney, 2008:11). Ekiplerin ana görev alanı, bölgedeki karar verici ve komutanlara kültürel istihbarat sağlamak, askerleri kültürel konularda eğitmektir (Kipp ve diğerleri, 2009:142).

Bu uygulama ilk kez 2005 yılında Afganistan'da 10'uncu Dağ Tümeni tarafından hayata geçirilmiştir. Daha sonra 2006 yılında terörist ve

ayaklananlara karşı uygulanan harekâtlar kapsamında kullanılmaya başlanmıştır. ABD Savunma Bakanlığı takip eden dönemlerde BİDTS için önemli miktarlarda kaynak tahsis ederek programa destek sağlamıştır. BİDTS programı, toplam 726 milyon dolarlık²⁹ bütçesi ile sosyal bilimler için gerçekleştirilen en pahalı proje olarak görülmektedir (Gonzalez, 2010:112). BİDTS, 30 Ağustos 2013 tarihi itibarıyla Afganistan'da NATO ve ISAF'e 14 tim ile destek vermektedir (HTS [web], 2014). BİDTS'nin komutanı Kara Kuvvetlerine bağlı Albay rütbesinde bir subaydır. Tüm alt birimler öncelikle kendi yöneticilerine, daha sonra BİDTS komutanına karşı sorumludur (HTS Report, 2009:13-14). BİDTS programı, etik yönden birçok eleştiriye maruz kalmasına rağmen Afganistan ve Irak'ta faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bölgesel İnsan Dokusunu Tanıma Ekiplerinin araştırma hedefleri arasında; mevcut kurumlar, tarihi kurumlar, etki alanları, harekât alanını etkileyen dış faktörler, demografik faktörler, sosyal yapılar, altyapı, dini faktörler, kimlikler, kültürel farklar, sosyal normlar ve davranışlar yer almaktadır. Ekipler tarafından belirtilen bu alanlara ilişkin toplanan veriler analiz edilerek kullanıcılara sunulmaktadır. Söz konusu veriler, alan araştırması, yerel halk ile temas, raporlar (insan istihbaratı raporu, durumsal rapor vb), toplantılar ve açık kaynaklardan elde edilmektedir (Finney, 2008:41-42).

Gonzalez'e göre (2010:111) BİDTS programının temel iki hedefi vardır. Bunlardan birincisi, istenmeyen bir savaş için kamu desteğinin oluşturulmasına yardımcı olmak, diğeri ise kültürel istihbarat toplamaktır. Program kapsamında elde edilen bilgiler, "İnsan Dokusunu Haritalama-*Mapping Human Terrain*" yazılımı vasıtasıyla analiz edilmektedir (Gonzalez, 2010:118). Analiz edilen bu bilgilerin harekât alanında kullanılmak üzere istihbarata dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür.

²⁹ BİDTS programı için harcanan toplam para, 2007-2014 yılları arasını kapsamaktadır. <<http://www.usatoday.com/story/nation/2014/01/02/human-terrain-system-waste-fraud-abuse-sexual-racial-harassment/4290977/>>, 07.05.2014.

d. Kadın İşbirliği Ekipleri (Female Engagement Teams-FET)³⁰

2006 yılında ABD ve Koalisyon Güçleri tarafından başlatılan toplum-merkezli terörizm ile mücadele programı kapsamında ileri sürülen görüş, zaferin kazanılabilmesi için yerel toplumun aktif desteğinin sağlanması olmuştur. Bu doğrultuda toplum-merkezli stratejiyi yürütebilmek maksadıyla yerel toplum ile doğrudan iletişim kurabilecek özel timlerin oluşturulmasına karar verilmiştir (Coll, 2012:2). Kadın İşbirliği Ekipleri (KİE) bu kapsamda 2009 yılında oluşturulan yapılardan birisidir. Bu ekiplerin temel görevi, Afgan kültürü açısından önemli bir yere sahip olduğu değerlendirilen Afgan kadını ile iletişim sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra söz konusu ekiplerin görevleri arasında kültürel bilgi toplama, sağlık yardımı, eğitim, sivil-asker işbirliğini geliştirme ve güvenliğin tesisi gibi faaliyetler de yer almaktadır (Coll, 2012; Bedell, 2011; McCullough [Web], 2012). KİE'ler, tabur seviyesindeki bir birliğin bünyesinde görev yapan çeşitli rütbelerdeki iki veya üç gönüllü kadın askerden oluşmaktadır (McCullough [Web], 2012).

Afganistan'da erkek ve kadın nüfusunun yaklaşık olarak eşit olmasına rağmen liderliğin erkeklerin hâkimiyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan'da düşük orana sahip olsa da hükümet, iş dünyası ve eğitim alanlarında kadına yer verildiği görülmektedir. Afganistan'da KİE bünyesinde görev yapmış olan Heather Ray'e göre Afgan kadınları toplumda ön planda yer almasalar da, aile içerisinde eşleri ve çocukları üzerindeki hâkimiyetleri oldukça fazladır. McCullough'a göre Afgan kadını ile güvene dayalı bir iletişim kurulması halinde terörizm/ayaklanan ile mücadelenin daha başarılı olacağı değerlendirilmiştir. Bu durumda Afganistan'da yardım için bulunduğu gerçeğinin Afgan kadınına inandırılması başarı adına oldukça önemlidir (McCullough [Web], 2012).

İlk KİE, 2009 yılında Afganistan'ın Farah eyaletinde gerçekleştirilen operasyonda kullanılmak üzere geçici olarak oluşturulmuştur. Bombalama eylemine karışan iki kişinin aranması esnasında bölgenin ileri gelenlerinin izniyle ABD Deniz Piyadesi mensubu kadın askerler evlerde arama

³⁰ Yabancı literatürde FET (*Female Engagement Teams*) olarak geçen kavram, KİT (Kadın İşbirliği Ekipleri) şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

yapmışlardır. İlk olarak Afgan kadını ile bu vasıta ile kurulan iletişim, beraberinde olumlu gelişmeler sağlamıştır. Evlere tıbbi yardımlar yapılarak ve Afgan kadınının her türlü sorunu ile yakından ilgilenilerek bu iletişim bağı güçlendirilmiştir. 2009 yılından sonra bu ekipler, yeniden yapılandırılarak terörizm/ayaklanma ile mücadele için etkin olarak kullanılan birimlerden birisi haline getirilmiştir. Mart 2010'da ABD Deniz Piyadeleri bünyesinde görev yapan tüm kadın subay, astsubay ve askerler, KİE bünyesinde görev yapabilecek şekilde eğitilmişlerdir (Coll, 2012:8-10).

Yapılan literatür araştırmasında, ABD dışında diğer ülke Silahlı Kuvvetleri ve NATO bünyesinde resmi olarak oluşturulmuş bu tür bir yapıya rastlanmamıştır. 2013 yılında NATO bünyesinde Helené Lackenbauer and Richard Langlais (2013) tarafından hazırlanan raporda, Afgan kadınına yönelik bir çalışma yapılmasının önemi ortaya konulmuş ve toplum merkezli harekâtlarda kadının rolünün göz ardı edildiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte cinsiyetin ISAF harekâtına etkisini ortaya koyan çalışmaların oldukça az olduğu, ISAF teşkilat yapısında bulunan cinsiyet danışmanlığı kadrolarının henüz tam olarak doldurulamadığı belirtilmiştir (Lackenbauer ve Langlais, 213:32-37). NATO bünyesinde cinsiyetlerin rolünün anlaşılması maksadıyla "akıllı savunma" yaklaşımı içerisinde Bulgaristan'ın lider ülke olduğu "Savunma ve Güvenlik İçerisinde Kadın Liderler" başlığı altında bir proje başlatılmıştır. Bu doğrultuda "beyaz kâğıt" dokümanı hazırlanmış ve NATO içerisinde yapılanma modeli önerilmiştir. Çalışmalar, NATO üyesi ülkelerin katılımıyla devam etmektedir. Türkiye bu çalışma içerisinde katılımcı ülke olarak yer almaktadır (FLSD [Web], 2014).

e. Kilit Lider İşbirliği Ekipleri (Key Leader Engagement Teams-KLET)³¹

Kilit Lider (Aşiret/Kabile Lideri, Ata) İşbirliği Ekipleri, ABD tarafından Afganistan ve Irak'ta harekât alanındaki halkı yönlendirebilecek olan yaşlı ve kilit roldeki insanlar ile iletişim kurmak maksadıyla oluşturulan bir yapıdır. Harekât alanında toplum üzerinde etkili olduğu varsayılan yaşlı

³¹ Yabancı literatürde KLE (*Key Leader Engagement*) olarak geçen kavram, KLİ (Kilit Lider İşbirliği) şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır.

insanlar ile kurulacak bir iletişimin, özellikle gençlerin terör örgütüne katılımını önleyici bir etki yapabileceği öngörülmektedir (NATO Bi-SC IO-Reference, 2010). Bu bağlamda, bölgede bulunan kilit lider konumundaki yaşlı insanların tespiti ve bu insanların kültürel özelliklerini ortaya çıkarmayı hedefleyen istihbarat faaliyetlerinin, harekâtın seyri açısından olumlu etkiler yaratabileceğine dair değerlendirme yapmak mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL İSTİHBARATA ÖRNEK UYGULAMA: İSTİHBARATA KAPSAMLI NATO YAKLAŞIMI VE AFGAN KÜLTÜRÜNÜN ANALİZİ

1. GİRİŞ

Çalışmanın üçüncü bölümünde; ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenen kültürel istihbarat kavramını desteklemek amacıyla, NATO'nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı çerçevesinde Afgan kültürünün analizine yönelik örnek uygulama gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen uygulama çalışmasının temel amacı, kuramsal çerçeve içerisinde teorik olarak incelenen kültürel istihbaratın, NATO ve Afganistan örnekleri çerçevesinde pratiğe dönüştürülmesidir.

Örnek uygulama çalışması dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda bölüme genel bir giriş yapılmıştır. İkinci kısımda; NATO'nun genel yapısı tanıtılmış, soğuk savaş sonrası katılım sağladığı harekâtlar incelenmiş ve güncel bir harekât alanı olan Afganistan'daki rolü tartışılmıştır. Daha sonra toplum merkezli harekâtların icrasına ilişkin NATO'nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı, bir başka ifadeyle, "akıllı istihbarat anlayışı" ortaya konulmuştur. Bu kısım içerisinde ayrıca, NATO bünyesinde gerçekleştirilen kültürel eğitimlere yer verilmiştir.

Üçüncü kısımda; kültürel istihbarat çalışmalarına örnek teşkil etmesi düşüncesi ışığında, alanda yapılan birçok tartışmanın üzerinde yoğunlaştığı Afganistan harekât alanında yer alan kültürler, Geert Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı temelinde örnek bir uygulama olarak analiz edilmiştir. Bu kısım içerisinde öncelikle Afganistan genel olarak tanıtılmış, Afganistan'da kültürel istihbarat uygulamaları vurgulanmış ve son olarak Afgan Kültürü Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı kapsamında analiz edilmiştir. Dördüncü ve son kısımda bölümün genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2. İSTİHBARATA KAPSAMLI NATO YAKLAŞIMI

a. Giriş

Çalışmanın bu aşamasında, NATO'nun geleneksel istihbarat yaklaşımı dışında, kapsamlı yaklaşımı öngörülen "bilgi geliştirme" süreci incelenmiş, kültürel istihbarat ile bilgi geliştirme arasındaki bağlantı ortaya konulmuştur. NATO'nun kültürel istihbarat yaklaşımı çerçevesinde incelenmesinin nedeni, yakın tarih içerisinde toplum merkezli harekâtlar icra eden ve bu harekâtlarda farklı kültürlerle iletişim kuran çok kültürlü bir örgüt olmasıdır.

Bu doğrultuda ilk olarak, NATO'nun genel yapısı tanıtılmış, soğuk savaş sonrası katılım sağladığı harekâtlar incelenmiş ve güncel bir harekât alanı olan Afganistan'daki rolü tartışılmıştır. Daha sonra toplum merkezli harekâtların icrasına ilişkin NATO'nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı, bir başka ifadeyle, "akıllı istihbarat anlayışı" ortaya konulmuştur. Son olarak NATO bünyesinde gerçekleştirilen kültürel eğitimlere yer verilmiştir.

b. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)

Sovyetler Birliği'nin 1945–1949 yılları arasındaki genişlemeci politikalarını endişe ile izleyen Batı Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerikalı müttefikler, İkinci Dünya Savaşı sonunda savunma tesislerini azaltmak ve kuvvetlerini lağv etmek konusundaki taahhütlerini yerine getirmişken, Sovyetler Birliği'nin askeri gücünü aynı seviyede tutma ısrarı karşısında önemli bir tehdit ile karşı karşıya kaldıklarını anlamışlardır. Bunun yanı sıra, 1947–1949 yılları arasında Norveç, Türkiye ve Yunanistan ile diğer Batı devletlerinin egemenliklerine yönelmiş Sovyet tehdidi, Batılı devletlerin bir araya gelmelerini sağlamıştır. Bu doğrultuda, 17 Mart 1948'de beş devlet tarafından Brüksel anlaşması³² imzalanmıştır (NATO Handbook, 2006:17).

³² NATO'nun kuruluşuna uzanan sürecin başlangıcını oluşturan Brüksel anlaşmasının tarafları; Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık'tır. Anlaşmanın amacı; Batı Avrupa devletleri arasında ortak bir savunma sistemini geliştirmek ve çeşitli tehditlere karşı güvenliklerini sağlamaktır.

Brüksel anlaşması ile kısmen de olsa güvenliklerini sağlayan Batı Avrupa devletleri, Kuzey Amerika ve Avrupa arasında güvenlik garantilerinin sağlanmasına ilişkin bir ittifakın kurulması maksadıyla, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada ile görüşmelere başlamışlar, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i bu sürece katılmaya davet etmişlerdir. Tüm bu görüşmeler sonunda, 4 Nisan 1949'da, Washington'da Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır. 12 ülke tarafından imzalanan anlaşma ile kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (*North Atlantic Treaty Organization-NATO*) 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955'te Federal Almanya Cumhuriyeti, 1982'de ise İspanya katılım sağlamıştır. 1990 yılında Demokratik Almanya, Federal Almanya Cumhuriyeti ile birleşerek Almanya Federal Cumhuriyeti adı altında NATO içerisindeki yerini almıştır. 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004 yılında, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009 yılında ise Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyeliğiyle NATO bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. NATO'nun kuruluşundan bu yana geçen sürede, üye ülkelerin güvenliklerinin sağlanması temel görev şeklinde kalırken, karşılaşılan yeni tehditlere ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (NATO Handbook, 2006:17; NATO [Web], 2013a).

Soğuk savaş sonunda, Sovyetler Birliği tehdidinin önemini yitirmesine rağmen, NATO sürekli bir değişim ve dönüşümle varlığını devam ettirmiş, ortaya çıkan yeni tehditlere göre yeni görev alanları oluşturmuştur. NATO eski Genel Sekreteri Javier Solana'nın belirttiği gibi, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte NATO, tek bir tehditle değil, çok sayıda yeni risk ve sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (NATO [Web], 2013a). Ortaya çıkan yeni risk ve tehditlere karşı bir yandan görev niteliklerini yeniden tanımlarken, diğer taraftan coğrafi olarak genişleme sürecine hız kazandırmıştır. Özellikle Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi eski Varşova Paktı üyelerine yönelik genişleme girişimleri başarıya ulaşmış, Sovyetler Birliği'ne yakın ülkeler NATO bünyesinde yerlerini almışlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile varlığı sorgulanan NATO, son yirmi yılda geçirdiği değişim ve dönüşümlerle, hem müttefik sayısını artırmış hem de operasyon alanını

genişleterek 28 üyeli güçlü bir güvenlik ve savunma örgütüne dönüşmüştür (Oğuzlu, 2012:9-10; Oktay, 2012).

NATO, öncelikli olarak üyelerinin toplu savunmalarını ve Kuzey Atlantik bölgesinde demokratik barışın korunmasını amaçlayan siyasi ve askeri ittifak olarak tanımlanabilir. 28 üyeden oluşmaktadır ve hepsi eşit söz hakkına sahiptir. Kararlar oy birliği ile alınır ve fikir birliğine dayanır. NATO bünyesindeki kuvvet ve varlıklarının çok azı kendisine aittir (NATO [Web], 2013a). NATO'nun üç temel görevi bulunmaktadır. Bunlar; toplu savunma, kriz yönetimi ve ortaklıklar vasıtasıyla işbirliğine dayalı güvenliktir. NATO, Washington antlaşmasında belirtildiği üzere, askeri ve politik yollarla üye devletlerin özgürlük ve güvenliklerini sağlamayı taahhüt etmektedir (NATO [Web], 2013a). Politik olarak; çatışmaların önlenmesi ve güven tesis etme sürecinde savunma ve güvenlik konularının demokratik yollardan çözümü için politik girişimlerde bulunulması, askeri olarak ise; bürokrasinin yetersiz kaldığı durumlarda kriz yönetim harekâtlarını düzenlemek maksadıyla askeri kapasitenin kullanılması amaçlanmaktadır. Askeri harekâtlar, Washington antlaşmasının 5'inci maddesi³³ çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (BİLGESAM [Web], 2013; NATO [Web],2013b).

Oğuzlu (2012:9) tarafından yapılan çalışmada, farklı bir yaklaşımla, NATO'nun kurulduğu andan itibaren üç temel görevinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu görevlerden birincisi; Sovyetler Birliği'ni Avrupa kıtasının dışında tutarak Avrupa'nın güvenliğini sağlamaktır. İkincisi; Almanya'nın Avrupalılaşmasına katkıda bulunmak, diğer ülkelerin Almanya'ya karşı güvenlik endişesi yaşamalarına son vermektir. Bir başka ifadeyle, Almanya'yı kontrol altında tutmaktır. Üçüncüsü ise; ABD'nin Avrupa kıtasındaki hâkimiyetini meşrulaştırmak ve Avrupa kıtası üzerindeki güvenliği sağlama yönündeki garantörlük konumunu sürdürmesini kolaylaştırmaktır. NATO'nun ilk iki görevinin başarı ile gerçekleştirilerek sona erdiğini söylemek mümkündür.

³³ Washington antlaşmasının 5'inci maddesine göre üye ülkelerden birine yapılan saldırı, tamamına yapılmış kabul edilmektedir.

NATO'nun temel görevleri, değişen tehditlere göre yeniden düzenlenerek stratejik konseptlerde tanımlanmıştır. 1949'dan itibaren günümüze dek geçen sürede hazırlanan stratejik konseptlerin dört aşamadan geçtiği vurgulanmaktadır. Bunlar; soğuk savaş dönemi (1949-1991), soğuk savaştan hemen sonraki dönem (1991-2001), 11 Eylül 2001 sonrası güvenlik ortamı (2001-2010) ve NATO'nun Lizbon Zirve deklarasyonu olarak sıralanabilir (BİLGESAM [Web], 2013; NATO [Web], 2013b; NATO El Kitabı, 2001:43-46).

NATO'nun 1949–1991 yıllarını içeren dönemdeki stratejisi, “savunma” ve “caydırıcılık” üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda bu dönem içerisinde, bir yandan soğuk savaş devam ederken diğer yandan Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyeleriyle olumlu ilişkiler geliştirmenin yolları aranmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte 1991 yılında, çatışma yerine işbirliğini öngören stratejik konsept kabul edilmiştir. Temel yaklaşımı işbirliği ve güvenlik olarak belirlenen bu konseptin, ilk kez gizlilik derecesi olmadan açık bir şekilde yayımlanmasıyla, kendisinden önceki konseptlerden farklı olduğunu söylemek mümkündür (BİLGESAM [Web], 2013; NATO [Web], 2013b; NATO Handbook, 2006).

NATO'nun 50'nci kuruluş yıldönümü olan 1999 yılında onaylanan ikinci stratejik konseptte; NATO'nun temel görevinin ye devletlerin güvenlik ve özgürlüklerini askeri yollarla korumak olduğu vurgulanırken, savunma boyutuna ilave olarak siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin önemini kabul eden geniş bir güvenlik tanımı yapılmıştır. Bu geniş kapsamlı stratejik konsept; Atlantik tesi bağın korunması, etkili askeri yeteneklerin devamlılığı, ittifak içerisinde bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin oluşturulması, çatışma nleme ve kriz yönetimi, ortaklık, işbirliği ve diyalog, genişleme, silahların kontrolü, silahsızlandırma ve nükleer silahların yayılmasını nleme gibi temel hususları içermektedir (BİLGESAM [Web], 2013; NATO [Web], 2013b; NATO El Kitabı, 2001:43-46).

NATO'nun güvenlik ve tehdit algılaması açısından 11 Eylül 2001 saldırılarının önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Söz konusu bu saldırılar ile NATO, ilk kez Washington anlaşmasının 5'inci maddesini

işleterek, hem kendi bölgesinde hem de alan dışında harekât düzenleme yeteneği kazanmıştır (Yalçinkaya ve Açar, 2009). Bu nedenle, ittifak üyesi devletlerin, klasik alışagelmış görevleri haricinde, terörizmle mücadele gibi görevlere yönelik askeri ve politik yapılanma ve dönüşümlere gitmeleri kaçınılmaz olmuştur. Askeri yapı ve yeteneklerin bu görevlere uyumlu hale getirilmesi amacıyla önemli yapılanmalar gerçekleştirilmiştir. Bu değişim ve dönüşüm NATO'nun yeni stratejik konseptinin temelini oluşturmuştur (BİLGESAM [Web], 2013; NATO [Web], 2013b).

2010 Lizbon zirvesinde kabul edilen yeni stratejik konseptte ilk olarak, üye devletlerin güvenlik ve özgürlüklerini politik ve askeri yollarla korunması yönündeki temel görev vurgulanmıştır. Bu konseptte özellikle, 11 Eylül 2001'den itibaren karşılaşılan güvenlik sorunlarına dikkat çekilmiş, NATO'nun kolektif savunma, kriz yönetimi ve güvenlik işbirliği alanlarında görevlerini sürdüreceği ifade edilmiştir (Strategic Concept, [NATO Web], 2010). Ayrıca konseptte NATO'nun yumuşak gücü ön plana çıkarılmıştır. Özellikle, terörizme karşı başlatılan mücadelenin sadece askeri güç ile mümkün olmayacağı değerlendirmesi ışığında, Oktay'ın (2012:126) belirttiği gibi, NATO ve ABD işbirliğiyle, terörizme karşı sadece askeri güç ile değil aynı zamanda yumuşak gücün birlikte kullanımı vurgulanmış, bu durum yeni stratejik konseptte yansıtılmıştır. Bir başka ifadeyle akıllı güç, yeni konsept sayesinde NATO'nun askeri ve politik stratejilerinde yerini almıştır.

Söz konusu konseptte, 1991 ve 1999 yıllarındakinden farklı olarak, aktif angajman ve modern savunma anlayışına yer verilmiştir. Aktif angajman tanımlamasının, NATO'nun görev alanı dışında gerçekleştirilecek kriz yönetimi ve uluslararası terörizmle mücadeleyi, modern savunmanın ise tehditler göz önüne alınarak konvansiyonel-nükleer savunma anlayışını ifade ettiği değerlendirilmektedir (BÜSAM [Web], 2011). Konseptte, Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içerisinde ve klasik savaş tehdidinden uzak olduğu, buna rağmen klasik savaş tehdidinin göz ardı edilemeyeceği belirtilirken, terörizm ve nükleer silahların NATO'ya doğrudan tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Kriz Yönetimi bölümünde, özellikle Afganistan harekâtından elde edilen dersler neticesinde, çatışma ortamlarında etkin bir kriz yönetimi

uygulayabilmek için kapsamlı politik, askeri ve sivil yaklaşımlar sergilemenin önemi vurgulanmıştır. Diğer bir ifadeyle, etkin bir kriz yönetimi için sivil-asker işbirliği ön plana çıkarılmıştır (Strategic Concept [NATO Web], 2010).

c. NATO Harekâtları

NATO'nun 11 Eylül saldırılarıyla birlikte yeni bir harekât ortamı ile tanıştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, NATO'nun rolünün sorgulanmasına yol açmıştır (Yalçinkaya ve Açar, 2009). Soğuk Savaşın sona ermesi NATO'nun amaçsız kaldığı düşüncesini ortaya koysa da, yeni tehditlerin ortaya çıkışı NATO'nun yeniden oyuna dâhil olmasını sağlamıştır (Shea, 2010; Çeliker, 2013).

NATO, 2014 yılı itibariyle yedi harekât ve misyon yürütmektedir. Bunlar; Afganistan, Balkanlar ve Libya'da kriz yönetimi ve barışı koruma harekâtları, Akdeniz'de terörle mücadele harekâtı (*Active Endeavour*), Aden Körfezinde korsanlarla mücadele harekâtı, Irak'ta eğitim destek misyonu ve Afrika Birliği için destek misyonudur (NATO [Web], 2013a; Yalçinkaya ve Açar, 2009).

Sovyet tehdidine karşı politik bir birliktelik maksadıyla kurulan NATO'nun, Balkanlarda yaşanan olaylara müdahalesiyle, klasik bir savunma ittifakı olmaktan uzaklaştığı söylenebilir. 1995 yılında Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar nedeniyle Bosna'ya düzenlenen harekât, NATO'nun ilk barışı koruma harekâtı olmuştur (Kaiser, 2003). Bosna harekâtı kapsamında, öncelikle BM gözetiminde IFOR (Uygulama Gücü/*Implimentation Force*), bir yıl sonra da barış gücü olarak SFOR (İstikrar Gücü/*Stabilization Force*) oluşturulmuştur. IFOR, NATO'nun ilk krize müdahale gücü olmuştur (NATO [Web], 2013c). NATO, Bosna'daki SFOR'un görevini 2004 yılında gerçekleştirilen İstanbul Zirvesinde sonlandırmış ve barışı koruma görevini 2 Aralık 2004'de Avrupa Birliği'ne (AB) devretmiştir (Çeliker, 2013). Bununla birlikte NATO, AB tarafından yürütülen *Althea* Harekâtına yönelik planlama, lojistik ve komuta desteğini halen devam ettirmektedir (NATO [Web], 2013c).

NATO'nun ikinci barış harekâtı, Sırp güçlerinin Kosova'dan çekilmesi için oluşturulan Kosova Gücü (KFOR) vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. NATO, 12 Haziran 1999'dan beri Kosova'da barışı koruma harekâtı içerisinde yer

almaktadır. KFOR, 78 gün süren hava harekâtından sonra Kosova'ya intikal ettirilmiş ve Kosova'da istikrar ve güvenliğin sağlanması adına oldukça önemli katkılar sağlamıştır (NATO [Web], 2013d).

NATO askeri güçleri, Kosova harekâtı ile ilk kez bir egemen devletin sınırlarında kullanılmıştır. Bosna müdahalesi, BM'nin verdiği yetkiyle gerçekleştirilirken, Kosova müdahalesi herhangi bir yetkilendirme olmadan NATO'nun kendi inisiyatifinde gelişmiştir. Kosova harekâtı, sadece barışın sağlanması değil aynı zamanda güç kullanarak durumun değişmesinin hedeflenmesi sebebiyle NATO içerisinde tartışmalara neden olmuştur (Hoehn and Harting, 2010). Kosova'da güvenlik durumunun düzelmesi ile birlikte KFOR, askeri kuvvetten ziyade esneklik ve istihbarata dayalı daha küçük bir kuvvete dönüştürülmüştür (NATO [Web], 2013a).

2011 yılında Libya'da çıkan halk ayaklanmasının ardından, sivillere karşı gerçekleştirilen saldırıların önlenmesi maksadıyla NATO, BM'nin 1970 ve 1973 sayılı kararları gereği, 31 Mart 2011 tarihinde Birleşik Koruyucu Harekâtını (*Operation Unified Protector*) düzenlemiştir. Harekât kapsamında, silah ambargosu ve uçuşa yasak bölge uygulamaları yürürlüğe konulmuş, deniz ve hava unsurları ile devriye görevleri icra edilmiş ve keşif, gözetleme ve istihbarat faaliyetleri yürüterek Libya halkı için tehdit oluşturacak kuvvetler tespit edilmiştir. Silah ambargosu, uçuşa yasak bölge, sivil halkın saldırılardan korunması olmak üzere üç aşamadan oluşan harekât, 31 Ekim 2011 tarihinde sonlandırılmıştır (Çeliker, 2013; NATO [Web], 2013a).

d. NATO'nun Askeri Yapısı

NATO'nun askeri yapısı incelendiğinde, hâlihazırda stratejik, operasyonel ve taktik olmak üzere üç seviyeli bir komuta yapısının bulunduğu görülmektedir (Şekil-11). Bu komuta yapısı, coğrafi özelliklerden ziyade fonksiyonel özelliklerine göre yapılandırılmıştır (NATO ACO [Web], 2013).

Stratejik Seviye: Belçika Mons'ta konuşlu Müttefik Harekâtlar Komutanlığı'dır (*Allied Command Operations-ACO*). Müttefik Harekâtlar Komutanlığı'nın karargâhı, Mons'ta konuşlu Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı'dır (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe-*

SHAPE).³⁴ SHAPE, NATO'nun tüm operasyonlarının kontrol edildiği operasyonel bir karargâhtır (NATO ACO [Web], 2013).

Operasyonel Seviye: ACO içerisinde operasyonel seviye komuta yapısı, Brunssum/Hollanda ve Napoli/İtalya'da konuşlu Müşterek Kuvvet Komutanlıkları'ndan (*Joint Force Command- JFCs*) oluşmaktadır. Her iki Komutanlık, İntikal Edebilir Müşterek Karargâh (*Deployed Joint HQ-DJHQ*) olarak yapılandırılmıştır. Afganistan'da konuşlu ISAF'ın karargâh hizmetleri JFC Brunssum'dan verilmektedir. Napoli JFC ise, Kosova harekâtı, Akdenizde terörizmle mücadele kapsamında oluşturulan Aktif Çaba (*Active Endeavour*) harekâtı ve deniz haydutluğu ile mücadele kapsamında Somali'deki Afrika Birliği Destek harekâtından sorumlu makamdır (NATO ACO [Web], 2013).

Taktik Seviye: Operasyonel seviyeye destek veren, kara, deniz ve hava karargâhlarından oluşan komutanlıklar taktik seviye komutanlıklardır. Müttefik Kara Komutanlığı Karargâhı (*Headquarters Allied Land Command-HQ LANDCOM*), İzmir'de konuşlandırılmıştır. Bu komutanlık NATO'nun gerçekleştireceği kara harekâtlarından sorumludur. Müttefik Deniz Komutanlığı Karargâhı (*Headquarters Allied Maritime Command-HQ MARCOM*), Northwood/İngiltere'de bulunmaktadır. MARCOM, NATO'nun deniz harekâtlarından sorumlu komutanlıktır. Müttefik Hava Komutanlığı (*AIRCOM*) Karargâhı ise Ramstein/Almanya'dadır. Daha önce İzmir'de yer alan bu komutanlığın görevi, NATO'nun Hava ve Füze Savunma harekâtlarını komuta ve kontrol etmektir (NATO ACO [Web], 2013).

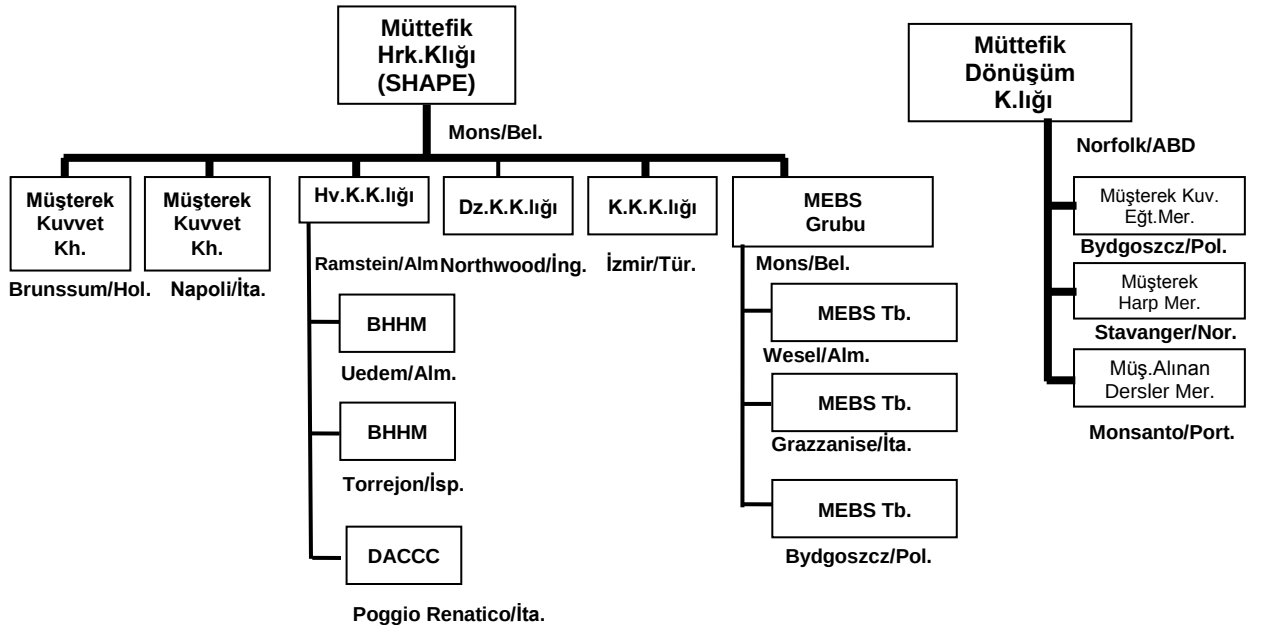
Taktik seviyede, Komuta Kontrol (*Command and Control-C2*) birimleri yer almaktadır. İki adet Birleştirilmiş Hava Harekât Merkezi'nden (*Combined Air Operational Center-CAOC* birisi Uedem/Almanya, diğer ise Torrejon/İspanya'da konuşlandırılmıştır. CAOC'lar Sabit Hava Savunma Merkezi (*Static Air Defence Center*) ile intikal edebilir Hava Harekât Merkezi'nden (*Deployable Air Operation Centre*) oluşmaktadır. İntikal edebilir Hava Harekât Merkezi Poggio Renatico/İtalya'da konuşludur. Bünyesinde

³⁴ Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı'nın komutanı Avrupa Yüksek Müttefik Komutanı (*The Supreme Allied Commander Europe-SACEUR*) olarak adlandırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: < <http://www.aco.nato.int/page13433011.aspx>>, 25.10.2013.

İntikal Edebilir Hava Kontrol Merkezi (*Deployable Air Control Centre*), Tanımlanmış Hava Resmi Üretim Merkezi (*Recognized Air Picture Production Centre*) ve Sensör Füzyon Merkezi (*Sensor Fusion Centre*) bulunmaktadır (NATO ACO, [Web], 2013).

Yeni operasyonel komuta yapısı içerisinde ayrıca NATO'nun komuta yapısına muhabere ve bilgi hizmeti veren Muhabere ve Bilgi Sistemleri Grubu (*Communication and Information Systems Group-CIS GP*) ile NATO'nun Deniz harekâtını planlayan, komuta ve kontrol faaliyetlerini yürüten Oeiras/Portekiz'de konuşlu Vurucu Gücü (*Strike for NATO*) yer almaktadır (STRIKFORNATO [Web], 2013).

NATO'nun bir diğer stratejik komutanlığı, Norfolk/ABD'de konuşlu Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'dır (*Allied Command Transformation-ACT*). Bu komutanlık operasyonel olmaktan daha çok NATO'nun doktrinlerinin hazırlanması ve dönüşümünün gerçekleştirilmesinden sorumludur. Stratejik hedefleri arasında; NATO'nun misyon ve harekâtlarına destek sağlamak ve askeri dönüşümüne liderlik etmek hususları yer almaktadır (NATO ACT [Web], 2013) Bir başka ifadeyle, ACT'yi NATO'nun akademik yüzü olarak adlandırmak mümkündür.

Şekil-11 : NATO Yeni Operasyonel Askeri Komuta Yapısı

e. NATO'nun Yeni Rolü: NATO Neden Afganistan'da?

11 Eylül 2001 saldırılarının uluslararası güvenlik problemlerine yeni bir yaklaşım getirdiği, bununla birlikte NATO'nun rolünün yeniden tanımlanmasına neden olduğu söylenebilir (Yalçinkaya ve Açar, 2009). Bu saldırılar neticesinde Afganistan'ın, ABD başta olmak üzere NATO'nun diğer ülkelerinin terörizmle mücadelede tecrübe kazanmalarını sağlayacak bir deneme tahtası haline geldiği değerlendirilmektedir.

Afganistan'da savaş, 7 Ekim 2001 tarihinde ABD'nin Sürekli Özgürlük Harekâtı (*Operation Enduring Freedom*) ile başlamıştır. Daha sonra, Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlamak ve Afganistan Geçiş Hükümeti'ne destek vermek maksadıyla, 42 ülkenin katılımıyla Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (*International Security Assistance Force-ISAF*) oluşturulmuştur. 2001–2003 yılları arasında İngiltere, Türkiye ve Almanya/Hollanda ortaklığının kontrolünde olan ISAF, 11 Ağustos 2003'ten sonra NATO'nun komutası altına girmiştir. NATO kontrolündeki ISAF'ın ilk komutası, Kanada tarafından üstlenilmiştir (NATO [Web], 2013e). Başlangıçta sadece Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanması adına Afgan hükümetine destek sağlayan ISAF'in görev alanı, 2003'ten itibaren tüm ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir (NATO [Web], 2013a). ISAF hâlihazırda (1 Haziran 2014 itibarıyla), bünyesinde 48 ülkeden toplam 49.902 personel ile faaliyetini sürdürmektedir. Türkiye, 457 askeri personel ile ISAF'a destek sağlamaktadır (NATO [Web], 2014).

NATO'nun neden Afganistan'da olduğunun cevabı, ISAF'ın resmi İnternet sitesinde; “Afgan İslam Cumhuriyeti hükümetini desteklemek maksadıyla, ayaklanma ile mücadele etmek, Afgan Ulusal Ordusunun kapasite ve yeteneklerinin geliştirilmesine destek vermek, hükümetin otoritesinin sağlanmasına katkı sağlamak ve sürekli bir istikrar için güvenli bir ortamın yaratılması adına sosyo-ekonomik gelişimleri desteklemek” şeklinde ifade edilmiştir (ISAF [Web], 2013).

NATO'nun Afganistan'a intikali ile birlikte kendisini çok farklı bir çatışma ortamı içerisinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Daha önceki Balkan

tecrübelerinden farklı olarak, Afganistan'da bir yandan aktif olarak çatışma içerisinde yer alırken diğer yandan barışı koruma harekâtı icra etmiştir. Başlangıçta barışı koruma maksatlı olarak intikal ettirilen NATO güçleri, Taliban'ın etkisini artırması ile birlikte ABD'nin talebiyle, 2006 yılından itibaren aktif olarak çatışmaya dâhil olmuştur. NATO'nun yeni harekât planı doğrultusunda, ABD liderliğindeki Sürekli Özgürlük Harekâtı ile NATO ISAF misyonu birleştirilerek tek bir komuta altında toplanmıştır. Ancak her iki misyonun farklı görevleri bulunmaktadır. Sürekli Özgürlük Harekâtının görev tanımı; ayaklanma ve terörizm ile mücadele; ISAF'in ise, istikrar ve gelişim için Afganistan'da güvenliğin sağlanması adına Afgan Hükümetine yardım etmektir. Balkan harekâtları ile karşılaştırıldığında, Afganistan'ın NATO için farklı bir anlam taşıdığı ifade edilebilir. Balkanlarda icra edilen harekâtlara NATO'nun belirli üyeleri katılım sağlarken, Afganistan harekâtına tüm üye ülkelerin katılımı söz konusudur (Yalçinkaya ve Açar, 2009: 74).

Afganistan harekâtının başlangıcından günümüze kadar geçen sürede NATO'nun kendi içerisinde stratejik ikilemler yaşadığı söylenebilir. Bunlardan ilki, uygulanacak harekâtlar öncesinde üye ülkelerin karar verme sürecindeki yaşanan sorunlardır. Özellikle kriz zamanlarında bu tür sorunların, NATO'nun hareketsiz kalmasına neden olduğu ifade edilebilir (Kay, 2005). NATO üyesi ülkeler tarafından harekâtlara ilişkin konulan şerh ve çekincelerin, terörist/ayaklananlara serbest hareket imkânı sağladığı değerlendirilmektedir (Auerswald ve Saideman, 2009). Bir diğer ikilem, üye ülkelerin terörizmle mücadelede bireysel tecrübesizlikleri veya sahip oldukları tecrübelerin NATO bünyesinde uygulamaya aktarılamamasından kaynaklanmaktadır. Kay ve Khan (2007:165) tarafından, özellikle Fransa, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin geçmişten gelen tecrübelerinin, Afganistan harekâtına etkin bir şekilde yansıtılamadığı ifade edilmektedir.

2014 yılı sonunda Afgan Ulusal Ordusunun, ülke çapında kontrolü ele alması, güvenliği ve istikrarı tek başına sağlama yönünde imkân ve kabiliyete kavuşması beklenmektedir. Bu beklentiyle ISAF'in, Afganistan'daki görevinin 2014 yılı sonunda sona erdirilmesi planlanmaktadır. ISAF güçlerinin çekilmesine rağmen NATO'nun Afganistan'da varlığını devam ettirmesi

öngörülmektedir (NATO [Web], 2014). 2012 yılında gerçekleştirilen Şikago zirvesinde NATO'nun Afgan güçlerinin eğitimi ve yardım görevlerini sürdürmesine karar verilmiştir. Bununla birlikte Afgan hükümeti ve NATO arasındaki işbirliğinin, 2010 Lizbon zirvesinde imzalanan "askeri eğitim programları, Afgan havacılık sektörünün geliştirilmesi, yozlaşmaya karşı mücadele kursları, sivil afet/acil durum hazırlığı ve kamu diplomasisi faaliyetlerini" içeren sürekli ortaklık adı altında sürdürüleceği değerlendirilmektedir (NATO [Web], 2003e).

f. İstihbarata Kapsamlı NATO Yaklaşımı

NATO, soğuk savaş süresince askeri tehditlerin niteliği, yapısı, zamanı ve nasıl gerçekleşeceği hakkındaki bilgileri klasik istihbarat yöntemleriyle elde etmiştir. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte farklı tehditlerin ortaya çıkışı, istihbarat yöntemlerinde dönüşümler yaşanmasının önünü açmıştır (Oğuzlu, 2012:11). Bu duruma paralel olarak NATO'nun görev tanımlarının da değiştiğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra NATO'nun durağanlıktan aktif hale geçtiği ifade edilebilir. Afganistan harekâtı bu durumun güzel bir örneğidir. Bu süreç içerisinde NATO'nun birçok sorunla karşılaştığı söylenebilir. Bu sorunlardan birisi, harekât düzenlediği bölgenin kültürüne ilişkin farkındalık eksikliğidir. Bu durum, klasik istihbarat yöntemlerine ilave olarak sosyo kültürel faktörlerinde içerisinde bulunduğu çok yönlü analiz sürecine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Coğrafi olarak sürekli bir dönüşüm geçiren NATO, klasik askeri istihbaratın yanı sıra "kapsamlı yaklaşım" ile, harekât çevresini, "politik, askeri, ekonomik, sosyal, altyapı ve bilgi" olmak üzere altı ilgi alanı çerçevesinde çok yönlü bir bakış açısı ile değerlendirmeye başlamıştır (AJP-01 (D), 2010).

(1) Kapsamlı Yaklaşım Stratejisi (*Comprehensive Approach Strategy*)

Uluslararası politikada güvenlik anlayışının, önce Sovyetler Birliği'nin dağılması ve sonrasında 11 Eylül 2001 saldırıları ile dikkate değer dönüşümler geçirdiği ileri sürülebilir. Gerçekleştirilen bu saldırıların, terörizmi

güvenlik çalışmalarının merkezine yerleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, NATO'nun özellikle askeri alanda yeni yapılanmalara yöneldiği ve soğuk savaş sonrasında kendine yeni görev alanları edindiği değerlendirilmektedir. Kuruluş amacı üye ülkelere, başka ülkelere gelecek silahlı saldırılara karşı korumak olan NATO, bu görevini 5'inci madde (*Article 5*) çerçevesinde yapmayı planlarken, soğuk savaş süresince herhangi bir askeri güç kullanmak durumunda kalmamıştır (NATO [Web], 2013a). 11 Eylül 2001 saldırıları, sadece kâğıt üzerinde var olduğu değerlendirilen 5'inci maddeyi hayata geçirmiştir.

Soğuk savaş sonrasında varlık nedeni sorgulanan NATO, başta terörizmle mücadele olmak üzere kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve enerji güvenliği gibi çeşitli alanlara yönelerek varlığını, genişleme politikaları ile sürdürmeye çalışmıştır. NATO, yeni dönemde görev alanlarını; çatışmaların önlenmesi ile Avrupa ve sınırlarının ötesinde kriz yönetimi konularıyla genişletmiştir (Dönmez, 2010). NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrara katkı sağlamak maksadıyla, 1990'ların ortasından itibaren, NATO dışı ülkelerle çeşitli isimler altında³⁵ muhtelif ortaklık ve iş birliği girişimleri geliştirmiştir (Dönmez, 2010; Lindley ve Macfarlane, 2007).

Nisan 1999 yılında onaylanan stratejik konseptte, NATO'ya, üye ülkelerin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra bölgesel ve küresel barışı ve istikrarı sağlama görevi tanımlanmıştır. Bu kapsamda, NATO için "5'inci Madde Kollektif Savunma (*Article 5 Collective Defence*) " ve "5'inci Madde Dışı Krize Müdahale (*Non-Article 5 Crises Response*)" olmak üzere iki tip askeri harekât alanı tanımlanmıştır. Barışı koruma harekâtları, "5'inci Madde Dışı Krize Müdahale (*Non-Article 5 Crises Response*)" içerisinde icra edilmeye devam edilmiştir. Bu harekâtlar, başarısız ve aciz devletlerde gelişen olaylara müdahale etmek ve bu devletlerde bozulan istikrarı ve düzen tesis etmek maksadıyla gerçekleştirilmektedir. Barışı koruma harekâtları, BM

³⁵ Bu girişimler; Barış İçin Ortaklık (22 ülke), Akdeniz Diyalogu (Akdeniz havzasındaki Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin bir kısmıyla; Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas, Moritanya ve Tunus), İstanbul İşbirliği Girişimi (Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri) ve Temas Ülkeleri (dünya çapındaki bazı ülkelerle; Afganistan, Avustralya, Irak, Japonya, Pakistan, Kore Cumhuriyeti, Yeni Zelanda ve Mongolya) olarak adlandırılmaktadır.

ile AGİT desteğiyle sürdürülmektedir (NATO AJP 3.4.1 [Web], 2001). Tüm bu harekâtların ortak amacının, bölgesel ve küresel barışın tesisi, çatışmaların önlenmesi ve istikrarın sağlanması olduğu ifade edilebilir.

NATO, kuruluşundan itibaren herhangi bir saldırıya karşı üye devletleri koruyabilmek maksadıyla, yeterli askeri yetenekleri sağlayan ve savunma yönü ağırlıklı bir örgüt olarak kendisini göstermiştir. Uyguladığı caydırıcılık konsepti ile soğuk savaş yıllarında savaşı önleyebilecek kabiliyete sahip olmuştur. Yeni bir güvenlik ortamının ortaya çıkışı, farklı tehdit algılamaları, belirsizlik ve riskler, teknolojiye meydana gelen gelişmeler, değişen kamuoyu algıları ve harekâtlardan alınan dersler gibi faktörlerin etkisiyle, kolektif savunma örgütü kimliğinden, küresel bir güvenlik örgütü kimliğine doğru dönüşümünü sürdürmüştür (Dönmez, 2010). Bu çerçevede NATO'nun, sert gücün yanında yumuşak gücün de birlikte kullanılabileceği, bir başka ifadeyle, akıllı gücü ifade eden kapsamlı yaklaşım stratejisini (*comprehensive approach strategy*) uygulamaya koyduğunu söylemek mümkündür.

NATO'nun bugüne dek icra ettiği harekâtlardan elde ettiği önemli bir geri besleme, askeri ve sivil enstrümanların birlikte çalışmasına duyulan ihtiyaçtır (Petersen ve diğerleri, 2010:75). Bu gereklilik, kapsamlı yaklaşım stratejisinin temelini oluşturmuştur. Kapsamlı yaklaşım stratejisi, NATO'nun yıllardır hayata geçirmek istediği ancak çeşitli nedenlerle başlatamadığı bir yaklaşım olarak görülebilir. 2008 yılında Bükreş'te yapılan NATO zirvesinde; "günümüzün güvenlik sorunları NATO'nun tek taraflı çabaları ile çözülemez" yaklaşımı benimsenmiş, ulusal ve uluslararası sivil topluluklarla işbirliği kararı alınmıştır. Kapsamlı yaklaşım, NATO 2010 Lizbon zirvesinin de gündemini oluşturmuştur. Günümüzde krizlerin çözümünde üzerinde uzlaşılan konu; çatışma alanlarında başarılı olmanın sadece askeri güce dayalı olmadığı gerçeğidir. Bu kapsamda, sivil aktörler ile işbirliği bir gereklilik olarak değerlendirilmiştir (Petersen ve diğerleri, 2010:80-81). Geçmişte yaşanan tecrübeler, krizin sadece askeri güç ile yönetilemediğini aynı zamanda "politik, ticari, ekonomik, bilgi, diplomatik ve sosyal" alanlarda ulusal ve uluslararası gücün de varlığına ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.

Kapsamlı yaklaşım düşüncesi, NATO içerisinde ilk kez Danimarka tarafından ortaya atılmış, uygulama süreci ise aynı ülke tarafından başlatılmıştır. Kapsamlı yaklaşım, 2008 Bükreş zirvesi ile birlikte, Afganistan, Kosova ve diğer kritik barış operasyonlarındaki uygulamalar dikkate alınarak, NATO'nun krize müdahale stratejisinin bir parçası haline dönüşmüştür (Petersen ve diğerleri, 2010). Bu çerçevede, Bükreş zirvesinde kapsamlı yaklaşıma dair bir harekât planı hazırlanmasının gerekliliği ortaya konulmuştur. Anılan planda üzerinde çalışılmak üzere dört ana alan belirlenmiştir (NATO COPD [Web], 2010). Bunları, "harekâtların planlanması ve uygulanması, öğrenilen dersler, eğitim, öğretim ve tatbikat, dış aktörler ile işbirliğini güçlendirmek ve topluma verilecek mesajların belirlenmesi" olarak sınıflandırmak mümkündür.

Yukarıda belirtilen alanlara yönelik çalışmalar, politik, operasyonel ve taktik olmak üzere üç seviyede başlatılmıştır. Politik seviyede; NATO'nun kendi içerisinde ve uluslararası aktörler arasında karşılıklı anlayışın ve güvenin geliştirilmesine odaklanılmış, operasyonel seviyede; sivil ve asker işbirliğinin gerektirdiği harekâtlar için diğer organizasyonlar ile işbirliği arayışı içerisine girilmiş, taktik seviyede ise; harekâtın düzenleneceği bölgede yer alan kurum/kuruluş ve yerel liderler ile işbirliğinin kurulması hedeflenmiştir (NATO COPD [Web], 2010).

Kapsamlı yaklaşım çerçevesinde NATO, güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra harekât alanında etki sağlayabilmek maksadıyla stratejik seviyede altı ilgi alanı tanımlamıştır. Bunlar; "Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal, Altyapı ve Bilgi (*PMESII-Political, Military, Economical, Social, Infrastructure and Information*)" olarak sınıflandırılmaktadır. Bu doğrultuda, salt askeri yaklaşım ile çatışma ve krizlerin önlenmesinin mümkün olmadığı tespitiyle harekât bölgeleri, belirtilen ilgi alanları vasıtasıyla derinlemesine analiz edilmekte, analiz edilmiş bilgiler istihbarata dönüştürülerek harekât planlarına dâhil edilmektedirler (NATO COPD [Web], 2010).

- Politik Alan: Belirli bir coğrafi sınır içerisinde kural veya otorite oluşturan resmi veya resmi olmayan sivil aktör, organizasyon ve kurumlardır.

Bu kurumlar, o bölgenin politik aktörleri ile sistemini içermektedir. Kısaca, harekât düzenlenecek olan bölgenin politik yapısı incelenmektedir.

- Askeri Alan: Ulusal veya kurumsal güvenliği sağlamak maksadıyla oluşturulan silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri ve özel güvenlik teşkilatlarını tanımlamaktadır. Gerçekleştirilen analizde özellikle silahlı kuvvetlerin imkân ve kabiliyetleri, personel sayısı, eğitimleri ve kullandığı teknolojiler gibi konular analiz edilmektedir.

- Ekonomik Alan: Ülkenin veya bölgenin ekonomik seviyesi, imkân ve kabiliyetleri tanımlanmaktadır. Yalnızca ülkenin ekonomik olarak gelişimi değil aynı zamanda toplumdaki zenginliğin dağılımını da kapsamaktadır. Sert güç unsuru olarak görülen ekonomik güç seviyesinin anlaşılması ile o ülkenin savaşma azim ve iradesi analiz edilebilmektedir.

- Sosyal Alan: Ülkedeki sosyal yapıyı tanımlamaktadır. Bu yapının içerisinde; din, toplumun yapısı, yasal ve yargı sistemi ile kültür gibi unsurlar yer almaktadır. Kültür, sosyal alan içerisinde tanımlanması gereken en önemli girdilerden birisi olarak kabul edilmektedir.

- Altyapısal Yaklaşım: Toplum veya organizasyonun varlığını sürdürebilmesi adına gerekli kurum, kuruluşlar, servisler ve temel tesislerdir. Lojistik, muhabere ve ulaşım altyapısı, okullar, hastaneler, su ve güç birimleri vb. kurumlardan oluşur.

- Bilgi Yaklaşımı: Bilgiyi toplayan, depolayan, işleyen ve dağıtan tüm altyapı, organizasyon ve personel anlaşılmaktadır. Bilgi ve medyayı içermektedir (NATO COPD [Web], 2010).

Geçmişte yaşanan çatışma ortamına ilişkin planlamalarda, NATO yaklaşımının klasik askeri tedbirler almak olduğu söylenirken asimetrik tehditlerin varlığıyla kapsamlı yaklaşım stratejisinin daha önemli hale geldiği ifade edilebilir. Kapsamlı yaklaşımda, askeri hazırlık göz ardı edilmemekle birlikte, "diplomatik, ekonomik ve bilgiye dayalı öldürücü olmayan" yaklaşımların sergilendiği kabul edilmektedir.

Kapsamlı yaklaşım, hâlihazırda NATO tarafından uygulanma süreci devam eden bir stratejidir. NATO personeli ile gerçekleştirilen görüşmelerde, NATO'nun gelecekte icra edeceği harekâtlarda, askeri güç ile birlikte kapsamlı yaklaşımın birlikte uygulanacağı, bir başka ifadeyle, akıllı güç uygulamasının hayata geçirileceği tespiti yapılmıştır.³⁶ Kapsamlı yaklaşım stratejisi incelendiğinde, her ne kadar açıkça ifade edilmese de, sert güç ile yumuşak gücün koordineli olarak kullanımını öngördüğü değerlendirilmektedir. NATO'nun, "barışı koruma, barışa zorlama, çatışma çözümü, barışı yapma, barışı tesis etme ve insani yardım harekâtları"nda akıllı güç uygulamasını hayata geçirdiği söylenebilir (Tardy, 2004).

NATO'nun akıllı güç uygulamalarının en belirgin örneği olarak, Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde oluşturulan İl İmar Ekipleri (*Provincial Reconstruction Teams-PRT*) gösterilebilir. Genellikle 60–100 personelden oluşan, çok katımlı, Afgan bakanlık yetkilileri ve Birleşmiş Milletler Yardım Görev Kuvveti (UNAMA) ile sürekli irtibat içerisinde olan İl İmar Ekipleri, ülkenin yeniden yapılandırılması açısından önemli bir rol üstlenmektedirler. NATO tarafından 2003 yılında oluşturulmaya başlanan PRT'lerin, Afgan hükümetinin otoritesinin artırılması, tanımlanmış harekât bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanması ve yeniden yapılandırma konularında görev yaptıkları ifade edilebilir. Bu ekipler, bir yandan yerel halk ve örgütlerle birlikte hareket ederek altyapı çalışmalarını sürdürken, diğer yandan Afgan güvenlik güçlerine danışmanlık ve eğitim hizmetleri sağlamaktadırlar (Oktay, 2012).³⁷ Türkiye'nin PRT'leri, 2006 yılında Vardak ve 2010 yılında Cevizcan eyaletlerinde konuşlandırılmıştır. Vardak PRT'nin faaliyetleri 2013 yılında son bulmuştur (Yalçinkaya, 2014:239).

NATO'nun 2006 Riga ve 2008 Bükreş zirvelerinde gerekliliği tartışılan "kapsamlı yaklaşım (*compherensive approach*)", 2010 Lizbon zirvesinden sonra uygulamaya geçirilmiştir. Ancak bu yaklaşımın önünde önemli engeller bulunduğu ifade edilebilir. Özellikle üye ülkeler arasında oluşan kurumsal ve kültürel bariyerlerin, bu yaklaşımın başarılı bir şekilde uygulanmasını zora

³⁶ Söz konusu mülakat, NATO Müşterek Kuvvet Komutanlığı-Napoli bünyesinde görev yapan personel ile Libya harekâtı esnasında gerçekleştirilmiştir.

³⁷ 2014 yılı itibarıyla toplam 27 İl İmar Ekibi mevcuttur.

soktuğunu belirtmek mümkündür. Bununla birlikte, bürokratik engellerin kaldırılmasının bu yolda atılacak ilk çözüm olabileceği değerlendirilmiştir (Petersen ve diğerleri, 2010).

(2) NATO'nun Geleneksel İstihbarat Yapısı

NATO, kurulduğu tarihten beri istihbarat anlayışı üzerinde önemle durmuş ve teşkilat yapısını ülkelerin istihbarat yapılanmaları çerçevesinde oluşturmuştur. Çeşitli harekât ve çatışma alanlarında, geleneksel istihbarat toplama yöntemlerini kullanarak etkin, doğru ve paylaşılabılır bir istihbaratı hedeflemiştir. Stratejik, operatif ve taktik alandaki askeri istihbarat ihtiyacı, özellikle soğuk savaş süresince çeşitli kaynaklar vasıtasıyla sağlanmıştır. Bu aşamada önemli olanın, düşman veya potansiyel düşmanların askeri imkân ve kabiliyetleri ile konuş ve kuruluşuna ait istihbaratın elde edilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle, sadece askeri istihbarata yoğunlaşmış, sosyal ve psikolojik olgular göz ardı edilmiştir. Ancak NATO'nun terörizmle mücadelede aktif olarak yer alması ve harekât alanında halkın arasına karışmasıyla birlikte geleneksel istihbarat yöntemlerinin yetersiz kaldığı tespiti yapılmıştır. Bir başka ifadeyle, toplum-merkezli yeni harekât tiplerine yönelik başarılı olabilmek için askeri istihbarata ilave yeni yöntemlerin varlığı anlaşılmaya başlanmıştır. Bu maksatla, NATO'nun kendi içerisinde yeniden yapılanarak çeşitli yöntemler geliştirdiği söylenebilir. Hâlihazırda kullanılan ve geliştirilmeye çalışılan “bilgi geliştirme” süreci, bu yöntemlerden birisi olarak görülebilir.

NATO'nun istihbarat yapısı hakkında yazılmış akademik çalışmaların azlığına dair bulgular mevcuttur. NATO'nun kuruluşundan soğuk savaşın bitimine kadar geçen sürede, NATO'nun stratejik istihbarat ihtiyaçları genellikle üye ülkelerin milli kaynakları vasıtasıyla karşılanmıştır. Varşova Paktı ülkelerine ilişkin elde edilen istihbaratın, her NATO üyesi ülkenin kendi gayretleri neticesinde üretildiği söylenebilir. Korkisch'e (2010:8) göre soğuk savaş sonrası bu durum düzeltilmiş olsa da NATO'nun istihbarat ihtiyaçlarının karşılanması yönünde ABD'ye bağımlı kaldığı ifade edilebilir. Taktik seviyede istihbarat ihtiyaçları ise, NATO'nun harekât alanında aktif olarak yer almasıyla karşılanmıştır. Balkan harekâtlarının genel olarak hava

harekâtı şeklinde gerçekleştiği değerlendirildiğinde, NATO'nun taktik sahada aktif olarak yer aldığı en önemli harekâtın Afganistan harekâtı olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, NATO'nun istihbarat gayretlerinin, askeri alanın yanı sıra politik, sosyal ve kültürel alanlara yöneldiği tespitini yapmak doğru bir yaklaşım olarak görülebilir. Korkisch'e göre (2010:9) bu durum, NATO'nun kültürel istihbarata geçişini hızlandırmıştır.

NATO'nun stratejik, operasyonel ve taktik olmak üzere üç seviyeden oluşan geleneksel istihbarat yapısı, Korkisch (2010:14) tarafından “kapsamlı istihbarat” yaklaşımı eklenerek dört seviyeli tanımlanmıştır. Kapsamlı istihbarat yaklaşımı; sivil-asker işbirliği, sivil-asker yeniden yapılandırma ekipleri ve yerel halkı tanımaya yönelik faaliyet gösteren bölgesel insan dokusunu tanıma ekiplerine destek sağlamak maksadıyla toplanan istihbarat olarak tanımlanabilir (Korkisch, 2010:14).

NATO'nun komuta yapısı içerisinde her birimin ayrı istihbarat teşkilatlanması mevcuttur. Stratejik seviyede, NATO Askeri Komite (*Military Committee*) altında yer alan Uluslararası Askeri Kurum (*International Military Staff*) içerisinde İstihbarat Birimi (*Intelligence Division-ID*) bulunmaktadır. Bu birim, NATO'nun stratejik istihbaratından sorumlu makamdır. Askeri Komite ve Uluslararası Askeri Kuruma stratejik istihbarat sağlarken Müttefik Harekâtlar Komutanlığı'na da destek sağlamaktadır (Korkisch, 2010:32). NATO üyesi ülkelerden elde ettiği istihbaratın değerlendirilmesi ve analizinden sorumlu olup aynı zamanda temel istihbarat politikası, doktrin ve dokümantasyon hazırlama görevi de bulunmaktadır (NATO [Web], 2013f).

Belçika'nın Mons şehrinde konuşlu ACO ve SHAPE'te, stratejik ve operasyonel istihbarat elde edilmekte ve yayımlanmaktadır. SHAPE içerisinde yer alan Müşterek Görev Başkanlıklarından (*Joint Staff Branches*) birisi, Harekât ve İstihbarat (J2) Başkanlığıdır (NATO ACO [Web], 2013). NATO'nun katılım sağladığı tüm harekâtlara ilişkin “stratejik” ve “operasyonel” istihbarat, bu başkanlık tarafından sağlanmakta ve yayımlanmaktadır. Aynı zamanda NATO Komutanlığı içerisindeki personelin korunması için gerçekleştirilen İstihbarata Karşı Koyma (İKK) faaliyetleri de görevleri arasında yer almaktadır. Tüm bu istihbarat faaliyetleri, bilgisayar

üzerinden, Harekât Alanı Bilgi ve Toplama Dağıtım Sistemi (*Battlefield Information and Collection Exploitation System- BICES*) ve Avrupa Bağlantılı Operasyonel İstihbarat Merkezi (*Linked Operational Intelligence Centers Europe-LOCE*) sistemi vasıtasıyla kullanıcılara ulaştırılmaktadır. *SHAPE J2*, aynı zamanda, birçok çalışma grubu vasıtasıyla teknolojik gelişmeler hakkında istihbarat elde ederken, iletişim güvenliği, ikaz ve emare ile tüm kuvvetler (kara, deniz, hava) için özel istihbarat bilgileri sağlamaktadır (Korkisch, 2010:33-34).

Operasyonel seviyede istihbarat, her Müşterek Kuvvet Komutanlığının teşkilat yapısı içerisinde yer alan İstihbarat Başkanlıkları (*J2*) vasıtasıyla elde edilmekte ve kullanılmaktadır. Ayrıca Müşterek Kuvvet Komutanlıkları içerisinde üye ülkelerin sorumluluk alanlarına yönelik kendi Milli İstihbarat Merkezleri (*National Intelligence Center/NIC*) bulunmaktadır. Merkez bulunduran ülkeler, Müşterek Kuvvet Komutanlığının sorumlu olduğu bölgelere ilişkin hem kendi ülkesine hem de NATO'ya bilgi akışı sağlamaktadır (Korkisch, 2010:33-34).

Taktik seviyede NATO'nun istihbarat ihtiyaçları, harekât alanındaki birlikler tarafından sağlanmaktadır. Kosova, Afganistan ve Irak gibi taktik harekât alanlarındaki istihbarat, genel olarak İnsan İstihbaratı (*Human Intelligence-HUMINT*) ekipleri tarafından toplanmakta, bu vasıta ile hem taktik hem de operatif seviyede paylaşımlar yapılmaktadır. Örneğin; Afganistan'da taktik seviyede istihbarat, ISAF bünyesindeki HUMINT ekipleri tarafından elde edilmekte, ISAF J2 vasıtasıyla NATO ve koalisyon üyesi ülkelerin kullanımına sunulmaktadır. Harekât alanına yönelik en etkin istihbarat toplama vasıtasının HUMINT olduğu kuvvetli bir değerlendirmedir. Bunun yanı sıra, sinyal istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı, taktik seviyede etkili bir şekilde kullanılabilen diğer istihbarat toplama vasıtalarıdır (Korkisch, 2010).

Operatif/taktik seviyedeki askeri istihbaratın analiz edildiği en önemli NATO birimi, İngiltere'de bulunan İstihbarat Füzyon Merkezi'dir (*Intelligence Fusion Center*). Bu merkez, 2006 yılında ilk harekât kapasitesine ulaşarak çeşitli bölgelerde yer alan tüm NATO unsurlarına istihbarat sağlar hale

gelmiştir (Korkisch, 2010:21). Resmi İnternet sitesinde ifade edildiği şekilde bu merkez, NATO harekâtları için yüksek etki istihbaratı üreterek çok uluslu istihbarat işbirliği için NATO'nun ağırlık merkezini oluşturmaktadır (NATO NIFC [Web], 2013). Merkezin ana görev alanı; Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (*Supreme Allied Commander Europe-SACEUR*) ve ACO'ya istihbarat desteği sağlamaktır. NATO, istihbarat görevlerini, İstihbarat Müttefik Müşterek Yayınları (*Allied Joint Publications-2, AJP2*) serisi doktrinlere göre icra etmektedir (NATO NIFC [Web], 2013; Korkisch, 2010).

(3) Kapsamlı İstihbarat Yapısına Geçiş

1990'lı yıllardan sonra teknolojik gelişmeler ve küreselleşme bağlamında değişim gösteren güvenlik algısı, ülkelerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılıklarını artırmış, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir kriz tüm ülkeleri etkiler hale gelmiştir. Özellikle simetrik savaştan asimetrik savaşa doğru başlayan geçiş sürecinde devletler ile NATO, AB ve BM gibi örgütler, ortaya çıkan krizlere karşı farklı yaklaşımlar geliştirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte devletler kriz yönetimini, askeri gücün yanı sıra sahip oldukları milli güç unsurları (politik, ekonomik, sosyo-kültürel vb) vasıtasıyla yönetmeye başlamışlardır. Bu çerçevede, sayıca üstünlükten daha ziyade "etki odaklı harekât"³⁸ icra etme yolunda kapsamlı çalışma içerisine girmişlerdir (NATO KD Handbook [Web],2010).

NATO özellikle değişen tehdit algısı neticesinde bir yandan askeri alanda "etki odaklı" bir yaklaşım sergilerken diğer yandan çatışma bölgelerine yönelik sivil-asker iş birliğine ilişkin çeşitli hareket tarzları geliştirmeye başlamıştır. Karmaşık bir güvenlik ortamının tehdidi altına giren NATO, kriz yönetim sürecinde uluslararası kuruluşlar ile yakın bir işbirliği gerçekleştirmek ve kriz bölgelerindeki unsurlar ile yakın koordinasyon sağlamak maksadıyla "kapsamlı yaklaşım stratejisi" geliştirmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen stratejik konseptte; ittifaka yönelebilecek her türlü risk ve tehdide karşı mücadelenin sadece askeri güç ile verilemeyeceği

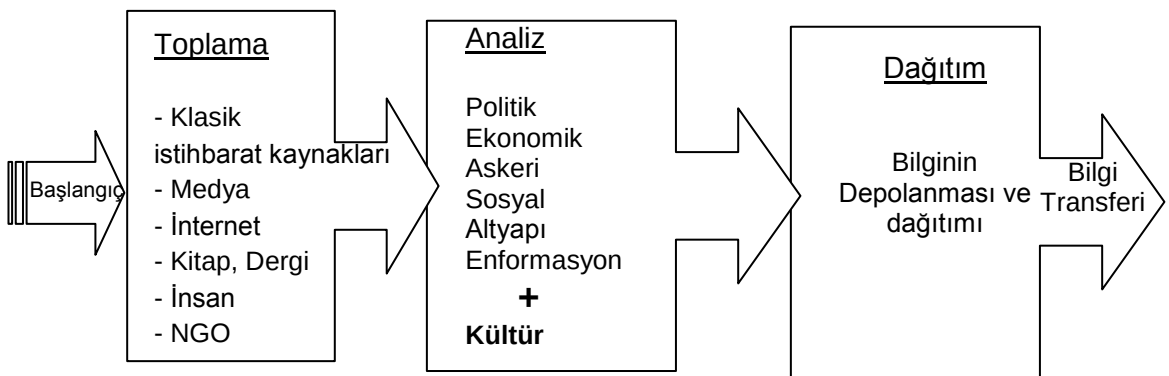
³⁸ Etki odaklı harekât; politik hedeflere ulaşmak maksadıyla milli güç unsurlarını müşterek olarak kullanarak sistem davranışlarını veya yeteneklerini etkilemek veya değiştirmek için harekât ortamını bir bütün olarak algılamaya dayanarak planlanan ve icra edilen harekâttir (Toptaş, 2009:107)

bunun yanı sıra politik ve sivil unsurların da bu mücadele içerisinde yer alması gerektiği vurgulanmıştır (Strategic Concept, 2010).

Belirtilen bu bilgiler ışığında NATO, kuruluşundan itibaren uyguladığı klasik istihbarat uygulamalarından farklı olarak kapsamlı yaklaşımın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, “politik, askeri, ekonomik, sosyal, enformasyon ve altyapı-PAESEA/*political, military, economical, social, information and infrastructure-PMESII*)” alanlarında “bilgi geliştirme-*knowledge development*” sürecini geliştirmiştir. Özellikle Afganistan’da gerçekleştirilen uygulamalar, “bilgi geliştirme” sürecinin hem stratejik hem de operatif seviyedeki planlamalara temel fonksiyon olarak dâhil edilmesini gerekli kılmıştır (NATO KD Handbook [Web], 2010).

(a) Bilgi Geliştirme (BG) Nedir?

Bilgi geliştirme, harekât alanının anlaşılmasına yönelik katkı sağlayan bilginin, “toplanması, analiz edilmesi ve dağıtımı” süreci olarak tanımlanabilir (Şekil-12). Bir başka ifadeyle, bilgiyi toplayan ve analiz eden, bağımsız verileri sistem anlayışıyla kullanılabilir bir bilgi formuna sokan ve bunu paylaşılmaya uygun kılan bir süreç olarak görülebilir. Bu tanımda geçen sistem, bağımsız veya birbiriyle sürekli etkileşim içinde olan unsurların oluşturduğu bir bütündür (NATO KD Handbook [Web], 2010).

Şekil-12 : NATO Bilgi Merkezleri (NATO KD Handbook [Web], 2010)

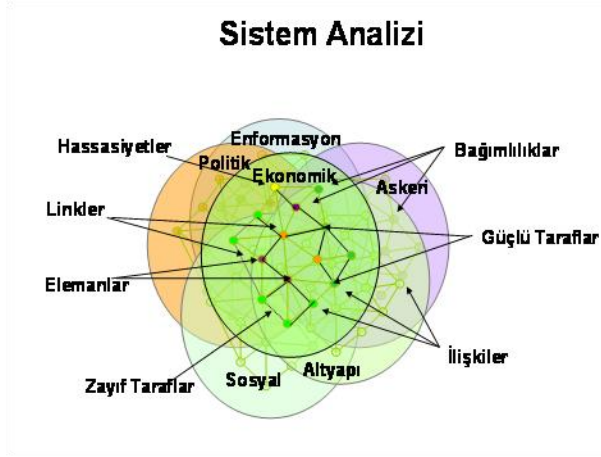
Bilgi geliştirme süreci, planlama, icra ve değerlendirme fonksiyonları vasıtasıyla her aşamada istenilen sonuçları elde etmeye odaklanmıştır. NATO’nun kriz yönetim sürecinde, “planlama, icra ve değerlendirme”

şeklinde tanımlanan üç kritik fonksiyonunun, bilgi geliştirme yaklaşımı sayesinde hayata geçirildiği söylenebilir (NATO KD Handbook [Web], 2010).

Bilgi geliştirme ile komutanlara ve karar vericilere, harekât alanında sistemler ile aktörler arasındaki ilişki ve etkileşimi içerecek şekilde karmaşık ortama yönelik kapsamlı bir anlayış sağlanmakta olduğu sonucuna varılabilir. Bu yaklaşım, komutanların ve karar vericilerin harekât alanındaki aktörler ile sistemler arasındaki “askeri, politik, ekonomik ve sivil hareketlerin” daha anlaşılır olmasına imkân tanımaktadır. Bilgi geliştirme yaklaşımı, komuta sürecinin taktik, operatif ve stratejik boyutlarında icra edilen devamlı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımın özellikle karar vericilere/komutanlara karmaşık problemlerin çözümüne, bir başka ifadeyle, durumsal farkındalığın yaratılmasına ilişkin kapsamlı çözümler sunduğu söylenebilir (NATO KD Handbook [Web], 2010).

Müttefik Harekât Komutanlığı (ACO) bilgi geliştirme süreci, NATO kriz yönetim sürecinin her aşamasında karar vermeye destek sağlamaktadır. Stratejik seviyede bilgi geliştirme süreci, Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı’nın NATO için ilgi ve etki alanlarını belirlemesi ve izlenme görevini vermesiyle başlamaktadır. Bu çerçevede, potansiyel NATO operasyonları için Müşterek Kuvvet Komutanlıklarından birisi görevlendirilmektedir. Muhtemel veya mevcut bir kriz bölgesine yönelik bilgi istekleri belirlenmekte, BG süreci boyunca derinlemesine elde edilen bilgi analiz edilerek modelleme simülasyon uygulamasından geçirilmektedir (NATO KD Handbook [Web], 2010:2-2).

Klasik istihbarat sürecinde olduğu gibi bilgi geliştirmede de analiz safhasının oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Analizin amacı, tasnif edilmiş bilgilerin kullanılabilir hale getirilmesidir. Bilgi geliştirme sürecinde karar vericilerin ihtiyaç duyduğu bilgi desteğinin sağlanması maksadıyla analitik bir süreç olan sistem analizi yöntemi kullanılmaktadır (Şekil-13). Sistem analizi, harekât ortamını birbiriyle ilişkili karmaşık sistemler düzeni olarak ele almakta, PAESEA alanlarında icra edilen analizler ile ana aktörlerin kabiliyetleri, davranışları, etkileri ve birbiriyle etkileşimleri hakkında bilgi sağlamaktadır (NATO KD Handbook [Web], 2010:2-9).

Şekil-13 : NATO Sistem Analiz Süreci (NATO KD Handbook [Web], 2010:2-9)

Sistem analizi; politik, stratejik, operasyonel ve taktik seviyede değerlendirme, icra ve planlama süreçlerine katkı sağlamaktadır.

(b) Askeri İstihbarat Anlayışı İle Bilgi Geliştirme Yaklaşımı Arasındaki Farklılıklar

NATO ve milli istihbarat disiplinleri, bilgi geliştirme için önemlidir ve ittifaka yönelik potansiyel risk ve tehditlere yönelik bilgi toplamaya devam etmektedir. Askeri istihbarat ile bilgi geliştirme arasında birçok yönden benzerlikler bulunmasına rağmen her iki alan arasında üç belirgin farklılığın bulunduğu söylenebilir (Tablo-20) (NATO COPD [Web], 2010).

Tablo-20: Askeri İstihbarat ile Bilgi Geliştirme Arasındaki Farklılıklar

	Askeri İstihbarat	Bilgi Geliştirme
Odak Konular	* Belirli bir bölge/ülkedeki düşman kuvvetleri * Askeri konular	* Politik, askeri, ekonomik, sosyal, enformasyon ve altyapı konuları
Kaynaklar	* İnsan İstihbaratı * Sinyal İstihbaratı * Görüntü İstihbaratı (İnsansız Hava Araçları, Keşif Podları vb) * Açık Kaynak İstihbaratı (İnternet, Medya vb)	* Askeri İstihbarat Kaynakları + * NGO'lar * Özel ve Ticari Kaynaklar * Uluslararası Kurumlar
Etki alanı	Operatif ve Taktik seviye ağırlıklı	Stratejik seviye ağırlıklı

Birinci farklılık; askeri istihbarat faaliyetlerinin öncelikli olarak belirli bir bölge veya ülkede mevcut veya potansiyel düşmana odaklanmış olmasıdır. Odaklanılan konular arasında; düşmanın kuvvet yapısı, sahip olduğu teknolojik imkânlar, silah sistemleri, kullanabileceği muharip birliklerinin sayısı, komuta-kontrol yetenekleri, muharebe sahasındaki konuşlanması ve komuta yapısı yer almaktadır. Diğer taraftan kapsamlı yaklaşım içerisinde NATO yetenekleri, daha geniş bir harekât çevresinde tüm kilit aktörlerin etkileri, etkileşim ve kabiliyetleri hakkında bilgi ve haberlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle bilgi geliştirme yaklaşımı; harekât çevresinin politik, askeri, ekonomik ve sosyal açıdan daha kapsamlı analizini yapmaktadır. Bu sayede, harekât çevresindeki askeri yeteneklere ilave olarak, etkili politik aktörler, ekonomik yapının güçlü veya zayıf tarafları, mevcut sosyal dokunun (dini, etnik, sosyal vb. yapılar) yarattığı avantajlar/dezavantajlar gibi alanlarda kapsamlı analizlerin yapılması mümkün olmaktadır (NATO COPD [Web], 2010).

İkinci farklılık; askeri istihbaratın genel olarak insan istihbaratı, sinyal istihbaratı, görüntü istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı tarafından elde edilmesidir. Diğer taraftan, bilgi geliştirme sürecinde elde edilen bilgi ve haberler, askeri istihbarat yöntemlerine ilave olarak, özel ve ticari kurumlar, hükümet dışı organizasyonlar ve uluslararası kurumlar gibi kaynaklardan da sağlanabilmektedir.

Üçüncü farklılık ise; askeri istihbaratın etki alanının operatif ve taktik seviyede, bilgi geliştirme yaklaşımında elde edilen istihbaratın ise stratejik seviyede etkiler gösterebilmesidir (NATO COPD [Web], 2010).

(c) Bilgi Geliştirme Teşkilat Yapısı

NATO bünyesinde üç seviyede bilgi geliştirme teşkilat yapısı bulunmaktadır. Bunlar; "Bilgi Yönetim Merkezi, Bilgi Geliştirme Merkezi ve Bilgi Merkezi"dir.

I. Bilgi Yönetim Merkezi

NATO operasyonları ve NATO'ya tehdit olabilecek unsurlara yönelik bilgileri içeren merkez, bilgi üssü olarak tanımlanmaktadır. Elde edilen bilgilere ilişkin, hangi habere ihtiyaç olduğu, haberin kaynağı, hangi formatta kullanılacağı, elde edilen haberin kim tarafından güncel tutulacağı ve haberin nasıl değişim yapılacağı gibi konuların bilinmesi gereklidir. Bilgi Yönetim Merkezi, sistem analizi başta olmak üzere bilgi geliştirme sürecinin tamamına hâkim olacak şekilde çalışmalarını sürdürmekte ve bu yönde teşkilatlanmaktadır. Merkez, ACO bilgi geliştirme merkezi ile Müşterek Kuvvet Komutanlığı bilgi merkezleri ile yakın işbirliği içerisinde (NATO KD Handbook [Web], 2010; NATO COPD [Web], 2010).

Bilgi Yönetim Merkezi, mevcut veya gelecekteki harekâtlara ilişkin olarak son kullanıcının veya karar vericilerin ihtiyaç duyduğu bilginin koordinesi, önceliklendirilmesi ve yönetiminden sorumludur. Ayrıca bu merkez, ilgi alanındaki aktörler ve harici bilgi kaynakları arasında bilgi ağları kurup yönetmekten sorumludur (NATO KD Handbook [Web], 2010; NATO COPD [Web], 2010).

II. Bilgi Geliştirme Merkezi

Değişik kaynaklardan gelen ham bilgilerin operasyonel seviyede kullanımını sağlayan birimdir. Müttefik Harekât Komutanlığı Bilgi Geliştirme Merkezinin, stratejik seviyeyi destekleyecek şekilde faaliyet icra etmesi ve operatif seviyedeki karargâhlar ile harekât sahasında konuşlandırılmış karargâhları desteklemesi öngörülmektedir (NATO COPD [Web], 2010:2-4).

III. Bilgi Merkezleri

NATO komuta yapısı içerisinde stratejik seviyedeki bilgi geliştirme merkezlerinin yanında, operasyonel seviyede görev yapan Bilgi Merkezleri, Müşterek Kuvvet Komutanlıkları (Napoli ve Brunssum) bünyesinde oluşturulmuştur. Operasyonel bilgi merkezleri, belirli bir bölgedeki belirli konulara odaklanmış durumdadır. Her bir merkez, sistem

analiz ekiplerine sahiptir. Özellikle sorumlu oldukları alanlarda elde edilen bilgi, bilgi merkezleri vasıtasıyla NATO güçlerinin kullanımına sunulmaktadır. Örneğin; Napoli Müşterek Kuvvet Komutanlığı, hâlihazırda devam eden ve NATO'da küçük çaplı harekât olarak tanımlanan Etkin Çaba (Operation Active Endeavour) ve KFOR Harekâtı ile Irak'taki NATO Eğitim Misyonu'na (NTM-I) yönelik olarak politik, askeri ve ekonomik analizler yapmaktadır (NATO COPD [Web], 2010:2-5).

g. NATO'da Kültürel Eğitim

Stratejik seviye yapılanması içerisinde yer alan, Belçika Mons'ta konuşlu Müttefik Harekâtlar Komutanlığı'nı (*Allied Command Operations-ACO*) vurucu güç olması nedeniyle (NATO ACO [Web], 2013) NATO'nun "sert güç" unsuru, Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'nı (*Allied Command Transformation-ACT*) ise doktrinlerinin hazırlanması, dönüşümünün gerçekleştirilmesi ve akademik konularla ilgilenmesi nedeniyle (NATO ACT [Web], 2013), "yumuşak güç" unsuru olarak değerlendirmek mümkündür. NATO'nun eğitimler ile ilgili birimleri genel olarak ACT altında konuşlandırılmıştır. Bu kapsamda stratejik, operatif ve taktik alanda kültüre ilişkin eğitimlerin, aşağıda ayrıntıları yer alan merkezler tarafından verildiği söylenebilir.

(1) NATO Okulu (*NATO School*)

NATO Okulu, Oberammergau/Almanya'da konuşludur. Okulda; mevcut ve gelişmekte olan NATO operasyonları, strateji, politika ve doktrinleri desteklemek maksadıyla eğitim ve öğretim verilmektedir. Öncelikle bireysel eğitim odaklı olmakla birlikte, toplu eğitimler, tatbikatlar ve harekâtları da desteklemektedir. Eğitim ve öğretim, okulda gerçekleştirilen kursların yanı sıra mobil ekipler vasıtasıyla veya internet tabanlı uzaktan eğitim şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir. Eğitimler, altı ana disiplin altında verilmekte ve yaklaşık bir veya iki hafta sürmektedir. Bu disiplinler; İstihbarat, İşbirliğine Dayalı Güvenlik, Müşterek Harekâtlar, Müşterek Planlar, Koruma ve Astsubay programlarıdır (NATO School [Web], 2014).

İstihbarat eğitimleri, devam eden Afganistan harekâtı ve NATO'yu ilgilendiren istihbarat ve harekât konularında verilmektedir. Kültürel konular bu eğitimler kapsamında yer almaktadır. Afganistan ve Afrika'ya uyum kursları, intikal öncesi bu bölgelere gidecek personelin sosyal ve kültürel konularda hazırlanmasını hedeflemektedir. İstihbarat programı altında altı konuda eğitim verilmektedir. Bunlar; NATO İstihbarat Kursu (*NATO Intelligence Course*), NATO İstihbarat Oryantasyon Kursu (*NATO Intelligence Orientation Course*), NATO İstihbarat İkaz Sistemi Kursu (*NATO Intelligence Warning System Course*), NATO İstihbarat Analiz Kursu (*NATO Intelligence Analyst Course*), ISAF Ayaklananlarla Mücadele İstihbaratı Kursu (*ISAF Counter Insurgency/COIN Intelligence Course*) ve ISAF Komutanın İstihbarat Operasyonları Kursudur (*ISAF Commander's Intelligence Operations Course*) (NATO School [Web], 2014). Kültürel faktörlere ilişkin eğitimler, istihbarat programının yanı sıra diğer programlar altında yer alan Sivil-Asker İşbirliği Oryantasyon Kursu ve ISAF Taktik Dil ve Kültür Kursu (*Darice*) kapsamında gerçekleştirilmektedir.

ISAF COIN İstihbarat kursunda katılımcıların; COIN stratejisi, COIN kapsamında taktik istihbarat teknikleri, taktik hedeflere karşı istihbarat desteği ve taktik seviyede kültürel konulara ilişkin farkındalıklarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanında, Sivil-Asker İşbirliği Oryantasyon kursu ile özellikle Afganistan ve Irak harekât alanlarında sivil ve asker işbirliğinin geliştirilmesi, ISAF Taktik Dil ve Kültür Kursu (*Darice*) ile de Afganistan'da dil ve kültüre ilişkin farkındalığın sağlanması amaçlanmaktadır (NATO School [Web], 2014).

(2) Müşterek Harp Merkezi (*Joint Warfare Center*)

2003 yılında kurulan NATO Müşterek Harp Merkezi Stavanger/Norveç'te konuşludur. Resmi İnternet sitesinde merkezin temel görevleri; devam eden harekâtlara yönelik operasyonel seviyede eğitimler vermek, müşterek harekât harp doktrinleri ve standartlarının hazırlanmasına destek sağlamak ve müşterek analizler yapmak olarak belirtilmektedir (NATO Joint Warfare Centre [Web], 2014). Bu merkezde sivil ve asker olmak yaklaşık 250 personel çalışmaktadır. Merkez, 15 NATO üyesi ülke ile Barış

İçin Ortaklık ülkesi olan Avusturya tarafından askeri personel ile desteklenmektedir.³⁹

Müşterek Harp Merkezi tarafından gerçekleştirilen eğitim ve tatbikatlar incelendiğinde, kültüre ilişkin eğitimlerin Afganistan ISAF harekâtı kapsamında verildiği görülmektedir. Uzman personel tarafından verilen bu eğitimlere, harekât alanından katılımların olduğu ifade edilmiştir. Eğitimler, gerçek senaryolara dayalı, temel kültürel farkındalık yaratmak maksadıyla, sunum ve seminer şeklinde gerçekleştirilmektedir. Eğitimlerde, intikal edilecek ülke halkı ile her koşulda nasıl iletişim kurulacağı yönünde temel bilgiler sunulmaktadır (NATO Joint Warfare Centre [Web], 2014). Söz konusu merkezde gerçekleştirilen eğitimler incelendiğinde, kültürel farkındalığı yaratıcı temel eğitimlerin sunulduğu tespit edilmiş olsa da, derinlemesine bir kültürel eğitimin olmadığı gözlemlenmiştir. Müşterek Harp Merkezi tarafından yılda üç kez, "Üç Kılıç-*The Three Swords*" dergisi yayımlanmaktadır. Bu dergi içerisinde özellikle Afganistan harekât alanında kültürel konulara yer verildiği görülmüştür.⁴⁰

(3) İnsan İstihbaratı Mükemmelliyet Merkezi-İNİS (*HUMINT Centre of Excellence*)

NATO İnsan İstihbaratı (İNİS) Mükemmelliyet Merkezi, Oredea/Romanya'da konuşlandırılmıştır. Merkezin amacı, NATO üyesi ülke personeli ile NATO ile işbirliği yapan ülkelerin personeline İNİS konusunda eğitimler vermektir. Romanya bu merkezin lider ülkesi olarak görev yapmaktadır. Merkezdeki çalışmalara sekiz NATO ülkesi destek sağlamaktadır (NATO HUMINT COE, [Web], 2014).⁴¹

İNİS merkezinde kültüre ilişkin verilen eğitimler kapsamında, 2011-2013 yılları arasında, "Harekat Çevresinin İnsan Yönü- *Human Aspects of the Operational Environment*" başlıklı dört adet çalıştay düzenlendiği

³⁹ Müşterek Harp Merkezini destekleyen ülkeler şunlardır: Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, İspanya, Türkiye, İngiltere ve ABD.

⁴⁰ Örneğin, 17'nci sayıda Afganistan'da Stratejik İletişim, 22'nci sayıda Afganistan'da Özel Kuvvetler, 24'üncü sayıda Dini Liderler İle Etkileşim üzerine makaleler yer almıştır.

⁴¹ Bu ülkeler şunlardır: Yunanistan, Macaristan, Türkiye, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve ABD.

görülmektedir. Çalıştayların sonunda konu ile ilgili bir rapor ve "Afganistan'da İnsan Yönü El Kitabı- *Human Aspects in Afghanistan Handbook*" hazırlanmıştır.

Çalıştaylar sonunda hazırlanan taslak rapor, 2013 yılında nihai hale getirilmiş ve yayımlanmıştır. Raporda; gelecekte güvenlik çevresinin temel eğitimleri açıklanmış, NATO harekâtlarının karakteristikleri ortaya konulmuş ve harekât alanındaki İnsan boyutunun önemi vurgulanmıştır. Raporda ayrıca, kültürlerarası iletişimin karmaşıklığı, insan çevresini anlamının önemi ve insan hareketlerinin temel itici güçleri incelenmiştir. Rapora göre, NATO'nun gelecekte hibrid tehditlere karşı karmaşık harekât alanında müşterek harekâtlar icra edebileceği öngörülmekte ve büyük oranda meskûn mahallerde gerçekleşeceği düşünülen harekâtlarda ağırlık merkezinin toplum olacağı vurgulanmaktadır (NATO HUMINT COE Final Report [Web], 2014). Bu bağlamda raporda, geleceğin toplum merkezli harekâtlarında başarı için kapsamlı bir yaklaşım ile sosyo-kültürel istihbarata ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır (NATO HUMINT COE Final Report [Web], 2014:32).

Çalıştaylar sonunda yayımlanan dokümanlardan ikincisi olan "Afganistan'da İnsan Yönü El Kitabı" ise, NATO personelinin Afganistan ile ilgili farkındalığının sağlanması amacıyla hazırlanmış ve 2013 yılında yayımlanmıştır. El kitabı içerisinde Afganistan, çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Bu inceleme konularından birisi, Afganistan'ın kültürel yönüdür. "Kültürel Bakış Açısı- *Cultural Aspects*" başlığı altında incelenen bölümde, Afgan kültürü tanıtılmış ve kültürel farkındalığın önemi vurgulanmıştır (NATO HUMINT COE Handbook [Web], 2014:32). İNİS merkezi tarafından hazırlanan rapor ve el kitabının, kültürel farkındalığın yaratılması adına temel girdiler sağladığı değerlendirilmektedir. Bu dokümanlarda yer alan hususların harekât alanında uygulamaya dönüştürülmesinin, harekâtın başarısı açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür.

(4) Sivil-Asker İşbirliği Mükemmeliyet Merkezi-SAİB (*CIMIC Centre of Excellence*)

Sivil Asker İşbirliği (SAİB) Mükemmeliyet Merkezi, Enschede/Hollanda'da konuşlandırılmıştır. Lider ülkesi Hollanda olup altı NATO ülkesi tarafından destek sağlanmaktadır.⁴² Merkezin amacı, NATO'nun SAİB doktrin ve konseptlerini hazırlamak, aynı zamanda sivil ve askeri personele eğitimler vermektir. Merkezin hazırlamış olduğu, 2013 tarihli NATO SAİB Doktrini (*NATO CIMIC Doctrine-AJP-3.4.9 (A)*) ve 2012 tarihli NATO SAİB Alan El Kitabı (*NATO CIMIC Field Handboook*) bulunmaktadır (NATO CCOE [Web], 2014).

NATO SAİB doktrinde, NATO'nun kriz yönetiminde kapsamlı yaklaşımının üç seviyede gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Politik ve stratejik seviyede NATO, uluslararası aktörler arasında karşılıklı güven ve anlayışın tesis edilmesine odaklanmaktadır. Operatif seviyede, karmaşık harekât ortamında diğer uluslararası aktörler ile işbirliği hedeflenmektedir. Taktik seviyede ise, harekât alanında görev yapan NATO güçlerinin yerel otorite ile iletişimlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Doktrinde, başarının kazanılması için her üç seviyenin birbirinin tamamlayıcısı olarak görülmesinin önemi vurgulanmaktadır. Doktrinde SAİB; "ulusal, uluslararası ve hükümet dışı organizasyonların yanı sıra yerel toplumu ve otoriteyi kapsayan sivil aktörler ile NATO komutanları arasındaki işbirliği ve koordinasyon" olarak tanımlanmaktadır (NATO CIMIC Doctrine [Web], 2013:2-1). SAİB'in prensipleri incelendiğinde, çevresel farkındalığın anlaşılması kapsamında ilk sırada kültürel faktörlerin anlaşılmasının geldiği görülmektedir. Buna göre askeri harekâtlar, eskisine nazaran daha geniş bir politik ve sivil bağlamda gerçekleşmektedir. Bu çerçevede komutanlar ve karar vericiler planlama ve uygulamada; sosyal, kültürel, ekonomik, dini, çevresel ve insani faktörlerin analizine daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden kültürel istihbarat, SAİB faaliyetlerinde önemli bir yer tutmaktadır (NATO CIMIC Doctrine [Web], 2013:1-4).

⁴² Bu ülkeler; Danimarka, Almanya, Macaristan, Letonya, Polonya ve Slovenya'dır.

SAİB doktrinine göre daha uygulamaya dönük hazırlanan SAİB el kitabında, harekât alanına ilişkin kültürel farkındalık modeli ortaya konulmuştur. "Kültürel Farkındalık ve İleri Kültürel Yetkinlik Modeli" başlığı altında hazırlanan bölümde dikkat çekilen ilk husus, kültürel olarak farkında ve hassas olmanın önemidir. SAİB uygulayıcısı olarak öncelikle, bölgenin tüm kültürünün farkında olunması ve hassasiyetlerin bilinmesi zorunludur (NATO CIMIC Handbook [Web], 2013: III-5-1). Bununla birlikte kültürel yanlışlardan kaçınılmalıdır. Bunun için geliştirilen "İleri Kültürel Yetkinlik Modeli"nde (*Advanced Cultural Competence Model*) "fiziksel, ekonomik, sosyal, politik ve sembolik" boyutlarının incelenmesi ön plana çıkarılmıştır. Tüm bu boyutların analizinin, etkili bir iletişim kurabilme adına önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. Bununla birlikte cinsiyet faktörlerinin de önemi ortaya koyularak SAİB faaliyetlerinde bu konuların dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır (NATO CIMIC Handbook [Web], 2013: III-5-4/III-5-5).

SAİB'e göre kültürel konular, askeri harekâtlar açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda kültür, akademik olarak beş boyutta incelenmiştir. Bunlar; fiziksel (kara, deniz, su, çevre vb), ekonomik, sosyal, politik ve sembolik (inançlar, tarih vb) boyutlardır. SAİB mükemmelliyet merkezi, bu konularda yenilikçi bir yaklaşım olarak belirttiği "İleri Kültürel Yetkinlik Modeli" (*Advanced Cultural Competence Model*) oluşturmuş ve modelin geliştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda model içerisinde, savaşların sadece teknoloji ile kazanılamayacağı öngörüsü doğrultusunda, ittifaklar oluşturmanın, niyetleri okumanın, güven sağlamanın, fikirleri dönüştürmenin, algıları yönetmenin, insanları ve kültürü anlamamanın başarı açısından önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. Model, geliştirme sürecinde olup üye ülkelerden modelin geliştirilmesi ile katkı talep edilmektedir (NATO CCOE [Web], 2014).

(5) Terörizmle Mücadele Mükemmelliyet Merkezi (*Centre of Excellence Defence Against Terrorism*)

Terörizmle Mücadele Mükemmelliyet Merkezi (TMMM), Ankara'da konuşlandırılmıştır. Türkiye'nin 2003 yılındaki niyet beyanı ile kuruluş çalışmaları başlayan TMMM, 2005 yılında resmi olarak faaliyete

geçmiştir. Türkiye'nin lider ülke olarak görev yaptığı merkeze yedi NATO ülkesi katılım sağlamıştır.⁴³ Merkezin vazifesi; "terörizmle mücadele alanında yaptığı akademik çalışmalarla NATO birimlerine bilimsel destek ve uzmanlık sağlamak, stratejik ve operatif seviyede eğitim ve öğretim faaliyetleri icra etmek ve terörizmle ilgili NATO konseptlerinin test edilmesinde Müttefik Dönüşüm Komutanlığına destek olmak" olarak belirlenmiştir (NATO TMMM [Web], 2014).

TMMM'de verilen 2014 yılı kurs planı incelendiğinde, genel olarak terörizme karşı mücadele kapsamında eğitimler verildiği görülmektedir. Verilen kursların, terörizmle mücadelenin farklı perspektiflerden analizi açısından oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede 2014 kurs planı içerisinde yer alan "Terörizmle Mücadelede Diplomasi ve Yumuşak Güç" ve "NATO Stratejik İletişim" kurslarının, terörizmle mücadeleyi kültürel faktörler ışığında değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Bu kurslara, NATO üyesi ülkelerin yanı sıra "Barış İçin Ortaklık" ve "Akdeniz Diyalogu" ülkeleri ile farklı ülkelere personel katılım sağlamaktadır (NATO TMMM [Web], 2014). TMMM bünyesinde yılda iki kez yayımlanan "*Defense Against Terrorism Review-DATR*" isimli dergi çıkarılmaktadır. Bu dergide, terörizmle mücadelede farklı yaklaşımları içeren makaleler yer almaktadır.

(6) Barış İçin Ortaklık Merkezi Komutanlığı-BİOEM (*Partnership For Peace Training Center*)

Barış İçin Ortaklık Merkezi (BİOEM), Ankara'da konuşlandırılmıştır. BİOEM'in vazifesi resmi İnternet sitesinde; "NATO ve ortaklık ülkeleri personelinin müşterek çalışabilirlik hedeflerine ulaşmalarına katkı sağlamak ve askeri işbirliğini geliştirmek maksadıyla eğitim ve öğretim icra etmek" olarak belirlenmiştir (NATO BİOEM [Web], 2014). BİOEM K.ılgı 30 Mayıs 1997'de Sintra/Portekiz'deki Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi toplantısında ilan edilmiş, kuruluşundan 13 ay sonra, 29 Haziran 1998'de uluslararası bir törenle açılmış ve 12 Şubat 1999'da NATO tarafından tanınmıştır. BİOEM Komutanlığı, NATO tarafından tanınan ilk BİO Eğitim

⁴³ Bu ülkeler şunlardır: Bulgaristan, Romanya, İngiltere, ABD, Almanya, Hollanda ve Macaristan

Merkezi olarak, 1998 yılından bu yana kurslar, mobil eğitim, seminerler vb. eğitim faaliyetleri icra etmek suretiyle NATO ve NATO Ortaklık Girişimlerine (Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İşbirliği Girişimi ve Küresel Ortaklar) katkı sağlamaktadır (NATO BİOEM [Web], 2014).

BİOEM Komutanlığında verilen eğitimler incelendiğinde; 2014 yılı içerisinde kültürel konulara ilişkin olduğu değerlendirilen "taktik sivil-asker işbirliği" ve "stratejik iletişim oryantasyon" kurslarının verildiği görülmektedir. Bununla birlikte geçmiş yıllarda verilen "kültürel farkındalık" eğitiminin, katılımcılara kültürel konular ile önemli kazanımlar sağladığı değerlendirilmektedir.

Kültürel faktörlerin harekât alanına ilişkin etkisinin değerlendirilmesi amacıyla BİOEM K.lığında eğitici personel ile gerçekleştirilen görüşmede⁴⁴; NATO açısından "kültürel danışmanlık" faaliyetinin önemli olduğu, bu yönde kadroların oluşturulması ve iş tanımlarının belirlenmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Bununla birlikte görüşme yapılan emekli bir askeri personelin "kültürü bilmeden algıları yönetemezsiniz" düşüncesi, kültürün önemini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu personel, ABD'lilerin Afganistan'da yaptığı kültürel yanlışlığı şu örnekle pekiştirmiştir:

"Afganistan'a intikal etmeden önce Müslüman bir ülkeye gidilmesi nedeniyle verilen eğitimler arasında Kur'an'ın öğretilmesi de yer almıştır. Kur'anı öğrenmekle Afgan halkının dini öğretilerini anlayabileceğini zanneden ABD'lilerin göz ardı ettikleri önemli bir husus bulunmaktadır. Afganlılar, Müslümanlığı Kur'an'dan ziyade yaşlı insanlardan ve imamlardan öğrenmektedirler. Dolayısıyla Kur'anı öğrenmekle birlikte bölgenin dini liderlerinin öğretilerinin de bilinmesi önemlidir"

Bu yaklaşımın NATO personeli için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Üye ülkeler özelinde veya NATO içerisinde verilen kurslarla kültürel yanlışlıkların önüne geçebilmek mümkündür. Bunun için stratejik ve operatif seviyede kültürel danışmanların, taktik seviyede ise kültürel

⁴⁴ Söz konusu görüşme, kültürel konulara yönelik verilen eğitimlerin ve kültürün harekât alanına etkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

konularda uzman personelin yetiştirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

h. Değerlendirme

Gelişen teknoloji ve iletişim ağı sayesinde en küçük birim/birlik kullanılarak stratejik bir etki yaratılmasının mümkün hale geldiği söylenebilir. Hacimli orduların sağladığı başarıların daha küçük ve donanımlı birimler tarafından sağlanabildiği sonucuna varmak mümkündür. İstihbaratın da bu çerçevede değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşım tarzı olacağı kabul edilebilir. Küçük bir birliğin analiz ettiği bir istihbarat ile önemli bir politikacı/komutan gibi karar vericinin hayatı kurtarılabilir ve bu sayede stratejik bir etki yaratılmasının önüne geçilmiş olabilir. Taktik seviyede bir insansız hava aracı ile tespit edilen görüntülerin analizi sayesinde ileride gerçekleştirilebilecek eylem veya saldırıların önüne geçilerek kayıp vermeden operatif veya stratejik bir etki/üstünlük sağlanabilir. Bu değerlendirmeler ışığında, etki odaklı bir istihbarat yaklaşımına ihtiyaç duyulduğu sonucuna varmak mümkündür.

Etki odaklı yaklaşımda kilit aktörlerin birbirlerini nasıl etkilediği oldukça önemlidir. Etki diyagramı ile (Şekil-14) kritik ihtiyaçların, yeteneklerin ve kırılgan noktaların belirlenmesi, aktörlerin birbirlerini nasıl ve nerede etkilediklerinin ortaya çıkarılması mümkün olmaktadır. Her bir düğüm noktasının, bir diğeri üzerinde olumlu veya olumsuz etki bıraktığı kabul edilebilir (NATO KD Handbook, (Web], 2010). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, toplumun çeşitli aktörler tarafından etkilenmeye çalışıldığı ve çatışma potansiyelini yaratan bir etmen olduğu açıkça görülmektedir. Etki altında kalan toplumun en kırılgan özelliklerinden birisinin “kültür” olduğu ifade edilebilir. NATO’nun kapsamlı yaklaşım stratejisi ile ulaşmak istediği noktanın burası olduğunu söylemek mümkündür.

3. AFGAN KÜLTÜRÜNÜN ANALİZİ

a. Giriş

1990'lı yıllarda gerçekleştirilen harekâtlarda kültürel faktörlerin genel olarak dikkate alınmadığı değerlendirilirken, 2000'li yıllarda bu durumun değiştiği söylenebilir. Afganistan harekâtı, kültürün göz ardı edilerek istikrar ve barışın sağlanamayacağını gösteren güzel bir örnek olarak görülebilir. Ancak bu durumun, NATO ve diğer barışı koruma harekâtı içerisinde yer alan organizasyonlar tarafından ne derece anlaşıldığı tartışmalı bir konudur. Yerel halk ile gerçekleştirilen “bir bardak çay içme” seanslarının (Mortenson ve Relin, 2006), “kalpleri ve zihinleri kazanmak” adına etkili bir iletişim sağladığı değerlendirilmiştir. Bu noktada öne çıkan önemli bir hususun, NATO bünyesinde yer alan ülkeler arasında oluşan kültürel farklılıklar olduğu söylenebilir. “Bir bardak çay” seansı, Türk kültürü açısından normal bir davranış olarak değerlendirilirken, ABD, İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri için eğitimi verilmesi gereken bir konu olarak görülebilir.

Afganistan'da NATO üyesi ve koalisyon güçlerinin karşılaştığı temel sorunlardan birisi, Afgan kültürüne ilişkin “kültürel bilgisizlik” sendromu olmuştur. Bu yönde başta ABD olmak üzere birçok ülkenin, askerlerini eğitmeye yönelik eğitim programları geliştirdiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra, mevcut harekât planları kültürel faktörleri de içerecek şekilde revize edilmiştir. ABD tarafından, Afganistan'da oluşturulan bölgesel insan dokusunu tanıma ekipleri vasıtasıyla, Afgan kültürünün tanınması yolunda oldukça fazla çaba harcanmış, bu yolda bazı çalışanları hayatlarını kaybetmiştir (Kipp ve diğerleri, 2009). Afganistan'da tam olarak uygulanmamasına rağmen, Irak harekâtında “kültüre ilişkin akıllı kartlar” geliştirilmiş ve intikal edecek tüm askerlerin kullanımına sunulmuştur (Tomforde, 2010:531).

Bu değerlendirme temelinde çalışmanın bu kısmında, Afganistan harekât alanında yer alan kültürler, Geert Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı temelinde örnek bir uygulama olarak analiz edilmiştir. Bu kısım içerisinde ilk olarak Afganistan tanıtılmış, daha sonra Afganistan'da kültürel istihbarat uygulamaları vurgulanmış, Afgan kültürü, Hofstede'nin "kültürel boyutlar kuramı" kapsamında analiz edilmiştir. Son olarak, yine Hofstede'nin

çalışması çerçevesinde, Türkiye, Afganistan ve ABD'nin kültürel özellikleri karşılaştırılmıştır.

b. Afganistan'a Genel Bakış

Güney Asya'da yer alan ve 34 eyaletten oluşan Afganistan, 652.230 km² yüzölçüme sahip büyük bir ülkedir. Ülkenin komşuları; Pakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Çin, Pakistan ve İran'dır. Eylül 2013 verilerine göre ülke nüfusu 31.108.077'dir (CIA [Web], 2013). Afganistan'da resmi dil olarak, Afgan Farsçası (Darice, % 50) ile Peştunca (% 35) kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Özbek ve Türkmenlerin kullandığı Türkçe kökenli dil (%11) ile % 4 oranında yaklaşık 30 küçük dil bulunmaktadır (Karaca, 2011:48). Afganistan genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun yaklaşık % 42.6'sı, 0-14 yaş arasında yer almaktadır. Çalışan kesim olan 25-54 yaş oranı ise yaklaşık % 29.1'dir. Yaş ortalaması yaklaşık 17.9'dur (Erkeklerde 17.8, kadınlarda ise 17.9). Halkın yaklaşık % 23'ü şehirlerde yaşamaktadır. Afganistan'da okuma yazma oranı, erkeklerde % 43.1, kadınlarda ise %12.6'dır (CIA [Web], 2013). Yıllarca süregelen savaş ve iç çatışmalar ile Taliban yönetimi, halkın eğitim seviyesinin düşük oranlarda kalmasının en önemli nedenleri olarak gösterilebilir.

Afganistan'da bulunan çeşitli etnik gruplar, tarih boyunca iç çatışmalarının en büyük aktörü olarak görülmektedir.⁴⁵ Çeşitli etnik grupların varlığı, ülkenin tek bir ulus haline dönüşmemesinin en temel nedeni olarak gösterilebilir. Taliban öncesi ve sonrası dönemlerde yaşanan iç savaşların, Afganistan'ın etnik mozaiğini karmaşık hale getirdiğini ifade etmek mümkündür. Yavuz Selim'e (2003:25) göre Afganistan'ın en temel sorunu, bir siyasi sisteme sahip olup olmaması değil, bütünlüğünü muhafaza edip etmemesidir. Diğer taraftan, farklı etnik gruplardan kaynaklanan dil çeşitliliği, bir başka sorun olarak görülebilir. Tarım toplumu olmasından dolayı kırsal alanda yoğunlaşan halkın, farklı etnik gruplardan oluşması ve aralarında dil birliği olmaması, iletişimde sorunlara neden olmuştur. Dolayısıyla dil

⁴⁵ Ülkenin en baskın etnik grubu % 42 ile Peştunlardır. Peştunları sırası ile Tacikler (% 27), Hazaralar (% 9), Özbekler (%9), Aymaklar (% 4), Türkmenler (% 3) ve Beluciler (% 2) izlemektedir. Geri kalan % 4'ü ise diğer gruplardan oluşmaktadır. Ülkenin % 80'i Sünni, % 19'u Şii Müslüman olup % 1'i ise gayri müslimdir (CIA [Web], 2013).

farklılıkları neticesinde oluşan iletişimsizliğin, çatışmaları da beraberinde getirdiği sonucuna varılmaktadır.

c. Afganistan’da Kültürel İstihbarat

NATO askerleri Afganistan’da kendilerini, Tomforde’nin (2010:526) ifadesiyle “kültürlerarası ikilem” içerisinde bulmuşlardır. Buna rağmen NATO için, taktik seviyede kültürel farkındalık sağlanması hususunun öncelikli bir konu olarak görülmediğini söylemek mümkündür. Kültürel çalışmaların eksik olduğu planlamalar, intikal edilen ülkede savaş dışı zayıfların verilmesine neden olabilecek kadar önemlidir. Özellikle Afganistan gibi, farklı etnik grupların ve kültürlerin yer aldığı bir ülkede, kültürel farkındalığın göz ardı edilmesi ve yanlış algıların oluşturulmasının, harekâta katılan askerler kadar hükümet dışı organizasyonlar adına çalışan sivillerinde güvenliklerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu noktada, NATO üst yönetiminin, komutanların ve askerlerin, Afganistan’da yerel halk ile iletişimlerini konusunda istekli olup olmadıkları ve bu iletişimi harekât planlarına dâhil edip etmedikleri, cevap aranan sorular arasında yer almaktadır (Tomforde, 2010:526). İngiliz General (E) James Shaw’un “kültürel anlayıştan yoksun bir harekât, kör ve sağır bir şekilde gerçekleştirilen harekâta benzer” şeklindeki ifadesi, kültürün askeri harekâtların merkezinde yer alması gerektiğini ve harekâtların yalnızca salt askeri imkân ve kabiliyetler ile kazanılmayacağını göstermektedir (Tomforde, 2010:527). Bir ülkede kültüre yönelik mikro seviyede/bireysel yapılan bir hareketin (örneğin, kutsal kitabın yakılması hadisesi), makro seviyede/ülkeler çapında etkilere neden olduğunu söylemek mümkündür.

Afganistan harekâtının başlangıcından günümüze kadar geçen sürede, Afganistan’da özellikle ABD’nin psikolojik harekât faaliyetleri hız kesmeden devam etmiş, özellikle "ulus inşası" faaliyetlerinin başlangıç safhasında yerel halkın kazanılması ve Afganistan’ın demokratik bir yapıya kavuşturulması adına kısmen başarı sağlandığı gözlemlenmiştir (Munoz, 2012:1). Zaman içerisinde, hükümetin uyguladığı yanlış politikalar, NATO ve Koalisyon güçlerindeki kültürel bilgi eksikliği, harekâtın ilk safhasında elde edilen başarının hızla düşmesine neden olmuştur.

2009 yılında ISAF'ın komutanlığını üstlenen ABD'li Orgeneral (E) Stanley A. McChrystal'ın, Afganistan harekâtına ilişkin durum tespiti oldukça ilginçtir. McChrystal (Munoz, 2012:3; Schawbel, 2013), Taliban'ın ülkenin kontrolünü ele almaya başladığını ve halkın desteğinin kaybedildiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz insanları anlamalı ve olaylara onların gözüyle bakmalıyız. Üzerinde durmamız gereken konular, onların korkuları, çekinceleri ve beklentilerinin tespiti. Biz savaşı sadece ayaklananları öldürmekle kazanamayacağız. Afgan halkının güvenliğini sağlamalı, onları şiddet ve çatışmalardan korumalı ve kültürlerine ve dinlerine saygı göstermeliyiz. Bu demektir ki, bizler düşünce, hareket ve harekât tarzımızı değiştirmeliyiz.”

Bunun yanı sıra ABD'li Amiral (E) Michael Mullen tarafından yapılan tespit, içinde bulunulan duruma farklı bir bakış açısı getirmektedir. Mullen (Munoz, 2012:4); Taliban ve El-Kaide'nin, mağaralardan çok halkın arasında yaşadığını vurgularken, bu unsurların halkı yönlendirmeleri ve kullanmaları hususlarına dikkat çekmiş, karşılaştıkları en önemli sorunun, yabancı güçlerin halk arasındaki güvenilirliklerinin azalması olduğunu belirtmiştir. General McChrystal ve Amiral Mullen'in toplum-merkezli harekâtın önemine yönelik tespitlerini, Afganistan'da istikrarın sağlanması adına önemli adımlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Afganistan, kültürel istihbaratın hayata geçirilmeye çalışıldığı önemli bir harekât alanı olarak görülebilir. Afganistan'ın değerler sistemi, birçok temel kültürel koda dayanmaktadır. Bu kodlardan birisi, Peştun geleneği anlamına gelen “*Peştunvali*” dir. Afganlar arasındaki ilişkiler, büyük ölçüde milli bir miras olan “*Peştunvali*” kuralları tarafından yönetilmektedir. Bu kurallar Peştunlara özgü olmakla birlikte, diğer etnik gruplar birçok kuralı kendilerine uyarlamışlardır. *Peştunvali* kuralları yazılı olmayan ancak toplumun tamamı tarafından bilinen ve uygulanan kurallar bütünüdür. *Peştunvali*; öz-saygı, bağımsızlık, adalet, misafirperverlik, sevgi, bağışlama, intikam ve herkese karşı (özellikle yabancı ve misafirler) toleransı öngörmektedir (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:76).

Peştunvali kurallarının temelinde, Afgan erkeğinin sahip olduğu üç değere (altın-zar, toprak-zamin ve kadın-zan) bağlı olan namus kavramı yer almaktadır. Namuslu bir yaşam, misafirperverlik (*melmastia*), barınak veya sığınak (*nanavati*) ile adalet veya öç (*badal*) ilkelerinin üzerinde kurulmuştur (Rubin [Web], 2010). *Peştunvali*, dokuz temel prensip içermektedir (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:76-77).

- Misafirperverlik (*Hospitality/Melmastia*) : Dil, din, ırk ve ekonomik durumu gözetilmeksizin misafire azami hürmet gösterilmelidir.

- Barınak veya Sığınak (*Asylum/Nanavati*) : Kendilerine sığınan bir kişi, her türlü tehlikeye karşı korunmalıdır. Durum netleşene kadar kanun kaçakları için bile sığınma hakkı verilmektedir.

- Adalet veya Öç (*Justice/Badal*) : İşlenen bir suç için adalet aramak veya öç almayı içermektedir. Bu suç yıllar önce işlenmiş olsa da öç almak bir kuraldır. Öç alma, aileden bir erkeğin görevidir. Nesiller boyu kan davası sürebilmektedir.

- Cesaret (*Bravery/Tureh*) : Arazi, altın, aile ve kadın, her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır. Bu değerlere saldırının sonu ölümdür.

- Sadakat (*Loyalty/Sabat*) : Aile üyeleri, arkadaşlar ve kabile üyelerine sadakat zorunluluktur.

- Doğruluk (*Righteousness/Imamdari*) : Her zaman ve her türlü konuda doğruluk ve dürüstlük şarttır. İnsan, hayvan ve çevreye karşı duyarlı olunmalıdır. Çevre kirliliğine neden olmak *Peştunvali*'ye aykırı bir davranıştır.

- İstikamet (*Persistence/Istegamat*) : Tek bir yaratıcıya inanmayı ve güvenmeyi içerir. Bütün davranışlarda doğruluğu öngörür.

- Onur (*Self honour/Ghayrat*) : İnsan onuru korunmalıdır. Onur, toplumda büyük bir öneme sahiptir. Onurlu bir yaşam sürmek herşeyden önce gelmektedir.

- Namus (*Honour of women/Namus*) : Sözlü veya fiziksel olarak her türlü saldırıya karşı kadınların namusu korunmalıdır.

Yazılı olmayan bu kurallara uymak tüm Peştunlar için bir zorunluluktur, uymayanlar cezalandırılmaktadır (Bozatay ve Meriç, 2013:156). Merkezi bir devlet otoritesinin yokluğunda Peştun gelenekleri (*Peştunvali*) istikrar kaynağı olarak görülmektedir (Kuloğlu ve Doğan, [Web], 2011:29). Ülkenin en nüfus yoğun etnik grubu olan Peştunların sahip olduğu genel ideolojik çerçeve, Afganlılar arasında sosyal davranış olarak kabul görmektedir (Gov.UK [Web], 2007).

Kültürel istihbarat sonucu oluşturulan farkındalık, iletişim kurmanın kilit bileşeni olup eğitim, öğrenim, iletişim ve yerel halkın izlenmesi ile kazanılacak bir özelliktir. ABD, kültürel farkındalığı çeşitli ekipler oluşturarak kazanmaya çalışmıştır. Bununla birlikte gerçekleştirilen literatür çalışmasında, NATO bünyesinde benzer yapılanmalara rastlanılmamıştır. Bu çerçevede, öncelikli olarak NATO tarafından bu tür ekiplerin oluşturulması ve yerel halk ile iletişimin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

d. Afgan Kültürü'nün Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramı Kapsamında Analizi

Bu kısımda, kültürel istihbaratın tanımı çerçevesinde Afgan kültürünün analizine ilişkin örnek uygulama çalışması yapılmıştır. Bu doğrultuda Afgan kültürü, Geert Hofstede'nin; "Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Bireycilik-Toplulukçuluk ve Eril-Dişil" boyutları temelinde incelenmiştir. Hofstede'nin yapmış olduğu çalışmada Afganistan yer almamıştır. Ancak çalışma içerisinde yer alan Pakistan ve İran için geçerli olan değerlendirmelerin kısmen de olsa Afganistan içinde geçerli olabileceği değerlendirilmiştir (Entezar, 2008:29).

Rarick, Winter, Falk, Nickerson ve Barczyk (2013), Afgan kültürünün Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramına göre değerlendirilmesi maksadıyla, 46 Afgan öğrencisine yönelik bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma kapsamında Hofstede'nin; "güç mesafesi, dişil-eril, bireycilik-

toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve uzun dönem uyum" boyutları değerlendirilmiştir.

Rarick ve arkadaşlarına (2013) göre Afgan kültürü; düşük güç mesafesi ve eril özelliğe sahip, bireyci ve belirsizlikten kaçınma seviyesi yüksek olan bir kültürdür. Uzun vadeye uyum konusunda ise kesin bir yargıya varılmamakla birlikte Hofstede'nin çalışması içerisinde yer alan Bangladeş ve Hindistan ile karşılaştırıldığında, Afganistan'ın her iki ülkeye göre kısa vade uyum özelliği taşıdığı belirtilmiştir.

(1) Güç Mesafesi

Yüksek güç mesafesine sahip kültürlerde sosyal güç, zorlayıcı, düşük güç mesafesine sahip kültürlerde ise ikna edici özellik taşımaktadır (Entezar, 2008:30). Entezar'ın bu yaklaşımı, sosyal gücün; yüksek güç mesafesine sahip kültürlerde sert, düşük güç mesafesine sahip kültürlerde ise yumuşak güç kullanılarak elde edilebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Hofstede'nin güç mesafesi yaklaşımının, gücün farklı boyutları ile yakından ilgisi olduğunu söylemek mümkündür.

Rarick ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan çalışmada, Afgan kültürünün düşük güç mesafesine sahip olduğu sonucuna erişilmiş olmasına rağmen, Entezar'a (2008) göre Afganistan'da yönetici-çalışan, öğretmen-öğrenci ve komutan-asker vb. güç odaklarının arasında gözle görülür bir güç mesafesi vardır. Afganistan, Hofstede tarafından tanımlanan yüksek güç mesafesinin özellikleri ile paralel bir yaklaşım göstermektedir (Entezar, 2008:29). Bu noktada, Entezar ve Rarick'in farklı görüşler ortaya koyduğu görülmektedir. Ancak Entezar'ın yaklaşımının Afgan kültürüne daha yakın olduğu değerlendirilmektedir.⁴⁶

Tarihsel açıdan bakıldığında Afganistan, sürekli işgal edilerek emperyalist güçlerin hâkimiyeti altında kalmıştır (Özlü, 2012:32). Bu ülkede sosyal ve siyasi kurallar genellikle sert güç kullanılarak oluşturulmuştur.

⁴⁶ Bu tespit, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat gözlemlenmiştir.

Afganistan'ın dağlık bir ülke olması (Esmail, 2004), özellikle İnternet başta olmak üzere teknolojik alandaki yetersizlikler ve ulaşım sorunları, ülke içerisinde yer alan birçok etnik grubun birbirleri ile iletişim kurmalarının önündeki en önemli engeller olarak görülmektedir. Dolayısıyla iletişim içerisinde olmayan birçok etnik grubun ortak bir Afgan kimliğini oluşturması pek mümkün olmamıştır. Afganistan'da NATO'nun karşılaştığı kültürlerarası iletişim problemlerine benzer şekilde, Afgan halkı arasında da kültür içi iletişim problemleri yaşanmaktadır.

Kültürlerarası ve kültür içi yaşanan iletişim problemlerinin, Hofstede'nin tanımladığı yüksek güç mesafesinin oluşmasına neden olduğu ifade edilebilir. Bunun temel nedenlerinden birisi olarak Afganistan'da var olan dil farklılıkları gösterilebilir. Dil, bir toplumun milli kimliğinin yanında uluslararası ortamda gerçekleştirilen iletişiminin temel araçlarından birisidir (Aysultan, 2010). Yapılan bu değerlendirmenin Afganistan için geçerli olduğunu söylemek zordur. Afganistan'da yaşayan farklı etnik grupların farklı diller konuşarak iletişim sorunları yaşadığı görülmektedir. Bu durum, ortak bir Afgan kimliğinin oluşmasının önünde önemli bir engeldir. Farklı etnik grupların varlığı ve ortak bir dil oluşturulamaması, Afganistan'daki istikrarsız ortamın temel nedenleri olarak değerlendirilmektedir.

Afganistan, tarih boyunca Peştunların hâkimiyetinde kalmış ve büyük oranda Peştunlar tarafından yönetilmiştir. Bu sayede, Peştu dilinin ülke çapında yayılması için büyük çaba sarfedilmiştir. Diğer etnik grupların, Peştunlar tarafından asimile edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Mevcut Afgan Anayasasına göre resmi dil olarak belirlenen Darice ve Peştunca (Karaca, 2011:48), Afganistan'ın tamamı için geçerli değildir. Farklı dillerin konuşulmasından kaynaklanan iletişim eksikliğinin, hem hükümeti oluşturan farklı etnik gruplar hem de halk arasında yüksek bir güç mesafesi yarattığı sonucuna varılmaktadır.

Güç mesafesi, Afganistan'da sadece devlet kurumlarında değil aynı zamanda aile içerisinde de varlığını göstermektedir. Afganistan'da geniş aile yapısı bulunmaktadır. Aile içerisinde "yaş'a" saygı oldukça fazladır. Evlilik ve boşanma konularında, aile büyüklerinin mutlak baskısı bulunmaktadır. Ailede

baba, otoritenin kesin sahibidir, vereceği kararlar diğer aile fertleri tarafından değiştirilemez ve uyulmak zorundadır. Özellikle kız çocuklarının evliliği, eğitimi ve yaşamın tüm alanlarındaki kararlar, aile içerisinde bulunan en yaşlı erkek tarafından verilmektedir. Aile içerisinde bu kurallara uymak zorunludur, uymayanlar cezalandırılmaktadır. Söz konusu bu kültür, Afgan eğitim sistemindeki sorunlar nedeniyle, küçük yaşlardan itibaren aile içerisinde dayatılmaktadır (Blood, 2004).

Afganlılar için güç, saygı duyma nedenlerinden birisidir. Otoriter olmayan bir yönetici, komutan veya aile reisine saygı duyulmaz. Usame Bin Ladin'in, "zayıf ve güçlü at arasındaki seçimde, Afgan halkının her zaman güçlü atı seçeceği" yönündeki söylemi (Cooper, 2004:168), Afganlıların otorite ve güce ne denli önem verdiklerini göstermektedir. Hiçbir yönetici veya savaş ağası, halkın üzerinde kurduğu otoriteyi ve gücü kaybetmek istememiştir. Nitekim ABD müdahalesinden sonra uygulamaya koyulan "silahsızlanma, terhis etme ve topluma kazandırma" sürecinin mutlak başarıya kavuşamamasının temel nedenlerinden birisinin, savaş ağaları ve yerel komutanların sahip oldukları gücü kaybetmek istememeleri, bir başka ifadeyle yüksek güç mesafesinin sürekli hayatta tutulması yönündeki irade olduğu söylenebilir (Thruelsen, 2006).

Devlet kurumları, güç mesafesinin yüksek olduğu diğer bir alandır. Yöneticiler ile çalışanlar arasındaki maaş farkı oldukça fazladır. Afganistan'da zenginin güçlü olmasından dolayı, özellikle devlet kurumlarında güce sahip olmak maksadıyla yozlaşmanın yaygın olduğu söylenebilir (Entezar, 2008). Devlet kurumlarındaki yöneticiler, bölgesel liderler ve yerel komutanlar, gücün maddi varlıkla elde edildiğinin farkındadırlar. Entezar'a (2008:33) göre önemli bir mevkiye gelen birisinin öncelikli hedefi, maddi açıdan şahsi çıkarları doğrultusunda çalışmaktır. Bu yüzden, özellikle devlet kurumlarındaki yozlaşma, istikrarın sağlanmasının önündeki engellerden birisi olarak nitelendirilmektedir (Entezar, 2008:33). Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (*United Nations Office on Drug and Crime/UNODC*) tarafından hazırlanan raporda, 2012 yılı içerisinde Afgan halkının yaklaşık %50'sinin kamu sektöründe iş yaptırabilmek için rüşvet verdiği, bu rüşvet

miktarının ise yaklaşık 3,9 milyar dolar olduğu belirtilmektedir (UNODC [Web], 2012:3). Yönetim kademesinde yozlaşma nedeniyle, refah seviyesi kapsamında, halk ile hükümet yetkilileri arasında gözle görülür bir uçurum bulunmaktadır. Entezar'a (2008:36) göre sahip olunan makam, mevki ve maddi varlıklar; eğitim, uzmanlık veya diğer entellektüel varlıklardan çok daha önemlidir. Çünkü sahip olunan bu özellikler, güç elde ederek diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmanın temel aracı olarak değerlendirilmektedir.

Güç mesafesinin bir diğer parametresi olan karar verme süreci, Afganistan'da kesin çizgilerle belirlenmiştir. Her ne kadar meşru bir hükümet olsa da, toplumsal kararlar genellikle "şura"larda alınmaktadır. Her etnik grubun kendi şurasında verilen kararlar, merkezi hükümetten ayrı uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra ülkede yasama yetkisi, tüm etnik grupların temsil edildiği "Büyük Kurul-Loya Jirga" olarak adlandırılan meclis tarafından kullanılmaktadır (Büyükbaş, 2006:138).

Afgan toplumu için liderlik, karizma ve yaş faktörleri, güç mesafesi açısından önemli görülmektedir. Yüksek güç mesafesine sahip Afganistan'da, toplum tarafından saygı duyulan, değer verilen ve kararlarına uyulan insanlar, genellikle toplumun ileri gelen yaşlı insanları, bir başka ifadeyle atalarıdır. Yaş, Afgan toplumu için saygı duyulması gereken bir özelliktir. Birçok doğu kültüründe olduğu gibi Afganistan'da yaşlılara hürmet ön planda yer almaktadır (Entezar, 2008:41). ABD tarafından bu husus dikkate alınmış ve yaşlı insanlar ile iletişimi hedefleyen "Kilit Lider İşbirliği Ekipleri/Key Leader Engagement Teams" oluşturulmuştur. Bu insanlara nüfuz edilerek toplumsal istikrarın sağlanması ve terör örgütlerine katılımların önlenmesi amaçlanmıştır (NATO Bi-SC IO-Reference, 2010).

Genellikle etnik grup liderleri, karizmatik ve orta yaşlı/yaşlı insanlardan oluşmaktadır. Tacik lider Ahmet Şah Mesud ile Özbek lider General Raşid Dostum, karizmatik ve etkili liderlere verilebilecek güzel örneklerdir. Bu tip liderlerin yarattığı otoriter duruşun, halk üzerinde meşru hükümet tarafından

uygulamaya geçirilen kanun ve kurallardan çok daha etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.⁴⁷

Sonuç olarak, Afganistan'ın yüksek güç mesafesine sahip bir toplum olduğu söylenebilir (Tablo-21). Afgan kültürünün, yüksek güç mesafesine sahip kültürlerin genel özellikleri dikkate alınarak analiz edilmesi ve uygulanacak kültürel iletişimin bu yönde tesis edilmesi, hem yabancı düşmanlığına sıcak bakan (Collins, 2011:10) Afgan halkı, hem de ülkede bulunan yabancı kültürler açısından olumlu bir adım olacaktır.

Tablo-21 : Afganistan'da Yüksek Güç Mesafesi Özellikleri

Afganistan'da Yüksek Güç Mesafesi
- Afgan halkı arasında (etnik gruplar, kadın-erkek eşitsizliği vb) eşitsizlikler mevcuttur. - Güç aşiret liderlerinde toplanmıştır. Toplumda ise güç erkeklerin hâkimiyetindedir. - Bireyler arasındaki ilişkiler bağımlıdır. - Otoriter yaklaşım vardır. Erkeklerin otoriter yapısı, kadınların herhangi bir hak sahibi olmasını engellemektedir. - Aile ve iş ortamında ast-üst ilişkileri hiyerarşik bir yapı sergilemektedir. - En üst ile en alt arasında büyük maaş farkı vardır. Örneğin 2004 yılı itibarıyla Emniyet teşkilatında, İl Emniyet Müdürü 150 ABD Doları maaş alırken, bir polis memuru 20 ABD Doları maaş almaktaydı.⁴⁸ - Orta sınıf azdır, halkın çoğunluğu fakir bir yaşam sürmektedir. - Sert gücü (askeri ve ekonomik) elinde bulunduranlar, toplum içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. - Politik sistemi değiştirmenin yolu tepedeki insanları değiştirmektir. Özellikle etnik grupların liderleri, bölgesel savaş ağaları ve bölgesel komutanlar, yaşanan istikrarsızlığın temel nedenleri arasında gösterilebilir. Gücü elinde bulundurma ve kullanma dürtüsü, birlik ve beraberliğin sağlanamamasına neden olmaktadır. - İç politikada daha az iletişim, daha çok çatışma vardır. Etnik grupların kendi aralarında ayrışması, politik alanda bir araya gelememesi, güçlü olma dürtüsünün sürekli ön planda tutulması, iç politikada çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. - Politik yelpaze, zayıf merkezi güç, güçlü gruplardan oluşmaktadır. Bu durum, zayıf bir merkezi hükümet, güçlü etnik gruplar olarak ortaya çıkmıştır. Merkezi hükümetin etkisi ve yetkisi Kabil ile sınırlıdır. Diğer bölgelerin, etnik grupların ve Taliban'ın etkisi altında olduğunu söylemek mümkündür.

⁴⁷ Bu tespit, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat gözlemlenmiştir.

⁴⁸ Bu veri, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat elde edilmiştir.

(2) Belirsizlikten Kaçınma

Afganistan, Entezar'a (2008) göre belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek, bir başka ifadeyle belirsizliklere karşı düşük toleranslı, Rarick ve arkadaşlarına (2013) göre ise belirsizlikten kaçınma derecesi düşük, bir başka ifadeyle belirsizliklere karşı yüksek toleranslı bir kültüre sahiptir.

Afganistan, tarih boyunca birçok devletin istilasına uğramış, Afgan halkı sürekli olarak istilacı devletler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durumun, halkın geleceğe ilişkin büyük belirsizlikler içerisinde olmasına neden olduğunu belirtmek mümkündür (Entezar, 2008). Belirsizlik hali, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Ülke içerisindeki istikrarsız durumun, halkın tedirginliğini artırmakla birlikte devletler arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilediği söylenebilir.

Afganistan'daki yüksek belirsizlikten kaçınma durumunun bir diğer nedeni, ülkede bulunan yabancılar olarak görülmektedir. NATO ve Koalisyon Ülkelerinin varlığının, Afgan halkı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı söylenebilir. Collins'in (2011:10) belirttiği gibi "yabancı düşmanlığı", Afganistan'da belirsizliğe karşı düşük toleransa sahip olmanın temel nedenlerinden birisi olarak görülmektedir.

Aralık 2001'de kurulan Afgan Geçiş Hükümeti, Afganistan'da yeni bir çağın başlayacağı, barış ve güvenliğin sağlanacağı beklentisi oluştursa da, daha sonra gelişen olaylar bu beklentilerin yerini, endişe ve korkuya bırakmıştır. Yıllardır yaşanan bu karmaşık ortamda Afgan halkı, kime güveneceği konusunda belirsizlikler yaşamıştır. Taliban rejiminin devrilmesi, ülkede beklenen istikrar ve barışı getirmemiş, sorunlar tam anlamıyla çözülememiştir (Nojumi, Mazurana ve Stites, 2009:1). Afganistan'da tarih boyunca yaşanan yoksulluk, eğitim eksikliği, iletişim ve ulaşımındaki problemler, doğal afetler ve çatışmalar, belirsizliği ortaya çıkaran temel aktörler olmuştur. Bunun yanı sıra, etnik gruplar şeklinde ayrıştırılan Afganistan'da, zayıf bir merkezi hükümetin varlığı, sosyal statüdeki uçurumlar

ve maddi imkânların yetersizliği, halkın belirsizliğe karşı toleransını daha fazla düşürmüştür (Ember ve Ember, 2001:5).

Afganistan, Hofstede'nin araştırması içerisinde yer almamakla birlikte, belirsizlikten kaçınma durumuna ilişkin olarak araştırmada yer alan Pakistan ve İran ile benzer özellikler gösterdiği söylenebilir (Entezar, 2008:49). Belirsizlikten kaçınmanın ilk kriteri Entezar'a (2008:49) göre toleranstır. Tolerans, stres ve endişe durumunu içermektedir. Stres, Afgan halkı için alışılmış bir durumdur ve yaşanan birçok olay stresi beraberinde getirmektedir. Stratejik seviyede yaşanan strese benzer şekilde, taktik seviyede stres, ailede babanın hâkimiyeti altında yaşanmaktadır. Aile içerisinde babanın mutlak hâkimiyeti, kadınlar ve çocuklar üzerinde bir stres kaynağı olarak görülmektedir. Klaitz ve Gülmamadova-Klaitz (2006) tarafından gerçekleştirilen mülakatlarda, Afgan halkının stres kaynaklarının kadınlar için; babalarının zoruyla evlendirilmeleri, eş baskısı ve kuma olarak yaşama dürtüsü, erkekler için; işgalci güçler, etnik gruplar ve Taliban ile mücadele olduğu tespit edilmiştir.

Hofstede ve arkadaşlarına (2010) göre teknoloji, kanun ve din faktörleri, belirsizliği ve korkuyu azaltmanın temel araçları olarak görülmektedir. Teknoloji ve kanunlar çok geçerli olmasa da, dinin Afgan kültürünün üzerinde kayda değer bir önemi bulunmaktadır. İslami kurallara uymak ve bu kurallara göre yaşamak, hükümetin koyduğu kurallardan çok daha önemlidir. Ayrıca dini liderler tarafından belirlenen sözlü kurallar, halkın belirsizliğe karşı toleransının düşmesi bakımından etkili bir yöntemdir. Dini kurallar, Afgan kadını için de büyük önem taşımaktadır. Taliban rejimi altında, yanında erkek olmadan evinden dışarı çıkamayan Afgan kadınının tek istisnası, hacca gitmiş olma şartıdır. Yalnız başına dışarı çıkma şartı, sadece hacı olan kadınlar için bozulmaktadır (Ember ve Ember, 2001:9). Bu belirsizlik, günümüzde kısmen de olsa yerini daha yumuşak ve anlaşılabilir bir davranışa bırakmıştır. Ancak kadının kısmi serbestliğinin genel olarak Kabil'de geçerli olduğu belirtilebilir. Dinin Afganlıların korku ve endişelerini gidermesi, hayır ve şerrin yaratıcıdan geldiği inancına dayanmakta ve

islamiyetin getirdiği kurallara bağlılıklarından kaynaklanmaktadır (Entezar, 2008).

Afganistan'da farklı olan tehlikelidir. Bu durum özellikle yabancı düşmanlığı olarak kendini göstermektedir. Halkın en önemli stres kaynaklarından birisi sağlık ve yaşam kaygısıdır. Aile başta olmak üzere toplumun her kesiminde otorite bulunmaktadır. Politik alandaki yozlaşma nedeniyle halkın politikacılara karşı güveni azdır. Bu yüzden merkezi hükümetin etkisi, Afganistan'ın büyük bir kesiminde yok denecek kadar azdır. Ülkede bulunan çeşitli etnik gruplar arası çatışmalarda şiddet riski yüksektir. Bu gruplar arasında her zaman çatışma riski bulunmaktadır (Tablo-22) (Entezar, 2008).

Tablo-22 : Afganistan'da Yüksek Belirsizlikten Kaçınma Durumu

Belirsizlikten Kaçınma (Yüksek)
- Çeşitli nedenlerden kaynaklanan yüksek endişe, korku ve stres hali vardır - Farklı olan tehlikelidir. Bu durum özellikle yabancı düşmanlığı olarak kendini göstermektedir. - Aile yaşamı stres doludur. Özellikle yoksulluk ve eğitimsizlik, stres seviyesini yükseltmektedir. - İnsanlar, sağlık ve para konusunda endişe yaşarlar. Maaşların düşüklüğü, adaletsiz ücret dağılımı, rüşvet ve işsizlik, endişe içerisinde yaşanmasına neden olmaktadır. - Otorite her zaman mevcuttur ve saygı gösterilmesi gereken bir konumdur. Özellikle etnik grup liderlerinin halk üzerindeki otoritesi oldukça sert ve uygulayıcıdır. - Vatandaşlar politikacılara, kurumlara ve yasalara güvenmezler. Merkezi bir hükümetin varlığını sadece Kabil'de hissettirmesi, ülke çapında istikrar ve barışın tam anlamıyla tesis edilememesi durumu, politikacılara ve yasalara duyulan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. - Politikada, devlet kurum ve kuruluşlarında yozlaşma fazladır. - Gençlere karşı negatif tutum ve davranış mevcuttur. Otorite her zaman aile ve toplumun yaşlı üyelerine aittir. Genç devlet adamlarına güven duyulmaz. - Gruplar arası çatışmalarda şiddet riski yüksektir. Kendisini "Afgan" olarak nitelendirmeyen etnik gruplar arasında her zaman çatışma riski bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Afgan kültürünün analizi aşamasında belirtilen bu özelliklerin dikkate alınmasının oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir.

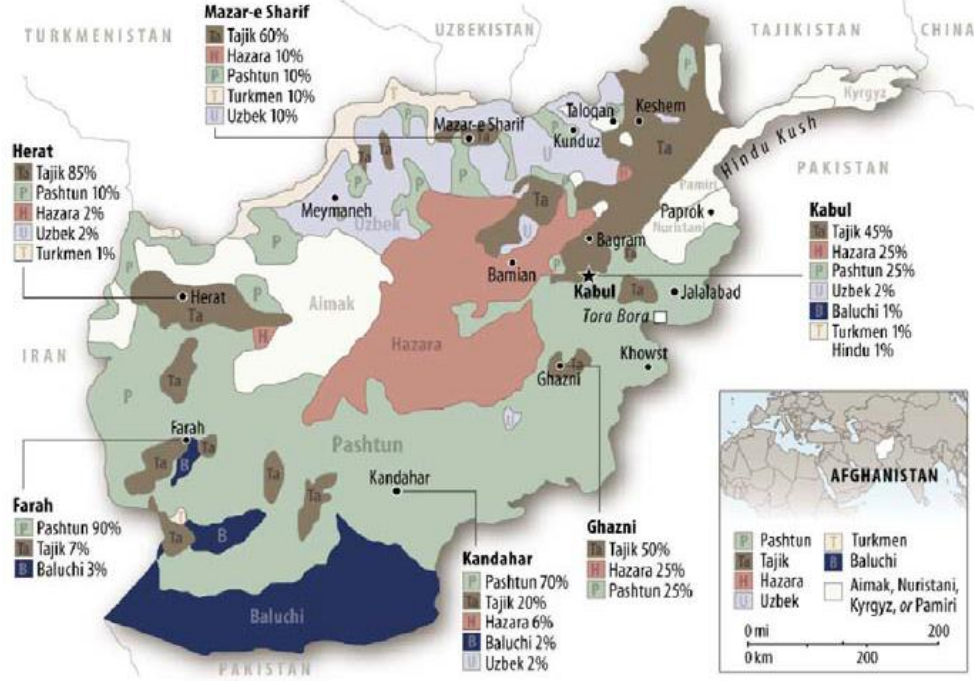
(3) Bireycilik-Toplulukçuluk: Etnik Gruplar

Bireycilik ve toplulukçuluk boyutu, insanların toplum içerisinde veya özel alanlarda bireysel veya topluluk adına hareket etme derecelerini ifade etmektedir. Bireyler arasındaki bağ, bireyci kültürlerde gevşek iken, toplulukçu kültürlerde sıkıdır (Hofstede ve diğerleri, 2010). Bu çerçevede, Afganistan'ı toplulukçu bir kültür olarak tanımlamak mümkündür.

Dış müdahaleler ve savaşlar dışında, Afganistan'ın en önemli çatışma kaynağı, ülke içerisinde yer alan çeşitli etnik grupların kendi aralarındaki mücadeleleridir. Ülkede tek bir ulus olmanın önündeki temel neden olarak, etnik ve kültürel birlikteliğin olmaması gösterilebilir. Afgan halkı kendisini, “Afgan” olarak değil, ait olduğu etnik grup veya aşiretin adıyla tanımlamaktadır (Kuloğlu ve Doğan [Web], 2011:23). Afganlılar için, ulusal kimlik yerine etnik gruba bağlılık çok daha önemlidir (Gunderson, 2004:28).

Irksal ve kültürel olarak ayrıştırılabilen etnik gruplar incelendiğinde, çok fazla değişik etnik grubun varlığına rastlanmaktadır. Bu gruplar; Peştunlar, Tacikler, Türkler (Özbek, Türkmen, Kızılbaş, Kazak, Kırgız, Karakalpak), Hazaralar, Aymaklar, Beluciler, Brahuiler, Beluçlar, Nuristaniler, Rajasthaniler, Araplar, Hindular, Pamiriler, Sihler, Yatlar, Pencabiler, Darvaziler ve Paşhailerdir (Kuloğlu ve Doğan [Web], 2011:27). Ülkenin nüfusunun yaklaşık yarısından fazlası, Peştun ve Taciklerden oluşmaktadır (Gunderson, 2004:28).

Ülke geneline bakıldığında (Şekil-15), ülkenin en baskın etnik grubunun % 42 ile Peştunlar olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Aymaklar, Türkmenler ve Beluciler, diğer etnik grupları temsil etmektedir (CIA [Web], 2013). Gruplar arasında dil ve kültür farklılıkları mevcuttur. Bütün gruplar, yer aldıkları bölge itibarıyla, çevrelerinde bulunan ülkelerin etkisi altında kalmışlardır. Örneğin; Şii Hazaraların İran, Sünni Peştunların Pakistan, Taciklerin Tacikistan, Türkmen ve Özbeklerin ise Türkmenistan ve Özbekistan'dan etkilendikleri söylenebilir (Gunderson, 2004; Barfield, 2010).

Şekil-15 : Afghanistan Etnik Grup Haritası (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013)

Haritada yer alan dağılım incelendiğinde, bölgelere göre baskın etnik gruplar kolaylıkla ayırt edilebilmektedir. Bununla birlikte, ülkenin her bölümünde tüm etnik gruplara ait insanların yaşadığı da görülmektedir.

(a) Peştunlar

Peştunlar ülkenin en güçlü ve kalabalık etnik grubudur. Afgan kimliği, güney kesimlerde yaşayan Peştunlarla özdeşleşmiştir (Yıldırım, 2011:84; Köçer, 2004:5). Afghanistan'da iktidar, genellikle Peştunların hâkimiyetinde olmuş, bu durum Peştunları merkezîyetçi bir devlet anlayışına yöneltmiştir (Gunderson, 2004:28). Diğer gruplar ise, merkezi hükümetin yıpranması ve zayıflamasıyla güç kazanan topluluklar olarak görülmüştür. Afghanistan'da yaşanan iç çatışmaların temel nedenlerinden birisinin iktidar kavgaları olduğunu söylemek mümkündür. Afghanistan'da tarihsel bağlamda tüm krallar Peştun kökenli olmuştur. Bunun yanı sıra, üst yönetim kademesi genellikle Peştunlardan oluşmuştur. Peştunlar, genel olarak ülkenin güney ve güneydoğu kesimlerinde yaşamaktadır. Diğer taraftan, Pakistan'da yaklaşık 14 milyon Peştun'un yaşadığı bilinmektedir (Kuloğlu ve Doğan [Web],

2011:28). Peştunlar, kendilerini gerçek Afgan olarak görmektedirler (Gunderson, 2004:28).

Peştunlar, kendi aralarında beş büyük gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Kandahar ve Helmand eyaletlerinde yoğun bulunan Durrani'ler, Uruzgan, Zabul, Gazni ve Dai Kundi eyaletlerinde yaşayan Gilzai'ler, Kuzey Pakistan'ın Belucistan bölgesinde yaşayan Ghurghusht'lar, Federal Yönetim Kabile Bölgesinde (*Federally Administered Tribal Areas-FATA*) yaşayan Karlanri ve Afganistan'ın güneyindeki Kuzeybatı Sınır Eyaletinde (*North-West Frontier Province-NWFP*) yaşayan Sarbanilerdir (CAOCL [Web], 2013).

Afganistan'da önemli kararlar, toplumun yaşlıları ile kabile şeflerinden oluşan Büyük Kurul (*Loya Jirga*) tarafından alınmaktadır. Tarihte bilinen en ünlü Büyük Kurul, 1747 yılında Kandahar şehrinde toplanmıştır. Dokuz gün süren toplantılardan sonra Ahmet Şah Durrani, Afganistan Devletinin kralı seçilmiştir (Bozatay ve Meriç, 2013:157). Büyük Kurul, ülkenin tüm bölgelerinden katılım sağlayan 1500 delegeden oluşmaktadır (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:106). Peştunlar Büyük Kurul'un daimi ve güçlü üyelerden birisidir (Kuloğlu ve Doğan [Web], 2011:28; Gunderson, 2004:28).

Afganistan'da birçok bölgede farklı diller konuşulmakla birlikte Peştunca ve Darice ülkenin resmi dilleridir. Bunun yanı sıra, 2004 Anayasasının 16'ncı maddesinde belirtildiği şekilde; bir bölgede insanlar tarafından Özbekçe, Türkmence, Belucice, Puşhace, Nuristanice ve Pamirice dillerinden birisinin çoğunluk olarak kullanılması durumunda, o dil Peştunca ve Darice'ye ilave olarak üçüncü resmi dil olarak kabul edilmektedir (The Constitution of Afghanistan [Web], 2004). Peştunca, sadece Peştunlar tarafından kullanılan bir dil olmakla birlikte Darice, daha çok elit kesim tarafından şehirlerde kullanılan bir dildir. Dariceyi daha çok Tacikler, Hazaralar ve Aymaklar kullanmaktadır (Kuloğlu ve Doğan [Web], 2011:22-23). Tüm bu açıklamalardan da görüldüğü üzere, Afganistan'da özellikle dilsel anlamda bir birlik, beraberlik ve bütünlüğün bulunmadığını söylemek mümkündür.

Peştunların temel değerleri arasında; misafirperverlik, koruma, adalet, cesaret, sadakat, doğruluk, şeref, onur ve namus unsurları yer almaktadır (Gunderson, 2004:29; Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:76-77). Peştunlar genel olarak, çok yüksek hayat standardına sahip değillerdir. Peştun topluluğunun büyük bir bölümü, Afganistan-Pakistan sınırı boyunca göçebe hayatı yaşamaktadır. Peştun ailesinde otorite, en yaşlı erkek tarafından sağlanmakta olup erkek hâkimiyeti oldukça fazladır, ekonomik anlamda hayatın idamesi erkekler tarafından sağlanmaktadır (Everyculture [Web], 2013). Peştunlarda en katı geleneklerden birisi kan davasıdır. Kanı kanla temizlemek, Peştunların arasında yazısız bir kanundur (Oğuz, 1999:37).

Afganistan'daki tüm etnik gruplarda olduğu gibi Peştunlarda da evlilik kutsaldır. Evlilik, sadece erkek ve kadının birlikteliği olarak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik statünün göstergesidir. Ailenin dağılmaması amacıyla akraba evlilikleri sıklıkla görülmektedir. Peştun ailesi, genellikle ata erkil bir yapıya sahiptir ve ailenin en yaşlı ferdi otorite sahibidir. Çok eşliliğe izin verilmekle birlikte çok yaygın değildir. Evliliklerde başlık parası yaygın bir gelenektir. Peştunlar için Eylül ayı, evlilik adına en uygun aydır. Düğünler, genel olarak üç gün sürmektedir ve düğünlerde erkekler tarafından havaya silah atışları yapılır (Everyculture [Web], 2013; Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013). Kültürün öğrenilmesi bu noktada önemlidir. ABD ve NATO askerlerinin bu tür gelenekleri bilmemesi nedeniyle, yapılan bu atışlar saldırı olarak algılanmakta ve hatta silahlı çatışmaya dönüşmektedir. Hâlbuki bu tür davranışlar, Afganistan'da düğünlerin en vazgeçilmez ritüelleridir. 2002 yılında ABD tarafından gerçekleştirilen hava saldırısı, kültürel farkındalık eksikliği adına belirgin bir örnektir. Düğün kutlamaları esnasında havaya doğru yapılan atışları bir tür saldırı olarak değerlendiren ABD hava unsurları tarafından yapılan saldırıda, en az 40 sivil hayatını kaybetmiş, 100 den fazla sivil yaralanmıştır.⁴⁹

⁴⁹ Olayın ayrıntıları için bkz. <<http://www.telegraph.co.uk/news/1399133/Bride-and-groom-killed-in-Afghan-bombing.html>>, 27.10. 2013. Bu tür olaylar, Afganistan'a gerçekleştirilen harekâtın ilk zamanlarında gerçekleşmekle birlikte, "kültürel istihbarat" ve "kültürel farkındalık" eğitimleri sayesinde azalma eğilimi göstermiştir.

(b) Tacikler

Tacikler, İran kökenli olup (Gunderson, 2004:29), Afganistan'ın ikinci kalabalık etnik grubudur (Köçer, 2004:6; Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:43). Ülkenin kuzey, kuzeydoğu ve batı bölgelerinde yaşayan Tacikler, Dağ Tacikleri ve Farsivanlar olarak ikiye ayrılırlar. Farsivanlar, Farsça konuşan ve genellikle şehirlerde ve köylerde yaşayan Taciklerdir. Dağ Tacikleri ise, Afganistan'ın Tacikistan ve Pakistan sınırının kesiştiği yerde bulunan Bedaşan ve Vahan koridoru bölgesinde yaşarlar (Kuloğlu ve Doğan [Web], 2011:29). Taciklerin en yoğun olduğu bölge, Penşir Vadisidir. Tacikler, Peştunların aksine diğer bir resmi dil olan Darice'yi konuşurlar. Tacik kültürü, Afganistan'da oldukça yaygın ve etkilidir (Köçer, 2004:7). Taciklerin büyük bir bölümü Sünni olmakla birlikte Dağ Tacikleri olarak bilinenler Şii, kuzeydoğuda yaşayan küçük bir Tacik grubu ise İsmaili'dir (Oğuz, 2004).

Tacikler genel olarak dağ köylerinde ve şehirlerde yaşarlar. Tacikler Afganistan'ın göçebe olmayan tek etnik grubudur (Oğuz, 1999:39). Şehirlerde yaşayan Tacikler, iyi eğitilmiş ve modern olup (Gunderson, 2004:29) devlet kurumlarında etkin bir yere sahiptirler. Bunun yanı sıra, dağ köylerinde yaşayan Tacikler ise, oldukça fakir durumda olup genellikle çiftçilik ve çobanlıkla uğraşmaktadırlar. Penşir vadisi Afgan Tacikleri için kutsal bir yer konumundadır (Lamer ve Foster, 2011).

Taciklerin ülkede ikinci büyük etnik grup olması, beraberinde bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan en belirgin olanı, Peştunlar ile olan güç ve iktidar mücadelesidir. 1929 yılında ülkenin yönetimini ele geçiren Tacik lider Habibullah Hanın iktidarı çok uzun sürmemiş, 9 ay gibi kısa bir süre sonra yine Peştunlar tarafından iktidar ele geçirilmiştir. Tarih boyunca Afganistan'ın yönetiminin büyük oranda Peştunların kontrolünde olduğu söylenebilir. Tacikler, 1992 yılına dek iktidardan uzak kalmışlardır. Tacik asıllı Hukuk Profesörü Burhaneddin Rabbani, 1992 yılında mücahidler tarafından İslam Konseyi Başkanı seçilmiş, Taliban'ın 1996 yılındaki iktidarına kadar Kabil'in kontrolü kendisinde kalmıştır. Taliban zamanında ise (1996–2001) Rabbani, uluslararası toplum

tarafından tanınan devlet başkanı olarak görevine devam etmiştir. Rabbani ayrıca, Taliban'a karşı sürdürülen askeri mücadelenin sembol isimlerinden birisi olmuştur. Taciklerin bir başka lideri, "Penşir Aslanı" olarak bilinen General Ahmet Şah Mesut'tur (Rashid, 2008:208). 9 Eylül 2001'de düzenlenen bir suikast ile öldürülen Ahmet Şah Mesut, Sovyet işgalinin ve sonrasında Taliban'a karşı sürdürülen mücadelenin en etkili komutanlarından birisi olarak bilinmektedir (CACIMO, [Web], 2013; Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:43)

Taciklerin kültürel özellikleri, Peştun ve diğer gruplar ile benzerlik taşımaktadır. Erkeklerde el sıkışmak ve kucaklaşmak genel özelliklerden birisidir. Peştunlara benzer şekilde Tacikler için, sağ elin temiz, sol elin kirliliği olduğu anlayışı hâkimdir. Bu yüzden, özellikle yemeklerin sağ el ile yenmesi mecburi bir davranış şeklidir. Tüm bu davranışlar, Taciklere özgü olduğu kadar diğer etnik gruplar için de geçerlidir. Tacikleri Peştunlardan ayıran en temel özelliğin, aşiretler yerine coğrafi olarak tanımlanabilmeleri olduğu söylenebilir (TRADOC Culture Center [Web], 2011).

(c) Hazaralar

Hazaralar, Afganistan'da önemli bir etnik grup olup toplam nüfusun yaklaşık %15'ini oluştururlar (Barfield, 2010:26). Afganistan'ın merkezinde bulunan Hazaracat bölgesinde yaşayan Hazaraların çoğu Şii'dir ve Farsça konuşmaktadırlar (Oğuz, 1999:44). Hazaracat bölgesinin merkezi Bamyân eyaleti olup Ghowr, Uruzgan, Wardak ve Gazni eyaletleri ile çevrelenmiştir.

Hazaraların kökeni hakkında çeşitli tartışmalar mevcuttur. Yazıcı'ya (2011) göre, Hazaraların kökeni hakkında dört görüş ileri sürülmüştür.⁵⁰ Çınarlı'ya (2009) göre en çok kabul gören teori, Hazaraların Cengiz Han'ın ordusunun torunları olduğu yönündedir. Gunderson (2004:29) ve Köçer (2004:9) bu görüşü destekler şekilde, Cengiz Han'ın 13'üncü yüzyıl başlarında Afganistan'ı işgalinden sonra geride bıraktığı askerlerin, bugünkü

⁵⁰ İleri sürülen dört görüş şunlardır: a) Afganistan'ın yerli ahalisi olduklarına dair görüş, b) Moğolların bakiyeleri olduklarına dair görüş, c) Moğol ve Türklerin terkibi olduklarına dair görüş ve ç) Muhtelif kabilelerin terkibi olduklarına dair görüş.

Hazaraların ataları olduğunu ileri sürmektedir. Hazaraların genel olarak yüz yapıları, Afganistan'da bulunan diğer etnik gruplara göre farklıdır. Bu yüzden toplum içerisinde kolaylıkla ayırt edilebilmekte ve Orta Asya kökenli oldukları anlaşılabilmektedir (Çınarlı, 2009:78).

Hazaralar, Mir ve Seyyid olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Mir adıyla bilinen grup, arazi işleriyle uğraşırken, Seyyid adıyla anılan grup ise dini konularda etkindir (Çınarlı, 2009:78). Ortaya çıkan çatışmalar, genellikle Seyyidler tarafından çözüme ulaştırılmaktadır. Hazaralar genel olarak, hamallık, çobanlık, lağımcılık gibi ağır iş olarak tanımlanan meslek gruplarında çalışmaktadırlar. Hazaralar arasında okuma-yazma oranı oldukça düşüktür (Gunderson, 2004:29).

Hazaralar onbir farklı aşirete ayrılmaktadır. Bunlar; Dai Kundi, Dai Zangi, Behsud, Dai Mirdad, Gazni Hazara, Jaghui, Polada, Uruzgani, Şey Ali, Walang ve Kala Nau Hazara'dır. Diğer etnik gruplara göre daha katı bir aşiret yapısına sahip olmalarına rağmen, temel tanınma parametreleri aşiret yapısı değildir (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:46). Hazaralar kendilerini "Afgan" olarak tanımlamazlar. Afganistan'ın meşru hükümetini tanımakla birlikte tam olarak yönetimle bütünleşmiş olduklarını söylemek zordur (CACIMO [Web], 2013).

Kültürel davranış şekilleri, diğer etnik gruplar ile benzerlik göstermektedir. Örneğin; sağ eli kullanmak zorunludur. Özellikle yemek yerken ve herhangi bir kişi ile el sıkışma anında, kesinlikle sağ eli kullanırlar. Hazaralar için sol el kirlidir. Hazara kadınları ile yabancı bir erkeğin konuşması yanlış bir davranış olarak algılanır. Kendi aralarında hitap tarzları, sahip oldukları statüye dayanmaktadır (örneğin; Hacca gidenlere ismi yerine Hacı olarak seslenilir). Yemek esnasında veya diğer zamanlarda, genellikle bağdaş kurarak otururlar, ayakların uzatılması nezaket dışı davranış olarak tanımlanır. Afganların genel özellikleri kapsamında, Hazaralar için misafirin önemi büyüktür (CACIMO [Web], 2013).

Hazara kadınları için, erkekler ile eşit haklara sahip olduklarını söylemek zordur. Yakın geçmişte özellikle Taliban'a karşı Hazara kadınları

güvenliklerini sağlamak maksadıyla silahlanarak mücadele içerisinde yer almışlardır. Taliban tarafından yıkılan Budha heykellerinin yer aldığı Bamyana eyaleti sınırları içerisinde yaşayan Hazaralar, söz konusu heykelleri kültürlerinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Yıkılan heykellerin aynı zamanda Hazaraların turizmden sağladıkları geliri yok ettiğini söylemek mümkündür (CACIMO [Web], 2013).

Hazaralar arasında iç savaşa dek güçlü bir birliktelik olmamakla birlikte, İran tarafından sağlanan destek ve Peştun kaynaklı Taliban'a karşı mücadele, Hazaraları güçlü bir etnik grup haline dönüştürmüştür. Özellikle iç savaş esnasında Birlik Partisi (*Hizb-i Vahdet*) etrafından toplanan Hazaraların, Taliban ve diğer aşiretlere karşı güvenliklerini sağlama yönünde sıkı bir işbirliği sağladıklarını ifade etmek mümkündür (Çınarlı, 2009:62).

(d) Türk Kökenli Gruplar

Özbek ve Türkmenler başta olmak üzere Kızılbaş, Kazak, Kırgız ve Karakalpak'lardan oluşan Türk kökenli gruplar, Afganistan'ın önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Sovyetlere ve Taliban'a karşı verilen mücadelenin önemli aktörlerinden birisi Türk kökenli gruplardır. Genel olarak, Afganistan'ın kuzeyinde Güney Türkistan diye bilinen bölgede yaşarlar (Çınarlı, 2009:58). Özbek ve Türkmenler, Afganistan nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturmaktadırlar. Sünni müslüman olan Özbek ve Türkmenler, Özbek Türkçesi konuşurlar.

(aa) Özbekler

Afganistan'daki en büyük Türk grubu olan (Çınarlı, 2009:59) ve nüfusun yaklaşık % 6-10'nu teşkil eden (CACIMO [Web], 2013) Özbeklerin, Özbekistan ile yakın ilişki içerisinde oldukları söylenebilir (Barfield, 2010:27). Çoğunlukla; Samangan, Balleh, Jowzjan, Faryab, Bamyana, Bahlan, Kunduz ve Takhar eyaletlerinde yaşarlar. Özbeklerin kültürel ve politik merkezi, Balk eyaletinin başkenti olan Mezar-ı Şerif kentidir.

Özbeklerin temel geçim kaynağı tarımdır. Bununla birlikte, Özbek kadınlarının dokumuş olduğu halı ve kilimler oldukça kaliteli ve tüm dünya

apında ünlüdür. Özbekler, yerleşik ve göçebe olarak ikiye ayrılırlar. Yerleşik Özbekler, köylerde yaşarlar ve genel olarak tarım ile uğraşırlar. Yerleşik Özbekler arasında aşiret yapısı belirgin bir özellik değildir. Göçebe Özbekler ise aşiret yapısını devam ettirmektedirler (CACIMO [Web], 2013).

 zbek kültürel kimliği, genel olarak coğrafi olarak tanımlanmaktadır. Özbeklerin kendi kültürel değerleri, dini değerlerden daha öncelikli gelmektedir. Kültürel kimlik konusunda geleneksel bir özellik taşıyan Özbekler, kültürel değerlerine oldukça sıkı bir şekilde bağlıdırlar. Afgan merkezi hükümeti konusunda şüpheci bir yaklaşım sergileyen Özbekler, General Abd l Raşid Dostum'un liderliğini yaptığı *C mb ş-  Milli İslami* Partisi etrafında toplanmışlardır. Kuzey İttifakı'nın üç ana silahlı grubundan birisi olan *C mb ş-  Milli İslami*, Taliban'a karşı örgütlenmiş önemli bir yapılanmadır. Diğer etnik grupların Peştunlar hakkında taşımış oldukları olumsuz yaklaşımlar ve görüşlerin Özbekler içinde geçerli olduğunu söylemek mümkündür (CACIMO [Web], 2013).

 zg rl klerine oldukça düşkün olan Özbekler, tarih boyunca bağımsızlıkları için mücadele vermişlerdir. Kültürel  zellikler olarak incelendiğinde; Özbekler "*goşipta*" adı verilen kalın kahverengi bir gömlek ve çok uzun yuvarlak bir sarıktan oluşan geleneksel bir kıyafet giyerler. El sıkışma, sağ el kullanımı ve kucaklaşma diğer etnik gruplarda olduğu üzere  zbek erkekler için de temel bir davranış özelliğidir.  zbek askerlerin selamlama konusunda oldukça hassas olduğunu söylemek mümkündür. Yabancı bir askerin başında kep veya şapka olmadan elini başına götürerek selamlaması, Özbekler açısından kötü bir davranış olarak görülmektedir.⁵¹  zbek kadınları diğer etnik grupların kadınlarına nazaran daha demokratik ve özgürdür. Afganistan'ın milli oyunu olan "*Buzkaşı*"nın Özbekler tarafından başlatıldığı ve yayıldığı ileri sürülmektedir. At üzerinde oynanan *Buzkaşı*, birçok Afgan için sadece bir oyun olarak değil, aynı zamanda iletişim ve takım çalışması gerektirmesi nedeniyle bir yaşam biçimi olarak görülmektedir (Barfield, 2010; CACIMO [Web], 2013).

⁵¹ Söz konusu davranış biçimi, literatürde yer almamaktadır. Bu tespit, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat gözlemlenmiştir.

(ab) Türkmenler

Türkmenler, Afganistan'daki ikinci kalabalık Türk grubudur. Türkmenistan ve İran sınırı boyunca uzanan kuzeybatı Afganistan'da yaşamaktadırlar. Afganistan Türkmenlerinin, Türkmenistan ve İran ile iletişim içerisinde oldukları söylenebilir. Göçebe sığırtmaçlar olarak yüzyıllarca yaşamlarını devam ettiren bir topluluktur. Bununla birlikte son zamanlarda birçoğu, çadırlarının yanı sıra kendi evlerinde yaşayan yarı-göçebe bir hayat tarzına geçiş yapmışlardır. Afganistan Türkmenlerinin, deri, yün ve yün halı üreterek ülke ekonomisine önemli katkılar sağladıkları söylenebilir (Barfield, 2010:27; Çınarlı, 2009:60).

Türkmen toplumunun, Afganistan'da politik olarak etkili olduğunu ifade etmek zordur. Tarih boyunca, güçlü politik liderler ya da kabile şeflerinin etkisi altında kalmamışlardır. Topluma, önemli yetkileri ellerinde tutan ailenin yaşlı insanları ile erkekler hâkimdir. Türkmenlerin çoğunluğu, Sünni Müslümandır ve konuştukları dil Türkmence'dir. Türkmenler, hükümetten öte kendi aşiretlerine bağlı bir yaşam sürdürürler. Afganistan'da yaklaşık 12 Türkmen aşiretinin var olduğu bilinmektedir (CACIMO [Web], 2013).

Türkmenler için misafir oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türkmen atasözüne göre; "misafir atadan daha onurludur". Türkmenlerin yaşlılara karşı davranışlarına ilişkin birçok kural vardır. Bu kurallara uymak her Türkmenin görevidir. Örneğin; yemeğe ilk önce yaşlılar başlar, karşılaşmalarda öncelikle yaşlılar hal ve hatır sorar, genç olanın ilk önce sorması kabalık olarak görülür. Yaşlıların yanında şaka yapmak, sigara içmek ve şarkı söylemek, Türkmenler açısından uygun bir davranış değildir. Geniş aile yapısı Türkmenlerin genel özelliklerinden birisidir (CACIMO [Web], 2013).

Türkmen kadınlarının, diğer etnik gruplara nazaran daha özgür olduğunu söylemek mümkündür. Türkmen ekonomisine halı ve kilim dokuyarak önemli katkılar sağlarlar. Başlık parası, Türkmenler için evliliğin temel şartlarından birisidir. Türkmenler, diğer etnik gruplara göre daha özgür kültürel özelliklere sahiptir (Barfield, 2010:27; CACIMO [Web], 2013).

(e) Diğer Etnik Gruplar

Afganistan'da diğer etnik grupların sayıları ve politik etkileri yok denecek kadar azdır. Bu gruplar arasında; Aymaklar, Beluciler, Brahuiler, Beluçlar, Nuristaniler, Rajasthaniler, Araplar, Hindular, Pamiriler, Sihler, Yatlar, Pencabiler, Darvaziler ve Paşhailer yer almaktadır (CACIMO [Web], 2013; Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013)

(f) Etnik Gruplar Arasındaki İlişkiler

Afganlılar için önceliğin kendi etnik grupları olduğu söylenebilir. Etnik gruba sadakatın, ulusal kimlikten önce geldiğini ifade etmek mümkündür (Gunderson, 2004:28). Etnik gruplar arasındaki ilişkinin belirgin bir sınırı bulunmamaktadır. Birçok etnik grup, yaşadıkları bölgelerde birbiri içine karışmış ve aralarındaki kültürel iletişim artmıştır. Ancak bu karışımın, zaman zaman çatışmaları beraberinde getirdiği söylenebilir. Merkezi hükümetin izlediği politikalar, etnik ayrımı yok etmemiş, bilhassa husumetlerin artmasına neden olmuştur. Afganistan'daki istikrarsızlığın temel nedenlerinden birisinin, etnik gruplar arasındaki çatışmalar olduğu sonucuna varmak mümkündür. Etnik gruplar öncelikle aşiret yapısına önem vermekte, Afgan kimliğini kabullenmekte zorluk çekmektedirler. Bunun yanı sıra, tek bir millet olmayı kabullenmeyen etnik grupların, farklı dilleri kullanarak iletişimi zora soktukları ileri sürülebilir. Özellikle Peştunlara karşı duyulan güvensizlik, etnik gruplar arasındaki ayrımı daha ileri düzeye taşımaktadır (Human Aspects in Afghanistan Handbook, 2013:43).

Afganistan'daki etnik gruplar arasındaki çatışmaların, basit davalardan başlayıp kan davalarına kadar uzanan çeşitli nedenlere dayandığını belirtmek mümkündür. Pek çok Afganlıya göre mevcut karışıklık; etnik, dini veya bölgesel problemlerden daha çok politik hırs ve dış müdahalelerden kaynaklanmaktadır. Tüm etnik grupların belirgin kültürel davranışları mevcuttur. En çok göze çarpan, erkek ve kadınların kıyafetleridir. Burka, Peştun kadınlarının karakteristik bir özelliğidir. Şapkaların şekli, yuvarlak, konik veya ponponludur. Kullanılan materyal ve süslemeler, gruplar arasında

veya kendi içlerinde belirgin bir ayırt edici özelliştir (TRADOC Culture Center, 2011).

Afganistan'da tüm etnik gruplarda aile içinde yaşlıya saygı, anneye hürmet, özellikle erkek çocuklarına düşkünlük vardır. Boşanma çok nadir görülen bir durumdur. Aile içinde güçlü bağlar kurulmaktadır. Geniş aileler, toplumun belli başlı ekonomik ve sosyal birimi olup, ülke çapında yeterli hizmet altyapısı olmadığından devletin yerini alırlar. Kadın ve erkek ilişkisi, kırsal ve kentsel alanda farklılıklar göstermektedir. Kırsal kesimde cinsiyetler arasındaki ilişkiler, karşılıklı saygıya dayanan bir işbirliği meydana getirmektedir. Ev işlerinin idaresi ve çocukların yetiştirilmesi kadının görevidir. Kadınlar genellikle çalışmazlar. Çalışmayan kadınlar, kocasına hizmet etmek ve çocukları ile ilgilenmekle yükümlüdür. Eğitim, kariyer ve evlilik gibi hayati kararlar, ailenin erkek üyeleri tarafından alınmaktadır. Toplum baskısının, şehirde dahi kadını erkeğe bağımlı hale getirdiğini ifade etmek mümkündür (TRADOC Culture Center, 2011).

Afganistan'da etnik grupların sahip olduğu kültürel özelliklere göre, yapılması veya yapılmaması gereken davranış tarzları geliştirilmelidir. Bu kapsamda özellikle dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıda sıralanmıştır.

- Afgan halkına, ailesindeki kadınlar ile ilgili bilgi asla sorulmamalıdır. Çünkü bu, onlar için gurur meselesidir.

- Özellikle kırsal kesimde, güneş gözlüğü takmak uygun bir davranış değildir.

- İkram edilen bir yiyecek kesinlikle reddedilmemelidir. Çünkü Afganlar için misafir ve ikram çok önemlidir.

- Afgan halkına, özellikle asker kökenlilere, selamlamada dikkatli olunmalıdır. Şapka takarken normal, şapkasız iken ise sağ elin kalbin üzerine götürülmesiyle selamlama yapılması uygun bir davranıştır.⁵²

⁵² Bu tespit, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat gözlemlenmiştir.

(4) Erillik-Dişilik: Afganistan'da Kadın Olmak

Afganistan'ın, bir kadının yaşamı için dünyanın en zor ülkelerinden birisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Doğum ve hamilelik esnasında kadın ölümlerinin en çok yaşandığı ülkenin Afganistan olduğu söylenebilir. Her 50 kadından birisinin hamilelik veya doğumda öldüğü görölmektedir. Diğer taraftan kadınlarda okuryazar oranı 10'da birdir. Her kadın, ortalama beş çocuğa sahiptir. Kadınların yaşam süresi yaklaşık 44 olarak tespit edilmiştir (Trust in Education [Web], 2013).

Tarih boyunca Afganistan'da yaşanan onca zorluğa rağmen Afgan kadınının, Esin Özer (2013) tarafından "bireyin hayatındaki her türlü değişikliğe karşı uyum göstermesi" olarak tanımlanan psikolojik sağlıkla davranışı gösterdiği sonucuna varılabilir. Taliban rejiminin iktidara gelmesi ile birlikte, Afgan kadınının psikolojik sağlıkla seviyesinin bir kat daha arttığı söylenebilir. Bir yandan insanca yaşam mücadelesi veren Afgan kadını, diğer yandan Taliban rejiminin kurallarına uymak için büyük çaba sarf etmiştir. Taliban eski komutanlarından Seyid Muhammed Akbar'ın "yabancılar, kadın haklarını ideolojik bir savaş olarak kullanıyor" söylemi (Woman and Conflict in Afghanistan, 2013), Taliban rejiminin Afgan kadınına ilişkin görüşünü ortaya koymaktadır.

Afganistan'da, kadının içerisinde bulunduğu zorluklar için, sadece Taliban rejimini suçlamak doğru bir yaklaşım değildir. 1992–1996 yılları arasında iktidarda olan Mücahid yönetimi zamanında, kadınlara yönelik yaptırımlar ve kısıtlamaların oldukça fazla olduğu bulgusu mevcuttur (Ghosh, 2003).

Dünyanın birçok ülkesinde "kadın" olarak hayatı sürdürmenin zor bir süreç olduğu kabul edilirken Afganistan'da zorluk derecesinin daha üst seviyelere çıktığı söylenebilir. Kadın hakları ve eğitim süreci, yaşanan bu zorluklara örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, Afgan kadınları tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir (Cortright ve Wall, 2012:17) :

"7 yaşında bir kız çocuğum var. Onun okula gitmesini istiyorum ancak kocam güvenlik durumu nedeniyle buna izin vermiyor. Kızımın güvenliğinden endişe

duyuyor. Kızımız belki okulda saldırıya uğrayacak veya kaçırılacak. Bunu anlayabiliyorum ancak kabul edemediğim kızımızın eğitimsiz bir şekilde büyümesi (Sara Halim)”

“Kadın olarak; neden barış istiyorum? Çünkü ülkenin birçok yerinde, güneyde, güneydoğuda, istikrarsız ortamdan dolayı kadınlar şanslarını kaybediyorlar. Okullar kapalı, sağlık hizmeti çok zayıf, çalışma imkânı yok, seçimler gibi politik sürece katılım imkânsız. Kadınlar daha ne kadar bekleyecek? (Shinkai Karokhail)”.

“Barış için daha neyi kurban vermeliyiz? Bu kadın işi mi, demokrasi mi, insan hakları mı veya özgür basın mı? Benim için bu bir barış değil, büyük bir hapisanedir (Fatima Gailani, Afgan Kızılayı Başkanı)”.

Afganistan tarihi incelendiğinde, bağımsızlığını ilan ettiği (1919) yıllarda kadınların yaşam şartlarının, 2014 yılına göre çok daha iyi olduğu söylenebilir. Ghosh'un (2003) belirttiği gibi, Afgan kadınının içerisinde bulunduğu durum ülkenin politik yapısı ile paralel bir süreç izlemiştir.

Modern Afganistan'ın doğuşunun, Afgan kralı Abdurrahman Han (1880–1901) ile başladığı kabul edilmektedir. Abdurrahman Han, kadınlara zarar veren geleneksel kuralları ve kanunları değiştirmek adına önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Örneğin; kocası ölen bir kadının, kocasının yakın akrabası ile zorla evlendirilmesi kuralını iptal etmiş, kadınlarda evlenme yaşını yükseltmiş, belirli şartlar altında boşanma haklarını sağlamıştır. Tüm bu uygulamalar, Afgan kadınının o dönemde sahip olduğu önemli haklar olarak görülebilir. Abdurrahman Han'ın eşi Bobo Jan, modern kıyafetler giyen ilk Afgan kraliçesi olarak kabul edilmektedir (Ghosh, 2003:3).

Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra yönetime gelen kral Habibullah Han, Abdurrahman Han'ın uygulamalarını devam ettirmiş, 1903 yılında “Habibiye Okulu” adı altında Türkiye, Hindistan ve Almanya'dan öğretmenlerin de görev yaptığı Afganistan'ın ilk kolejini kurmuştur. Habibullah Han'ın Afganistan'a yaptığı en büyük katkılardan birisi, Şam'da sürgünde olan Mahmut Beg Tarzi'nin yeniden yurda dönmesini sağlamak olmuştur. Mahmut Beg Tarzi, Afganistan'ın modernleşme sürecine katkı yapan önemli şahsiyetlerden birisidir (Hamişoğlu, 2006:154).

Mahmut Beg Tarzi tarafından çıkartılan Afganistan'ın Haber Işığı (*Sirac-ül Ekber Afganiyah*) gazetesinin modernleşmedeki katkısının büyük olduğı söylenebilir. Modernleşme ve sömürgecilik karşıtlığı olmak üzere iki ana konu üzerinde yoğunlaşan gazete (İpekeşen, 2010:5), Afgan kadınının haklarının savunulması adına önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Habibullah Han'ın 1919 yılında suikast sonucu öldürölmesi neticesinde yerine geçen oğlu Amanullah Han reform çalışmalarına devam etmiştir.

Afganistan'da kadınların statüsü, Amanullah Han zamanında modern bir görüntü çizmiştir. Amanullah Han tarafından kız çocukları için devlet okulları açılmıştır. Bu dönemde açılan okullardan birisi, Amanullah Han'ın eşi Melike Süreyya ve annesi tarafından yaptırılan İsmet Lisesi'dir. Bu lise, 1951 yılında Melaley Lisesi adını almıştır. Bütün Afgan kızlarına parasız hizmet veren Melaley Lisesi, Afganistan'ın ilk kız lisesi olma özelliğı taşımaktadır (Yılmaz, 2010:160). Amanullah Han, 1927-1928 yıllarında gerçekleştirdiğı Ortadoğı ve Avrupa gezisinden ülkesine modernleşme konusunda reformlar yapmak üzere kararlı bir şekilde dönmüş, modernleşme konusunda bir reform programı ilan etmiştir (Oğuz, 1999:55). Programda; aşiret reislerinin ve dini liderlerin etkisinin kırılması, çok eşliliğın yasaklanması, kızlar için okul açılması, evlilik, boşanma ve miras konularında erkekler ile eşit haklar verilmesi, çok eşliliğın, zorla ve ocuk yaşta evlendirilmenin yasaklanması konuları yer almıştır (Oğuz,1999: 55; Cortright ve Wall, 2012:7).

Ancak tüm bu reformlar, başta dini ve aşiret liderleri olmak üzere birçok kesim tarafından protesto edilmiş, Amanullah Han'a karşı güçlü bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur (İpekeşen, 2010:8-9). Bununla birlikte, Avrupa gezisi esnasında, eşi kraliçe Süreyya'nın modern kıyafetlerle çekilmiş fotoğrafları, halk arasında büyük tepki yaratmıştır (Oğuz, 1999:55). Tüm bu tepkiler neticesinde, 1929 yılında Bee-i Sakav (Sucunun oğlu) lakaplı Habibullah isimli bir çete reisinin başlattığı isyana karşı koyamamış ve tahtını terk ederek Kabil'den Kandahar'a gitmiştir (Oğuz, 1999:56). Bee-i Sakav'ın dokuz aylık iktidarından sonra yönetime el koyan Muhammed Nadir Şah, ülkenin yeni kralı olmuştur (Oğuz, 1999:56).

Nadir Şah'ın (1929–1933) yönetime gelmesiyle birlikte kadınlar ile ilgili yasalar geçersiz bırakılmış ve dini yapılanmaya geri dönmüştür (Cortright ve Wall, 2012:7). Nadir Şah zamanında Afganistan'da kadın olarak yaşamının oldukça zor olduğunu ve kadınların kendi zindanları içerisine hapsedildiğini söylemek mümkündür. Nadir Şah'ın 1933 yılında suikast sonucu öldürülmesinden sonra yönetim Muhammed Zakir Şah'a (1933–1973) geçmiştir (Oğuz, 1999:61). Zakir Şah zamanında sınırlı da olsa kadının toplum içerisindeki rolünün artırılması yönündeki çalışmalar devam etmiştir. Bu çerçevede, şehirlerde kızlara yönelik okullar açılmış, devlet kurumlarında kadınların çalışması teşvik edilmiş, BM'ye kadın temsilci gönderilmiş ve Kabil Üniversitesinde kız öğrencilerin eğitim görmesine imkân sağlanmıştır (Lough ve diğerleri, 2012:6).

1950'li yıllarda kadınlara yönelik gerçekleştirilen reformlarda, Başbakan Muhammed Davut'un (1953-1963) önemli katkılarının olduğu söylenebilir. Bu dönemde, zorunlu örtünme kaldırılmış, kadınlara oy kullanma hakkı verilmiştir. Bu reformlar, şehirlerde elit kesim arasında kabul görürken, kırsal alanda önemli bir değişiklik yaratmamıştır. 1978 yılında ülke yönetimini ele geçiren Komünist Demokratik Halk Partisi, tüm ülke çapında geniş reformlar gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda; toprak reformu gerçekleştirilmiş, başlık parası kaldırılmış, Leninizm ve Marksizm doktrinleri eğitim müfredatına alınmış, yabancı dil olarak Rusça öğretilmeye başlanmıştır (Oğuz, 1999:96). Hükümetin reform programını uygulamak için kırsala gönderdiği şehirli gençlerin, kırsal kesimdeki toplumsal yapı hakkındaki bilgisizlikleri, bu reformların başarısız olmasının önemli bir etkenidir. Gerçekleştirilen bu reformlar, halktan çok büyük tepki görmüş ve ülke çapında hükümete karşı silahlı mücadele başlamıştır (Oğuz, 1999:100; Cortright ve Wall, 2012).

1979–1989 yılları arasında gerçekleştirilen Sovyet işgali, kadınlar için şehirlerde serbestlik yaratırken, kırsal alanda zor bir yaşama sebep olmuştur. Bu dönemde kadınlar, başkent Kabil'de, kamuda (doktor, gazeteci, polis, asker vb) oldukça aktif rol almışlardır. Bununla birlikte kadın haklarına ilişkin önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Cortright ve Wall, 2012:7). Sovyetlerin

çekilmesi ile birlikte başlayan iç savaşın, en çok Afgan kadınını etkilediğini söylemek mümkündür. Bu dönemde kadınlar, kamu görevlerinden alınmış ve gerekli olmadıkça evlerinden dışarı çıkmalarına izin verilmemiştir. Ülke çapında çeşitli etnik gruplar arasında başlayan iç savaş, tüm altyapıyı yok ederken aynı zamanda cinsel ve cinsiyet tabanlı çatışmaları şiddetlendirmiştir. Taliban'ın iktidar olduğu dönemde ise kadının toplumdan iyice izole edildiğini belirtmek mümkündür. Bu dönemde kızların eğitim gördüğü okullar kapatılmış, kadınların ev dışında herhangi bir işte çalışmaları ve yollarında bir erkek olmadan dışarı çıkmaları yasaklanmıştır. Bununla birlikte, toplumda saygın ve eğitilmiş kadınlar tespit edilerek öldürülmüştür (Nemat and Samadi, 2012). Uluslararası toplumun 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar Afganistan'da yaşanan bu olaylara karşı duyarsız kaldığı sonucuna varmak mümkündür (Cortright ve Wall, 2012:8).

2001 yılında gerçekleştirilen müdahaleden sonra kurulan Afgan Geçici Hükümetinin oluşturduğu anayasada, Afgan kadınına yönelik bir takım haklar sağlanmıştır. 2004 Anayasasının 22'nci maddesine göre; ister erkek ister kadın olsun, Afganistan vatandaşları kanun önünde eşit haklara sahiptir hükmü yer almıştır (Afghan Embassy [Web], 2013). Bununla birlikte, Afganistan'da kadın haklarına ilişkin faaliyet gösteren Hükümet Dışı Organizasyon'lardan (*Non-Governmental Organization-NGO*) birisi olan “*Women for Afghan Women*” organizasyonu tarafından hazırlanan raporda; Afgan kadınının haklarına ilişkin 16 talep sıralanmıştır (womenforafghanwomen [Web], 2011).⁵³ 2003 yılında talep edilen bu hakların, 2014 yılına gelindiğinde ne kadarının karşılandığı ve sağlandığı tartışılır bir konudur. Kısaca, Afgan kadınının hala kendi zindanına hapsoldüğünü söylemek mümkündür. 2010 yılında gerçekleştirilen çalışmada (Tablo-23) belirtildiği şekilde Afgan kadınının çalışma hayatındaki rolü

⁵³ Bahse konu bu talepler şu şekilde sıralanmıştır: a. Ortaokula kadar zorunlu eğitim ve üniversite eğitimi imkânlarının tanınması, b. Sağlık Hizmetleri, c. Kadınlar için koruma ve güvenlik, ç. Zoraki evliliğin önlenmesi, d. İfade özgürlüğü, e. Seçme ve seçilme haklarının sağlanması, f. Evlenme ve boşanma haklarının iyileştirilmesi, g. Eşit işe eşit ödeme hakkı, h. Mülk sahip olma ve mali bağımsızlık hakkı, ı. Ülkenin ekonomik ve ticari hayatına en üst seviyede katkı sağlamak, i. Zorunlu ekonomik fırsatların sağlanması, j. Loya Fırça (Halk Meclisi) ve Parlamentoda eşit haklar sağlanması, k. Yargı sistemine katılım, l. Minimum evlenme yaşının 18 olması, m. Boşanmış, dul, sakat ve yetimler için hukuksal hakların garanti edilmesi, n. Miras haklarının eşit şekilde düzenlenmesi.

oldukça azdır (Oxfam [Web], 2013). Nüfusun yaklaşık olarak yarısını kadınların oluşturduğu Afganistan'da; kamu görevlerinde çalışan kadın sayısı oldukça azdır. Kadınların çalışma alanında en fazla görünür olduğu alan Tarım sektörüdür (Tablo-23).

Tablo-23 : Kamu Sektörüne Kadın/Erkek Katkısı (2010) (Oxfam [Web], 2013)

Çalışma Alanları	Erkek %	Kadın (%)
Nüfus	51.2	48.8
Hâkim	95.3	4.7
Savcı	93.6	6.4
Avukat	93.9	6.1
Polis	99.5	0.5
Ordu	99.4	0.6
Parlamente	72.7	27.3
Öğretmen	71.5	28.5
Öğretim Görevlisi (Üniversite)	84.8	15.2
Sivil Çalışan	81.5	18.5
Tarım İşçisi	56	44

Afgan kadınının topluma kazandırılmasında sağlanacak başarının, Afganistan'ın geleceği açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. 2001 yılından beri devam eden mali yardımların, Afganistan'ı hala yoksulluktan kurtaramadığı aşîkârdır. Ancak, kadınlara eğitim ve iş imkânı sağlanarak bunun yanı sıra karar verme süreçlerinde söz hakkı verilerek topluma kazandırılması halinde, Afganistan'ın geleceğinin daha aydınlık olabileceğini söylemek mümkündür.

Afgan kadınına ilişkin kültürel değerler, zaman içerisinde hükümetlerin kural ve kanunlarına göre değişimler göstermiştir. Amanullah Han zamanında modern ve liberal haklara sahip Afgan kadını, özellikle Taliban rejimi ile birlikte daha önce sahip olduğu birçok hakkı kaybetmiş ve evine hapsedilmiş bir yaşam sürmeye başlamıştır. Günümüzde gözlenen davranış biçimleri, her ne kadar kültürel özellikler gibi görünse de, daha çok baskıcı rejimden duyulan korku ve itaatten kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Afgan kadınının, genel olarak doğu kültürünün hemen hemen tüm özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Tipik bir Afgan kadını, tanımadığı bir erkek ile konuşmaz. Kendi kültürü ile sınırlandırılmıştır ve kültürel konulara karşı oldukça hassastır. Toplumsal, dini ve kültüre ilişkin tüm uygulamalar, Afgan kadını tarafından sorgulanmaksızın kabul edilmektedir (Khinjani, 2012). Yaklaşık Afgan nüfusunun yarısını oluşturan⁵⁴ bu topluluk ile iletişim kurmak maksadıyla, ABD tarafından Kadın İşbirliği Ekipleri (*Female Engagement Teams*) oluşturulmuştur. Afgan kadını ile kurulabilecek sağlıklı bir iletişimin, onun kültürünün, dilinin, gelenek ve göreneklerinin bilinmesi ile mümkün olabileceğini ifade etmek mümkündür. Afgan kadının sahip olduğu özelliklerin, Taliban rejimine kadar kültüre dayanırken, Taliban rejimi ile birlikte dini temelli bir hâl aldığı ifade edilebilir.

Afganistan'da aile yapısı içerisinde kadının rolü ve önemi büyüktür. (Khinjani, 2012). Bu düşüncenin, Afganistan'da bulunan tüm etnik gruplar için geçerli olduğu belirtilebilir. Ata erkil bir yapı gösteren klasik bir Afgan ailesi; çekirdek aile ile birlikte büyüklerin yer aldığı bir yapıya sahiptir ve tüm bu bireyler tek bir çatı altında yaşamaktadır. Şehirlerde bu durum değişmekle birlikte, kırsal alanda yaşayan tipik bir Afgan ailesinde yaklaşık 5–10 çocuk bulunmaktadır. Şehirlerde yaşayan ailelerde çocuk sayısında azalma görülmekle birlikte, aile büyükleri ve diğer fertlerin bir arada bulunduğu kalabalık aile yaşamları devam etmektedir. Khinjani'nin (2012) belirttiği gibi, ailede en baskın kadın genellikle kayınvalide olup diğer kadınların kontrolünden, sevk ve idaresinden sorumludur. Her ne kadar dışarıda baskın karakterin erkek olduğu kabul edilse de, ev içerisinde baskın karakterin ve kontrolü sağlayanın kadın olduğunu söylemek mümkündür. Erkek, genel olarak ailenin geçiminden ve güvenliğinden sorumludur. Erkek çalışır ve aile için gerekli olan ihtiyaçları karşılar. Kadının görevi ise, evin tüm işlerini yapmak ve çocuk yetiştirmektir. Kadın aynı zamanda evde halı ve kilim dokuyarak evin bütçesine katkıda bulunmaktadır. Ancak tüm mali konular erkeğin kontrolündedir (Khinjani, 2012). Büyük şehirlerde ise bu durum daha

⁵⁴ 2013 verilerine göre toplam nüfus yaklaşık olarak 31.108.077 olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun yaklaşık 15.326.057'i (% 49) kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz : CIA Resmi İnternet Sitesi, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, 24.04.2014.

iyimserdir. Özellikle 2004-2014 yılları arasında görev yapan Hamdi Karzai başkanlığındaki yönetimin sağladığı reformlar sayesinde kadınlar, özellikle Kabil'de doktor, polis, asker avukat, öğretmen gibi çeşitli mesleklerde çalışma imkânına sahip olmuşlardır. Afgan kadınından bazıları uluslararası kurum ve kuruluşlarda yer almaktadır. Afgan kadınının okuma yazma oranı 2013 yılı itibarıyla %12.6 olarak tespit edilmiştir (CIA [Web], 2013).

Afgan ailesinde itibar oldukça önemlidir. Ailenin itibarı ise, kadınların erkek tarafından belirlenen kural, nizam ve düzenlemelere uymaları ve saygıları ile belirlenmektedir. Aile içi kararlar, genellikle erkek tarafından alınmakla birlikte, evin en yaşlı kadını da bu karar alma süreci içerisinde yer almaktadır. Kadınlar, bağımsız karar alabilme yeteneğine sahip değildirler (Khinjani, 2012:2).

Afganistan'da selamlaşma cinsiyete göre değişmektedir. Afgan kadını, yakın aile üyeleri olmadığı müddetçe yabancı bir erkek ile el sıkışmaz. Selamlama esnasında erkek, kadının ismini söylemez. Bunun yerine “kardeş” anlamına gelen darice “*hamshera*” veya peştunca “*khor*”, selamlama yaşlı bir kadına yapıyorsa “anne” anlamına gelen darice “*mother jan*” veya peştunca “*mori*” şeklinde hitap edilir. Selamlamada kadına yaklaşmamak, temasta bulunmamak ve ismiyle hitap etmemek, dikkat edilmesi gereken hususların başında gelmektedir (Khinjani, 2012:6).

Kıyafet, Afgan kültüründe kayda değer bir öneme sahiptir. Afgan kadınının mütevazı, uzun ve bol kıyafetler giymesi mecburidir. Kırsal alanda daha çok şalvar tarzı olan Afgan kadınının kıyafetleri, şehirlerde daha modern bir görünüm kazanmaktadır. Köylerde, özellikle gençler daha çok renkli kıyafetler giyerken, yaşlılar ise siyahı tercih etmektedir. Burada istisna olan dul kadınların durumudur. Dul kalmış olan kadın, hangi yaşta olursa olsun daha siyahî renkleri giymek zorundadır. Çünkü açık renk kıyafetlerin evli kadınlar tarafından giyilmesi doğal karşılanırken, dul veya boşanmış kadınlar tarafından bu tür kıyafetlerin giyilmesi, toplum açısından doğru bulunmamaktadır (Khinjani, 2012:20-27).

Alex Klaits ve Gulchin Gulmamadova-Klaits (2006) tarafından Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan 14 aile ile gerçekleştirilen görüşmeleri içeren “Aşkta ve Savaşta Bizim Hikâyemiz” isimli kitapta, bir çeyrek yüzyıl hiç kesintisiz süren savaşta Afgan kadının çektiği sıkıntılar ve acılar ortaya konulmuştur. Her bir görüşmenin kendisine ait bir hikâyesi mevcuttur.

Hikâyelerden ilki, Mina isimli bir kadına aittir. Mina, çok eşli bir erkekle evlenen bir kadındır. Bir müddet sonra çeşitli nedenlerden dolayı eşinin kendisine üç kez “boş ol” demesiyle evden kovulmuştur. Mina'nın ifadesine göre; eğer bir koca karısını boşamış ise, herkes kadının ona karşı çok ağır bir suç işlediğini varsayar. Mina, boşandığı için toplum tarafından kötü bir kadın olarak tanımlanmıştır (Klaits ve Gulmamadova, 2006: 113-127).

İkinci hikâye, Azife kızı Bibi Meryem hakkındadır. Bibi Meryem'in ifadesine göre hiç okula gitmemiştir. 11 yaşında burka giydirilmiş, 14 yaşında ise yüksek başlık parası karşılığında 45 yaşında ve iki eşli bir adamla evlendirilmiştir. Bibi Meryem için kocasının yaşı önemli değildir, çünkü akrabaları arasında kendi yaşında olup daha yaşlı adamlarla evlenenler çoğunluktadır. Kocasının maddi durumu ilk başlarda oldukça iyi iken, Sovyetlerin işgali ile birlikte herşeyini kaybetmiştir. Sovyet rejiminin etkisi altındaki hükümet, “zengin burjuvazi” olarak nitelediği kocasının tüm varlığına el koymuş ve halka dağıtmıştır. Kocasının mücahitlere katılmasıyla yalnız başına kalan Bibi Meryem için hayat oldukça zor geçmiştir. Oğulları, kocası ve tek kızı Sovyetler tarafından öldürülen Bibi Meryem, hayatı tek oğlu Mirveys ile yaşamak zorunda kalmıştır (Klaits ve Gulmamadova, 2006:219-240).

Üçüncü hikâye ise, 8'nci sınıfa giden Haşkil'in hikâyesidir. Haşkil, daha 8'inci sınıfta iken babası tarafından arkadaşının oğlu ile evlendirilmiştir. Okumayı çok isteyen ve zorla evlendirilen Haşkil, kendisini benzinle yakarak intihar etmiştir. Annesine göre Haşkil gibi Afganistan'da bu şekilde ölüme giden birçok kız bulunmaktadır (Klaits ve Gulmamadova, 2006:317-320).

Yukarıda anlatılan hikâyeleri çoğaltmak mümkündür. Bu konuda yapılan çalışmalardan bir diğeri, Galina Breittkreeuz'in “Afganistan Gerçeğinde

"Şeriate Karşı Kadınlar" (2008) isimli kitabıdır. Çalışmada, çeşitli etnik ve sosyal statülerden yedi kadın ile röportaj yapan Breithkreeuz, Afgan kadının içinde bulunduğu durumu, yaşam mücadelesini ve başarı öykülerini ortaya koyarak, Afganistan'da kadın olmanın zorluklarını vurgulamıştır.

NATO'nun 2014 yılı sonuna doğru Afganistan'dan çekilme kararının, Afgan kadının durumunu yeni bir belirsizliğe sürükleyeceği değerlendirilebilir (Chiovenda, 2012). Afgan kadını, son yıllarda eğitime ve birtakım haklar kazanmaya başlasa da, hala zorla evlendirilme ve cinsel istismar gibi sorunlar ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Şehirlerde kadın haklarının kısmi varlığına rağmen, aynı hak ve özgürlüklerin kırsal kesimdeki kadınlar için geçerli olduğunu söylemek zordur. Kadınların birçoğu küçük yaşlarda evlendirilmeye zorlanmakta, reddettikleri anda ise ölümle yüzyüze kalmaktadır (Constable, 2013). Bu çerçevede, Afgan kadını için atılması gereken en önemli adım, geçmişin zindanlarına gönderilmelerinin engellenmesi olmalıdır.

e. Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına göre Türkiye, Afganistan ve ABD'nin Karşılaştırılması

Bu kısımda, Geert Hofstede'nin "güç mesafesi", "bireycilik-toplulukçuluk", "erillik-dişilik" ve "belirsizlikten kaçınma" kültürel boyutlarına göre Türkiye, Afganistan ve ABD'nin kültürel özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmayla, Afganistan'da ISAF bünyesinde görev yapan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) göreceli başarısında, kültürel farkındalık ve kültürel istihbaratın öneminin ortaya konulması hedeflenmiştir. Hofstede'nin bu çalışmasının 1980 yılında yapılmış olduğu, o dönemden bu yana Türkiye'de kent nüfusunun arttığı, kırsal kültürün kentleşme sürecinde nispeten değiştiği, dolayısıyla 1980 yılında elde edilen bulguların az da olsa değişmiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yine de Türk toplumunun, bu boyutlarda grup değiştirmedeği öngörülmektedir (Akyürek ve diğerleri, 2014:35).

Hofstede'nin kültürel boyutlar çalışması, Türkiye'nin aralarında bulunduğu 40'tan fazla ülkeyi kapsayan, yüz binden fazla denek ile

gerçekleştirilen (Erkenekli, 2011:2) ve kültürel farklılıklar üzerine yapılmış en önemli çalışmalar arasında gösterilmektedir (Akyürek, Koydemir, Atalay ve Bıçaksız, 2014:34).

Kağıtçıbaşı'na (1998:37) göre psikolojik açıdan kültür, her şeyi içeren geniş bir yapıya sahiptir. Hiçbir insan, içinde bulunduğu kültürden bağımsız olarak davranamaz. Hofstede'ye göre kodları bebeklikten itibaren yazılmaya başlayan bir tür zihinsel (*mental*) program olan kültür, üç düzeyden oluşmaktadır. Birinci düzey evrenseldir ve bütün insanlarda bulunmaktadır. İkinci düzey toplumsaldır, yani yeryüzünde yaşayan bazı insanlar tarafından paylaşılmaktadır. Üçüncüsü ise bireysel düzeydir. Bireyler kendine özgü programa sahiptir (Erkenekli, 2011:3). Kültür (zihinsel programlar) değer kavramı üzerine inşa edilmiştir. Değerler, değer boyutlarını, değer boyutlarının birleşimi de kültürü oluşturmaktadır (Erkenekli, 2011:4-5).

Geert Hofstede'nin kültürel boyutlardaki özellikleri Türkiye ve Türk askeri bağlamında incelendiğinde, tutarlı ve birbirini etkileyen ilişkiler ve toplumdaki davranışları açıklayan ipuçlarına ulaşmak mümkündür (Akyürek ve diğerleri, 2014:34). Afganistan'da görev yapan Türk unsurlarının sahip olduğu askerlik kültürü, millî kültür bağlamında şekillenmektedir (Sıgı ve Topcu, 2012:215). Milli kültürden beslenen Türk askeri kültürünün özelliklerini Sıgı ve Topcu (2012:216) şu şekilde özetlemişlerdir:

- Merkezî karar vermeye, hiyerarşiye, güçlü liderlere ve bunun karşılığında düşük yetki devrine, üstlere bağımlılığa, rollere ve statüye önemi vurgulayan yüksek seviyede "güç mesafesi",
- Moral durumunu yükselten ve bağlılığı geliştiren seviyede "toplulukçuluk",
- Ordunun yetiştirici rolüne, astların hâlinde anlamaya ve liderde alçakgönüllülüğe destek veren az seviyede de olsa "dişillik",
- Kapsamlı planlamayı gerektiren, ilişkilerde resmiyeti geliştiren ve orduda yasal otoriteye vurgu yapan yüksek seviyede "belirsizlikten kaçınma".

(1) Güç Mesafesi

Türkiye, Hofstede'nin çalışmasında güç mesafesi indeksinde 66 puanla 32-33'üncü sırada "yüksek güç mesafesi" sergileyen bir kültür olarak belirlenmiştir (Hofstede ve diğerleri, 2010:57-59). Güç mesafesi, gücün kullanımı değil, gücü kullanan otoriteye karşı duyarlılığı içermektedir (Erkenekli, 2011:10). Güç mesafesinin yüksek olduğu ülkelerde, ünvanlar, statüler ve biçimsellik önemlidir, hiyerarşide üst konumda olan kişilerle bu kişilere tabi olan alt konumdakiler arasında ayrıcalıklar vardır. Tanımlanan bu güç ilişkilerini Türkiye'de görmek mümkündür (Akyürek ve diğerleri, 2014:36). Astların üstlerini gördüğünde önünü iliklemesi, sırtını dönmeden amirin odasından çıkması, yaşlılara ve makam sahiplerine ismiyle hitap edilmemesi gibi özellikler, Türk toplumundaki yüksek güç mesafesini ortaya koymaktadır (Erkenekli 2011:10). Geert Hofstede'nin resmi İnternet sitesinde, Türkiye'nin yüksek güç mesafesine sahip olduğu belirtilmiş ve Türklerin karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanmıştır: bağımlı, hiyerarşik, ulaşılamayan üstler ve baba figürü sergileyen yönetici modeli. Türklerde güç, merkeziyetçi, kural ve yönetici odaklıdır. Kontrol edilmekten hoşlanılır ve yöneticilere karşı tutumlar resmidir. Bu yapı, aile ortamında da gözlemlenebilir. Baba ailede otorite figürüdür (The Hofstede Centre, [Web], 2014).

Afganistan, Hofstede'nin çalışmasında yer almamakla birlikte, çalışma içerisinde yer alan Pakistan ve İran için geçerli olan değerlendirmelerin kısmen de olsa Afganistan içinde geçerli olabileceği kabul edilmiştir (Entezar, 2008:29). Entezar (2008:29) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Afganistan'ın Hofstede tarafından tanımlanan "yüksek güç mesafesi"nin özellikleri ile paralel bir yaklaşım gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye ve Afganistan "yüksek güç mesafesi"ne sahip ülkeler olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, Afganistan'da en fazla askeri gücü bulunduran ABD, Hofstede'nin çalışmasında, güç mesafesi indeksinde 40 puanla 59-61'nci sırada yer alarak "düşük güç mesafeli" ülke olarak tanımlanmıştır (The Hofstede Centre, [Web], 2014; Gaub, 2010:87).

(2) Bireycilik - Toplulukçuluk

Hofstede'nin bireycilik ve toplulukçuluk ayrımında, bireyci kültürler, birey çıkarlarının topluluk çıkarlarına üstün geldiği toplumları ifade etmektedir (Akyürek ve diğerleri, 2014:41). Toplulukçu kültürlerde, "ben" den ziyade "biz"e vurgu yapmak, gruba aitlikten kaynaklanan yetkinin içselleştirilmesi ve grup için fedakârlık yapmak öğretilmektedir (Sığırı ve Topcu, 2012: 219).

Yeloğlu'na (2011:163) göre Türk toplumu, ortaklaşa davranmayı önde tutan bir toplumdur. Türk toplumunda akrabalık, hemşerilik ilişkileri önemlidir. Aile yapısına önem verilmektedir. Bununla birlikte Yeloğlu (2011:163), Türk kültürünün tutucu, kuralcı ve geleneklere daha bağlı bir özellik taşıdığını ileri sürmüştür. Geert Hofstede'nin resmi İnternet sitesinde, Türkiye'nin toplulukçu bir ülke olduğu sonucuna varılmış ve Türkler için "ben" yerine "biz" anlayışının önemli olduğu, ilişkilerin ahlaki bir temel üzerine oturtulduğu vurgulanmıştır (The Hofstede Centre, [Web], 2014).

Türkiye, Hofstede'nin çalışmasında, bireycilikten toplulukçuluğa doğru sıralamada 37 puanla 43'üncü sırada yer almış ve "toplulukçu" bir ülke olarak tanımlanmıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:95-97). Diğer yandan, Entezar (2008:73) ve Gaub'un (2010:91) bulgularına göre Afganistan, "toplulukçu" bir kültür özelliği taşımaktadır. Bu durum, farklı etnik grupların varlığıyla kendisini göstermektedir. Afganistan halkı için ulusal kimlik yerine etnik gruba bağlılık çok daha önemlidir (Gunderson, 2004:28). Hofstede'nin çalışmasında ABD, 91 puanla ilk sırada yer alarak "bireyci" bir kültür olarak tanımlanmıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:95-97).

(3) Erillik-Dişilik

Hofstede'nin bu boyutunda tanımlanan erillik-dişilik kavramları, biyolojik erkek-kadın özelliklerine toplumsal roller ile yüklenmiş farklılıkları açıklamaktadır. Erillik, toplumsal cinsiyet rollerinin açık bir şekilde ayrılmış olduğu kültürleri ifade ederken, dişilik, bu cinsiyet rollerinin iç içe geçtiğini vurgulamaktadır (Akyürek ve diğerleri, 2014:44). Eril kültür, erkeklerin kararlı, sert mizaçlı, egemen, maddesel konulara odaklı ve baskıcı

olduğu, kadınların ise sade, alçakgönüllü, duyarlı ve yaşam kalitesi ile ilgilendiği kültürdür. Dişil kültür ise, cinsiyete bağlı rollerin örtüştüğu, kadın ve erkeğin sade, alçak gönüllü, uyumlu ve şefkatli olduğu kültürdür (Hofstede ve diğerleri, 2010:140). Eril kültürlerde, rekabet, yarışma, kazanma, tanınma ve yükselme önemlidir. Dişil kültürlerde insanlar arasındaki ilişkilere önem verilmekte olup, bireyler, şefkatli, merhametli, nazik ve sadıktır. Eril kültürlerde ise saldırganlık, yükselme tutkusu, yarışmacı olma, egemen ve baskıcı tavır sergilemek ön plana çıkmaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010; Yeloğu, 2011:167). Eril kültürlerde başarı, girişkenlik, rekabet, güç ve performans önemli iken, dişil kültürlerde bireyler arası sıcak ilişkiler, zayıfı koruma ve uyum önemlidir (Erkenekli, 2011:8).

Türkiye, Hofstede'nin çalışmasında, 45 puanla 43-45'inci sırada yer almış ve "dişil" özellikler gösteren bir ülke olarak tanımlanmıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:141-143). Afganistan ise, Entezar'ın (2008:111) çalışmasına göre, yüksek "eril" özelliği gösteren bir ülkedir. Diğer taraftan Hofstede'nin (2010:141) çalışmasında ABD, 62 puanla 19'uncu sırada yer alarak "eril" özellik gösteren bir ülke olarak tanımlanmıştır. Hofstede'ye göre bireyci özellik taşıyan ABD halkının rekabet, yarışma, kazanma, tanınma ve yükselme hırısı, ABD'yi eril kültür özelliklerini kazandırmıştır (The Hofstede Centre, [Web], 2014).

(4) Belirsizlikten Kaçınma

Devletler, belirsizliklerle dolu olan gelecekle mücadele edebilmek ve belirsizliklerden kaçınmak için, teknoloji, din, kanun ve kurallar gibi birçok değişkene başvurmuşlardır (Hofstede ve diğerleri, 2010:189). Hofstede ve diğerlerine göre (2010:191) belirsizlikten kaçınma, değişik olanın tehlikeli olarak görülmesi, bir başka ifadeyle, insanların bilinmeyen veya belirsizliklere karşı duydukları korkunun derecesidir. Sığrı ve Topcu'ya (2012:216) göre ise bireylerin belirsiz durumlarda duyduğu tedirginliğin derecesi ile bu tür durumlardan çeşitli şekillerde uzak kalma çabası, belirsizlikten kaçınmayı tanımlamaktadır.

Belirsizlikten kaçınma derecesi düşük kültürlerde, güncel yaşamdaki belirsizlikler katlanılabilir düzeydedir, belirsizlik hayatın normal bir özelliğidir, düşük stres ve endişe durumu vardır. Belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek olan kültürlerde ise, belirsizlik durumu mücadele edilmesi gereken bir konudur. Bu kültürlerde yüksek stres ve endişe durumu hâkimdir (Hofstede ve diğerleri, 2010:203).

Türkiye, Hofstede tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 85 puanla 23-25'inci sırada yer almıştır (Hofstede ve diğerleri, 2010:192–195). Hofstede'ye göre Türkiye, belirsizlikten kaçınma eğiliminin yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Hofstede'nin çalışmasında yer almayan Afganistan, Gaub'a (2010:89) göre belirsizlikten kaçınma derecesi yüksek bir toplum olarak tanımlanmıştır. ABD ise, 46 puanla 64'üncü sırada yer alarak belirsizlikten kaçınma seviyesi düşük ülkeler arasında yer almıştır. Bununla birlikte, Geert Hofstede'nin resmi İnternet sitesinde, 11 Eylül 2001 saldırılarının ABD toplumu üzerinde önemli derecede korku ve belirsizlikler yarattığı ifade edilmiş, bu belirsizlikler ile başa çıkabilmek ve yaşamı daha güvenli hale getirebilmek amacıyla kurallar ve kontrollerin artırıldığı belirtilmiştir (The Hofstede Centre, [Web], 2014).

Yukarıda açıklanan bilgiler doğrultusunda, Türkiye, Afganistan ve ABD karşılaştırıldığında (Tablo-24); Türkiye ve Afganistan'ın, yüksek güç mesafesine sahip, toplulukçu ve belirsizlikten kaçınma seviyesi yüksek olan ülkeler olduğu değerlendirilmiş, erillik-dişilik seviyesinde ise farklılaştığı gözlemlenmiştir. ABD ise, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma seviyesi düşük, bireyci ve eril toplumlar arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda, Hofstede'nin yaptığı çalışmaya göre, Türkiye ve Afganistan kültürlerinin birbirine yakın özellikler taşıdığını değerlendirmek mümkündür.

Tablo-24 : Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına Göre Türkiye, Afganistan ve ABD'nin Karşılaştırılması

Güç Mesafesi		Bireyci-Toplulukçu		Erillik-Dışılık		Belirsizlikten Kaçınma	
Yüksek	Düşük	Bireyci	Toplulukçu	Eril	Dışıl	Düşük	Yüksek
Afganistan	ABD	ABD	Afganistan	Afganistan	Türkiye	ABD	Afganistan
Türkiye			Türkiye	ABD			Türkiye

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bu kısmında, NATO'nun istihbarata kapsamlı yaklaşımı ve Afgan kültürünün analizi olmak üzere iki temel konuyla ilgili çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların amacı; "güç", "istihbarat" ve "kültür" kavramları çerçevesinde ortaya konulan "kültürel istihbaratın" desteklenmesi olarak belirlenmiştir.

Birinci çalışma; NATO'nun kapsamlı istihbarat yaklaşımı üzerine odaklanmıştır. NATO'nun bu çalışmada incelenmesinin temel nedeni; asimetrik tehditlere karşı toplum merkezli harekâtlar icra eden, bu harekâtlar içerisinde klasik istihbaratın yanı sıra sosyo-kültürel analizlerin yer aldığı ve kapsamlı bir yaklaşımı öngören "bilgi geliştirme" sürecini hayata geçiren uluslararası bir güvenlik örgütü olmasıdır. Bu çalışma içerisinde, NATO'nun klasik istihbarattan bilgi geliştirme sürecine geçişi tartışılmıştır. Kültürel istihbaratın kapsamlı bir yaklaşımı öngörmesi nedeniyle, NATO'nun bilgi geliştirme süreci içerisinde yer bulduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, NATO'nun bilgi geliştirme süreci içerisinde kültüre ilişkin daha kapsamlı ve derinlemesine analizler yapmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kuruluşundan soğuk savaşın sona ermesine kadar geçen sürede savunma ve caydırıcılık stratejisini benimseyen NATO'nun, özellikle 1991 yılında kabul ettiği stratejik konsept ile proaktif bir yaklaşım sergilemeyi, güvenlik anlayışını sadece askeri değil aynı zamanda siyasi, ekonomik ve

sosyal faktörlerle genişletmeyi hedeflediği söylenebilir. Bu anlayışın ilk adımı olarak, klasik istihbarat sürecindeki değişim gösterilebilir. NATO, güvenliğin askeri boyutunun yanı sıra harekât alanında etki sağlayabilmek maksadıyla "politik, ekonomik, sosyal, altyapı ve bilgi" alanlarında kapsamlı bir yaklaşımı benimsemiştir. Belirtilen bu ilgi alanlarına ilişkin kapsamlı analizler, bilgi geliştirme süreci dâhilinde elde edilmiştir. Bu doğrultuda kültürel istihbaratı, bilgi geliştirme sürecinin önemli bir girdisi olarak görmek mümkündür.

İkinci çalışma; Afgan kültürünün çeşitli yönleriyle analizi üzerine gerçekleştirilmiştir. Çok farklı etnik grubun var olduğu Afganistan'da, farklı kültürlerin olduğu sonucuna varılabilir. Her bir kültürün, birbirlerinden etkilenmesine rağmen, kendilerine özgü değerleri ve özellikleri mevcuttur. Dolayısıyla bu tür ülkelere ilişkin stratejik, operatif ve taktik seviyede gerçekleştirilecek bir çalışmada, ülkedeki farklı kültürlere yönelik derinlemesine bir analiz yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapılacak bu analizin temel girdisinin, kültüre yönelik istihbarat, bir başka ifadeyle, kültürel istihbarat olacağı söylenebilir. Her seviyede elde edilmesi planlanan kültürel istihbaratın, kuramsal bir çerçeve içerisinde gerçekleştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışma içerisinde Afgan kültürü, Geert Hofstede tarafından tanımlanan "kültürel boyutlar kuramı" temelinde analiz edilmiştir.

Çalışma içerisinde ayrıca, Afganistanda görev yapan Türk ve ABD askeri birlikleri ile Afgan halkının kültürel yapısı, Hofstede tarafından tanımlanan dört kültürel boyut çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Sıgry ve Topcu (2012) tarafından Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Kuvveti (*United Nations Interim Force in Lebanon-UNIFIL*) kapsamında gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgulara paralel şekilde, Afganistan'da, Türk millî ve askerî kültürünün çalışmada ele alınan Hofstede'nin kültürel boyutları kapsamında örtüşmekte olduğu tespit edilmiştir. Yalçinkaya'ya göre (2011:234) Türk ve Afgan halkı ortak gelenek ve göreneklere sahiptir. Her iki kültürün birçok özelliği şaşırtıcı bir şekilde benzerlik göstermektedir. Örneğin, her iki kültürde, düğün merasimleri, mutfak kültürü ve aile ilişkilerinin benzer olduğu görülmektedir (Yalçinkaya, 2014:234).

Sonuç olarak; uluslararası ortamın anarşik yapısında güvenliklerini sağlamak maksadıyla g arayışı içerisinde olan devletlerin ve güvenlik rgt olarak NATO'nun, geleneksel savaş tehdidinin yanı sıra toplumun da içerisinde yer aldığı ve asimetrik özellikler gösteren yeni tehditler ile karşı karşıya kaldığını belirtmek mümkündür. Bu tehditlerin varlığının, mücadelenin sadece askeri değil aynı zamanda ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda da verilmesi sonucunu ortaya çıkardığı söylenebilir. Dolayısıyla NATO'nun gelecekte gerçekleştirebileceği olası harekâtlar öncesinde veya harekât esnasında, harekât alanında var olan kültürlere karşı kapsamlı bir yaklaşım sergilemesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, üç ülke kültürünün karşılaştırılmasından elde edilen veriler ışığında, Afganistan'da görev yapan Türk birliklerinin, diğer ülkelere göre, kültürel yakınlıktan kaynaklanan bir "kültürel avantaja" sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu durumun, kültürel farklılıklar yaşayan ve kültürel avantaja sahip olmayan diğer ülkelerin, "kültürel istihbarata" olan ihtiyaını meşrulaştırdığı bulgusunu ortaya koyduğu söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1. GİRİŞ

Çalışmanın dördüncü bölümünde, araştırmanın ana ve alt problemlerini çözümlmek maksadıyla ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasında izlenen yöntem ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışma içerisinde, Yıldırım ve Şimşek (2008) tarafından nitel araştırmanın en sık kullanılan veri toplama aracı olarak tanımlanan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada görüşme yönteminin kullanılmasının temel amacı, ikinci bölümde gerçekleştirilen kuramsal çalışmayı desteklemektir.

2. ARAŞTIRMA MODELİ

Çalışmanın araştırma modeli betimsel nitel araştırmadır. Tez çalışmasının kuramsal çerçevesinin çizildiği ikinci bölüm ile örnek uygulama çalışmasının yapıldığı üçüncü bölümde mümkün olduğu kadar birinci el kaynaklara yer verilmiş, süreli yayın ve İnternet kaynaklarından önemli ölçüde faydalanılmıştır. Dördüncü bölümde ise, açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı (Silverman ve Marvasti, 2008:195) yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011:163) ile 45 kişiden veri toplanmıştır. Görüşmede; açık ve kapalı uçlu olmak üzere belirli bir sırayla hazırlanmış, NATO personeli için 17 (EK-A), NATO personeli olmayanlar için ise 14 sorudan⁵⁵ (EK-B) oluşan görüşme formu kullanılmıştır.

NATO personeli ile yapılan görüşmeler, yüz yüze veya görüşme formunun e-posta vasıtasıyla gönderilmesi/geri alınması şeklinde gerçekleşirken, NATO dışı personelin tamamı ile yüz yüze görüşülmüştür. Çalışılan konunun, “istihbarat” adı altında özel ve hassas bir konu olarak algılanması ve konunun uzmanlık gerektirmesi nedeniyle, e-posta vasıtasıyla gönderilen görüşme formlarından % 50 civarında bir geri dönüş sağlanmıştır.

⁵⁵ Mülakat soruları, Kamila Trochowska (2013) tarafından hazırlanan doktora tezinde kullanılan sorulardan uyarlanmıştır.

3. ARAŞTIRMA GRUBU

Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama yöntemlerinin görüşme ve gözlem olduğu söylenebilir. Bu yöntemlerin, örneklem büyüklüğü üzerinde önemli sınırlılıkları beraberinde getirdiğini belirtmek mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008:106). Bu tür araştırmaların genel olarak tek kişi tarafından gerçekleştirilmesi, verilerin toplanması için gereken zaman ve maliyet kısıtlamaları, örneklemin sınırlı tutulmasını gerekli kıldığı ifade edilebilir. Diğer taraftan, bu yöntemler vasıtasıyla elde edilen verilerin yoğunluğu ve çokluğu da örneklem kısıtını zorunlu hale getirmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008:106; Neuman, 2010:320). Bu kapsamda, nitel araştırmalarda genellikle görüşme yapılacak bireylerin seçiminde evreni temsil etme güçlerinden çok araştırma konusuyla ilgili olmasının önemli olduğunu belirtmek mümkündür (Neuman, 2013:320).

Neuman (2013) ile Yıldırım ve Şimşek (2008) tarafından belirtilen değerlendirmeler ışığında görüşmeler, iki farklı uzman grubu ile gerçekleştirilmiştir. Birinci grup; Afganistan harekâtına doğrudan veya dolaylı olarak katılım sağlamış 30 NATO personeli (Tablo-25), ikinci grup ise; Afganistan harekâtına katılım sağlamayan ancak kültürel farkındalıkla ilgili ihtiyaçları tespit etme kapasitesine sahip 15 NATO dışı personelden (Tablo-26) oluşmuştur.

Tablo-25 : Görüşme Yapılan NATO Personeli

Sıra No	NATO Ülkeleri	Asker	Sivil	Kültürel Eğitilmiş Katılımcı Sayısı
1	İngiltere	2	2	4
2	ABD	10	1	11
3	Fransa	1	-	1
4	Macaristan	1	-	1
5	Estonya	1	-	-
6	Türkiye	5	-	2
7	Almanya	2	-	2
8	Hollanda	1	-	1
9	İtalya	1	-	1
10	Bulgaristan	1	-	-

Sıra No	NATO Ülkeleri	Asker	Sivil	Kültürel Eğitimli Katılımcı Sayısı
11	İspanya	1	-	1
12	Norveç	1	-	1
Toplam: 30		27	3	25

12 NATO üyesi ülkeden toplam 30 temsilcinin katılım sağladığı görüşmede 27 katılımcı çeşitli rütbelere sahip askeri personelden oluşmuştur. Üç katılımcı ise sivilidir. Bununla birlikte, 30 NATO personelinden 25'i harekât alanına intikal öncesi kültürel eğitim aldığını ifade etmiştir.

15 NATO üyesi olmayan ülke temsilcisinin (Tablo-26) katılım sağladığı görüşmede 12 katılımcı çeşitli rütbelere sahip askeri personelden oluşmuştur. Üç katılımcı ise sivilidir. Bununla birlikte, 15 katılımcıdan 5'i, harekât alanına intikal öncesi kültürel eğitim aldığını ifade etmiştir.

Tablo-26 : Görüşme Yapılan NATO Dışı Ülke Personeli

Sıra No	NATO Dışı Ülkeler	Asker	Sivil	Kültürel Eğitimli Katılımcı Sayısı
1	Pakistan	1	-	-
2	Uganda	-	1	1
3	Kolombiya	1	-	-
4	Filipinler	1	-	1
5	Malezya	-	1	-
6	Gürcistan	1	-	-
7	Senegal	1	-	1
8	Sri Lanka	1	-	-
9	Nepal	1	-	1
10	Endonezya	1	-	1
11	Bangladeş	1	-	-
12	Brundi	1	-	-
13	Kamboçya	1	-	-
14	Yemen	1	-	-
15	Tayland	-	1	-
Toplam: 15		12	3	5

Görüşmeye katılım sağlayan 30 NATO üyesi ülke temsilcisinin, Afganistan'ın yanı sıra NATO'nun diğer harekât alanlarında da görev yaptığı tespit edilmiştir (Tablo-27).

Tablo-27 : NATO Personeli Görev Durumu

ISAF/Koalisyon (Afganistan)	KFOR (Kosova)	SFOR (Bosna Hersek)	Irak
25	5	3	11

NATO üyesi olmayan ülke katılımcıların ulusal veya uluslararası ortamda, terörizmle mücadele, sivil-asker işbirliği ve BM gözlemcisi gibi görevlerde bulundukları tespit edilmiştir (Tablo-28).

Tablo-28 : NATO Dışı Personelin Görev Durumu

Sivil-Asker İşbirliği	BM Gözlemcisi	Terörizmle Mücadele
3	2	10

4. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Nitel veri toplama türlerini; "temel veri toplama yöntemleri" ve "destekleyici veri toplama yöntemleri" olmak üzere iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. Temel veri toplama yöntemleri arasında; katılımcı gözlem, doğal gözlem, belge incelemesi ve derinlemesine görüşme, destekleyici veri toplama yöntemleri arasında ise; bireysel yaşam hikâyeleri, özgeçmiş incelemeleri, tarihsel analizler, film, video ve fotoğraflar, beden dili çözümlemeleri, anketler, tarama çalışmaları ve psikolojik testler bulunmaktadır (Özdemir, 2010:327-328). Çalışmanın beşinci bölümünde yer alan veriler, temel veri toplama yöntemlerinden birisi olan "görüşme" yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

a. Görüşme Yöntemi

Trochowska (2013) tarafından doktora tezinde kullanılan, 15 sorudan oluşan görüşme formunun çalışma kapsamında kullanılabilmesi için, Trochowska'dan e-posta aracılığıyla izin alınmıştır. Trochowska'nın görüşme formu, yeniden uyarlanarak bu çalışmada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan sorular, açık ve kapalı uçlu olmak üzere iki şekilde hazırlanmıştır.

Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2008:264) göre nitel araştırmalarda yapılan gözlemin doğruluğu, araştırmacılar açısından oldukça önemlidir. Nitel

bir çalışmada; detaylı alan kayıtlarının alınması, araştırmacılar tarafından doğru ve kapsamlı bilgi sağlanması, ses ve görüntü kayıtlarının tutulması, katılımcılardan alıntılar yapılması ve alıntıların ekleme yapılmadan olduğu şekliyle verilmesi çalışmanın güvenilirliğini artırmaktadır. Bu çalışmada, yüz yüze görüşmelerin yanı sıra e-posta vasıtasıyla katılımcılar ile iletişim sağlanmış, doldurulan formlara yönelik geri bildirimler alınmıştır. Görüşme yapılan tüm katılımcıların, araştırılan konuda uzman olmalarına dikkat edilmiştir.

b. Veri Toplama Süreci

NATO dışı katılımcılar ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmede, 20 kişiye soru formları dağıtılmış ve cevaplandırılması talep edilmiştir. Soru formlarını cevaplandıran 15 katılımcı ile verilen ilk cevapların daha ayrıntılandırılması maksadıyla yeniden görüşülmüştür. Bu grup ile yapılan çalışmada, soru formlarının dağıtılması, geri dönüşlerin alınması ve cevapların detaylandırılması aşamasında geçen süre 15 gündür.

NATO personeli ile gerçekleştirilen çalışma ise daha uzun sürmüştür. Yüz yüze yapılan görüşmelerin yanı sıra “e-posta” vasıtasıyla toplanan veriler, yaklaşık iki ay süren bir çalışma neticesinde elde edilmiştir. Çalışılan konunun “istihbarat” kavramını içermesi ve hassas bir konu olarak algılanması nedeniyle, NATO personeline e-posta vasıtasıyla gönderilen soru formlarının geri dönüşlerinde gecikmeler yaşanmış veya hiçbir geri dönüş alınamamıştır. Bunun yanı sıra, NATO bünyesinde “kültürel farkındalık ve kültürel istihbarat” konularında uzman personele ulaşmakla ilgili sorunlar yaşanmıştır.

c. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizi, nicel araştırmalardan farklı bir biçimde yapılmaktadır. Nitel verileri, nicel araştırmalarda olduğu gibi kesin bir şekilde çözümlmek oldukça zordur. Bu yüzden tek bir nitel veri analizi yaklaşımının bulunduğunu söylemek pek mümkün değildir (Neuman, 2013:659).

Yurdakul (2004:179) tarafından yapılan tanıma göre nitel analiz; "veriyi sıraya koyma, örüntü, grup ve temel tanımlama üniteleri biçiminde düzenleme"dir. Diğer bir tanıma göre, araştırmacıların verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Özdemir, 2010:328). Nitel araştırmada amaç, alandan toplanan verilerden hareketle bu veriler içerisinde saklanan bilgiyi keşfetmek ve ortaya çıkarmaktır (Özdemir, 2010:328).

Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008) nitel veri analizi yöntemlerinde standartlık yoktur ve standart bir veri analizinin araştırmacıyı sınırlandıracağı öne sürülmektedir. Nitel veri analizinde genel olarak üç yol önerilmektedir. Birincisi, elde edilen verilerin özgün haline mümkün olduğunca bağlı kalınarak ve gerektiğinde katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla verilerin sunulmasıdır. İkincisi, veriler betimsel bir yaklaşımla sunulmakla birlikte bazı temalar belirlenerek temalar arasında ilişkilerin belirlenmesidir. Üçüncüsü ise, araştırmacının ilk iki yola ilave olarak kendi yorumlarını da analiz sürecine dâhil etmesidir. Aynı araştırmada, bu üç yaklaşımın bir arada kullanılarak veri analizi gerçekleştirilmesi mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 221-222).

Yıldırım ve Şimşek (2008:223) nitel veri analizini betimsel ve içerik analizi olmak üzere iki şekilde incelemişlerdir. Bu bağlamda, araştırma içerisinde betimsel analiz yönteminin kullanılması benimsenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008:224) göre betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda veriler öncelikler betimlenir, daha sonra bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır. Bunun yanı sıra betimsel analizde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:224). Yıldırım ve Şimşek tarafından yapılan bu tanımlama ışığında elde edilen veriler, anlamlı bir biçimde bir araya getirilmiş ve açıklanmıştır. Bu aşamada elde edilen bulgular tanımlanarak görsel grafikler ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Daha sonra tanımlanan bulgular, neden-sonuç ilişkisi kapsamında yorumlanmıştır.

Görüşme, toplam 45 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonunda katılımcılar tarafından doldurulan formlar, tasnif edilmiş, dosyalanmış ve elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan veriler soru bazında sınıflandırılmıştır. Toplam 17/14 sorudan oluşan görüşme formu, birinci sorudan başlamak üzere kendi arasında yeniden tasnif edilerek veri çözümleme sürecine başlanmıştır. NATO katılımcılarına “N”, NATO dışı katılımcılara ise “D” kodu verilmiş, her bir katılımcı kendi grubu içerisinde numaralandırılmıştır. İlk taslak kodlama sürecinden sonra, her bir soruya verilen cevaplar kendi içerisinde sınıflandırılmıştır. Analiz öncesinde elde edilen veri seti, kesintisiz ve kesintili süreçler olmak üzere üç kez okunmuştur.

d. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmada geçerlilik, doğruluk anlamına gelmektedir (Neuman, 2013). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008) geçerlilik, doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemlerin alınmasıdır. Bir başka ifadeyle, yanlış veya çarpıtılmış anlatımlardan kaçınmak gerekmektedir (Neuman, 2013). Geçerlilik için araştırmacının ilgilendiği konuyu olabildiğince tarafsız gözlemesi önemlidir. Üzerinde araştırma yapılan konunun bir bütün olarak incelenebilmesi ve elde edilen verilerin teyit edilebilmesi için katılımcı teyidi, meslektaş teyidi, uzman incelemesi vb. yöntemlerin kullanılması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yüzyüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı bilgi toplama, nitel araştırmada geçerliği oluşturmayı sağlayan önemli bir özelliktir. Bununla birlikte toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara ulaşma yöntemini açıklaması, nitel araştırmada geçerliliğin önemli bir ölçütü sayılmaktadır. Örneğin, betimsel analiz yapılan bir araştırmada görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer verilmesi ve bunlardan yola çıkarak sonuca varmak geçerlik açısından önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Güvenilirlik, tutarlılık ve sağlamlık anlamına gelmektedir (Neuman, 2013). Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre güvenilirlik, araştırma süreci ve verilerinin açık ve ayrıntılı bir biçimde ortaya konulması olarak tanımlanmaktadır. Güvenilirlik için veri toplama ve analiz yöntemleri ile ilgili

ayrıntılı açıklamaların yapılması önemlidir. Görüşmenin nasıl yapıldığı, verilerin nasıl kaydedildiği, dokümanların nasıl analiz edildiği ve elde edilen sonuçların nasıl birleştirildiği gibi yönteme ilişkin konuların ayrıntılı bir şekilde açıklanmasının benzer araştırma yapacak araştırmacılar için yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Yapılan bu tez çalışmasında veri toplamak maksadıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır.⁵⁶ Bu çalışmaya ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik sağlamak maksadıyla, araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemlerini bilen uzmanların görüşüne başvurulmuştur. Bu uzmanlar tarafından sunulan geri bildirimler vasıtasıyla araştırma süreci ve analizler sürekli olarak gözden geçirilmiştir.

Araştırma süresince konunun tarafsız bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir. Bununla birlikte toplanan veriler, betimsel yöntem ile analiz edilmiş, bu kapsamda görüşülen katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilmiş ve elde edilen verilerden yola çıkılarak bir sonuca ulaşılmıştır. Güvenilirlik açısından değerlendirildiğinde, araştırmada elde edilen verilerin birbirleriyle tutarlı olmasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma süreci, veri toplama ve analiz yöntemi çalışma içerisinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler tarafsız bir şekilde analiz edilerek sonuca ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunun toplanan verilerle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

⁵⁶ Araştırma kapsamında, 2013 yılında Polonya'da yerleşik Ulusal Savunma Üniversitesi'nde (*National Defence University*) kabul edilen doktora tezinde kullanılan görüşme formu gözden geçirilmiş ve araştırma konusuna ilişkin uyarlanarak kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. GİRİŞ

Bu bölümde, betimsel analiz ile çözümlenen verilerden elde edilen bulgular ortaya konulmuş ve bu bulgular yorumlanmıştır. Bulgular, kuramsal çerçeve, kültürel faktörlerin harekâta etkisi ve NATO harekâtlarında kültürün önemi ve kültürel istihbaratın kullanımı üzerine yoğunlaşmıştır. Elde edilen bulgular, görsel grafikler ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

2. BULGULAR VE YORUM

a. Görüşmenin ilk kısmında, tüm katılımcılara; “Harekât alanına intikal etmeden önce, sert, yumuşak ve akıllı güç ile bunların gerekliliği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuş, bu konudaki ayrıntılı görüşlerin ortaya konulması istenmiştir. Elde edilen verilerden, harekât alanına intikal etmeden önce veya harekât alanında kullanılan güç unsurları ve bu unsurların hangisinin daha etkin olarak kullanıldığı üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde; “güç” yapısının niteliğine karar vermeden önce, Afganistan gibi harekât alanlarında, öncelikle bölgesel dinamiklerin bilinmesinin ve harekât alanını hangi güç yapılarının etkilediğinin anlaşılmasının önemli olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

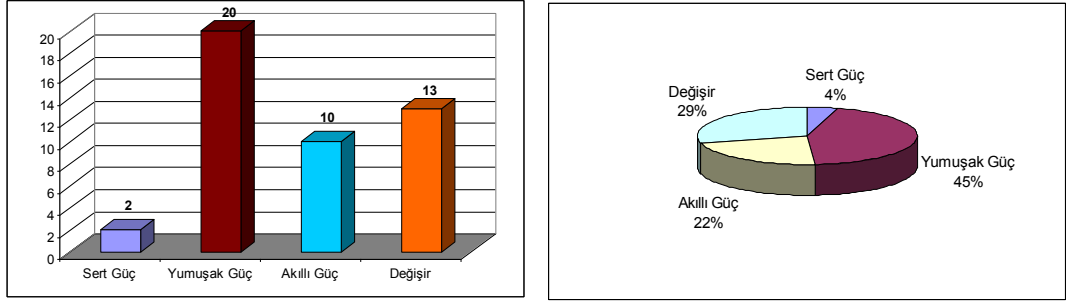
Harekât alanına intikal etmeden önce veya harekât alanında, hedeflere ulaşma ve başarının sağlanması için, kullanılacak gücün niteliğine yönelik verilen cevaplara göre katılımcıların ilk tercihi; % 45 ile “yumuşak güç” olmuştur (Şekil-16). Norveç’li katılımcı, yumuşak gücün önemini ve gerekliliğini vurgulamak için aşağıda belirtilen değerlendirmeyi yapmıştır.

“Afganistan’a intikal etmeden önce, ben ve komuta ettiğim askerler, sosyal antropoloji konusunda uzman olan Profesör Fredrik Barth’dan sosyal ve kültürel konulara ilişkin eğitim aldık. Eğitimlerden elde ettiğimiz en önemli kazanım, Kabil bölgesi ile Afganistan’ın diğer bölgeleri arasında sosyal ve kültürel açıdan önemli derecede farklılıkların var olduğunun anlaşılması olmuştur. Sahip

olduğumuz bu farkındalık, Kabil’de görev yaptığımız süre boyunca bize önemli katkılar sağlamıştır.”

Bununla birlikte, % 29 oranında “güç kullanımı kararının içinde bulunulan duruma göre değişeceğini” ileri süren görüşler elde edilmiştir. Bu görüşlerden birisi, uzun yıllar ABD ordusunda görev yaparak Yarbay rütbesinde emekli olan ve ABD’nin Vietnam savaşında yer alan katılımcıya aittir. Bu katılımcıya göre, düşman veya dost unsurların bakış açılarıyla onları güdüleyen motivasyonları anlamadan onları etkilemek ve uygulanacak gücün niteliğini belirlemek oldukça zordur.

Diğer taraftan, “akıllı güç” %22 ile üçüncü sırada yer alan güç uygulamasıdır. Geleneksel savaşların temel aracı olan "sert gücün" tek başına kullanımında başarıyı getireceğini öne süren görüşlerin % 4 gibi düşük oranda çıkması dikkat çekicidir.

Şekil-16 : Güç Kullanımına İlişkin Oranlar

Güç kavramına ilişkin, diğer katılımcılar tarafından ortaya atılan farklı görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular özetle aşağıda sıralanmıştır.

- Harekât alanına intikal öncesinde nasıl bir güç unsurunun kullanılacağına bilinmesi önemli hususlardan birisidir. Bu görüş, ABD’li katılımcı tarafından şu şekilde vurgulanmıştır.

“Ulusal Muhafız Birliğinde (ABD); kalıplaşmış “sert güç” düşüncesini “yumuşak güce” dönüştürmeyi öngören “bilgilendirme ve etki” konusu üzerine eğitimler veriyorum. Bu eğitimler ile ABD askerlerine; sosyal medyayı kullanarak, kilit lider toplantıları düzenleyerek, insanların elini sıkarak ve onlarla arkadaş olarak, tarafsız halkın nasıl kazanılacağını veya hiç olmazsa tarafsız kalmalarını nasıl sağlayacağını öğretiyoruz.”

- Harekât alanında yer alan “güç” yapılarının niteliklerinin, bu güç

yapılarının temel kurallarının ve çalışma prensiplerinin bilinmesi önemlidir.

- Stratejik ve politik seviyede etkili bir şekilde kullanılabilen tüm güç unsurları önemlidir. Güç, her seviyede (stratejik-operatif-taktik) kullanılabilen bir değer olarak görülebilir.

- Toplum merkezli harekâtların artması ile birlikte gücün önemi de artmaya başlamıştır. Harekât öncesi, gücün nasıl kullanılacağına ilişkin eğitimler verilmelidir.

- Karar vericiler ve komutanların doğru karar verebilmeleri için, tüm güç çeşitlerinin (sert-yumuşak ve akıllı güç) nasıl kullanılacağına dair danışmanlık hizmeti alınmalıdır.

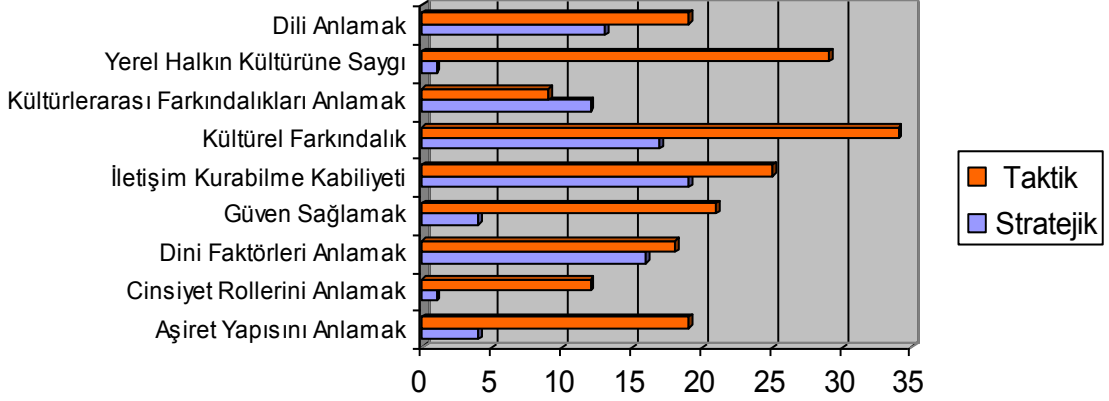
- Tarihsel bakış açısı ile değerlendirildiğinde; sadece sert güç kullanılarak savaşların kazanılmasının oldukça zor olduğu veya mümkün olmadığı görülmüştür. Dengeli ve koordineli kullanılan güç unsurları (sert ve yumuşak güç koordinesi), savaşların/harekâtların başarısını daha etkili ve sürekli kılmaktadır.

- İcra edilen tüm harekâtlarda, yerel halkın desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece sert güç kullanımı, insanları çok fazla incitmektedir.

Katılımcıların vermiş olduğu görüşler yorumlandığında; klasik savaşların aksine özellikle “toplum-merkezli” harekâtlarda, sert güç önemini yitirmemekle birlikte, yumuşak gücün daha ön plana çıktığı, ancak her iki gücün koordineli ve işbirliği içerisinde kullanımının başarıya ulaşmada etkili olacağı değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, harekât alanında güç kullanımı kararının, içinde bulunulan duruma göre değişeceği söylenebilir. Bu çerçevede, “nasıl bir gücün” kullanılacağı yönündeki değerlendirmenin, bölgede var olan dinamiklerin yapısına göre belirlenmesi gerektiğini ifade etmek mümkündür.

b. Kültürel faktörlerin askeri harekâtlardaki etkinliğinin araştırılması maksadıyla ilk olarak katılımcılara “Taktik ve stratejik düzeyde, askeri harekâtların yürütülmesi ve etkinliği açısından kültürel faktörlerin etkisi nedir?” şeklinde açık uçlu soru yöneltilmiştir. Sonuçlar değerlendirilirken bazı katılımcıların aynı anda birden fazla faktörün var olduğunu ifade ettikleri

görülmüştür (Şekil-17). Bu soru kapsamında öncelikli olarak, harekâtın icra edildiği bölgede, kültürel açıdan askeri harekâtı başarılı kılabilcek en önemli konuların ortaya konulması hedeflenmiştir.

Şekil-17 : Kültürel Açıdan Askeri Harekâtı Başarılı Kılabilcek Önemli Konular

Askeri harekâtı başarılı kılabilcek etmenlere ilişkin verilen cevaplar stratejik ve taktik seviyedeki etkilerine göre sınıflandırılmıştır. Cevaplar değerlendirildiğinde, harekât bölgesinde bulunan yerel halkın kültürüne ilişkin farkındalık sağlamanın, hem stratejik hem de taktik seviyede harekâtın başarısı açısından önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yerel halkın kültürüne, gelenek ve göreneklerine duyulan saygının taktik seviyede oldukça önemli bir yer tuttuğu bulgusuna erişilirken stratejik seviyede de göz ardı edilmemesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Afganistan ve Irak harekâtlarında özel kuvvetler bünyesinde görev yapan ABD'li katılımcı, kültürel faktörlerin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

"Kültürel faktörler, planlamanın her aşamasına dâhil edilmelidir ve güç uygulamadan önce mutlaka üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak görülmelidir. Stratejik seviyeden alt seviyelere doğru inilirken kültürel faktörler daha önemli hale gelmektedir. Eğer bu faktörler stratejik seviyede iyi planlanır ve süreçle bütünleştirilebilirse, stratejik seviyede doğru bir güç kullanımı planlanabilecek, taktik seviyede ise komutan ve askerlerin gücün farklı boyutlarını daha etkin uygulayabilmelerine imkân sağlayabilecektir."

Bununla birlikte, iletişim kurabilme, dini faktörleri ve kültürlerarası farkındalıkları anlama kabiliyetleri, stratejik seviyede etkisi olan hususlar

olarak göze çarpmaktadır. İletişim kurabilme kabiliyeti; taktik seviyede yerel halk, stratejik seviyede ise ülkenin yönetim kademesi ile kurulan iletişimi öngörmektedir. Dolayısıyla iletişimin her iki alanda da oldukça önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Kùltürlerarası farkındalıkları anlama kabiliyeti ise daha çok müşterek harekâtların başarısını ön plana çıkarmaktadır. NATO ve koalisyon güçleri özelinde değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç; müşterek gerçekleştirilen harekâtlarda, yerel halkın kùltürünün anlaşılmasının yanı sıra, birlikte harekât icra eden değişik kùltürlerin birbirlerini anlayabilmeleri hususunun hem taktik hem de stratejik seviyede etkilere neden olabileceğini göstermektedir.

ABD’li bir başka asker katılımcı kùltürel faktörlerin harekât alanındaki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kùltürel faktörler, özellikle Amerikalılar için muhtemelen öğretilmesi en güç konulardan birisidir. Kùltürel ve sosyal anlayıştan yoksun bir ortamda harekât icra etmek oldukça zordur. Yozlaşma ve kirli siyaseti teorik olarak bilen ancak Afganistan’da gerçek ortamda karşılaştığında şok yaşayan genç askerlerin durumları bunun en güzel örneğidir. Bu yüzden kùltürel ve sosyal faktörlere ilişkin önceden verilecek eğitimin önemi göz ardı edilmemelidir.”

Katılımcılar tarafından, kùltürel farkındalığın harekât alanına intikal öncesinde alınacak iyi bir eğitimle sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmiştir. Bu konuda katılımcılar tarafından ortaya konulan farklı görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- Kùltürün ne olduğunun anlaşılmasındaki yetersizlik (kùltürel farkındalık eksikliği), Afganistan’da sürdürülen ayaklanma ile mücadele çabalarının etkinliğini ve devamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kùltürün, hem askeri hem de toplumsal etkisini değerlendirmeden, kùltür üzerine gerçekleştirilecek gereksiz odaklanmaların, hedeflere ulaşma yolunda istekliliği ve kapasiteyi azaltacağı söylenebilir. Kùltürün toplumsal etkisinin incelenmesi oldukça önemlidir. Sonuç olarak, kùltürel faktörlerin anlaşılması, icra edilen harekâtı “insani” kılmaktadır.

- Bir toplumun kùltürel yapısının anlaşılması, o toplumu nelerin motive ettiğinin belirlenmesini sağlayabilecek, bu sayede uygulanan

harekâtın etkinliği artırılabilir. Eğer bir toplumun kùltürü anlaşılabilir ve o kùltüre saygı duyulursa, o toplum ile daha yakın bir işbirliği sağlanabileceğini ve arada derin bir güven duygusu oluşacağını söylemek mümkündür. Güvene dayalı iletişimin, askeri harekâtların başarısında oldukça önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

- Taktik alanda yapılan ve basit olduğu düşünölen kùltürel hatalar, stratejik etkilere neden olabilmektedir. Örneğin, Afganistan’da taktik birliklerin yaptığı birçok hata, medyaya yansdıktan sonra, ölkeler çapında stratejik sorunlar yaratmıştır.

- Yerel halkın, dil ve din özelliklerinin bilinmesi ve bunlara saygı duyulması birincil öncelik olmalıdır.

Katılımcılar tarafından belirtildiği şekilde, kùltürel farkındalık, harekâtın icrası, devamı ve başarısı açısından oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. İntikal öncesinde, harekâta katılım sağlayacak personele yönelik verilecek eğitimlerin, kùltürel farkındalığın geliştirilmesine öncölük edeceği sonucuna varmak mümkündür.

c. “Harekât alanına intikal öncesinde, kùltürel farkındalık ve gerekliliği üzerine düşünceleriniz nelerdir?” şeklinde sorulan açık uçlu soruya, katılımcıların tamamı, “kùltürel farkındalığın” intikal öncesinde kazanılması gereken bir özellik olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, “kùltürel farkındalığın” nasıl kazanılacağı üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden en dikkat çekici olanı, eğitime olan ihtiyacın belirtildiği görüştür. İngiliz katılımcı tarafından bu ihtiyaç, şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Dünyanın herhangi bir yerinde “ayaklanma ile mücadele” harekâtlarına katılan herkes, kùltürü içeren sosyal teorileri bilmek ve anlamak zorundadır. Özellikle, bu tür harekâtlara katılan askerler, kùltürler tarafından tanımlanan faaliyetleri ve davranışları bilmelidir. Bu sayede, harekât bölgesinde yer alan insanların temel ihtiyaç ve faaliyetleri daha kolaylıkla anlaşılabilir.”

İngiliz katılımcının sözlerine benzer ifadeler, diğer katılımcılar tarafından da vurgulanmıştır. Katılımcılara göre bireysel seviyede kùltürün anlaşılması, algıların şekillenmesini sağlayabilecektir. Kùltürel olarak farkındalık, harekât alanında yerel halka karşı daha kolay ve anlaşılır bir şekilde hareket

edilmesine yardımcı olabilecektir.

Konuyla ilgili olarak ABD’li katılımcı tarafından belirtilen ifadeler dikkat çekicidir. Afganistan harekâtında yer alan ABD’li katılımcıya göre “yerel dili bilmek”, sağlıklı bir iletişim açısından oldukça önemlidir. ABD’li katılımcı bu durumu şu şekilde vurgulamıştır:

“Afgan Hava Kuvvetleri Halkla İlişkiler Direktörü olarak; kültürü anlayabilmek için Yerel Dili (Darice) konuşmaya ihtiyacım vardı. Bu kabiliyet, intikal öncesi aldığım eğitim vasıtasıyla kazandırıldı. Ayrıca, yerel halkın kültürünü bilmek ve ona göre davranmak çok önemli. Selamlama esnasında elimi kalbimin üzerine götürdüğümde aldığım tepkiler muhteşemdi. Bu durum, karşı tarafın sana olan davranış ve bakış açısını olumlu yönde değiştiriyor.”

Kültürel farkındalık eğitimlerinin, öngörülemeyen hataların önüne geçebilmek adına oldukça önemli olduğu söylenebilir. SFOR ve ISAF harekâtlarında görev yapmış Türk katılımcının ifadesiyle; intikal öncesi eğitimlerin büyük bir bölümü “kültürel konulara” ayrılmalıdır. Alman katılımcı ise bir başka önemli hususa dikkat çekmiştir:

“Çalıştığın insanları ne kadar iyi anlarsan, o derece az problemle karşılaşsın. Kültürel farkındalık kazanmak oldukça önemlidir. Bu yüzden Alman Ordusuna “kültürel danışmanlık” hizmeti verilmektedir. Harekât alanında, her duruma karşı insanları eğitmek için yeterince zaman yoktur”.

Nepal’li katılımcıya göre;

“Kültür ve gelenekler ile nelerin yapıldığı ve nelerin yapılmayacağını bilmek ve dost ülkenin kültürüne saygı duymak, harekâtın başarısı adına önemlidir. Örneğin, parmakla işaretin anlamı, ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu konuda farkında olmak, yanlış bir hareketin önlenmesini sağlayacaktır. Saygı duymak ve saygı duyulmak için önce farkında olmak gerekmektedir.”

Katılımcıların ifade ettiği gibi “kültürel farkındalık”, kültürlerarası farklılıklara toleranslı yaklaşımı mümkün kılmaktadır. Kültürel farkındalığın hedefinin, taktik seviyede yapılan basit hataların stratejik seviyede sorunlara neden olmasının önüne geçilmesi olduğu değerlendirilebilir.

ç. Hemen hemen tüm katılımcıların üzerinde ortak bir görüşe sahip olduğu kültürel farkındalık eğitiminin içeriği, kapsamı ve derinliğinin,

zamanında elde edilen doğru bir istihbarat ile mümkün olabileceğini belirtmek mümkündür. Bir başka ifadeyle kültürel farkındalık, etkili bir kültürel istihbarat ile sağlanabilecektir. Bu durum, “kültürel istihbarat ve gerekliliği üzerine düşünceleriniz nelerdir?” şeklindeki açık uçlu bir soru ile araştırılmıştır. Kültürel konuların odak noktası “kültüre ilişkin farkındalık” yaratmaktır. Eğer kuvvetli ve sağlıklı bir farkındalık olursa, harekâta ilişkin hedeflere daha kolay ulaşılabileceğini söylemek mümkündür. Farkındalık sağlamanın en etkili yolunun, doğru ve zamanında elde edilmiş ve kullanıcılara dağıtımı yapılmış kültürel istihbarata sahip olmak olduğu yorumu yapılabilir.

Macar katılımcı tarafından ifade edilen “yüksek lojistik desteğe sahip orduların, kültürel istihbarat olmadan sağlayacakları başarının kısa vadeli olacağı” görüşü, günümüz savaşlarının ağırlık merkezinin kültürü anlamak ve bu yönde davranışlar geliştirmek olduğunu ortaya koymaktadır. 2008–2009 yılları arasında Afganistan’da görev yapan ABD’li katılımcı kültürel istihbaratın önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Kültürel istihbarat olmadan, harekât çevresinde bulunan kilit liderleri nasıl etkileyebilirsin? Eğer sizi destekleyen birisinin görüşlerine tesir etmek istiyorsanız, bölgedeki resmi veya resmi olmayan liderleri bilmek ve tanımak zorundasınız.”

Günümüzde, karşı tarafın kültürünü anlamadan harekât icra etmenin oldukça zor olduğunu belirtmek mümkündür. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, silahlı kuvvetlerin kendisini geleneksel savaşın dışında, toplumunda içerisinde yer aldığı farklı bir harekât alanı içerisinde bulmasıdır. Kültürel istihbarat; kültürlerarası eğitimler açısından çok boyutlu bir çatı oluşturarak, intikal öncesi askeri liderlerin eğitilmelerini ve yetiştirilmelerini sağlar ve kültüre ilişkin herşeyi bilmek adına elde edilmesi gereken en önemli araçlardan birisidir.

d. Katılımcıların birinci soruda ortaya koydukları güç kullanımına ilişkin görüşler ışığında, harekât alanında sağlanacak başarı için yumuşak gücün ön planda tutulması gerektiği görülmüştür. Yumuşak gücün etkili bir şekilde uygulanabilmesi için kültürel istihbarata duyulan ihtiyaç, görüşmeye katılan katılımcılar tarafından beşinci soru kapsamında desteklenmiştir.

Katılımcılara sorulan; “güç ve kültürel istihbarat arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Evet ise lütfen açıklayınız” şeklindeki soruya, 41 katılımcı (% 91) tarafından “evet” cevabı verilmiştir. Aksine görüş bildiren dört katılımcı ise (% 9), kültürel istihbarat ile gücün birbirlerinden farklı anlamlar ifade ettiğini ve her iki kavramın farklı kullanım alanlarının olduğunu ileri sürmüştür.

Güç ve kültürel istihbarat arasında bir ilişki olduğunu ifade eden katılımcıların görüşleri, özellikle yumuşak gücün uygulanması aşamasında, kültürel istihbaratın gerekliliği üzerine odaklanmıştır. İngiliz katılımcıya göre, kültürel istihbarat kavramı özellikle İstihbarat disiplininde yeni şekillenmeye başlamıştır ve bu yönde yapılacak çalışmalar, İstihbarat disiplininin gelişimi açısından oldukça önemlidir. ABD’li katılımcıya göre ise kültürel istihbarat, gücün uygulanmasında önemli bir role sahiptir. ABD’li katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kültürel istihbarat, gücün uygulanmasında önemli bir role sahiptir. NATO açısından değerlendirildiğinde; kültürü bilmeden icra edilen her güç uygulamasında istenmeyen sonuçlar ile karşılaşmış, güç kullanılmadan önceki durumdan daha kötü sonuçların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Gücün önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bazen sert gücün önemli bir aracı olan ölümcül silahların etkisi, paranın etkisi kadar büyük olmamıştır. Para; yaşam kalitesini artırır, insanlara umut aşılar ve onların taleplerini karşılama yeteneği kazandırır. Fakat insanlara sadece para vermek sorunları çözmez. Onların kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak çözümler üretmek çok daha önemlidir. Bunun için bölge insanının kırılgan noktalarının, onları etkileyen unsurların ve hayata bakış tarzlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu yönde en etkili çözüm, onların kültürlerine ilişkin elde edilecek sağlam bir istihbarattır.”

Kültürel istihbarat ile güç arasındaki ilişkiyi farklı açılardan değerlendiren görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- Algıları şekillendirebilmek için kültürü anlamak, kültürü anlamak için de derinlemesine bilgi sahibi olmak lazımdır. Hangi tarz gücün uygulanması gerektiği kararı elde edilen bu bilgilere göre şekillendirilmelidir.
- Yerel halkın inançları ve davranış biçimleri anlaşılmadan güç

uygulamak yanlış bir davranış tarzı olabilir. Ancak, birisinin kültürünü öğrendikten sonra, onu etkileme ve istediklerini yaptırabilme konusunda başarıya ulaşılabilir.

- Yumuşak gücü uygulayabilmek için kültürel istihbaratın elde edilmesi kaçınılmazdır. Afganistan ve Irak harekâtlarının, kültürel istihbaratın gerekliliğini açıkça ortaya koyduğu ileri sürülebilir.

- İstihbarat toplumu, yıllardan beri geleneksel savaşlar içerisinde sert güç için çalışırken, günümüzde asimetrik ve toplum-merkezli savaşların ortaya çıkması ile birlikte, kültürel bilgiye önem veren kültürel istihbarata odaklanmaya başlamıştır. Ancak bu odaklanmanın yeterli olduğu konusunda şüpheler bulunmaktadır. Gelecekte yaşanacak harekâtlarda, istihbarat toplumu kültürel faktörlere odaklanmadığı sürece, ne kurumsal olarak NATO ne de bireysel olarak devletlerin kalıcı bir başarı sağlamasının mümkün olmayacağı tezi ileri sürülebilir.

- Kültürel istihbaratın sonuçları, yumuşak güç kullanımı ve karar verme sürecini destekleyecek niteliktedir.

Yukarıda belirtilen görüşler doğrultusunda, kültürel istihbarat vasıtasıyla elde edilen kültürel bilginin, özellikle toplum-merkezli harekâtlarda, yumuşak güç uygulamasında önemli bir yer teşkil ettiği sonucuna varılmıştır.

e. Görüşme yapılan 30 NATO personeli ISAF bünyesinde görev yapmıştır. Bununla birlikte katılımcıların bazıları NATO tarafından icra edilen diğer harekâtlara (KFOR, SFOR ve Irak) katılım sağlamışlardır. “Harekâta veya harekâtın herhangi bir safhasında (eğitim, planlama vb) NATO ile çalıştınız mı? Evet ise açıklarmısınız” şeklinde sorulan soruya katılımcıların tamamı “evet” cevabını vermiştir. Katılımcılar, NATO’nun çeşitli alanlarında, örneğin; “Afganistan Politik ve Sosyo-Ekonomik Konularda Planlama Subayı, İrtibat Subayı (Afganistan), ISAF Planlama Subayı, Özel Kuvvetler (Afganistan), Planlama Subayı (Bosna), Afgan Hava Kuvvetleri Halkla İlişkiler Direktörü (Afganistan), NATO Irak Eğitim Misyonu (Irak) vb.” olarak görev yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte NATO dışı personelden Nepal’li katılımcı, NATO

tarafından verilen bir eğitime, Nijerya'lı katılımcı ise NATO'nun organize ettiği bir tatbikata katılım sağladığını ifade etmiştir.

f. NATO personeli ile gerçekleştirilen görüşmede katılımcılara, NATO'nun kültürel istihbarat/kültürel farkındalık faaliyetlerini ölçmek maksadıyla, "NATO hiç, kültürel istihbarat/kültürel farkındalık eğitim/çözümleri içerisinde (ABD'nin *Vietnam CORDS* tecrübesi veya *Human Terrain System/Female Engagement Teams/Key Leader Engagement Teams* gibi) yer aldı mı?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların görüşünün; NATO'nun bir kurum olarak doğrudan bu tür faaliyetler içerisinde olmadığı, daha çok üye ülkelerin bireysel olarak faaliyet gösterdiği üzerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından NATO bünyesinde kültürel faktörlerin öneminin bilindiği, özellikle ISAF harekâtında konunun dikkate alındığı, intikal öncesi ve kilit lider eğitimlerinin büyük bölümünün kültürel konulardan oluşmaya başladığı ifade edilmiştir. SFOR'da görev yapan Hollanda'lı katılımcı; sivil-asker işbirliği çalışmaları kapsamında faaliyetlerin olduğunu belirterek, görev öncesinde kültürel konularda eğitim aldığını ifade etmiştir.

g. Kültürel istihbaratın NATO bünyesinde uygulanışı ve bu konuda gerçekleştirilen eğitimlerin araştırılması maksadıyla katılımcılara, "NATO bünyesinde kültürel istihbarat eğitimi zorunlu mu? Eğer evet ise, NATO bünyesinde askerlere/subaylara kültürel istihbarat eğitimi nasıl veriliyor?" şeklinde soru yöneltilmiştir. Bu konuda verilen cevaplar, bir önceki soruya verilen cevaplar paralelinde, ülkelerin bu tür eğitimleri bireysel olarak organize ettikleri yönünde yoğunlaşmıştır.

İngiliz katılımcı, kültürel istihbarat eğitiminin İngiliz ordusu için zorunlu olduğunu ve olası bir harekât öncesinde ordu bünyesinde bu eğitimlerin verildiğini ifade etmiştir. Bir başka İngiliz katılımcı ise bu bilgiyi teyit etmiş, İngiliz ordusu için; harekât öncesi ve harekât süresince, harekât bölgesi kültürüne yönelik eğitimlerin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Kültürel eğitim kapsamında, her düzeyde asker için bir eğitim paketi olduğu, rütbe ve konuma göre içeriği derinleşen eğitimlerin verildiği ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmede ABD'li katılımcı, kültürel konulara ilişkin

eğitimlerin, ABD ordusu için önemli ve zorunlu olduğunu, harekât bölgesine intikal edilmeden önce tüm askerlerin bu eğitimleri aldıklarını belirtmiş, Fransız katılımcı ise kültürel eğitimlerin ülkelerin ulusal sorumlulukları altında olduğunu ve her NATO ülkesinin bireysel eğitim programlarına sahip olduğunu ifade etmiştir. NATO içerisinde kültüre ilişkin bireysel eğitimlerin varlığı, hemen hemen tüm ülke katılımcıları tarafından kabul edilmiştir.

Yukarıda belirtilen görüşler doğrultusunda NATO içerisinde kültürel konulara ilişkin detaylı eğitimlerin, üye ülkelerin bireysel çabalarıyla gerçekleştirildiği sonucuna varmak mümkündür. Bununla birlikte Türk katılımcı ile yapılan görüşmede, Norveç'te bulunan NATO Müşterek Harp Merkezi'nde (*Joint Warfare Center*) ISAF harekâtı kapsamında kültürel eğitimlerin verildiği öğrenilmiştir. Söz konusu merkezin resmi İnternet sitesi incelendiğinde; üçüncü bölümde de anlatıldığı şekilde eğitimlerin gerçek senaryolar çerçevesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Eğitimlerde, intikal edilecek ülke halkı ile her koşulda nasıl iletişim kurulacağı yönünde temel bilgiler sunulmaktadır (NATO Joint Warfare Centre [Web], 2014). Bununla birlikte, üçüncü bölümde incelendiği gibi NATO bünyesinde; NATO Okulu, İnsan İstihbaratı Mükemmelliyet Merkezi, Sivil-Asker İşbirliği Mükemmelliyet Merkezi, Terörizmle Mücadele Mükemmelliyet Merkezi ve Barış İçin Ortaklık Merkezi Komutanlığı gibi kurumlarda da kültüre ilişkin eğitimler verildiği tespit edilmiştir. Söz konusu merkezlerde gerçekleştirilen eğitimler incelendiğinde; kültürel farkındalığı yaratıcı temel eğitimlerin sunulduğu görülse de, derinlemesine bir kültürel eğitimin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra, NATO personeli tarafından hazırlanan Çokuluslu Deneme (Multinational Experiment 6.0) dokümanının 4.3'üncü bölümünde "kültürel konular" tanımlanmış ve bu konuda önemli bilgiler sunulmuştur. Dokümanda belirtildiği üzere, yeni savaş ortamında kültürel konular kapsamında; harekât alanında bulunan dinamiklerin bilinmesi, makro ve mikro seviyede kültürel farkındalık yaratılması, askeri personelin yabancı dil, kültürel istihbarat, müzakere teknikleri ve çatışma çözümü konularında eğitilmesi, öncelikli hedefler arasında yer almaktadır (Multinational Experiment 6.0, 2010).

NATO dışı personele ülkelerinde kültürel eğitimlerin zorunlu olup

olmadığı sorulduğunda; 15 katılımcıdan 7'si ülkelerinde bu yönde eğitimler olduğunu ifade etmiştir. Pakistan'lı katılımcı, verilen eğitimlerin kültürel farkındalık eğitimi şeklinde gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Uganda'lı katılımcı, her seviye asker için bu eğitimlerin verildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, genel kültürel farkındalık eğitiminin askerler için, üst düzey liderlik eğitimi adı altında daha özel bir kültürel farkındalık eğitiminin ise üst düzey karar vericiler ve komutanlar için verildiğini belirtmiştir. Diğer taraftan Filipinler'den katılımcı, intikal edecek birliklerin iki hafta süren bir kursa tertip edildiklerini, bu kursun intikal edilecek ülkenin kültürünün tanınmasına ilişkin olduğunu ifade etmiştir. Son olarak, Nepal'de BM görevleri kapsamında kültüre yönelik eğitimler almanın mecburi olduğu, Endonezya ve Tayland'da ise dil, din ve kültürel eğitimler verildiği öğrenilmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler değerlendirildiğinde; NATO kapsamında kültür ve kültürel istihbarata ilişkin eğitimlerin, daha çok ülkelerin bireysel olarak, kendi kurumsal bünyelerinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. NATO bünyesinde ise, harekât alanına ilişkin kültürel eğitimler çok ayrıntılı olmasa da, mükemmelliyet merkezleri ile okullar tarafından verildiği görülmektedir. NATO, özellikle Afganistan ve Irak harekâtlarından elde edilen dersler neticesinde, kültürel konuların önemini kavramış ve planlamalarında bu konulara daha çok yer vermeye başlamıştır. Gelecekte NATO'nun yeni ve farklı kültürlerle sahip harekât alanlarında yer alma olasılığı değerlendirildiğinde, kültürel konulardaki farkındalık seviyesinin artırılmasının öneminin bir kez daha ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Öte yandan, NATO harici diğer ülkelerin de konuya tamamıyla yabancı olmadıkları yorumu yapılabilir. Özellikle, BM harekâtlarına katılım sağlayan ülkelerin, kültürel faktörlerin harekâttaki rolünü daha fazla kavradığı gözlemlenmiştir.

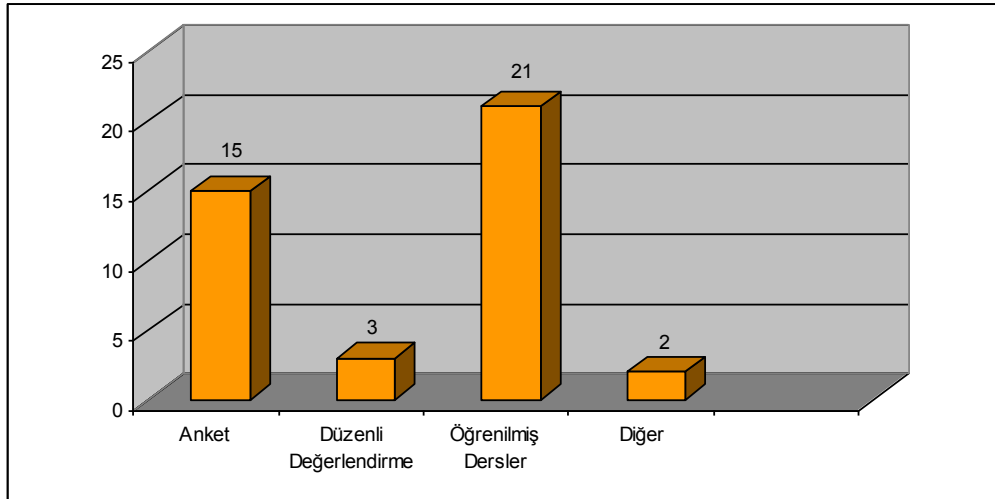
NATO içerisinde, karar vericilere ve komutanlara kültürel konularda danışmanlık yapan personelin bulunduğu gerçekleştirilen görüşmelerde tespit edilmiştir. Bu personel, sivil uzmanlar, istihbarat subayları ve Afgan mültecilerden oluşmaktadır. Afganistan ve Irak gibi harekât alanlarında NATO bünyesinde çalışan tercümanların da aynı zamanda kültürel danışman olarak görev yaptıklarını söylemek mümkündür.

Kültürel danışmanların ve yerel tercümanların karar vericileri doğru yönlendirebilmeleri için, öncelikle kültürel konulara ilişkin eğitilmiş olmalarının şart olduğu söylenebilir. Kültürel danışmanların, yerel halk ile nasıl iletişim kurulacağı ve kültürel konuların nasıl analiz edileceği konularında uzman olmaları önemli bir husustur.

ğ. NATO içerisinde ve NATO dışında gerçekleştirilen kültürel eğitimler sonunda herhangi bir geri besleme olup olmadığının araştırılması maksadıyla katılımcılara; “kültürel eğitimler sonunda geri besleme yapılıyor mu? Evet ise ne şekilde?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. NATO katılımcılarının tamamı bu soruya “evet” olarak cevaplarken, NATO dışı 15 katılımcıdan 4’ünün cevabı “hayır” olmuştur.

“Ne şekilde geri besleme yapılıyor” sorusu için; a) Yurtdışı görevler sonunda yapılan anket, b) Düzenli bir değerlendirme sistemi, c) Alınan dersler ve d) Diğer olmak üzere dört seçenekli cevap şıkkı tanımlanmıştır.

Cevaplar yorumlandığında ortaya çıkan tabloda, birinci olarak “öğrenilmiş derslerden geri besleme”, ikinci olarak ise “anket” cevaplarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir (Şekil-18).

Şekil-18 : Görev Sonrası Kültürel Geri Besleme Araçları

Ayrıca “diğer” konular arasında, harekât alanındaki komutanların değerlendirmesi ve harekât alanında görev sonu brifingleri şeklinde geri beslemelerin olduğu ifade edilmiştir.

h. NATO, kurulduğu tarihten beri birçok harekât içerisinde yer almıştır. Bu harekâtlar kapsamında kültürel bilgiye erişim konusunda çeşitli çabalar sarf edilse de halen, teori ile pratik arasında, bir başka ifadeyle hazırlanan harekât planları ile uygulamada derin uçurumların olduğu söylenebilir. Bu tespit, NATO'nun 30 katılımcısına yöneltilen; "NATO içerisinde, elde edilen etnoğrafik, kültürel bilgi ile harekât planları arasında uçurumlar olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar ile desteklenmiştir. 30 katılımcıdan 28'i (%93) "evet" cevabı verirken, 2'si (%7) "hayır" demiştir. Ortaya çıkan sonuçlar neticesinde, bahsedilen bu uçurumun hâlihazırda devam ettiği değerlendirilmiştir.

Katılımcılar tarafından konuyla ilgili ortaya konulan farklı görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- Uçurumun, operasyonel ve taktik faaliyetler ile stratejik hedefler arasındaki koordinasyon ve iletişim eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

- Teorik olarak arada uçurum olmamalı ancak pratikte bu pek mümkün görünmüyor. Herkes gibi politikacılar, karar vericiler, askerler ve planlamacılar da yanlış yapabilir. Bazı harekât planları, kültürel ve etnografik bilgiye odaklanmamaktadır. Eğer planlar, kültürel ve etnografik bilgiye odaklanırsa, kuvvetlerin hata yapma oranları azalır. Ancak planlar mükemmel bir şekilde hazırlanmış olsalar da, insanın ve çevresel şartların değiştiği unutulmamalıdır.

- Harekât icra eden askeri personelin eğitim becerisi ve kültürel farkındalığının, en zayıf halka kadar güçlü olduğu unutulmamalıdır.

- NATO, genelde kitabi bilgilerle durumsal farkındalık sürecini hazırlamaya çalışmaktadır. Oysa ilgili ülkede, gerçek durumun biraz farklı olduğu harekâtın gelişimiyle birlikte kendisini göstermektedir.

- Özellikle, bilgi paylaşımı, pratiğe uygulama ve öğrenilmiş dersler bağlamında eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bir başka eksiklik konusunun, bu kazanımların gelecek harekâtlara uygulamadaki başarısızlıklar olduğu söylenebilir.

- Uçurumun var olacağı kabul edilebilir. Çünkü bölgede yıllarca yaşamayan birisinin, o bölgenin kültürünü tam olarak anlayabilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Katılımcılar tarafından ifade edilen hususların tamamının önemli olduğu değerlendirilirken özellikle son cevap oldukça dikkat çekici bulunmuştur. Bu kapsamda;

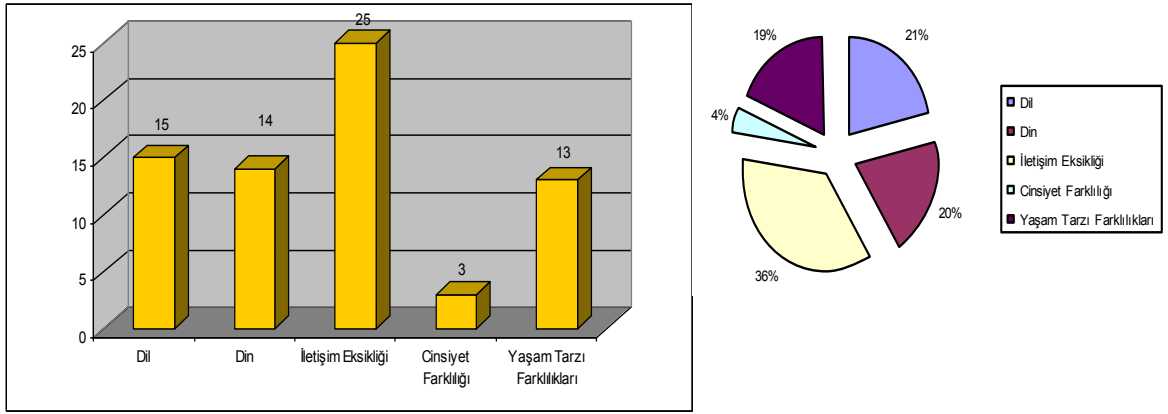
- Harekât alanında yer alan yerel halkın kültürünün tam olarak anlaşılabilmesi için özellikle alan çalışmaları yapılmasının,

- Eğitimlerin; uzman, bölgede yaşamış ve bölgenin hassasiyetlerini tam olarak bilen personel tarafından verilmesinin,

- Kültürel bilginin analiz edilmesi ve yorumlanması ile elde edilen kültürel istihbaratın, doğru bir şekilde ve zamanında uygulayıcılara ulaştırılmasının, bahse konu olan uçurumun azaltılması adına etkin çözümler olabileceği değerlendirilmektedir.

1. Harekât planları ile kültürel ve etnografik bilginin kullanımı arasındaki uçurumun var olduğunun tespitiyle birlikte, bu uçurumun yok edilmesi ve harekâtın etkinliğini engelleyen sosyo/kültürel faktörlerin tespit edilmesi maksadıyla katılımcılara "harekât alanı/çevresinde, harekâtın etkinliğini engelleyen sosyo/kültürel faktörler nelerdir ?" sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcılar tarafından genel olarak, harekâtın etkinliği açısından birçok engelin var olduğu ifade edilmiştir (Şekil-19). Cevaplar incelendiğinde, bazı katılımcıların birden fazla seçenek sundukları tespit edilmiştir. Bu engellere ilişkin, 45 katılımcıdan 25'i "iletişim eksikliği"ni ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, 15 katılımcı "dil", 14 katılımcı "din", 13 katılımcı "yaşam tarzı" ve 3 katılımcı da "cinsiyet farklılığı" hususlarının, harekâtın etkinliğini engelleyen sosyo/kültürel faktörler olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Şekil-19 : Harekâtın Etkinliğini Engelleyen Sosyo/Kültürel Engeller

Verilen cevaplar yorumlandığında, kültürlerarası iletişim eksikliğinin katılımcıların % 36'sı tarafından önemli bir engel olarak gösterildiği tespit edilmiştir (Şekil-19). Kültürlerarası iletişimi, birbirini tam olarak tanımayan iki veya daha fazla kültürün iletişim içerisine girme durumu olarak tanımlamak mümkündür. İletişim alanında yaşanan sorunlar, zaman zaman maddi ve asker kaybına kadar giden sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum, görüşme yapılan ABD'li katılımcı tarafından örnek verilerek açıklanmıştır:

“Birçok kez NATO/ABD kuvvetlerinin yerel halkı olumsuz yönde etkileyecek dar görüşlü kararlarına şahit oldum. Irak'ta El Numaniyah yakınlarında Irak Birliğinde görev yaptım. Terörizmle mücadele açısından en önemli taktiklerden birisi, halk nezdinde hükümetin kendilerini koruyabileceği düşüncesinin oluşturulmasıdır. Bunun için toplumun gözünde hükümetin yasal bir yapıya sahip olması ve halkın hükümetin icraatlarına gönüllü katılım sağlaması gerekmektedir. Yerel halka yönelik yaptığımız hatalardan birisi, yerel şirketlere iş vermememizdir. Bu şekilde davranarak halkın terörizme destek vermesine neden oluyoruz. Bunun en belirgin örneği, askeri üs içerisinde hizmet sağlayıcı olarak kiralanan ABD şirketinin varlığıdır. Hâlbuki bu şirketin vereceği hizmetler, yerel şirketler tarafından da sağlanabilir. Bu sayede yerel halk ile iletişim artar, iş imkânı yaratılır ve yerel halkın refah seviyesi yükseltilebilir. Ancak biz bunu yapmadık ve halkın bize karşı cephe almasına ve terörizme destek vermesine yol açtık. Eğer yerel şirketler vasıtasıyla halka iş imkânı yaratabilseydik, hem kalpler kazanılır hem de dini liderler vasıtasıyla terörizme katılımlar önlenebilirdi. Bir diğer örnek, altyapı hizmetlerinin yerel şirketler yerine bir başka ülke şirketine verilmesiydi. Bu durum uluslararası kriz yarattı. Sonunda yerel dini liderler ile karşılıklı olarak iletişim kurularak soruna çözüm bulundu. Sonuç olarak, küçük şeyler büyük etkiler yaratabiliyor. Burada bahsedilen problemler küçük görülebilir ancak yapılan yanlışlar stratejik etkilere neden olabilecek

kadar büyük olabiliyor.”

Norveç’li katılımcının iletişim eksikliği ile ilgili görüşü, başarısızlığın nedenine ilişkin farklı bir yaklaşım sergilemesi açısından dikkat çekici bulunmuştur. O’na göre Afganistan’da ISAF’in en zayıf noktası, harekât alanında çok fazla ülkenin, bir başka ifadeyle çok çeşitli kültürlerin yer almasıdır. Norveç’li katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Savaşlar zaman zaman kaybedilir veya kazanılır. Bu durum, Afganistan için de geçerlidir. ISAF, Afgan kültürünü anlayabildiği ölçüde savaşı kazanabilecektir. Bu mücadele her seviyede gerçekleşebilir. ISAF’in en zayıf noktası, farklı ülkelerin sahip olduğu farklı kültürlerden oluşmasıdır. Bu durum, Afgan kültürüne sergilenen farklı yaklaşımların temel nedeni olarak görülürken aynı zamanda ortak bir farkındalık sağlanmasına da engel olmaktadır.”

Kültürlerarası iletişim eksikliğinin NATO açısından farklı sonuçlar yarattığı söylenebilir. Bu durumu değişik açılardan değerlendirmek mümkündür. Birinci olarak; NATO içerisinde farklı kültürler yer almaktadır. Bu kültürler arasında zaman zaman anlaşmazlıklar ve iletişim eksikliklerinin oluşması doğaldır. NATO öncelikle, kendi içerisindeki bu farklı kültürler arasında iletişimin sağlıklı olmasını hedeflemektedir. İkinci olarak; harekât bölgesinde farklı kültürler bulunabilmektedir. Örneğin, Afganistan’da çok fazla etnik grup yer almakta ve her grubun kendine özgü kültürleri bulunmaktadır. Kültürel iletişim eksikliğinin bu gruplar arasında da var olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncü olarak; NATO içerisindeki farklı kültürler, harekât bölgesindeki farklı kültürlerle iletişim kurmak durumundadırlar. Dolayısıyla ortaya çıkan bu farklılıkların yarattığı karmaşıklığın ve zafiyetlerin önüne geçilmesinin oldukça zor olabileceği değerlendirilmektedir. NATO içerisindeki her bir ülkenin, harekât alanındaki kültürlere aynı hassasiyetle yaklaşmasının pek mümkün olmayacağı ifade edilebilir. Örneğin, Türkiye’nin müslüman Afgan halkına karşı yaklaşımının ve sergilemiş olduğu hassasiyetin, bir diğer NATO üyesi ile aynı olmadığı ifade edilebilir. Bunun temel nedeninin “paylaşılan kültür” olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcılar tarafından verilen cevaplarda, önemli engeller olarak gösterilen konulardan bir diğeri, din ve dil farklılıklarıdır. Harekâtı düzenleyenler ile yerel halkın inançlarının farklı olması, bunun neticesinde

halkın dini inançlarına saygı gösterilmemesi, çatışmanın temel nedenlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmacı tarafından, altı aylık süre ile Afganistan’da gerçekleştirilen çalışma esnasında gözlemlendiği şekilde, Afgan halkı dini inançlarına aşırı derecede bağlıdır. 18 yaşındaki Afgan gencinin göstermiş olduğu tepki, bu duruma güzel bir örnektir. Kabil’de icra edilen bir devriye görevi esnasında, Afgan genci Türk devriye timine olumsuz bir tavır sergileyerek bireysel saldırı düzenlemek istemiştir. Tercüman vasıtasıyla yapılan görüşmelerde, Türk askerinin müslüman olduğunun belirtilmesi ve dini konular üzerine gerçekleştirilen kısa bir sohbet neticesinde Afgan genci; yabancı askerlerin, dinlerinin farklı olması nedeniyle, kendileri için tehdit oluşturduğunu, Türklerin müslüman olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. Bahse konu genç Afganlı, müslüman Türk askerine sevgi gösterisinde bulunarak görevin geri kalan kısmında yardımcı olmuştur. Ancak diğer ülke askerlerinin, onun için hala bir tehdit özelliği taşıdığını belirtmek mümkündür. Müslüman olduğu için Türk askerini tehdit olarak görmeyen bu gencin, “müslüman olmayan ordular düşmandır” algısının değiştirilmesinin oldukça zor olduğu söylenebilir.

Dil farklılıkları bir diğer çatışma nedenlerinden birisidir. NATO askerleri görevlerini genellikle tercüman kullanarak icra etmektedir. Afganistan’a intikal eden kuvvetlerin yerel dili bilmemelerinin, olaylara hızlı reaksiyon vermelerini engellediği söylenebilir. İletişim sadece tercümanların kontrolünde gerçekleştirilebilmektedir. Bu durumun, zaman zaman yanlış anlaşılmalara, olumsuz etki ve tepkilere neden olduğu bugularına rastlanmıştır. İletişim sorunları, sadece konuşma bağlamında değil aynı zamanda “beden dili” kullanımında da kendini göstermektedir. NATO’nun kendi bünyesinde bile farklı “beden dili” yaklaşımlarının var olduğu düşünüldüğünde, beden dilinin yanlış kullanımının ortaya çıkmasının kaçınılmaz bir durum olduğu ifade edilebilir. Bir ülke için “tamam” anlamındaki bir hareket, diğer ülke için yanlış bir anlam ifade edebilmektedir. Örneğin; Özbek asıllı Afgan askerine el ile yapılan selamlama da, selamlayanın başında şapka olması şarttır. Şapka olmadan, elini başına götürerek yapılan selamlama, Özbek asıllı Afgan askeri

tarafından hakaret olarak algılanabilmektedir.⁵⁷

Tespit edilen diğ er bir kültürel engel, harek t  düzenleyen bat  kültürü ile harek t  alanında bulunan doğ u kültürü arasındaki anlaşmazlık ve farklılıklardır. Bir başka ifadeyle, her iki grup arasında gözlemlenen farklı yaşam tarzıdır. Farklı yaşam tarzı, kültürler arası iletişimsizliği artıran nedenlerden birisi olarak gösterilebilir. Din ve aile merkezli bir topluma karşı, kapitalist ve batılı düşünce tarzı, özellikle Afganistan gibi harek t  alanında çatışmanın en temel nedenlerinden birisi olarak görülebilmektedir. Batılılar için Afganlılar gibi, Afganlılar için de Batılılar gibi düşünmenin oldukça zor olduğu söylenebilir. Batı gelenek ve görenekleri, Afganlılar için ne kadar yabancı ve kabul edilemez ise, Batılılar için de Afgan gelenek ve görenekleri aynı özelliği taşımaktadır. Örneğin; doğ u kültüründe düğün adetleri, Batılılar için bir tehdit unsuru gibi görülebilmekte ve tehdit olarak algılanabilmektedir. Afganistan'da düğünlerde eğlenmek maksadıyla açılan ateşlerin ABD'liler tarafından saldırı olarak algılanması bunun en güzel örneğidir. Bununla birlikte Batılıların aile,  ocuk yetiştirme ve özgürlük anlayışları, Afganlılar için kabul edilemez bir durumdur. Kadın ve çocukların savaş içerisinde kullanımı, keskin dini kurallar ve maddi imkânların kısıtlı olduğu bir yaşam tarzı Batılılar açısından sıradışı bulunurken, bu durum Afganlılar için olağandır. Tüm bu farklı yaşam tarzlarının, her iki toplumun ortak bir platformda buluşmasını engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkacağı sonucuna varmak mümkündür.

Son olarak cinsiyet farklılıklarının dikkate alınmamasının diğ er bir engel olarak görüldüğü söylenebilir. Bu durumun, yabancı askerlerin ülkelerinde keskin sınırları olmayan kadın-erkek ayrımının, Afganistan'da yarattığı hassasiyeti anlamamaları nedeniyle ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. Özellikle kadına yaklaşım tarzının, çatışmanın temel nedenlerinden birisini oluşturduğu değerlendirilebilmektedir.

i. Katılımcılara, "NATO'nun askeri kültürünün belirgin özellikleri, harek t  içerisindeki kuvvetlerin (toplum veya çok uluslu timler ile) etkileşimini etkiler mi?" sorusu, 28 üyeli NATO'nun kendi içerisinde yer alan

⁵⁷ Söz konusu davranış biçimi literatürde yer almamaktadır. Bu tespit, 2004 yılında Afganistan'da gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda bizzat gözlemlenmiştir.

değişik kültürlerin etkileşimi ve harekâta olan etkisinin anlaşılması maksadıyla yöneltmiştir. Katılımcıların cevabının, “kültürel farklılıklar ve kültürel hassasiyetlerin önemi” üzerine odaklandığı tespit edilmiştir. NATO içerisindeki bazı ülkelerin hassasiyetlerinin, etkin bir bilgi paylaşımını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

NATO’nun kendi içerisinde yaşadığı kültürlerarası iletişim sorunu hakkında ABD’li katılımcının görüşü dikkat çekicidir. ABD’li Albay rütbesinde, Afganistan ve Irak gibi harekât alanında milli ve NATO bünyesinde görev yapan katılımcıya göre temel sorunlardan birisi, her bir NATO üyesi devletin sahip olduğu bireysel hedeflerin, NATO’nun kurumsal olarak sahip olduğu hedeflerden farklılığıdır. Katılımcı bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“NATO’nun etkin çok uluslu ekipler oluşturabileceğine inanıyorum. Ancak her ülkenin kendi milli hedefleri, NATO’nun uzun dönem planlama ve görevlerinin oluşturulmasını olumsuz etkilemektedir. Her ülkenin kendi milli kısıtlamaları, ortak bir harekâtı birçok kez mümkün kılmamaktadır. Afganistan ve Irak’ta ABD askerleri, görevlere birçok kez yalnız başına gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin; Afganistan’da birlikte görev yaptığımız İngiliz askerleri ile birçok konuda fikir ayrılığı yaşadık. Afgan askerlerinin eğitiminde hem İngilizlerin hem de bizim farklı yaklaşımlarımız oldu. Dolayısıyla her iki ülkenin NATO bünyesinde olmasına rağmen ortak bir davranış sergileyemediği söylenebilir. Tabii ki bu durumun Afgan askerleri üzerinde olumsuz bir algının oluşmasına neden olduğunu ifade etmek mümkündür.”

Diğer taraftan bir başka ABD’li katılımcı, Afganistan’da NATO askerlerinin altı aylık periyotlarla değişmesi nedeniyle, NATO güçleri ile yerel halk arasında kurulan iletişimin sağlıklı olmadığını vurgulamıştır. Bu durumun NATO içerisinde bile sorun teşkil ettiğini ifade etmek mümkündür. Katılımcıya göre Afgan halkı, yaşanan bu sorun nedeniyle NATO’nun sürekli ve istikrarlı bir stratejisine şahit olamamıştır.

Katılımcılar tarafından, konuyla ilgili ortaya konulan farklı görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- NATO içerisindeki üye ülkelerin davranışları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, NATO içerisinde ortak bir davranış kalıbı geliştirmeyi imkânsız hale getirmektedir.

- Bazı ülkeler, birtakım özel görevler için ulusal çekincelerini ortaya koymaktadır. Bu çekinceler ve yükselen ulusal görüşler, hem iletişimi hem de harekâtların başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

- Farklı ülkeleri bünyesinde barındıran NATO'nun, ortak bir görüş çerçevesinde birlik olması çoğunlukla mümkün değildir. Kültürel hassasiyetler ülkeden ülkeye değişmektedir.

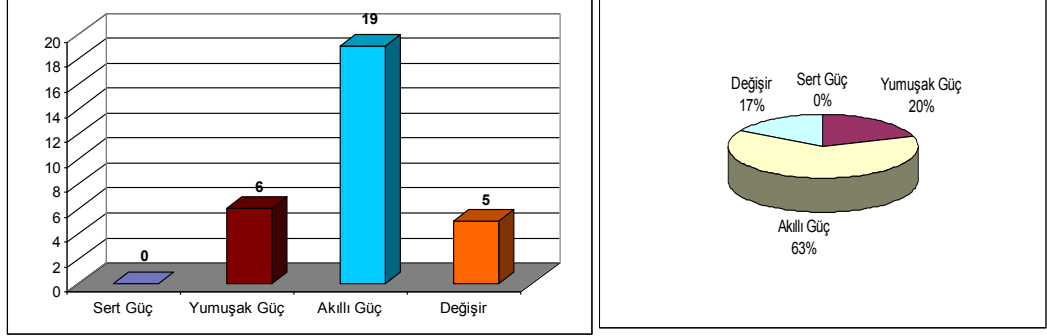
- NATO'nun askeri kültürü bunu engellemiyor, ancak NATO askerlerinin mensup olduğu ülkelerin kültürü etkileşimi zorlaştırıyor.

Yukarıda belirtilen düşünceler yorumlandığında; farklı kültürlerden oluşan NATO'da bireysel davranışların daha ön plana çıktığı, bu durumun ortak hareket etmeyi zorlaştırırken aynı zamanda kültürler arası iletişimi de olumsuz yönde etkilediği değerlendirilmektedir.

j. NATO'nun Afganistan'da sürdürdüğü harekât 2014 yılı itibariyle devam etmektedir. Harekât bünyesinde bir taraftan sert güç uygulanırken, diğer taraftan yumuşak güç uygulamaları çeşitli faaliyetler kapsamında kendisini göstermektedir. NATO'nun bugüne dek icra ettiği harekâtlarda zaman zaman başarısızlıklar yaşandığı gözlemlenen bir gerçektir. Bu çerçevede, NATO perspektifinden Afganistan'da çatışma çözümü için en iyi hareket tarzının araştırılması maksadıyla NATO personeline, araştırmanın ilk sorusunda yer alan güç faktörlerini içerecek şekilde "NATO perspektifinden, Afganistan'da çatışma çözümü için en iyi hareket tarzı nedir?" şeklinde bir soru yöneltilmiş, cevaplanması maksadıyla; a) Sert Güç, b) Yumuşak Güç, c) Akıllı Güç, d) Diğer çözümler (Nedir, NATO nasıl uygular?) olmak üzere dört seçenek tanımlanmıştır.

Görüşmenin birinci sorusunda, harekât alanına intikal etmeden önce veya harekât alanında kullanılan güç unsurları ve bu güç unsurlarının hangisinin daha etkin olarak kullanıldığının araştırılması maksadıyla tüm katılımcılara soru yöneltilmiştir. Benzer cevap şıklarını içeren ikinci bir soru, bu kez NATO açısından ve Afganistan özelinde en iyi çözümün hangisi olması gerektiğinin araştırılması maksadıyla NATO ülke personeline sorulmuştur.

Verilen cevaplar incelendiğinde; NATO’nun Afganistan özelinde uygulayabileceği en etkin çözüm olarak katılımcıların %63’ü tarafından “akıllı güç”, bir başka ifadeyle “sert ve yumuşak gücün koordineli kullanımı” öngörülmüştür (Şekil-20). Bununla birlikte %20’si “yumuşak güç”, %17’si ise “duruma ve şartlara göre değişir” olarak görüş bildirmiştir. Dikkat çekici olan, hiçbir katılımcının salt “sert gücü”, NATO’nun bir çözümü olarak ileri sürmemesidir. Diğer çözümler kapsamında farklı görüşler mevcuttur.

Şekil-20 : Afganistan’da Çatışma Çözümünde En Etkili Hareket Tarzları

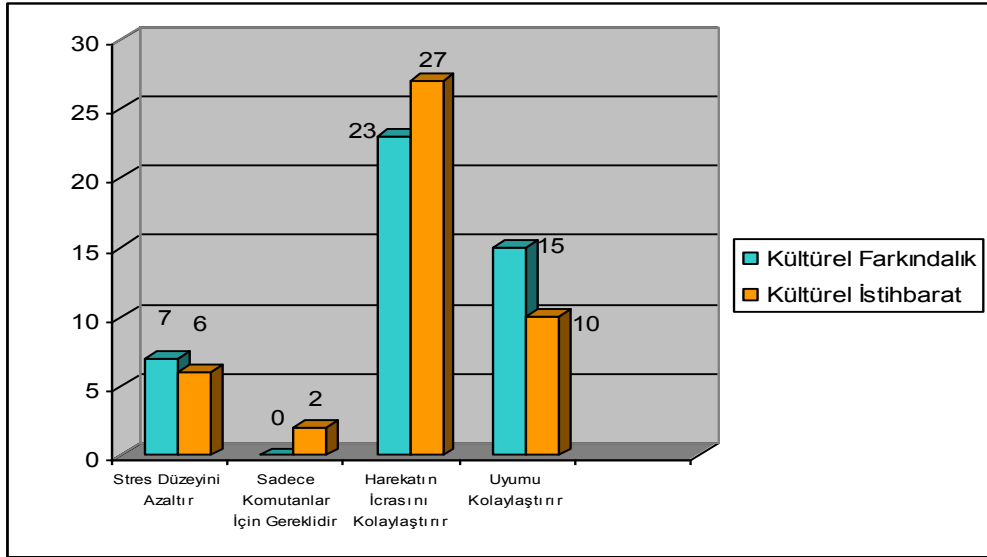
Katılımcılara göre; Afganistan’daki çatışmanın sadece sert veya yumuşak güç ile çözümü zordur. En iyi çözüm, bir yandan sert güç uygularken diğer yandan yumuşak gücün koordineli kullanımıdır. Bununla birlikte bazı katılımcılara göre, en iyi çözüm yoktur, en az sancılı çözüm vardır. Bu aşamada Afganistan’da en iyi çözüm için geç kalındığı değerlendirilmiştir. Bu görüşü destekleyici şekilde, ülkenin gerçeklerinin kabullenilerek Taliban ile anlaşılması ve Taliban’ın siyasi arenada varlık göstermesine göz yumulması, bir başka çözüm önerisi olarak ileri sürülmüştür.

İlk soruda verilen cevaplar incelendiğinde; %45 ile “yumuşak güç” ön plana çıkarken, % 29 ile “içinde bulunulan ortama göre değişir” görüşü ikinci sırada yer almıştır. “Akıllı güç” ise %22 ile üçüncü sırada yer alan bir görüş olmuştur. Bu durum, NATO çerçevesinde ve Afganistan harekât alanı gibi belirgin bir ortama uyarlandığında ise; % 63 ile “akıllı gücün” birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun en temel nedeni olarak, uzun yıllar devam eden Afganistan harekâtında sert güç ile tam bir başarının sağlanamamış olması gösterilebilir. Afganistan harekâtından elde edilen dersler; harekâtın başlangıcında sert gücün etkili bir şekilde kullanılırken ilerleyen zamanda tek

başına bir etkisinin olmadığını göstermiş, bununla birlikte yumuşak güç uygulamasının da gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Her iki güç unsurunun tek başına kullanımının, Afganistan harekâtında başarının sağlanması adına etkin olmadığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, NATO'nun muhtemel bir harekâta, bir yandan askeri güç uygularken diğer yandan yumuşak gücü de göz ardı etmemesi gerektiği değerlendirilmektedir. Akıllı güç uygulaması, geniş bir spektrumda uygulanabilecek en iyi yöntem olarak değerlendirilebilir. Harekâtlarda bazen yumuşak güç zayıflık gösterir, sert güç ise direnç yaratır ve düşmana daha fazla destek sağlar. Bu yüzden her ikisinin birlikte ve dengeli kullanımı önemlidir. Unutulmaması gereken konu; gücün her çeşidinin karşı taraf için kötü ve istenmedik bir durum sergilemesidir. Bu yüzden, güç kullanımında dini ve kültürel değerler göz önüne alınarak süreklilik sağlanmalıdır.

k. Kültürel farkındalık ve kültürel istihbaratın, devam eden veya muhtemel bir harekâtın içerisindeki etkilerini araştırmak maksadıyla katılımcılara "Askerlerin sahip olduğu kültürel farkındalık/kültürel istihbarat" harekâtı nasıl etkiler?" şeklinde dört seçenekli bir soru sorulmuştur. Seçenekler şu şekilde sıralanmıştır: a) Uyumunu kolaylaştırır, b) Harekâtın icrasını kolaylaştırır, c) Sadece komutanlar için gereklidir, d) Stres düzeyini azaltır.

Verilen cevaplar incelendiğinde; hem kültürel farkındalık hem de kültürel istihbaratın harekâtın icrasını kolaylaştırdığı yönünde görüşlerin birinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, "uyumu kolaylaştırdığı" yönündeki görüşler ikinci sırada, "stres düzeyini azalttığı" yönündeki görüşler de üçüncü sırada yer almıştır. Diğer yandan, kültürel istihbaratın "sadece komutanlar için gerekli" olduğu yönünde iki katılımcı görüş bildirmiştir (Şekil-21).

Şekil-21 : Harekâtın Etkinliği Açısından Kültürel Farkındalık/Kültürel İstihbarat

Sonuçlar yorumlandığında; devam eden veya olası bir harekâta hem kültürel farkındalık hem de kültürel istihbaratın, harekâta yönelik olumlu etkiler yarattığı değerlendirilmiştir. Kültürel farkındalığın, intikal eden askerlerin harekât alanına uyumunu kolaylaştırdığı söylenebilir. Sahip olunan bilgi ile harekât icra eden askerler, ortama ve duruma daha kolay adapte olabilmekte, kendilerine olan güven artmaktadır. Kültürel istihbarat açısından değerlendirildiğinde ise; harekâtın icrasını kolaylaştırdığı düşüncesinin daha baskın olduğu görülmektedir. Çünkü kültürel farkındalık yaratmak maksadıyla elde edilen kültürel istihbaratın, bir başka ifadeyle analiz edilmiş kültürel bilginin harekât planlarına dâhil edilmesinin, harekâtın icrasını çok daha etkin ve kolay kılacağı değerlendirilmektedir. Kültürel farkındalık elde etmek için kültürel istihbarata ihtiyaç duyulduğu düşüncesi doğrultusunda; kültürel farkındalığı bir hedef, kültürel istihbaratı da bu hedefe gitmeyi kolaylaştıracak bir araç olarak değerlendirmek mümkündür.

Her iki kavramın harekât alanına intikal eden tüm birimler için gerekli olduğu görüşü, “sadece komutanlar için gereklidir” seçeneğine verilen düşük cevap oranı ile desteklenmiştir. Kültürel farkındalık, daha önceki cevaplarda da açıkça görüldüğü üzere, tüm personel için sahip olunması gereken önemli bir hassasiyettir. Kültürel istihbaratın ise karar vericilere yön verdiği ve planlamalarda kullanılabileceği göz önünde alındığında, komuta kademesi ve

karar vericiler için oldukça önemli bir ihtiyaç olduğu sonucuna varılabilir.

Harekât öncesi ve harekâtın icrası esnasında “bilmek ve farkında olmak”, askerler açısından güven ve cesaret sağlayan en önemli unsurlardan birisi olarak görülebilir. Bu kapsamda, bilen ve kendine güven duyan askerlerin içinde bulundukları duruma karşı daha az stres yaşacakları ifade edilebilir. Kültürel farkındalığın stres düzeyini azaltma etkisi, kültürel istihbarata nazaran daha fazladır. Çünkü kültürel istihbaratın hedefi, doğru ve zamanında bilgi elde etmek ve bu bilginin zamanında kullanıcılara ulaştırılmasıyla kültürel farkındalığın sağlanmasıdır. Dolayısıyla, kullanıcılara zamanında ulaştırılamayan ve kültürel farkındalığı sağlayamayan kültürel istihbaratın, taktik alanda yaşanan stresi azaltma etkisinin oldukça düşük olacağı sonucuna varılabilir. Bu çerçevede harekât alanı stresini azaltmanın farkındalığa sahip olma durumu olduğunu söylemek mümkündür.

I. Görüşmenin sonunda, kültürün operasyonlaştırılması ile ilgili olarak çıkarılan en önemli dersin ne olduğu tartışılmıştır. Bu maksatla, “Kültürün operasyonlaştırılması ile ilgili olarak çıkartılan dersler nelerdir?” şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilerek katılımcıların serbest görüşleri alınmıştır. Katılımcılar tarafından konuyla ilgili ortaya konulan farklı görüşler ve elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- Harekâtlarda sürekli bir sert güç kullanımı ve yumuşak gücün göz ardı edilmesi, insanların fikirleri ve zihinlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sürekli ve kesintisiz bir sert güç, akıllı gücün önündeki en büyük engeldir.

- NATO içerisinde, teoride verilen eğitimlerin pratiğe dönüştürülmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Kültürel konulara ilişkin teorik eğitimler, sosyoloji ve psikoloji dallarında uzman personel tarafından verilmelidir.

- NATO’nun geçmiş harekâtlardan edindiği en önemli ders; klasik istihbarat anlayışına paralel olarak, harekât planlarında “kültürel istihbarat” sürecine de yer verilmesi gerekliliğidir.

- Harekâtlarda başarılı olabilmek için; çalışılan bölgenin ve insanların tanınması ve kültürel konularla ilgili hiçbir hususun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

- En büyük ders, kutsal kitabın yakılması olayında alınmıştır. Bu olay, protestolara ve neticesinde şiddete neden olmuştur. Tüm bu olayların, kültürel istihbarat eksikliğine dayanan kültürel hatalardan kaynaklandığı açıkça görülmüştür.

- Kültürel konulara ilişkin taktik seviyede yapılan hatalar, stratejik seviyede kayıplara neden olabilmektedir.

- Birçok farklı kültürün var olduğu Afganistan'da, farklılıkların farkında olmak harekâtın başarısı adına önemlidir. Bu farkındalık, zamanında ve doğru bir şekilde elde edilen kültürel istihbarat ile sağlanmalıdır.

- Kültür bazen, çevreden çevreye veya bölgeden bölgeye değişim gösterebilmektedir. Bir askerin bir diğer ülkeye intikali, değişik kültürlerle karşılaşması anlamına gelmektedir. Aynı dine sahip olsalar bile farklı kültürler ile karşılaştıklarında, zorluklar ve farklılıklar ile karşılaşmak mümkündür.

- Kültürel istihbarata sahip olmak ve bu sayede kültürel farkındalık sağlamak; insanların işbirliğini kolaylaştırır, terörist gruplara olan desteğin azalmasını sağlar, güven teşkil eder ve toplumsal korkuyu azaltır.

- Kültürel istihbarat, icra edilen/edilecek harekâtlarda, ev sahibi ülke desteği, özel kuvvetler, psikolojik harekât ve meteoroloji gibi, önemli bir kuvvet çarpanı olarak görülmelidir.

- Karşındaki insanların tarihini, isteklerini, ihtiyaçlarını ve onları olumlu düşüncelere yönltecek davranışların bilinmesi, onların kendine çekilmesi veya tarafsız kalmalarının sağlanması önemlidir.

SONUÇ

Gerçek diye birşey yoktur, sadece algılar vardır.

(Gustave Flaubert)⁵⁸

Çalışmanın başlangıcında, savaştan barışı korumaya kadar değişen harekât ortamlarında, hedefe ulaşmak için kültürel istihbarata ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusunun yanıtının arandığı belirtilmişti. Tezin sonucunda, harekât ortamlarında yaşanan değişimin etkisi ile beraber stratejik ve taktik seviyede kültürel istihbarata ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Çalışma içerisinde elde edilen katılımcı görüşlerinin, kuramsal çerçevede yer alan bilgiler ile örtüştüğü sonucuna erişilmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu, kültürel farkındalık ve kültürel istihbaratın harekât içerisindeki gerekliliği ve oynadığı etkin rol konusunda hemfikirdir.

Araştırma sürecinin sonunda ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

- Tanımı üzerinde tam bir uzlaşa sağlanamayan güç kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde var olan teorilerin açıklanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu teorilerde, uluslararası ilişkilerde gücün önemi kabul edilmekte ve güç kavramı her bir teorinin kendi analiz düzeyine göre tanımlanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler literatüründe güç kavramı; sert güç, yumuşak güç ve her iki gücün bir arada kullanımını öngören akıllı güç şeklinde sınıflandırılmıştır. Karşımızdakini tehdit oluşturmayacak şekilde kontrol altına alabilmek, her bir gücün en temel amacı olarak dikkati çekmektedir. Sert güç bunu "zor kullanarak" yumuşak güç ise "ikna ve cazibe" yöntemiyle gerçekleştirmektedir. Öte yandan akıllı güç, her iki gücün beraber kullanımını öngörmesi nedeniyle bir yandan döverken diğer taraftan sevmeyi temsil etmektedir.

- Harekât alanında kullanılacak gücün niteliği, içinde bulunulan duruma göre değişmektedir. Kullanılacak gücün niteliğine karar vermeden

⁵⁸ BENEDICT, Gerald. **The Five-Minute Philosopher**, London, Watkins Publishing, 2011.

önce, bölgesel dinamikler ile harekât alanını etkileyen güç yapılarının bilinmesine ihtiyaç duyulur. Düşman veya dost unsurların bakış açıları ve onları güdüleyen motivasyonları anlamadan, onları etkilemek ve uygulanacak gücün niteliğini belirlemek oldukça zordur.

- Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte savaşlar şekil değiştirmeye başlamış, devletler, savaş dışı harekâtların içerisinde daha fazla, geleneksel savaşların içerisinde ise daha az yer almaya başlamışlardır. Geleceğin harekât ortamını, bölgesel savaşlar yerine, insani yardım, barışı koruma, barışa zorlama ve terörizmle mücadele gibi toplum-merkezli, düşük yoğunluklu ve asimetrik savaşların şekillendireceği öngörülmektedir. Bu yeni tip savaşlarda, fikir ve ideolojilerin şekillendirilmesini öngören yumuşak gücün daha ön planda olduğu fark edilmektedir.

Gelecekte icra edilecek muhtemel harekâtlarda, bir yandan askeri güç uygulanırken diğer yandan yumuşak gücün de dikkate alınması ve işlerlik kazandırılmasının gerektiğine inanılmaktadır. Her iki gücün beraber kullanımını benimseyen akıllı güç uygulaması, geniş bir spektrumda uygulanabilecek en iyi yöntem olarak değerlendirilebilir. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, gücün her çeşidinin karşı taraf için kötü ve istenmedik bir durum sergilemesidir. Bu yüzden güç kullanımında, kültürel değerler göz önüne alınarak süreklilik sağlanmalıdır.

- Sert, yumuşak ve akıllı gücün etkili bir şekilde uygulanabilmesi için bilgiye ihtiyaç duyulur. Devletler, içte ve dışta gelişebilecek her türlü tehdide karşı güvenliklerini sağlayabilmek için hazırlıklı olmak durumundadırlar. Bu tehditlerin analizini yapabilmek ve takiben bunlara karşı hareket tarzları geliştirebilmek için öncelikle doğru ve zamanında elde edilmiş istihbarata ihtiyaç duyulur. Bilginin güç olduğu anlayışının ötesinde analiz edilmiş bilginin, bir başka ifadeyle istihbaratın, uluslararası politikada bir güç haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

- İstihbarat, analiz sürecinden sonra kullanıma hazır olan bilgidir. Analiz edilmemiş bilgi istihbarat değeri taşımamaktadır. İstihbaratın nihai hedefi, harekâtın planlanması ve uygulanması aşamasında karar vericilerin

ihtiyaç duyduğu bilginin sağlanmasıdır. Yapılan tanımlar esas alındığında, istihbaratın temel amacının; mevcut veya potansiyel rakiplerin kısa veya uzun vadeli niyetlerinin anlaşılması, bu niyetlerini gerçekleştirebilecek imkân ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması ve uzun vadeli bir öngörü ile politika oluşturma sürecine katkıda bulunulması olduğu göze çarpmaktadır. Stratejik seviyede devletlerin, taktik seviyede ise orduların ilgi alanını oluşturan istihbarat faaliyetleri, akademik çalışmalar içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yer almaya başlamıştır.

- Geleneksel savaşlarda sert gücün kazanımı, istihbarat toplumunun ilgi alanı içerisinde yer alırken, savaş dışı harekâtların görüldüğü günümüzde yumuşak güç yeni bir ilgi alanı olarak ortaya çıkmıştır. Gelecekte yaşanacak savaşlarda, istihbarat toplumu tarafından yumuşak gücün dikkate alınmaması durumunda, kalıcı bir başarının sağlanması konusunda zorluklar yaşanabileceği tahmin edilmektedir.

- Bir devletin yumuşak gücünü, o devletin siyasi değerleri, dış politikası ve kültürü yönlendirmektedir. Bu araştırmada, kültür konusu incelenmiş, siyasi değerler ve dış politika kapsam dışında tutulmuştur. Kültür, insan davranışlarını yorumlamada kullanılan, toplum üyelerince paylaşılan görüşler, değerler ve algılardır. Savaşın değişen doğası, harekât alanındaki farklı kültürel dinamiklerin derinlemesine anlaşılmasını ve bu kültürlere ilişkin farkındalık sağlanmasını gerekli kılmıştır.

- Kültürel farkındalık; kültürel değerler, inançlar ve algıların farkında olunmasının bir göstergesi ve kültürlerarası iletişimde yanlış anlaşılmayı önleyen bir adım olarak değerlendirilebilir. Kültürel farkındalık sağlamanın temelinde, kültüre yönelik bilgilerin elde edilmesi ve bu bilgilerin analiz edilerek uygulamaya geçirilmesi yer almaktadır. Kültürel farkındalık, dost kuvvetlerin hayatta kalması, uzun dönemli ilişkilerin geliştirilmesi, sosyal bariyerlerin azaltılması, harekât maliyetlerinin düşürülmesi ve kayıpların minimum seviyede tutulması açısından ihtiyaç duyulan bir davranış biçimidir. Kültürel farkındalık kazanımının iyi planlanması ve süreçle bütünleştirilebilmesi, stratejik ve taktik seviyede doğru bir güç kullanımına imkân sağlanabilecek niteliktedir.

- Kültürün stratejik ve taktik seviye planlanma ve uygulamalarda dikkate alınmaması, beraberinde birçok problemi getirmiştir. Kültürü tam bilinmeyen harekât alanına gerçekleştirilen intikallerde, yanlış davranış kalıpları geliştirilmiş, bunun sonucunda önemli ölçüde sivil ve asker kayıpları meydana gelmiştir. Harekât alanlarında farklı kültürlerin varlığı, harekâtı icra eden askerlerde ruhsal, fiziksel  ok nt  ve tükenmişliğin sebebi olarak kabul edilebilir. Çünkü kültürü bilmeden hareket eden askerler, konuşma, yeme ve bilgiye sahip olma hususlarında belirsizliklerle karşı karşıya kalabilmektedirler.

Diğer taraftan, özellikle teknolojiye yaşanan gelişmeler, kültürlerarası iletişimi artırmış, farklı kültürleri birbirlerine yakın kılmıştır. Bu yakınlaşma, beraberinde iletişim problemlerini de getirmiştir. Özellikle, bir kültüre ait hassasiyetlerin yanlış anlaşılması yorumlanması ve uygulanmasının, önemli bir kültürlerarası iletişim engeli oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu iletişim ortamında insanlar, kendi kültürleri ile diğer kültürlerin özelliklerini karşılaştırma imkânı bulmuşlar, kültürel bilgi eksikliği nedeniyle kültürel şoka maruz kalmışlardır.

Kültürel şok, savaş dışı harekâtların başarısı açısından önemli bir konudur. Özellikle terörizmle mücadelede kültürel şok durumunun en çok terör örgütlerinin işine yarayacağı yorumu yapılabilir. Kültürel şokun hiç yaşanmaması veya kısa sürede atlatılması için kültürel farkındalığa her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

- İcra edilen müşterek harekâtlarda kültürlerarası farkındalıkları anlama kabiliyeti, harekâtların başarısı adına önem arz etmektedir. Müşterek gerçekleştirilen harekâtlarda, yerel halkın kültürünün anlaşılmasının yanı sıra birlikte harekât icra eden farklı kültürlerin birbirlerini anlayabilme kabiliyetleri, hem taktik hem de stratejik seviyede ortaya çıkacak sorunları daha çözülebilir kılmaktadır.

- Uluslararası politikada devletlerin hâlihazırda sert güce yönelik teknoloji kazanım çalışmalarının hız kesmeden devam ettiği bilinen bir konudur. Ancak teknolojik çözümlerin savaş dışı harekâtların başarısında tek

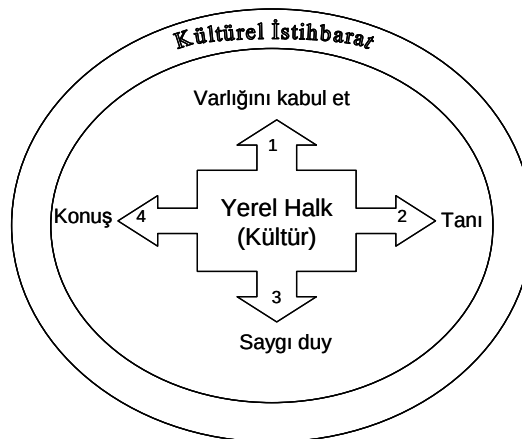
başına yeterli olmadığı düşünölmektedir. Bu tür ortamlarda yer alan karmaşık kültürel dinamiklerin anlaşılmasına ilişkin çalışmaların, harekât planları, doktrin ve konseptlerde yer alacak şekilde, bir an önce başlatılması önem arz etmektedir.

- Kültürel farkındalık sağlamanın yolu, sosyal ve kültürel yapının bilinmesi, dil öğrenimi ve iletişim teknikleri gibi konuları içeren planlı ve sürekli bir eğitimden geçmektedir. Bu eğitimlerin dil ve iletişim uzmanları ile sosyolog ve antropologlar tarafından verilmesi önemlidir.

- Kültürel farkındalık bir amaç, kültürel istihbarat ise bu amaca ulaşmayı sağlayan bir araçtır. Kültürel istihbarat, muhtemel bir harekât bölgesine gerçekleştirilecek harekât öncesinde veya harekât esnasında, o bölgede bulunan kültürün tanınması ve anlaşılması maksadıyla toplanan bilginin tasnif edilmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesi neticesinde elde edilen bir üründür. Kültürel istihbarat, kültüre yönelik elde edilen ham bilginin işlenerek pratiğe dönüştürölmüş halidir. Kültürel istihbarat, harekâtın icrasını kolaylaştırma ve askerlerin harekât alanına uyumunu sağlama açısından bir rehber niteliğindedir.

- Kültürün askeri harekâtlardaki öneminin artması klasik istihbarat süreci ve sistemlerinde değişimleri gerekli kılmıştır. Klasik istihbarat faaliyetleri, düşmanın muharebe düzeni, silah sistemleri, liderlerin özellikleri ve niyetleri üzerine odaklanmaktadır. Diğer taraftan, toplum merkezli savaş dışı harekâtlarda farklı bir istihbarat tekniğine duyulan ihtiyaç oldukça belirgindir. Düşmanın ve onunla aynı coğrafyayı paylaşan toplumun kültürü hakkındaki bilgi, düşmanın savaş düzeninden daha önemli hale gelmiştir. Örneğin, Afganistan'da NATO ve Koalisyon Güçlerinin karşısında, bir tarafta Taliban diğer tarafta dost veya tarafsız halk bulunmaktadır. Taliban ve yerel halkın sahip olduğu kültürel özelliklerin aynı olduğu düşünöldüğünde, yerel halkın Taliban'dan etkilenme potansiyelinin daha fazla olduğu değerlendirilmektedir. Bu yüzden, yerel halkın kültürel özelliklerinin önceden bilinmesi ve buna ilişkin davranışların şekillendirilmesi harekâtın başarısı adına oldukça önemlidir.

- Kültürel istihbarat, farklı kültürler arasında oluşan iletişimi anlamlı kılmaktadır. Bir başka ifadeyle, “kalpleri ve zihinleri kazanma” becerisi kültürel istihbarat ile kazanılmaktadır. Kültürel istihbarat ile yeni kültürlerin varlığı ortaya çıkarılmakta, kendi kültürümüz ile diğer kültürler arasındaki farklar anlaşılabilir kılınmaktadır. Varlığı kabul edilen ve tanınan kültüre saygı duymak ve aynı dili konuşmak, insanlar arasındaki iletişimi artırmaktadır. Kültürel istihbarat, Şekil-22’de gösterilen modeldeki döngünün gerçekleştirilmesine ilişkin önemli girdiler sağlamaktadır.

Bu modele göre; farklı kültürlerin varlığının anlaşılması sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Bu kültürlerin tanınması, bir başka ifadeyle kültürel değerler hakkında yaratılan farkındalık, sürecin ikinci

aşamasıdır. Daha sonra farkında olunan kültürün değerlerine saygı duymak ve o kültüre mensup insanlarla iletişim kurabilmek sürecin diğer basamakları olarak değerlendirilmektedir. Kültürel istihbarat, bu döngü içerisinde sürekli bir faaliyet olarak yer almaktadır.

- Kültürel istihbarat, dünyada var olan kültürlerin görünen ve görünmeyen yüzlerinin ortaya çıkarılması ve toplum merkezli uygulamaların karar verme süreçlerinin yönlendirilmesi açısından bir kuvvet çarpanı olarak değerlendirilebilir. Dünyada farklı kültürlerin, değer sistemlerinin, düşünce ve davranış şekillerinin varlığı, kültürel istihbarata duyulan ihtiyacı bir kat daha artırmaktadır.

- İnsanoğlunun varlığı sürdüğü müddetçe gelecekte yeni çatışma alanlarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dolayısıyla silahlı kuvvetlerin bu çatışma alanlarında muharip olarak veya barışa destek sağlama görevleri üstlenerek yer almaları muhtemel görünmektedir. Bu durum, birçok farklı kültürün birbirleriyle iletişimini kaçınılmaz kılmaktadır. Genel çerçevede tüm dünya kültürlerinin, özelde ise harekât icra edilecek bölge kültürünün, analiz edilerek harekât planlarına dâhil edilmesinin oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir. Muhtemel çatışma alanlarındaki her bir kültüre ilişkin stratejik ve taktik seviyede gerçekleştirilecek analiz çalışmasının en temel unsurunun aktif, doğru ve eş zamanlı bir kültürel istihbarat olacağını söylemek mümkündür.

- Kültürel istihbarat, en doğru ve en süratli şekilde insan istihbaratı vasıtasıyla elde edilebilmektedir. Öte yandan kültürel istihbaratın, sinyal istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı yöntemleri ile toplanması da mümkündür.

- Klasik bir istihbarat çarkı; planlama ve yönlendirme, toplama, işleme, analiz ve üretim ile dağıtım safhalarından oluşmaktadır. Bu çarkta yer alan sürecin kültürel istihbarat için de geçerli olduğu söylenebilir. Ancak bu süreç içerisinde yer alan faaliyetlerin, art arda değil birbirlerine paralel işletilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bir sonraki aşamanın başlaması için bir önceki aşamanın sona ermesini

beklemeye ihtiyaç duyulmayabilir. Örneğin, bir yandan planlama ve yönlendirme işleminin hazırlığı yapılırken diğer yandan hangi toplama vasıtasının kullanılacağı belirlenebilir. Bununla birlikte toplama yöntemlerinden elde edilen bilgilerin aynı anda analize tabi tutulması da mümkündür.

- Tez içerisindeki kültürel analiz çalışmasında Hofstede'nin kültürel boyutlar kuramı temel alınmıştır. Çalışma sonundaki bulgulardan, Afganistan'da var olan kültürlerin, yüksek güç mesafesine sahip, toplulukçu, belirsizlikten kaçınma seviyesi yüksek ve eril özellikler taşıdıkları sonucuna varılmıştır.

- Türk ve Afgan millî ve askerî kültürünün karşılaştırılmasından elde edilen bulgulara göre, her iki kültürün, Hofstede'nin kültürel değer boyutları kapsamında örtüşmekte olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Afganistan harekât alanında diğer ülkelere göre avantajlı konumda olduğu bilinmektedir. Türk ve Afgan halkının ortak gelenek ve göreneklere sahip olması, kültürel değerlerin benzer özellikler göstermesi, din birliği ve tarihsel bağlar gibi konuların, her iki kültürü birbirine yakın kıldığı tespit edilmiştir. Bu tespitin, kültürel farklılıklar yaşayan ve kültürel avantaja sahip olmayan diğer ülkelerin, kültürel istihbarata olan ihtiyacını ortaya koyduğu sonucuna varılmıştır.

- Araştırma boyunca, kültürel istihbaratın bir kavram olarak, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat disiplinleri içerisinde varlığına rastlanmamıştır. İstihbarat alanlarından sosyal istihbaratın, kültürel konuları kısmen içerdiği görülmekle birlikte, kültürel istihbarat kavramının ayrı bir alt başlık olarak ele alınmasına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden, kültürel istihbaratın kavram olarak, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat disiplinlerine önemli bir katkı sağlama potansiyeli olduğu değerlendirilmiştir

Bununla birlikte, her kavramsal yaklaşım üzerinde yaşanma potansiyeli bulunan “etik” olup olmadığı yönündeki tartışmaların, gelecekte kültürel istihbarat kavramı üzerinde yaşanması muhtemeldir. Özellikle içerisinde “istihbarat” gibi insanlara soğuk gelen bir kavram barındırması, kültürel istihbaratı daha tartışılabilir hale getirebilecektir. Bu alandaki tartışmalar,

akademik gelişme açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla gelecekteki araştırmacılar tarafından, bu kavramın farklı bakış açılarıyla tartışılmasının, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat disiplinlerinin gelişimi açısından faydalı olacağına inanılmaktadır.

Diğer taraftan, bu araştırmadan elde edilen sonuçların, teorik olarak kalmayıp aynı zamanda pratikte uygulama alanına sahip olacağı düşünülmektedir. Özellikle muhtemel bir savaş ve çatışma durumunda farklı kültürlerin karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla bu araştırmanın, çatışma çözümünde yer alabilecek politik ve askeri personel için bir rehber niteliği taşıyabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, kültürel istihbaratın, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki güç çeşitlerinden birisi olan yumuşak güç altında bir alt başlık olarak ele alınması ve istihbarat disiplini içerisinde sosyal istihbarattan farklı bir uzmanlık dalı olarak değerlendirilmesinin gerekliliğine inanılmaktadır. Bununla birlikte, sert ve yumuşak gücün beraber kullanımını öngören “akıllı güce” benzer şekilde, askeri ve kültürel istihbaratın beraber kullanımını öngören “akıllı istihbarata” sahip olmanın, askeri harekâtların başarısı adına önemli olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Afghan Culture, Observations, Insights and Lessons. **Newsletter**, No.10-64, 2010.

Afghan Embassy Resmi İnternet Sitesi, "The Constitution of Afghanistan" 2004,< <http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf>>, 05.10.2013.

AKÇAY, Engin ve Özdemir AKBAL. "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 22, 2013, 7-29.

AJP-01 (D), Allied Joint Doctrine, 2010, < https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf>, 27.04.2014.

AKYÜREK, Salih, Serap KOYDEMİR, Esra ATALAY, Adnan BIÇAKSIZ. **Sivil- Asker ve Ordu-Toplum Mesafesi**, BİLGESAM Yayınları, Ankara, 2014.

ANDERSON, Donald J. **Cultural Intelligence, Meeting Today's Demands**. Naval War College, 2004, <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a425940.pdf>> 15.10.2013.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2008.

ARMITAGE, Richard L. and Joseph S NYE. **CSIS Commission On Smart Power: A Smarter, More Secure America**, 2007, <http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf>, 10.10.2013.

AUERSWALD, David P. ve Stephen M SAIDEMAN. "NATO at War: Understanding the Challenges of Caveats in Afghanistan", 2009, <<http://www.aco.nato.int/resources/1/documents/NATO%20at%20War.pdf>>, 13.10.2013.

AYDIN, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, 71–93.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, No 1, Bahar 2004.

AYDOĞAN, Bekir ve Hakan AYDIN. "Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik", **UİM Rapor**, 2011, <http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/110609180342.pdf>,16.09.2013.

AYSULTAN, Hayri. "Afganistan'da Dış Politikaları", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1:0-0, 2010.< <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=16880&part=1>>, 11.10.2013.

BACHRACH, Peter ve Morton S. BARATZ. "Two Faces of Power", **The American Political Sciences Review**, Volume 56, Issue 4, 1962, 947–952.

BARFIELD, Thomas. **Afghanistan a Cultural and Political History**, New Jersey, Princeton University Press, 2010.

BARNETT Michael and Raymond DUVALL. "Power in International Politics", **International Organizations**, Vol.59, No.1, 2005.

BASIM, Nejat ve Harun ŞEŞEN. "Ordular İçin Öğrenen Organizasyona Dönüşmenin Gerekliliği", Haldun YALÇINKAYA (Ed.), **Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2010.

BEAN, Hamilton. "Rhetorical and Critical / Cultural Intelligence Studies", **Intelligence and National Security**, 28:4, 495-519, 2013.

BEDELL, Zoe. "United States Marine Corps Female Engagement Team", Presentation, 2011, <http://www.nato.int/issues/women_nato/meeting-records/2011/pdf/BEDELL_FETPresentation.pdf>, 04.10.2013.

BEGERT, Matt and Dan LINDSAY. "Intelligence Preperation for Operations", **Small Wars and Insurgencies**, 2008, 13:2, 133-143.

BENEDICT, Gerald. **The Five-Minute Philosopher**, London, Watkins Publishing, 2011.

BİLGESAM Resmi İnternet Sitesi, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", 2013, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=915:balangcndan-buguene-nato-stratejik-konseptinin-gecirdii-evreler-dsa&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147>, 28.09.2013.

BİLGİN, Pınar ve Berivan ELİŞ. "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis", **Insight Turkey**, Vol.10, No.2, 2008, 5–20, <<http://www.bilkent.edu.tr/~pbilgin/Bilgin-Elis-IT-2008.pdf>>, 16.09.2013.

BİRSEL, Haktan. "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı, Madalyonun İki Yüzü", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:25, ss.109-124, 2012.

BLOOD, Peter R., **Afghanistan a Country Study**, Kessinger Publishing, 2004.

BONVILLAIN, Dorothy G. "Cultural Awareness and WOT (War on Terrorism)", **Field Artillery**, March-April 2007, 22-27.

BOZATAY, Deniz Anbarlı ve İsmail MERİÇ. "Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı", **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Sayı.14, 2013, 149-173.

BOZEMAN, Adda. "War and the Clash of Ideas", Juliana Geran Pilon (Ed.), **Cultural Intelligence For Winning The Peace**, The Institute Of World Politics Pres, Washington, 2009.

BREAKSPEAR, Alan. "A New Definition of Intelligence", **Intelligence and National Security**, 28:5, 678-693, 2013.

BREITKREEUZ, Galina. **Afganistan Gerçeğinde Şeriata Karşı Kadınlar**, (Çev. Evrim Tefvik Güney), İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2008.

BRICENO, Alejandro, P. **The Use Of Cultural Studies In Military Operations** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Virginia, Marne Corps University, 2008.

BRICENO, Alejandro P. "The Use of Cultural Studies in Military Operations", Paula Holmes-Eber, Patrice M. Scanlon, Andrea L. Hamlen (Eds.), **Applications in Operational Cultural: Perspectives from the Field**, Marine Corps University Press, Quantico, VA, 2010.

BRISLIN, Richard, Reginald WORTHLEY, and Brent MACNAB. "Cultural Intelligence: Understanding Behaviors that Serve People's Goals", **Group & Organization Management**, Vol. 31 No. 1, February 2006, 40–55.

BROWN, John. "Smart Power in, Public Diplomacy out?", **Place Branding and Public Diplomacy**, Vol. 5, 2, 2009, 151–155.

BRZEZINSKI, Zbigniew. **Tercih, Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, (Çev.Cem Küçük), İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2005.

BURCHILL, Scott, Andrew LİNKLATER, Richard DEVETAK, Jack DONNELLY, Matthew PATERSON, Christian REUS-SMİT and Jacqui TRUE. **Theories of International Relations**, (Third Edition), New York, Palgrave Macmillan, 2005.

BÜSAM Resmi İnternet Sitesi, "NATO 2010 Stratejik Konsept Değerlendirmesi", 2011, <[http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya NATO.pdf](http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/NATO.pdf)>, 28.03.2013.

BÜYÜKBAŞ, Murat. **Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, Ebru Kılıç ÇAKMAK, Özcan Erkan AKGÜN ve Funda DEMİREL. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, PEGEM Akademi, 2011.

CACIMO (Central Asian Cultural Intelligence for Military Operations), "Hazara in Afghanistan", <<http://info.publicintelligence.net/MCIA-AfghanCultures/Hazara.pdf>>, 11.10.2013.

CACIMO (Central Asian Cultural Intelligence for Military Operations), "Tajiks in Afghanistan", <<http://info.publicintelligence.net/MCIA-AfghanCultures/Tajik.pdf>>, 11.10.2013.

CACIMO (Central Asian Cultural Intelligence for Military Operations), "Turkmen in Afghanistan", <<http://info.publicintelligence.net/MCIA-AfghanCultures/Turkmen.pdf>>, 11.10.2013.

CACIMO (Central Asian Cultural Intelligence for Military Operations), "Uzbeks in Afghanistan", <<http://info.publicintelligence.net/MCIA-AfghanCultures/Uzbeks.pdf>>, 11.10.2013.

CAOCL, "Afghanistan, Operational Culture for Deploying Personnel", Center for Advanced Operational Culture Learning, <<http://info.publicintelligence.net/USMC-AfghanCulture.pdf>>, 05.10.2013.

CAVELTY, Myriam Dunn and Victor, MAUER. "Postmodern Intelligence: Strategic Warning in an Age of Reflexive Intelligence", **Security Dialogue** 2009, 40: 123.

CIA Resmi İnternet Sitesi, "Afghanistan", <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>>, 17.10.2013.

CLAUSEWITZ, Carl Von. **On War**, (Çev. Michael Howard and Peter Paret), Oxford World's Classics, Oxford, Oxford University Press, 2007.

COLES, John.P. "Cultural Intelligence & Joint Intelligence Doctrine", <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ndu/jfsc_cultural_intelligence.pdf>, 17.10.2013.

COLL, Anna C. "Evaluating Female Engagement Team Effectiveness in Afghanistan", **Honors Thesis Collection**, Paper 2.2012, <<http://repository.wellesley.edu/thesiscollection/2>>, 10.10.2013.

COLLINS, Joseph J. **Understanding War in Afghanistan**, National Defense University Press, Washington, D.C., 2011.

Comparative Defence Statistics, **The Military Balance**, Vol.111:1, 33-40, 2011.

Comparative Defence Statistics, **The Military Balance**, Vol.112:1, 31-38, 2012.

CONSTABLE, Pamela. Afghan women gain education and rights but still face abuse, forced marriages, **The Washington Post**, 2013, <http://articles.washingtonpost.com/2013-09-25/world/42374760_1_afghan-activist-in-laws-shelters>, 29.10.2013.

CHIOVENDA, Melissa Kerr. Afghan Women, Culture, and Development, **Huntington Post**, 2012, <http://www.huffingtonpost.com/american-anthropological-association/afghan-women_b_1409068.html>, 29.10.2013.

COOPER, Robert. "Hard Power, Soft Power and The Goals Of Diplomacy", David Held ve Mathias Koenig-Archibugi (Ed), **American Power in the 21st Century**, 2004, 167–180.

COOPER, Jeffrey R. **Curing Analytic Pathologies, Pathway to Improved Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence, Washington, 2005.

CORTRIGHT, David and Kristen WALL. **Afghan Women Speak Enhancing Security and Human Rights in Afghanistan**, Indiana, Kroc Institute for International Peace Studies, 2012, <http://kroc.nd.edu/sites/default/files/Afghan_Women_Speak_Report.pdf>, 28.10.2013.

COX, Jim. "Intelligence: Definitions, Concepts and Governance", Library of Parliament, 2009, <<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/ResearchPublications/prb0922-e.pdf>>, 09.10.2013.

Cultural-Intelligence İnternet Sitesi, **Definition**, <<http://cultural-intelligence.net/site/research.html>>, 26.10.2103.

ÇAKMAK, Cenap. "Realist Teori, Uluslararası İlişkilere Etkisi ve Kritiği," **Kamu Hukuku Arşivi**, 9, 2006.

ÇELİKER, İsmail. **NATO Nedir, Bugünkü Yapısı ve Uluslararası Barışa Katkıları** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ÇETİN, Seçkin. **İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koymada Algılama Yönetiminin Rolü: Irak Savaşı Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2011.

ÇINAR, Bekir. **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara, Sam Yayınları, 1997.

ÇINARLI, Özgür. **Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001)** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ÇİFTÇİ, Kemal. "Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza"ya Dayalı "Hegemonya"dans "İmparatorluk" Düzenine", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2009, 203–219.

DAHL, Robert A. "The Concept of Power", **Yale University**, 1957, <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/Dahl_Power_1957.pdf>, 19.10.2013.

DANILSEN, Tone. "Why Cultural Awareness is Vital to Counter-Insurgency (COIN) Campaigns". **RTO-MP-HFM-172 AC/323(HFM-172)TP/405**, NATO Science and Technology Organization, <<http://www.cso.nato.int/pubs/rdp.asp?RDP=RTO-MP-HFM-172>>, 18.10.2013.

DAVIS, Karen D. "Cultural Foundations", Karen D. Davis (Ed.), **Cultural Intelligence&Leadership**, Ontario, Canadian Defence Academy Press, 2009, 41-56.

DAVUTOĞLU, Ahmet. **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, 2011.

DEMİRKAN, Metin. **Kültürlerarası İletişim Problemlerine Sebep Olan Başlıca Faktörlerin Çalışanların Demografik Özellikler Bakımından İncelenmesi: Uluslararası Bir Örgütte Uygulama** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

DEMİRTEPE, M. Turgut ve İbrahim ERDOĞAN. "Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl 9, Sayı 17, Nisan 2013, 49-83.

DONNELLY, Jack. "Realism", Scott Burchill, Andrew LINKLATER, Richard DEVETAK, Jack DONNELLY, Matthew PATERSON, Christian REUS-SMİT and Jacqui TRUE (Eds.), **Theories of International Relations**, (Third Edition), Newyork, Palgrave Macmillan, 2005, 29-55.

DÖNMEZ, Suat. **Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: Müttefik Kavramı ve NATO** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

DUNNE, Tim and Brian C SCHMIDT. "Realizm", John Baylis ve Steve Smith (Eds.), **The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations**, Oxford University Press, Newyork, 2001.

DUYVESTEYN, Isabelle. "Intelligence and Strategic Culture: Some Observations", **Intelligence and National Security**, 26:4, 521–530, 2011a.

DUYVESTEYN, Isabelle. "Hearts and Minds, Cultural Awareness and Good Intelligence: The Blueprint for Successful Counter-insurgency?", **Intelligence and National Security**, 26:4, 445–459, 2011b,

EAGLETON, Terry. **Kültür Yorumları**, (Çev.Özge Çelik), (İkinci Basım), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.

ELDRIDGE, Erik B. **Quantifying Human Terrain** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Naval Postgraduate School, Monterey, 2008.

ELMAN, Colin. "Realism", Martin Griffiths (Ed.), **International Relations Theory for the Twenty-First Century An Introduction**, Routledge, Oxon, 2007.

EMBER, Melvin ve Carol R. EMBER. **Countries and Cultures**, USA, Macmillan Reference, Volume 1, 2001.

Employing Smart Power, Dealing With Today's Asymmetric Threat to US and Global Security, **Symposium Three: Employing Smart Power**, CACI International Inc and US Naval Institute, 2009.

ENTEZAR, Ehsan M. **Afghanistan 101: Understanding Afghan Culture**, Xlibris Corporation, 2008.

ERÇANDIRLI, Yelda. **Uluslararası Politikada Güç ve Güce İlişkin Alternatif Stratejiler** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

ERKENEKLİ, Memet. "Hofstede'nin Kültürel Değerler Modeline Göre Türkiye ile ABD'nin Karşılaştırılması", **KHO Bilim Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, 2011, 1-30.

ERKENEKLİ, Memet. "Toplumsal Kültür Araştırmaları İçin Değer Merkezli Bütünleşik Bir Kültür Modeli Önerisi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, Mayıs 2013, 147-172.

ESMAIL, Mohammad Ebrahim M. **Tajikistan**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004.

Everyculture İnternet Sitesi, "Countries and Their Cultures", <<http://www.everyculture.com/wc/Afghanistan-to-Bosnia-Herzegovina/Pashtun.html>>, 17.10.2013.

FAN, Ying. "Soft Power: Power of attraction or confusion?", **Place Branding and Public Diplomacy**, Vol.4, 2008,147-158.

FBI İnternet Sitesi, "Intelligence Defined",<<http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/defined>>, 4.4.2014.

FAWCETT, Grant S. "Cultural Understanding in Counterinsurgency: Analysis of the Human Terrain System", U.S. Army Command and General Staff College, School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, 2009, <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a522954.pdf>>, 20.10.2013.

Field Manual (FM 2.0), "Intelligence, Department of the Army", Washington DC, 2010, <<https://www.fas.org/irp/doddir/army/fm2-0.pdf>>, 18.10.2013.

Field Manual (FM 3-24), "Counterinsurgency", 2006, <<http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24.pdf>>, 23.10.2013.

FINNEY, Nathan. **Human Terrain Team Handbook**, 2008, <<http://publicintelligence.net/human-terrain-team-handbook/>>, 27.10.2013.

FLSD, "Female Leaders in Security and Defence: A Roadmap to Turn Potential into Capabilities", White Paper, NATO Smart Defence Project, <<http://flsd.mod.bg/documents.php>>, 17.04.2014.

FLYNN Michael T., Matt POTTINGER and Paul D. BATCHELOR, "Fixing Intel: A Blueprint for Making Intelligence Relevant in Afghanistan", Center for a New American Security, Washington, 2010.

<http://www.cnas.org/files/documents/publications/AfghanIntel_Flynn_Jan_2010_code507_voices.pdf>, 23.10.2013.

FRANZ, Peter E. "Cultural Intelligence For The Commander: A necessary ingredient", **Naval War College**, 2005, <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a463954.pdf>>, 19.10.2013.

FROH, David. **Soft Power, Constructivism and the Rwandan Genocide** (Master of Arts), Regina, University of Regina, 2010.

GALLAROTTI, Giulio M. "Soft Power : What it is, why it's important, and the conditions for its effective use", **Journal of Political Power**, Vol.4, No.1, 2011, 25-47.

GAUB, Florence. "Culture matters: improving security force assistance to Iraq and Afghanistan", Christopher M.Schnaubelt (Ed.), **Complex Operations: NATO at war and on the margins of war**, NATO Defense College, 2010.

GAVRIEL, Alexei, "Red, White or Pink SA? Understanding the Need for a Holistic Approach to Culture in Military Intelligence", **The Canadian Army Journal**, Volume 13.1, 2010, <http://publications.gc.ca/collections/collection_2010/forces/D12-11-13-1-eng.pdf>, 17.10.2014

GHOSH, Huma Ahmed. "A History of Women in Afghanistan: Lessons Learnt for the Future or Yesterdays and Tomorrow: Women in Afghanistan", **Journal of International Women's Studies**, Vol 4 #3, 2003.

GILPIN, Robert. **War and Change in World Politics**, Cambridge University, Newyork, 1981.

GOOKINS, Amanda J. "The Role of Intelligence in Policy Making", **SAIS Review**, Volume 28, Number 1, Winter-Spring 2008.

GONZALEZ, Roberto J. **Militarizing Culture**, Left Coast Press, Walnut Creek, 2010.

GÖKALP, Ziya. **Hars ve Medeniyet**, (Der.Yalçın Toker), Toker Yayınevi, 1995.

Gov.Uk, İngiliz Hükümeti Resmi İnternet Sitesi, "Afghanistan: Cultural Appreciation Booklet", 2007, <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/16870/afghanistan_cultural_appreciation_booklet.pdf>, 05.10.2013.

GRAY, Colin S. "Hard Power and Soft Power:The Utility of Military Force As An Instrument of Policy In The 21st Century", **Strategic Studies Institute, Carlisle**, 2011.<www.strategicstudiesinstitute.army.mil> 20.10.2013.

GRAY, David. H. and Chris, SLADE. "Applying the Intelligence Cycle Model to Counterterrorism Intelligence for Homeland Security", **European Journal of Scientific Research**, 2008, Vol.24, Issue 4, 498-519.

GUNDERSON, Cory. **Afghanistan's Struggles**, ABDO & Daughters, Minnesota, 2004.

GÜRBÜZ, Sait ve Dursun BİNGÖL, "Çeşitli Örgüt Yöneticilerinin Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Eril-Dişil ve Bireyci-Toplulukçu Kültür Boyutlarına Yönelik Eğilimleri Üzerine Görgül Bir Araştırma", **Savunma Bilimleri Dergisi**, 6 (2), 2007, 68-87.

GÜRCAN, Metin. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", 2011, <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/kitaplar/m_gurcan.pdf>, 22.10.2013.

GÜVENÇ, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2011.

GÜVENÇ, Bozkurt. **Kültürün ABC'si**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

HALL, Edward T. **The Silent Language**, Newyork, Doubleday&Company, 1959.

HALL, Edward T. and Mildred Reed HALL. **Understanding Cultural Differences, Germans, French and Americans**, Yarmouth, Intercultural Pres, 1990.

HAMIŞOĞLU Oğuz, **Afgan Modernleşmesi ve Türkiye (1880-1933)** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2006.

HAVILAND, William A., Harald E.L.PRINS, Dana WALRATH ve Bunny MCBRIDE, **Kültürel Antropoloji** (Çev.İnan Deniz Ergüvan Sarıoğlu), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008.

HEYWOOD, Andrew, **Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş**, Adres Yayınları, Ankara, 2011.

HOEHN, Andrew R. and Sarah HARTING. **Risking NATO, Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan**, Rand Cooperation, Santa Monica, 2010.

HOBBS, Thomas. **Leviathan**, (Çev.Semih Lim), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, (10.Baskı), 2012.

HOFFMAN, S.Randall. "The Way Ahead: Reclaiming the Pashtun Tribes through Joint Tribal Engagement in Applications in Operational Culture ", Paula Holmes-Eber, Patrice M. Scanlon, Andrea L. Hamlen (Eds.), **Applications in Operational Cultural: Perspectives from the Field**, Marine Corps University Press, Quantico, VA, 2010.

HOFSTEDE, Geert, Gert Jan HOFSTEDE ve Michael MINKOV. **Cultures and Organizations, Software of The Mind, Intercultural Cooperation and Its Importance For Survival**, McGraw-Hill, 2010.

HTS Report, **AAA Commission on the Engagement of Anthropology with the US Security and Intelligence Communities (CEAUSSIC)**, Final Report

on The Army's Human Terrain System Proof of Concept Program, Submitted to the Executive Board of the American Anthropological Association October 14, 2009.

HTS, Human Terrain System İnternet Sitesi, < <http://humanterrainsystem.army.mil/history.html> >, 16.04.2014.

HTS, Human Terrain System İnternet Sitesi, <<http://humanterrainsystem.army.mil/deployedTeams.html> >, 16.04.2014.

Human Aspects in Afghanistan, **Handbook**, NATO HUMINT Centre of Excellence, Oredea, 2013, <http://www.natohcoe.org/user_files/s2pic/Human_Aspects_in_Afghanistan_Handbook.pdf>, 14.05.2014.

İNALCIK, Halil."Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi (GAMER)**, Cilt: 1 Sayı: 1, 1-10, 2012.

İPEKEŞEN, Serçin Sun. "Batı Dışı Modernleşme Afganistan ve İran Örneği", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 34, Ocak-Şubat 2013, <<http://www.akademikbakis.org/34/06.pdf>>, 15.10.2013.

ISAF Resmi İnternet Sitesi, About ISAF, 2013, <<http://www.isaf.nato.int/mission.html>>, 25.10.2013.

JOHNSON, Loch K. **Handbook of Intelligence Studies**, Routledge, Newyork, 2006.

JDN, Joint Doctrine Note 4/13, "Culture and Human Terrain", UK Ministry of Defence, The Development, Concept and Doctrine Centre, 2013.

Joint Doctrine Publication 2-0., "Understanding and Intelligence Support To Joint Operations", Shrivenham: UK Ministry of Defence (MOD), 2011, <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33704/20110830JDP2003rdEDweb.pdf>, 23.10.2013.

Joint Intelligence Doctrine, Canadian Forces, 2003, < http://api.ning.com/files/5u-QkVprCi0YSITixvh6A5DY6UNLFAkDGV8AdjgCwnlizwkl*9tpOnRv0Exll1LqNox*KpUd2gOzo9UDabgSynYjaD4ZT*Ri/CFJointDoctrineBGJ005200FP000JointIntEN21May03.pdf >, 23.10.2013.

Joint Publication 2-0 "Doctrine for Intelligence Support to Joint Operations", 2000,<http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp2_0.pdf>, 21.10.2013.

Joint Publication 2-0, "Joint Intelligence", 2007, <http://www.fas.org/irp/doddir/dod/jp2_0.pdf>, 23.10.2013.

Joint Publication 3-05.1, "Joint Special Operations Task Force Operations, 2007", <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/joint/jp3_05_1_2007.pdf>, 12.11.2013.

Joint Doctrine Publication 2-00 (JDP 2-00) (3rd Edition), "Understanding and Intelligence Support to Joint Operations", UK Ministry of Defence, Development, Concepts and Doctrine Centre, 2011,< https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33704/20110830JDP2003rdEDweb.pdf>, 16.04.2014.

Joint Publication 2-01, "Joint and National Intelligence Support to Military Operations,2012,<http://www.fas.org/irp/doddir/dod/jp2_01.pdf>, 19.10.2013.

JOURNET, Nicolos. "Kültür Nedir", Nicolos Journet (Ed.), **Evrenselden Özele Kültür** (Çev. Yümni Sezen), İstanbul, İz Yayıncılık, 2009, 15-28.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. Kültürel Psikoloji, **Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, YKM, İstanbul, 1998.

KAHN, David. "İstihbaratın Tarihsel Teorisi", **Avrasya Dosyası**, Cilt 8, Sayı 2, Yaz 2002.

KAISER, Karl, "The New NATO", **Asia-Pacific Review**, Vol. 10, No. 1, 2003, 64-71.

KARACA, Kutay. "A Historical Glance at the Problems of Afghanistan and Future Foresights", **Akademik Bakış**, Cilt 4, Sayı 8, 2011.

KARAŞAHAN Mesut, **Terörün Efendileri**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2003.

KARTARI, Asker. **Kültürlerarası İletişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

KAY, Sean and Shar KHAN. "NATO and Counter-insurgency: Strategic Liability or Tactical Asset?", **Contemporary Security Policy**, Vol 28, No.1 2007,163–181.

KAY, SEAN. "What Went Wrong With NATO?", **Cambridge Review of International Affairs**, Vol 18, No 1, 2005, 69–83.

KAYA, Sezgin. "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:63, Sayı:3, 2008, 83–111.

KEARN, David W. "The hard truths about soft power", **Journal of Political Power**, Vol.4, Number 1, April 2011,65–85.

KHINJANI, Shaima. **Afghan Women, A Guide to Understanding an Afghan Woman's Role in Her Society**, Montana, Maureen and Mike Mansfield Center, University of Montana, 2012.

KILCULLEN, David. "Twenty-Eight Articles (Extract) Fundamentals of Company-level Counterinsurgency", **Small Wars Journal**, <www.smallwarsjournal.com/documents/28article>,21.10.2013.

KIPP, Jacop, Lester GRAU, Karl PRINSLOW ve Don SMITH. "The Human Terrain System: A CORDS for the 21st Century", Juliana Geran Pilon (Ed.),

Cultural Intelligence For Winning The Peace, The Institute Of World Politics Pres, Washington, 2009.

KLAITS, Alex ve Gulchin KLAITS-GULMAMADOVA. **Aşkta ve Savaşta Bizim Hikayemiz**, (Çev.H.Hülya Kocaoluk), İstanbul, İstiklal Yayınları, 2006.

KOCA, Selçuk Kürşad. "Genel Hatları İle Kültür ve Sembol İlişkisi", **SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 2, 2010: 87–94.

KOK YEE, Ng, Ramaya REGENA,.Teo TONY M.S and Wong, SIOK FUN. "Cultural Intelligence: Its Potential for Military Leadership Development", 2005, < <http://www.internationalmta.org/documents/2005/2005033p.pdf> >, 04.10.2013.

KORKISCH, Friedrich W. "NATO Gets Better Intelligence, New Challenges Require New Answers to Satisfy Intelligence Needs for Headquarters and Deployed/Employed Forces", **Center for Foreign and Defense Policy**, Vienna, 2010, <http://www.natowatch.org/sites/default/files/NATO_Gets_Better_Intell_April_PDP_0.pdf>, 19.10.2013.

KORKMAZ, Abdülkadir. **İnşaat Sektöründe Lisans Eğitimi ve Sonrasında Mesleki Kültürlerin Karşılaştırılması** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

KÖÇER, Mehmet. **Türk- Afgan İlişkileri (Emanullah Dönemi 1919-1929)** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

KÖSELİ, Mutlu. **İstihbarat Temel Hususlar ve Güncel Konular**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011.

KULOĞLU, Armağan ve Sercan DOĞAN. "Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", **ORSAM Asya Araştırmaları Programı**, ORSAM Rapor No: 31, Mart 2011, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201258_7tumrapor.pdf, 16.07.2014.

LAMER, Wiebke and Erin FOSTER. "Afghan Ethnic Groups: A Brief Investigation", Civil-Military Fusion Center, <https://www.cimicweb.org/Documents/CFC%20AFG%20Social%20Well-being%20Archive/CFC_Afg_Monthly_Ethnic_Groups_Aug2011%20v1.pdf>, 07.10.2013.

LACKENBAUER Helené and Richard LANGLAIS. Review of the Practical Implications of UNSCR 1325 for the Conduct of NATO-led Operations and Missions, 2013, <<http://www.norway-nato.org/PageFiles/692678/FINAL%20VERSION%20OF%20THE%20NATO%201325%20REVIEW.pdf>>, 16.04.2014.

LINDLEY, French Julian and Neil MACFARLANE. **The North Atlantic Treaty Organization The Enduring Alliance**, Routledge, Oxon, 2007.

LISTER, Charles.R. "Cultural Awareness and Counterinsurgency in Afghanistan", 2011, <<http://www.e-ir.info/2011/03/11/cultural-awareness-and-counterinsurgency-in-afghanistan/>>, 22.10.2013.

LOUGH, Oliver, Farakhloga AMINI, Farid Ahmad BAYAT, Zia HUSSAIN, Reyhaneh Gulsum HUSSINI, Massouda KOHISTANI and Chona R.ECHAVEZ. "Equal Rights, Unequal Opportunities, Women's Participation in Afghanistan's Parliamentary and Provincial Council Elections", 2012, <<http://www.areu.org.af/Uploads/EditionPdfs/1205E-Equal%20Rights%20Unequal%20Opportunities%20SP%202012.pdf>>, 25.10.2013.

LOWENTHAL, Mark. M. **Intelligence, From Secrets to Policy**, Washington, CQ Press, (5th Edition), 2012.

LUKES, Steven. **Power: A Radical View**, Plagrave Macmillan, (2nd Edition), New York, 2005.

MACCUEN, John J. "Hybrid Wars", Juliana Geran Pilon (Ed.), **Cultural Intelligence For Winning The Peace**, The Institute Of World Politics Pres, Washington, 2009

MACHIAVELLI, Niccolo. **Prens**, (Çev.Alev TOLGA), İstanbul, Say Yayınları, 2009.

MACIONIS, John J. **Sociology**, Prentice Hall (Second Ed.), New Jersey, 1989.

MCCULLOUGH, Christopher. "Female Engagement Teams: Who They are and Why They Do it, 2012", <<http://www.army.mil/article/88366/>>, 12.10.2013.

MCFARLAND, Maxie. "Military Cultural Education", **Military Review**, March-April 2005, <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mcfarland.pdf>>, 22.10.2013.

MCFATE, Montgomery. "Antropology and Counterinsurgency: The Strange Story of their Curious Relationship", **Military Review**, March-April, 2005.

MCFATE, Montgomery. "The Military Utility of Understanding Adversary Culture", Juliana Geran Pilon (Ed.), **Cultural Intelligence For Winning The Peace**, The Institute Of World Politics Pres, Washington, 2009.

MEARSHEIMER, John. **The Tragedy of Great Power Politics**, Newyork, Norton, 2001.

Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Resmi İnternet Sitesi, "İstihbarat Oluşumu", <<http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>>, 16.10.2013.

Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) İnternet Sitesi, "İstihbaratın Tanımı ve İstihbarat Çarkı", <<http://www.mit.gov.tr/tarihce/giris.html>>, 23.10.2013.

Multinational Experiment 6.0, Guidelines for commanders and staffs:operationalization of culture into military operations (Best Practices), <http://mne.oslo.mil.no:8080/Multinatio/MNE6produk/43Guidelin/file/1_GUIDELINES%20FOR%20COMMANDERS%20AND%20STAFF_TO%20OPERATIONALIZE%20CULTURE%20INTO%20OPERATIONS.pdf>, 10.10.2013.

Multinational Experiment 6.0, Obj.4.3. **Cross-Cultural Awareness**, Concept, Garanada, 2010.

Monocle Soft Power Survey, <<http://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2012/>>, 16.10.2013.

MORGENTHAU, J. Hans. **Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace**, Newyork, Alfred A. KnoPf, 1948.

MORTENSON, and David Oliver RELIN, **Three Cups Of Tea One Man's Mission To Fight Terrorism And Build Nations One School at a Time**,Penguin Books, London, 2006.

MUNOZ, Arturo. **U.S. Military Information Operations in Afghanistan, Effectiveness of Psychological Operations 2001–2010**, RAND Cooperation,<http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1060.pdf>,16.10.2013.

NARDEL, Nathan. “Soğuk Kuşatmadan Eğlendirmeye: Medya-Sanayi Kompleksinin Yükseli”, **NPQ Türkiye**, Cilt 1, Sayı 3, 1998, www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt1/sayi/3/soguk-kusatmadan-eglendirmeye-medyasani-kompleksinin-yukseli, 11.10.2014.

NATO ACT (Allied Command Transformation) Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.act.nato.int/>>, 21.10.2013.

NATO ACO (Allied Command Operations) Resmi İnternet Sitesi, <<http://aco.nato.int/structure.aspx>>, 21.10.2013.

NATO AJP-2, Allied Joint Intelligence, **Counter Intelligence and Security Doctrine**, 2003.

NATO AJP 3.4.1, Peace Support Operations, 2001, <<http://www.osrh.hr/smvo/Library/ajp-3.4.1.pdf>>, 25.10.2013.

NATO Bi-SC Information Operations Reference Book, 2010, <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO-Reference.pdf>>,15.10.2013.

NATO BİOEM (Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi) Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.bioem.tsk.tr/anasayfa.html>>, 01.05.2014.

NATO CCOE (Civil-Military Co-operation Centre of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, "Concepts, Interoperability and Capability (CIC) Branch", <<http://www.cimic-coe.org/content/scope/scope.php>>, 01.05.2014.

NATO CCOE (Civil-Military Co-operation Centre of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, "Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation - AJP-3.4.9", 2013 <<http://www.cimic-coe.org/content/scope/doctrinal.php>>, 01.05.2014.

NATO CCOE (Civil-Military Co-operation Centre of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, "CIMIC Field Handbook", 2012 < <http://www.cimic-coe.org/content/scope/cfhb.php>>, 01.05.2014.

NATO COPD (Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive) Interim V1.0, 2010, <<http://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>>, 24.10.2013.

NATO El Kitabı, Office of Information and Press, Brussels, 2001.

NATO Handbook, Office of Information and Press, Brussels, 2006.

NATO HUMINT COE (Centre Of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.natohcoe.org/en/home/>>, 01.05.2014.

NATO HUMINT COE (Centre Of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, Final Report, "Human Aspects of the Operational Environment", < http://www.natohcoe.org/sections/concept_development_and_experimentation/haoe_project/Brief/>, 01.05.2014.

NATO HUMINT COE (Centre Of Excellence) Resmi İnternet Sitesi, Handbook, "Human Aspects in Afghanistan" < http://www.natohcoe.org/sections/concept_development_and_experimentation/haoe_project/>, 01.05.2014.

NATO Joint Warfare Centre Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.jwc.nato.int/organization/mission/mission>>, 01.05.2014.

NATO KD (Knowledge Development) Pre-Doctrinel Handbook, **Bi-Strategic Command Knowledge Development**, 2010, <http://mne.oslo.mil.no:8080/Multinatio/MNE6produk/FileObject/file/4.1_KD_Handbook_v2.12_FinalDraft.pdf>, 24.10.2013.

NATO NIFC (Intelligence Fusion Center) Resmi İnternet Sitesi, < <http://web.ifc.bices.org/index.htm>>, 28.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, "NATO Nedir?", 2013a, < http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_what_is_nato_tu.pdf>, 17.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, 2013b, <http://www.nato.int/cps/en/SID-E3F1A6FA-DC583474/natolive/what_is_nato.htm>, 17.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, "Peace Support Operations In Bosnia and Herzegovina", 2013c, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm>, 21.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, "NATO's Role in Kosova", 2013d, <http://www.nato.int/cps/en/SID-CA4CD34B-458FEA64/natolive/topics_48818.htm>, 21.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, "NATO and Afghanistan, Questions&Answers", 2013e, <http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/NATO_and_Afgh_LR_en.pdf>, 21.10.2013.

NATO Resmi İnternet sitesi, 2013f, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_64557.htm>, 22.10.2013.

NATO Resmi İnternet Sitesi, "International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures 2014" <<http://www.isaf.nato.int/images/media/PDFs/2104-04-01%20isaf%20placemat-final.pdf>>, 17.04.2014.

NATO School Resmi İnternet Sitesi, <<https://www.natoschool.nato.int/courses.htm>>, 01.05.2014.

NATO STRIKEFORNATO Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.sfn.nato.int/about-strikefor nato/history.aspx>>, 24.10.2013.

NATO TMMM (Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi) Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.tmmm.tsk.tr/anasayfa.htm>>, 01.05.2014.

NEMAT, Orzala Ashraf and Ajmal SAMADI. "Forgotten Heroes Afghan Women Leaders Killed in Impunity Ignored in Justice", **Afghanistan Rights Monitor**, 2012, <<http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Forgotten%20Heroes%20Afghan%20Women%20Leaders%20Killed%20in%20Impunity%20Ignored%20in%20Justice.pdf>>, 28.10.2013.

NEMETH, Erik. "Collecting Cultural Intelligence: The Tactical Value of Cultural Property", **International Journal of Intelligence and CounterIntelligence**, 24:2, 217-238, 2011.

NEUMAN, W.Lawrence. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, (Çev. Sedef ÖZGE), Ankara, Yayınodası, 2013.

NOJUMI, Neamatollah, Mazurana DYAN ve Elizabeth STITES. **After the Taliban Life and Security in Rural Afghanistan**, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2009.

NYE, Joseph, "Limits of American Power", **Political Science Quarterly**, Vol 117, No.4, 2002.

NYE, Joseph **The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It a Alone**, Newyork, Oxford University Press, 2003.

NYE, Joseph, "Soft Power and American Foreign Policy", **Political Science Quarterly**, Vol 119, Number 4, 2004.

NYE, Joseph. **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, (Çev. Rayhan İnan Aydın), Ankara, Elips Kitap, 2005.

NYE, Joseph, Smart Power and the War on Terror, **Asia-Pacific Review**, Vol. 15, No. 1, 2008a.

NYE, Joseph, **The Powers to Lead**, Oxford University Press, New York, 2008b.

NYE, Joseph."Public Diplomacy and Soft Power", **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, 2008c.

NYE, Joseph, "Get Smart: Combining Hard and Soft Power", **Foreign Affairs**, Vol. 88, Issue 4, 2009.

NYE, Joseph, "The Future of American Power, Dominance and Decline in Perspective", **Foreign Affairs**, Council of Foreign Relations, November/December 2010.

NYE, Joseph, **The Future of Power**, New York, Public Affairs, 2011.

NYE, Joseph ve David A WELCH. **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, (Çev.Renan Akman), İstanbul, Kültür Yayınları, 2011.

OĞUZ, Esedullah. **Afganistan**, İstanbul, Cep Kitapları, 1999.

OĞUZ, Esedullah. **Hedef Ülke Afganistan**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004.

OĞUZLU, Tarık. "Soft Power in Turkish Foreign Policy", **Australian Journal of International Affairs**, 61:1, 2007, 81–97.

OĞUZLU, Tarık. "NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği", **Ortadoğu Analiz**, Cilt:4, Sayı 40, Nisan 2012.

OKSAAR, Els. **Kültürlerarası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı** (Çev.Ayhan Selçuk), Konya, Çizgi Kitapevi, 2008.OKTAY, Emel. G. "NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasi'nin Artan Rolü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34 (Yaz 2012), 125-149.

Oxfam International İnternet Sitesi, "A place at the table Safeguarding women's rights in Afghanistan", <<http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp153-womens-rights-afghanistan-03102011-en.pdf>>, 25.10.2013.

ÖZDAĞ, Ümit, **İstihbarat Teorisi**, Kripto Kitaplar, Ankara, 2011.

ÖZDEMİR, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 63, Sayı 3, Ankara, 2008.

ÖZDEMİR, Murat. "Nitel Veri Analizi:Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, Eskişehir, 2010.

ÖZER, Esin. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerinin Duygusal Zekâ ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi,

(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.

ÖZLÜ, Hüsnu. "Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye-Afganistan İlişkilerine Bakış", **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:3, Sayı:8, 2012, 31-46.

PETERSEN, Friis Arne, Hans BINNENDIJK, Charles BARRY and Peter Lehmann NIELSEN. "Implementing NATO's Comprehensive Approach to Complex Operations", Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore (EdS), **NATO In Search of a Vision**, Georgetown University Press, Washington, 2010.

PETERSON, Brooks. Cultural Intelligence, **A Guide Working with People from Other Cultures**, Intercultural Press, Yarmouth, 2004.

PREDA, Oana. "Hofstede's Dimensions in Portugal", **Romanian Economic and Business Review**, Vol.7, No.4, 2012, 62–69, <<http://www.rebe.rau.ro/RePEc/rau/journal/WI12/REBE-WI12-A5.pdf>>, 22.10.2013.

QUAPPE Stephanie and Giovanna Cantatore. "What is Cultural Awareness, anyway? How do I build it?", <http://www.culturocity.com/articles/whatisulturalawareness.htm>>, 17.0.2013.

RAPAILLE, Clotaire. **The Culture Code: An Ingenious Way to Understand Why People Around the World Buy and Live as They Do**, Broadway Books, 2006.

Rapid-growth markets soft power index, Spring 2012, <http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/05/TBF-606-Emerging-markets-soft-power-index-2012_LR.pdf>, 24.10.2013.

RARICK, Charles, Gregory WINTER, Gideon FALK, Inge NICKERSON and Casimir BARCZYK. "Afghanistan's Younder, Elite and Educated Population : A Cultural Assessment and Possible Implications for the Economic and Political Future of the Country", **Global Journal of Management and Business Research (A)**, Volume XIII, Issue IV, Version I, 2013.

RASHID, Ahmed. **Descent Into Chaos**, London, Penguin Books, 2008.

REUS-SMİT, Christian."Constructivism", Scott Burchill, Andrew LİNKLATER, Richard DEVETAK, Jack DONNELLY, Matthew PATERSON, Christian REUS-SMİT and Jacqui TRUE (Eds), **Theories of International Relations**, New York, Palgrave Mcmillan (3. Edition), 2005.

RICHELSON, Jeefrey T. **The US Intelligence Community**, Philadelphia, Westviews Pres, 2012.

RUBIN, Elizabeth. "Peçeli İsyan", **National Geographic Türkiye**, 2010 <<http://www.nationalgeographic.com.tr/ngm/1012/konu.aspx?Konu=2>>, 25.10.2013.

RUPERT, Smith. **The Utility of Force: The Art of War in the Modern World**, London, Allen Lane, 2005.

SALAR, Mehmet. "NATO's Operational Planning Process The COPD-Comprehensive Operations Planning Directive", Presentation, <<https://pfpcconsortium.org/system/files/02%201100%20-%201200%20NATO%20Operational%20Planning%20Process%20%2526%20COPD.pdf>>, 25.10.2013.

SALMONI, Barak A. and Paula HOLMES-EBER. **Operational Culture for the Warfighter**, Marine Corps University, Virginia, 2008.

SAMOVAR, Larry A., Richard E. PORTER and Evdin R. MACDANIEL. **Communication Between Cultures** (Seventh Ed.) Wadsworth Cengage Learning, 2009.

SANDIKLI, Atilla ve Bilgehan EMEKLİER. "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Atilla Sandıklı (Ed.), BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2012.

SARI, Engin. "Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar", **Folklor/Edebiyat Dergisi**, 2004/3, cilt: x sayı: 39.

SARI, Gökhan. **After Globalization Process New Horizons in Contemporary Strategic Intelligence** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2003.

SAYDAM, Ali. **İletişimin Akıl ve Gönül Penceresi Algılama Yönetimi**, Rota Yayınları, İstanbul, 2007.

SCALES Jr., Robert H. "Culture-Centric Warfare", **U.S. Naval Institute Proceeding**, Vol. 130, Issue 10, 2004.

SCHAWBEL, Dan. "General Stanley McChrystal: Leadership Lessons From Afghanistan", Interview, Forbes, <<http://www.forbes.com/sites/danschawbel/2013/01/10/general-stanley-mcchrystal-leadership-lessons-from-afghanistan/>>, 27.04.2014.

SCHREIER, Fred R. Schreier, "Combating Terrorism and Its Implications for Intelligence", H. Winkler HEODOR, H. E. Bröther ANJA and B. Hansson MATS (Eds), **Combating Terrorism and Its Implications for the Security Sector**, Swedish National Defence College, 2005.

SCHNAUBELT, Christopher M. "NATO and Complex Operations: introduction", Christopher M. Schnaubelt (Ed.), **Complex Operations: NATO at war and on the margins of war**, NATO Defense College, 2010.

SCOTT Len and, R. Gerald HUGHES, "Intelligence, Crises and Security", **Intelligence and National Security**, Volume 21, Issue 5, 2006.

SCOTT Len and R. Gerald HUGHES. "Intelligence in the Twenty-First Century: Change and Continuity or Crisis and Transformation?", **Intelligence and National Security**, 24:1, 2009, 6-25.

SELİM, Yavuz. **Ah Afganistan**, Ankara, Hiler Yayınları, 2003.

SHEA, Jamie, "NATO at Sixty-and Beyond", Gülnur AYBET and Rebecca R.Moore (Eds), **NATO In Search Of A Vision**, Georgetown University Press, 2010, 11-35.

SİĞRI, Ünsal ve Mustafa Kemal TOPCU. "Barış Gücü Operasyonlarında Kullanılan Kültürlerarası Bütünleştirme Yöntemlerinin Kültürel Boyutlar Bağlamında İncelenmesi: UNIFIL Örneği", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 67, No 1, 2012: 205–235.

SILVERMAN, David, Amir MARVASTI. **Doing Qualitative Research, A Comprehensive Guide**, Los Angeles, SAGE Publications, 2008.

SOARES, Ana Maria, Minoo FARHANGMEHR and Aviv SHOHAM. "Hofstede's dimensions of culture in international marketing studies", **Journal of Business Research**, 60, 2007, 277–284.

Soft power index Spring, 2012, <http://emergingmarkets.ey.com/wp-content/uploads/downloads/2012/05/TBF-606-Emerging-markets-soft-power-index-2012_LR.pdf>. 24.10.2013

SORRENTINO, Diana. Socio-Cultural Intelligence, 2011,<http://www.brgresearchgroup.com/uploads/Article_-_SocioCultural_Intelligence_-_2011_02_10_02.pdf>, 24.10.2013.

SOYDAŞ, Uzunçarşılı Ayda. **Kültürlerarası İletişim, Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim**, İstanbul, Parşömen Yayıncılık, 2010.

SPENCER, Emily and Tony BALASEVICIUS. "Crucible of Success : Cultural Intelligence and the Modern Battlespace", **Canadian Military Journal**, Vol.9, No 3, 2009.

SPENCER, Emily. "Brains and Brawn: Cultural Intelligence (CQ) as the 'Tool of Choice' in the Contemporary Operating Environment", **Canadian Military Journal**, Vol 11, No.1, 15-23, 2011.

Strategic Concept, "Active Engagement, Modern Defence", NATO Summit in Lisbon,<http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf> 28.10.2013.

TANG, Huiyun. "China's Soft Power Construction Policy", **Journal of US-China Public Administration**, Vol.9, No.5, May 2012, 563-569.

TARDY, Thierry, **Peace Operations After 11 September 2001**, Routledge, New York, 2004.

TAYFUN, Recep. **Etkili İletişim ve Beden Dili**, Ankara, Nobel Yayın, 2009.

TAYLOR, Edward B. **Primitive Culture : Research Into The Development Of Mythology, Philosophy, Religion, Art, And Custom**, London, Vol.I., 1871,<<http://books.google.com.tr/books?id=AucLAAAAIAAJ&printsec=>

frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
>, 05.04.2014.

TAYLOR, Stan. A. "The Role of Intelligence in National Security". Alan Collins (Ed.), **Contemporary Security Studies**, Newyork, Oxford University Press, 2007.

T.B.M.M. Tutanakları, B.23, 1999, <<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c004/b023/tbmm210040230334.pdf>>, 17.04.2014.

TDK (Türk Dil Kurumu) Resmi İnternet Sitesi, "İstihbarat Tanımı", 2014a <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.533da384e60299.08175744>,04.04.2014.

TDK (Türk Dil Kurumu) Resmi İnternet Sitesi, "Kültür Tanımı", 2014b <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=K%C3%9CLT%C3%9CR>, 05.04.2014.

The Constitution of Afghanistan, 2004, < <http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf>>, 27.10.2013.

The Hofstede Centre, What About Turkey, <<http://geert-hofstede.com/turkey.html>>, 18.07.2014

THRUENSEN, Peter Dahl, "From Soldier to Civilian: Disarmament Demobilization Reintegration in Afghanistan", DIIS Report, 2006.

TING-TOOMEY, Stella. **Communicating Across Cultures**, New York, The Guilford Press,1999.

TOK, Nafiz. **Kültür, kimlik ve siyaset**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.

TOMFORDE, Maren. "How Much Culture is Needed? The Intercultural Dilemma of the Bundeswehr in ISAF", **International Peacekeeping**, Vol.17, No.4, August 2010.

TOPTAŞ, Ergüder. **21.Yüzyılda Savaş**, Ankara, Kripto Kitaplar, 2009.

TRADOC Culture Center, "Afghanistan Smart Book", (3th Edition), 2011, <<http://info.publicintelligence.net/AfghanSmartBook.pdf>>, 29.10.2013.

TREVERTON, Gregory F. and Seth G JONES. **Measuring National Power**, Rand Cooperation, 2005. <http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF215.pdf>

TRIANDIS, Harry C. "The Many Dimensions Of Culture", **Academy of Management Executive**, Vol.18, No.1, 2004.

TRICE, Harrison Miller. and Janice M. BEYER. **The Cultures of Work Organizations**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1993.

TROCHOWSKA, Kamila. **Operationalization of Culture in Military Operations**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Polish National Defense University, Warsaw, 2013.

Trust in Education İnternet Sitesi, **Life as an Afghan Woman**, 2013, <<http://www.trustededucation.org/why-afghanistan/life-as-an-afghan-woman/>>, 28.10.2013.

TZU, Sun. **Savaş Sanatı**. (Çev. Adil Demir) İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2004.

UNDPKO, United Nations Peacekeeping, <<http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>>, 24.10.2013.

UNODC Resmi İnternet Sitesi, "Corruption in Afghanistan: Recent Patterns and Trends", Vienna, 2012. <http://www.unodc.org/documents/frontpage/Corruption_in_Afghanistan_FINAL.pdf>, 16.10.2013.

US Army Strategic Planning Guidance-2012, <<http://www.army.mil/standto/archive/issue.php?issue=2012-04-27>> 20.10.2013.

USA Field Manuel 3–24, "Counterinsurgency", **Department of the Army**, Washington, DC, 2006.

UŞAKLI, Ali Bülent ve İrfan Hasan ALPER. "Teknolojik Gelişmelerin Savaşları Dönüştürmesi ve Gelecekteki Savaşlara Hazır Olmak", Haldun YALÇINKAYA (Ed.), **Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2010, 31–52.

UYGUR, Nermi. **Kültür Kuramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.

WALTZ, Kenneth. **Theory of International Politics**, Reading, MA: Addison Wesley, 1979.

WARNER, Michael. "What is Intelligence Theory", Gregory F. TREVERTON, Seth G. JONES, Steven BORAZ, Phillip LİPSCY (Eds.), **Toward a Theory of Intelligence**, Workshop Report, RAND, 2006.

WENDTH, Alexander. **Social Theory of International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

White House (Beyaz Saray) Resmi İnternet Sitesi, "President Obama's Speech in Cairo: A New Beginning", 2009, <<http://www.whitehouse.gov/blog/NewBeginning/transcripts>>, 17.04.2014.

WILLIAMS, Michael. J. **NATO, Security and Risk Management, From Kosova to Kandahar**, Routledge, Oxon, 2009.

WILSON, Ernest J. "Hard Power, Soft Power, Smart Power", **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, 2008; 616;110, <<http://www.ernestjwilson.com/uploads/Hard%20Power,%20Soft%20Power,%20Smart%20Power.pdf>>, 28.10.2013.

Womenforafghanwomen İnternet Sitesi, "Women For Afghan Women" Waw Ten Year Report, 2011, <http://www.womenforafghanwomen.org/images/stories/financial/waw_ten_year_report%20.pdf>, 28.10.2013.

Woman and Conflict in Afghanistan, Crisis Group Asia Report N°252, 2013, <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/south-asia/afghanistan/252-women-and-conflict-in-afghanistan.pdf>>, 29.10.2013.

WUNDERLE, William. "Through the Lens of Cultural Awareness: Planning Requirements in Wielding the Instruments of National Power", **Command and General Staff College**, Fort Leavenworth, Kansas, 2005, <http://works.bepress.com/william_wunderle/7>, 26.10.2013.

WUNDERLE, William. **Through the Lens of Cultural Awareness:A Premier for US Armed Forces Deploying to Arab and Middle Eastern Countries**, Fort Leavenworth, Kansas, Combat Studies Institute Press, 2007.

YALÇINKAYA, Haldun. **Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

YALÇINKAYA, Haldun ve Kadir Tamer TÜRKEŞ. "Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Yıl 4, Sayı 7, 2008.

YALÇINKAYA, Haldun and Dilaver Arıkan AÇAR. "NATO Peacekeeping in Afghanistan: Expanding the Role to Counterinsurgency or Limiting it to Security Assistance", **Defence Against Terrorism Review**, Vol. 2, No.2, 2009: 59–81.

YALÇINKAYA, Haldun. "Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler", Haldun YALÇINKAYA (Ed.), **Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2010, 13–30.

YALÇINKAYA, Haldun. "Turkey in Sheberghan: Special solutions due to special relations?", Bernhard Chiari (ed), **From Venus to Mars? Provincial Reconstruction Teams and the European Military Experience in Afghanistan**, 2001-2014, Freiburg, Rombach, 2014.

YAMAN, Didem. "NATO'nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele ve Bu Eksende Atılan Adımlar", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No 7, 2006, 41–53.

YAZICI, Orhan. "Hazaraların Menşei İle İlgili Yeni Bir Görüş", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, XVI/29, 2011, 475–492 .

YELOĞLU, Hakkı Okan. "Türk Toplumsal Kültürünün Örgüt Yapılarına Olan Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:2, Sayı:4, Aralık 2011.

YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008.

YILDIRIM, Necip. “Batı’nın Çıkmaz Sokağı: Afganistan”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3, Sayı 31-32, Temmuz-Ağustos 2011, <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201183_16-inceleme.pdf>, 28.10.2013.

YILMAZ, Aliye. “Amanullah Han’ın Islahatları ve Atatürk”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:21, Mayıs 2010, 155–165.

YILMAZ, Sait. “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 1 (1), 2008, 27–65.

YILMAZ, Sait. **Akıllı Güç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012.

YURDAKUL, Bünyamin. **Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenenlerin Problem Çözme Becerilerine, Bilişötesi Farkındalık ve Derse Yönelik Tutum Düzeylerine Etkisi İle Öğrenme Sürecine Katkıları** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

EKLER

EK-A : Görüşme Formu (NATO Personeli İçin)

EK-B : Görüşme Formu (NATO Dışı Katılımcılar İçin)

GÖRÜŞME FORMU (NATO personeli için)

Yusuf ÖZER, M.A.

Turkish Military Academy (Harbiye)

Defense Sciences Institute

Ankara, 2013

yozer@hvkk.tsk.tr

+90 541 253 2274

Cultural Intelligence in NATO operations⁵⁹

Dear Sir/ Madam,

Due to the PhD dissertation which name is "*Intelligence in the NATO Operations: Cultural Intelligence in Afghanistan*" for the Turkish Military Academy (Harbiye), Defense Sciences Institute, I refer to you with a kind request of addressing the questions below (only unclassified information). The aim of this dissertation is to analyze NATO experiences in the usage of "Cultural Intelligence" in the "Area of Operation (AOO) and Area of Responsibility (AOR) / Afghanistan" and the use of cultural expertise in planning and conduct of operations at the tactical, operational and strategic levels. The answers you provide are due to be your opinions, observations and knowledge. It's all academic and not an official business in any case.

Rank/ Institution/ Country of origin:

.....

Missions You have taken part in/ position:

.....

**Cultural Intelligence/ cultural awareness training You have taken part in
(name/place/duration) (Optional):**

.....

⁵⁹ This part of research work focuses on Afghanistan, if possible also Iraq for comparative analysis. Any other operations' reflections also welcomed.

Definitions

Hard Power :

Hard power can rest on inducements (carrots) or threats (sticks) (Nye, 2005).

Soft Power :

It is the ability to get what you want through attraction rather than coercion or payments (Nye, 2005).

Smart Power :

Smart Power is the combination of the hard power of coercion and payment with the soft power of persuasion and attraction (Nye, 2011).

Cultural Awareness :

Cultural Awareness is the foundation of communication and it involves the ability of standing back from ourselves and becoming aware of our cultural values, beliefs and perceptions (Quappe and Cantatore [Web], 2013).

Cultural Intelligence :

Cultural intelligence can be defined as an analysis of social, political, economic, and other demographic information that provides understanding of a people or nation's history, institutions, psychology, beliefs (such as religion), and behaviors. It helps provide understanding as to why a people act as they do and how they think. Cultural intelligence provides a baseline for designing successful strategies to interact with foreign peoples whether they are neutrals, people of an occupied territory, or enemies (Coles [Web], 2013).

1. What is Your opinion about “Hard/Soft/Smart power and its necessity” for pre-deployment to AOO/AOR?
2. In Your opinion, what is the influence of cultural factors on the conduct and effectiveness of the military operation at the tactical, operational and strategical levels?
3. What is Your opinion about “Cultural Awareness and its necessity” for pre-deployment to AOO/AOR ?
4. What is Your opinion about “Cultural Intelligence and its necessity” for pre-deployment to AOO/AOR ?
5. Do You think that is there any relation between Power and Cultural Intelligence ? If Yes, please explain how and in which form.

6. Have You cooperated with the NATO during any phase of the operation (including training, planning and conduct supervision) or in the field?

Yes

No

If yes, could You specify?

7. Has NATO ever been modeled for cultural intelligence/awareness training/solutions on the NATO experiences (such as utilizing US Vietnam CORDS experiences for instance, or the concept of Human Terrain System /Female Engagement Teams or UFMCS Red Teaming Training)?

Yes

No

If yes, could You specify?

8. Is the pre-deployment cultural intelligence training obligatory in NATO? If there is, How is the pre-deployment cultural training for soldiers/officers organized in NATO?

Yes

No

Only for chosen ranks/positions

.....

9. Are there any cultural advisers to the commander in the field for NATO Operation?

Yes

No

10. Is there a feedback on soldiers' and commanders cultural training?

Yes

No

If Yes, in which form?

- a. surveys during/after service abroad
- b. an organized system of assessment
- c. lessons learned base
- d. other.....
- e.

11. Do you think is there a gap between cultural, ethnographic knowledge (from reach back centers/advisers/other units engaged in collection and analysis of such data in the field) and operational plans in NATO?

12. What are major social/cultural factors of the AOO/AOR hindering the effectiveness of the operation? If possible, could You provide examples?

13. Do specific features of NATO's military culture influence interaction of the forces (with either the population or multinational teams) within the operation?

14. In Your opinion; from the perspectives of NATO, which one is the best solution to solve the conflict in Afghanistan? Numbers only:

1. Hard Power
2. Soft Power
3. Smart Power (Hard Power+Soft Power)
4. Other Solution (s) (Pls write which solution (s) and how can NATO apply)

15. What do You think about NATO's cultural intelligence attitudes toward to Afghanistan?

16. How does cultural awareness/cultural intelligence of soldiers influence the operation?

- a. it makes the adaptation easier
- b. it makes the conduct of operations easier
- c. it is useful only for the commanders
- d. it diminishes the level of stress

17. What are the major contemporary lessons learned of NATO concerning operational culture?

GÖRÜŞME FORMU (NATO Dışı Katılımcılar İçin)

EK-B

Yusuf ÖZER, M.A.

Turkish Military Academy (Harbiye)

Defense Sciences Institute

Ankara, 2013

yozer@hvkk.tsk.tr

+90 541 253 2274

Cultural Intelligence in Military Operations⁶⁰

Dear Sir/ Madam,

Due to the PhD dissertation which name is "*Intelligence in the NATO Operations: Cultural Intelligence in Afghanistan*" for the Turkish Military Academy (Harbiye), Defense Sciences Institute, I refer to you with a kind request of addressing the questions below (only unclassified information). The aim of this dissertation is to analyze experiences in the usage of "Cultural Intelligence" in the "Area of Operation (AOO) and Area of Responsibility (AOR) / Afghanistan" and the use of cultural expertise in planning and conduct of operations at the tactical, operational and strategic levels. The answers you provide are due to be your opinions, observations and knowledge. It's all academic and not an official business in any case.

Rank/ Institution (Optional)/ Country of origin :

.....

Missions You have taken part in/ position:

.....

Cultural Intelligence/ cultural awareness training You have taken part in

(name/place/duration) (Optional):

.....

⁶⁰ This part of research work focuses on Afghanistan, if possible also Iraq for comparative analysis. Any other operations' reflections also welcomed.

Definitions

Hard Power :

Hard power can rest on inducements (carrots) or threats (sticks) (Nye, 2005).

Soft Power :

It is the ability to get what you want through attraction rather than coercion or payments (Nye, 2005).

Smart Power :

Smart Power is the combination of the hard power of coercion and payment with the soft power of persuasion and attraction (Nye, 2011).

Cultural Awareness :

Cultural Awareness is the foundation of communication and it involves the ability of standing back from ourselves and becoming aware of our cultural values, beliefs and perceptions (Quappe and Cantatore [Web], 2013).

Cultural Intelligence :

Cultural intelligence can be defined as an analysis of social, political, economic, and other demographic information that provides understanding of a people or nation's history, institutions, psychology, beliefs (such as religion), and behaviors. It helps provide understanding as to why a people act as they do and how they think. Cultural intelligence provides a baseline for designing successful strategies to interact with foreign peoples whether they are neutrals, people of an occupied territory, or enemies (Coles [Web], 2013).

1. What is Your opinion about “Hard/Soft/Smart power and its necessity” for pre-deployment to Area of Operations (AOO)/Area of Responsible (AOR)?
2. In Your opinion, what is the influence of cultural factors on the conduct and effectiveness of the military operation at the tactical, operational and strategical levels?
3. What is Your opinion about “Cultural Awareness and its necessity” for pre-deployment to AOO/AOR ?
4. What is Your opinion about “Cultural Intelligence and its necessity” for pre-deployment to AOO/AOR ?

5. Do You think that is there any relation between Power and Cultural Intelligence ? If Yes, please explain how and in which form.

6. Have You cooperated with the NATO during any phase of the operation (including training, planning and conduct supervision) or in the field?

Yes

No

If yes, could You specify?

7. Is the pre-deployment cultural intelligence training obligatory in Your Country? If there is, How is the pre-deployment cultural training for soldiers/officers organized in your country?

Yes

No

Only for chosen ranks/positions

.....

8. Are there any cultural advisers to the commander in the field for Operation?

Yes

No

9. Is there a feedback on soldiers' and commanders cultural training?

Yes

No

If Yes, in which form?

- a. surveys during/after service abroad
- b. an organized system of assessment
- c. lessons learned base
- d. other.....
- e.

10. What are major social/cultural factors of the AOO/AOR hindering the effectiveness of the operation? If possible, could You provide examples?

11. In Your opinion; which one is the best solution to solve the conflict in Afghanistan? Numbers only:

- 1. Hard Power
- 2. Soft Power
- 3. Smart Power (Hard Power+Soft Power)
- 4. Other Solution (s) (Pls write which solution (s) and how can we apply)

12. What do You think about cultural intelligence attitudes toward to Afghanistan?

13. How does cultural awareness of soldiers influence the operation?

- a. it makes the adaptation easier
- b. it makes the conduct of operations easier
- c. it is useful only for the commanders
- d. it diminishes the level of stress

14. What are the major contemporary lessons learned concerning operational culture?